

J Î N

KOVARA KURDÎ—TÎRKÎ * KÜRDÇE—TÜRKÇE DERGİ

1918—1919

Cild III

Wergêr
ji tîpên Erebi
bo tîpên Latîni:

Arap harflerinden
Latin harflerine
çeviren:

M. EMÎN BOZARSLAN

J Î N

www.arsivakurdi.org

WEŞANXANA DENG

Box 3050

750 03 Uppsala

Sweden

DENG YAYINEVÎ

Box 3050

750 03 Uppsala

Sweden

Tarîxa çapê:

Çirîya Pêşîn 1986

*

Baskî tarihi:

Ekim 1986

Fyris-Tryck AB

Storgatan 30, Uppsala-Sweden

ISBN 91-970702-2-X

J Î N

KOVARA KURDÎ—TİRKÎ * KÜRDÇE—TÜRKÇE DERGİ
1918—1919

Cild III

Wergêr
ji tîpên Erebî
bo tîpên Latînî:

Arap harflerinden
Latin harflerine
çeviren:

M. EMÎN BOZARSLAN

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N H A Y A T

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

Kürd tarihinden Baban Hanedanı (mâbâd)	Yamülkîzade Abdülaziz
Kürdistan âsâr-ı kadîmesi (mâbâd).....	Sakin
Gazel	Süleyman Nazif
Kürd mühacirlerinden ne kalmış?	
Bir hikâye	Dersimli Hüznî
Nalîna Sêwîkî	E. Rehmî
Weten	M. Şewqî
Bir mektub	Bir Kürd

Nüşası 5 kuruştur
Necm-i İstikbal Matbaası

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N

Salek 220 qurış e
Nîv sal 130 ”

H A Y A T

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

BABAN HANEDANI (✱)

(MÂBÂD: 2)

Muharriri:
Aziz Yamülkî

Süleyman Bey, pek ziyade şiddet-i tab'a malik bir merd-i bîemsal idi. Ced-dinin suret-i şehadeti kendine pek giran gelmekle, hükümet-i İraniyeden öc almayı tasmîm etmiş ve bunun için de ilk hazırlık olmak üzere "Zehab" havâlisindeki aşairi daire-i itaatine idhal ederek, Zehab ve müstemilâtını kâmil-len yed-i tasarrufuna almış ve hükümet-i Osmaniyeye mümâşata başlamıştı.

Bu sıralarda İran'da hükümrân olan Şah Süleyman'ın oğlu Şah Hüseyin'in Afganlılara açtığı muharebede ordusu inhizame uğrayarak İsfahan mahsur kalmış ve nihayet Afganlılara teslim olmuş ve bu şûrişte kendisi de katlolu-narak memleketi karmakarışık bir hal almıştı. Mîr Süleyman, İran'daki bu müşevveşiyet-i dahilîden bilistifade, toplayabildiği kuvvetle ve hükümet-i Osmaniyenin de muavenetiyle İran kuvvetleriyle çarpışmaya başlamıştı.

Hükümetinin başladığı bu harb bilahare İran'ın mağlubiyeti ile neticelen-miş ve bu musalahada Kürdistan civarı ve Luristan, Hûzistan hükümet-i Os-maniyeye geçmişti. İran vilâyetinin hükümet-i Osmaniye idaresine geçen bu

aksamına mücavir [2] Baban Hakimliğinin vücudu ve gittikçe kesb-i kuvveti arzu edilmemiş olmalı ki, mezkûr Hakimliğe de harekâta karar verilmişti. Fakat harekâta henüz başlanmadan işi sezen Mîr Süleyman Han, zamîri anlaşılan meselenin halli için, Hakimlik hududunu teşkil eden Kerkük yolunda ve Çemçemal civarında "Kanîşeytan" denilen mevkiye bizzat vararak, Osmanlı paşalarından Musul paşasıyla müzakereye koyulmak istemişti. Bu müzakerâtta harekâttan sarfınazar olunmuş ise de, müşarünileyh müsaferet mânasıyla alıkonularak bilahare Edirneye nefyolunmuştur. (540)

Mîr Süleyman Han'ın bu suretle zıyaı, mahdumü Mîr Bekir'in iclâsına sebebiyet vermiştir. Mîr Bekir, sandali-i hakimiyete kuuduyla beraber hükümet-i Osmaniye ile hoş geçineceğine de taahhüd etmiş olduğundan, Kerkük civarındaki kıtaat-ı Osmaniye de mevkilerine avdet etmişlerdir.

Mîr Bekir, şimdiki Süleymaniye şehri civarında "Bekreco" denilen enharı ıslah ve Şehrezor nevahîsini inşa etmiştir.

Bekreco enharı, zamanımızda Süleymaniye sancağının en zengin mülklerinden birini teşkil ettiği gibi, pek basit bir ıslahatla varidâtı binlerce tezayüd edeceğine bizzat ettiğim tedkikatla kaniim.

Edirne'ye nefyedilen Mîr Süleyman, 1115 senesinde (541) terk-i hayat etmiş ve pederinin diyar-ı gurbetteki bu vefatı mahdumüne de pek ziyade tesir ederek, az bir müddet sonra Mîr Bekir de diyar-ı ahrete rihlet etmiştir. Mîr Bekir'den sonra Baban Hakimliğine kuud eden mahdumü Mîr Muhammed'e hükümet-i Osmaniye rütbe-i vezaret ile beraber "Muhammed Han Paşa" demek üzere bir de unvan-ı mahsus verdi. (542)

İşte bu tefvîz ve bunu tâkib eden hüsn-i münasebet, Baban Hakimliğini hükümet-i Osmaniyeyle rabtın dibacesini teşkil etmiş olduğu gibi, bilahare, hemmezheb olan hükümet-i Osmaniye ile de Hakimliğin hükümet-i İraniyeyle ilân-ı harbine de vesîle oldu. Fakat bu harb bidayette pek muvaffakiyetli günlerle tetevvüc ettiği halde, bilahare fena günlerle neticelendi. Şöyle ki:

(Mâbâdı var)

(540) Bu cümledeki "mânasıyle" sözcüğü, kanımızca dizgi yanlışlığı sonucu olarak böyle çıkmıştır; doğrusu "bahanesiyle" olmalıdır.

(541) Milâdî takvime göre 1704 yılı.

(542) Bu unvandaki "Han" sözcüğü, derginin aslında "Hane" olarak çıkmıştır. Ancak bunun bir dizgi yanlışlığı sonucu böyle çıktığı kuşkusuzdur. Bu nedenle biz burada sözcüğün doğru biçimi olan "Han" yazdık.

* *

*

[3] 9 numrolu nüshanın Baban tarihine aid birinci makalesindeki mürettib hataları:(543)

Sahife	Satır	Hata	Savab
2	25	Mîr İsa'nın zamanında	Mîr İsa'nın vefatında
4	14	bulunuyordu. Harekâtı	bulunuyordu. Bunun harekâtı
4	16	istihkaratta	istihzaratta
4	24	aşair tamamıyla	aşairi tamamıyla
4	25	tebdil tabi ederek	tebdil ve kendine tabi ederek
5	4	hükümet-i Osmaniye de	hükümet-i Osmaniyye de
5	6	Müsebbibi Mîr Süleyman'ın	Müsebbibi olan Mîr Süleyman'ın

(543) Burada gösterilen sözlerin doğru biçimleri derginin orijinal metninde tarafımızdan yazılmıştır ve okuyucunun bu cetvele göre o sözlerin doğru biçimlerini arayıp bulmasına gerek bırakılmamıştır.

KÜRD TARİHİNDEN
ÂSÂR-I KADÎMESİ⁽¹⁾(❖)
(10'UNCU NÜSHADAN MÂBÂD)

Kürdistan'ın muhtelif ve şayan-ı istifade olan âsâr-ı kadîmesi pek çoktur; fakat bunların pek azı tedkik olunabilmiştir. Garbda Malatya'dan şarkta (İran'da) Miyanduab'a ve şimalde Aras nehri kıyılarından cenubde Rewan-dîz'e kadar, takım takım yontulmuş kayalar üzerinde hatt-ı mihî ile tesadüf olunan mahkûkâtta, kablelmîlâd 8'inci ve yedinci asırlarda Aşağı Asur devletine muasır Nayrî(Nairi) memleketinde hüküm sürmüş Turanî aile-i hükümdarîsinin şan-ü azametle mâlî olan vakayii mukayyedir. Bunlar arasına karışmış daha kadîm Asurî kitabeleri de vardır ki, bunlardan Van'da Serhas'ın kitabesi, vakayii Yunan tarihinin mebdetine kadar yürütmüştür. Bu neviden en eski âsâra "Hulwan"(2) ve civarında tesadüf olunur. Buradaki heykeller ve kitabelerin, kadîm Babil asrına raci "Gotî"(Guti) ve "Lolî"(Luli) aşiretlerine aid olduğu tahmin edilmektedir.

[4] Kadîmen "Moxuene, Zabdicene, Anzitone, Intilene, Arzanene" namını taşıyan Şimalî Kürdistan havalisinde, Romalılardan kalmış birçok mühim şehirlerin harabesi vardır. Ezcümle Erzen, Meyyafarqîn(nam-ı kadîmi Martiropolis), Sisawron(Sisauronon) ve Dara kurbunda Dunisîr(Dunisir) harabeleri ki, Sachan nam zat, Ermeni paytahtı Tigranocerta olduğunu söylüyor. Makedonya ve Partiyan zamanlarına aid heykel nevinden ve kitabe olarak Kürdistan'ın müteaddid mahallerinde âsâr vardır: Bihistûn(Bîsitûn veya Behîstûn)da, İmadiye'de bir mağarada Kereftû'da Mitrayîn mâbedinde, Hulwan harabelerine yakın Sterpol ve Hab mevkiindeki kayalar üzerinde ve ihtimal ki Lâhicane ve Koysenceq arasındaki Balîk memleketinde olduğu gibi. Fakat en ziyade mühim olmak üzere Kürdistan'da ve belki bütün Garbî Asya'da Payqulî(Pai kuli) ateş mâbedinin bulunduğu Süleymaniye'nin cenubî hududu üzerindeki mevki gösterilebilir. Bu mâbedin çıplak tepeler üzerine dağılmış harabeleri miyanında Partiyan ve Pehlevî hurufâtıyla muharrer yüzü mütecaviz taşı, mâbedin vaktiyle şark cebhesinde istinadgâhı olan duvar üzerinde iki lisanla muharrer, gayet mufassal ve Sasanîyan devrine aid kitabeyi zikredebiliriz. Sasanîlere aid olmak üzere Kürdistan'ın diğer taraflarında da, ezcümle şimalde Salmos ve Kermanşâh'da ve Qesrî Şîrîn'de birtakım âsâr mevcuttur.

(1) "Encyclopedia Britanica"dan telhîsan naklolunmuştur.

(2) Hulwan, Zehaib havalîsinin eski ismidir. (Littâbî) (544)

(544) Littâbî: Yayıncıya ait olan, yayıncının notu.

”Kürmancî” tesmiye olunan Kürdçe, eski bir Acem avam lisanı olup, şimalde Keldanî kelimâtıyla, cenubda Babilîler devrinden gelmiş olması muhtemel bulunan birtakım Turanî anasırla karışmıştır. Dağlarda hususî lehcelerle konuşan Kürdler olmakla beraber, farklı olmak itibariyle gösterilebilecek Kürdçe, Zaza ve Goran Kürdçesidir.

Zaza Kürdçesi Dersim’in garbında konuşulmakta olup, Kürmancî Kürdlerinin [5] anlayamadıkları söyleniyor. Zazacaya birçok Ermeni kelimât karışmakla beraber, eski Kabadoçi lisanından kelimâta da tesadüf olunur.(545) Fakat herhalde, asıl Kürdçenin mensub olduğu Aryan zümre-i lisaniyesinden olduğunda şüphe caiz değildir.

Ardelan ve Kermanshah cihetlerinde konuşulan Goran lehcesi de,(1) Samî lisanlarından hiç biriyle karışmamış olmak itibariyle, şimalî Kürdçeden tefrik edilmektedir. Binaenaleyh bu lehçe, Farisîye, Kürmancî lehcesinden ziyade yakındır. Fakat her ikisi de, esas itibariyle aynı lisandan başka bir şey değildir.

Kürd edebiyatı olmadığını farzedenler hata ediyorlar. İran’ın birçok namdar şuarası Kürdçeye tercüme edildiği gibi, Dersimlilerle cenubunda Kermanshah Goranlarının elinde Ali ilâhî(Ali-illahi)nin dinî esrar nakliyesine müteallik kitablara mevcuttur. Kürdçe İncil, İstanbul’da 1857 senesinde basılmıştır. Samuchkhea, Hakkâri lehcesinin bir sarfı ile laugatını 1872’de neşretti.(546) 1879 senesinde Petersburg İmperyal Akademisinin himmetiyle basılan ”Kürdçe-Fransızca Lugat” kitabı, esasen birçok seneler Erzurum’da bulunmuş olan Rus Konsolosu Mösyö Jaba’nın eseri olup, Asuristan’da Prym, Socin nam zatların topladığı birçok parlak ve zengin Kürd kaside ve hikâyâtının yardımıyla Ferdinand Justi tarafından ikmal olunmuştur.

(545) Bu cümlede geçen ”Kabadoçi” adı, Kapadokya ile ilgili olabilir. Kapadokya, Müslümanlıktan çok önceki dönemlerde merkezi Kayseri kenti olan Anadolu için kullanılmış olan addır.

(1) ”Mesalik’ül-Ebsar” nam eserde, Goran, Cenubî Kürdistan’ın 14’üncü asr-ı Milâdîde hakim bir aşireti olup, Hemedan hududundan Şehrezor’a kadar olan mevaki bugün de işgal ettikleri kaydolunmaktadır. ”Goran” ismi, ”dağ” mânasına olan ”Gor” veya ”Gêrî”ye nisbetle ”dağlılar” demektir. ”Puşt-i Kûh” diye İranîye tercüme olunan ve ”Za-giri”den alınan ”Zagros” kelimesi de bundan alınmıştır. Goranîler güzel, faal, yılmaz bir nesil olup, ferd itibariyle cesurdurlar. Zahiren şimal aşair Kürdlerinin mâdûnunda görünürler. Şimal Kürdleri açık ve parlak renklerden hoşlanırlar. Halbuki Goranîler, mavî kaba bezden mâmul yelek, keçeden külâh ve setriden ibaret olan basit elbise giyerler. Kürdistan’ın büyük bir kısmında Goran ismi, ziraatle me’lûf köylülere verilmiş olup, göçebe ve çobanlardan tefrik olunmuştur.

(546) Sarf: Sözcüklerin yapısını ve fiillerin çekimini konu alan bir Arap dilbilgisi dalı. ”Tasrif” adıyla de adlandırılır. Burada ise söz konusu olan, Kürdçenin sözcük yapılarını ve fiil çekimini konu alan dilbilgisi dalıdır.
Lugat: Sözlük, sözlük kitabı.

DİYANET

Kürd milletinin, İran'da olduğu gibi Türkiye'da da kısm-ı âzamı Şafiiyyül-mezheb [6] Sünnî ise de, şimalde Dersim'de ve cenubda Zagros'da yarı putperest olarak bilâ tefrik Aliyyüllahî ve Kızılbaş denilen muzlim ve fakat mühim ve merakâver birtakım akaid şeytanları vardır.(547) Suret-i zahirede Şîî mezhebinin taşıyanların gizli merasim-i diniyeleri ve batınî itikadları olup, bu itikadât ihtimal ki pek kadîm zamanlardan kalmıştır. Esas, mâbudun yer üzerinde her zaman mer'î olabilecek surette tecellîsi itikadıdır. Mâbudun Musa, Duvud, Mesîh, Hazreti Ali ve mürebbîsi Süleyman-ı Farisî'ye(548) ve daha birçok Şîî imamlarına tecellîsi hakkındaki kadîm itikadâtı tavkyr etmekle beraber, bunlara daha yeni birtakım meşahiri de ilâve ve takdîs ile onlara karşı perestîş ederler. Bundan maada, Aliyyüllahîler, cemaatları içinde yaşayan bazı eşhası da, (zahid ve âbid olmaları şart değildir) "Lahût'u temsil ediyorlar" itikadıyla putperestler gibi takdîs ederler. Cenub Goranları arasında da, eski Hulwan beldesinin üstündeki boğazda "Baba Yedigâr"ın türbesi mukaddes tanınmıştır. Buna mümasil mukaddes makamlara bazı Cibal-da da tesadüf olunur ki, İran'ın İsmailiye ve Suriye'nin Nusayrî ve Dürzî taifelerine teşbih olunabilir.

(Mâbâdı var)

Mehmed Sakin

GAZEL(✱)

Şeb-i hicranda dil, gamzede bin şevk bulur
Zevkyab-ı elem olmakta da bin zevk bulur

Derecâtı değıştir süllem-i ikbalin de
Gün olur ki kişi mâdûnünü mafevk bulur

Sanma Mecnun-ı cünun-geşteyî, bî kahr-ı keder
öyle turra-i Leyla gibi bir tavk bulur

[7] Va'd-ı vuslatle beni etse de ihyaye şitab
Va'dın is'af edemez, bin sebep-i avk bulur

Her zaman ufk-ı hevâ, semt-i cünune doğru
bûy-i zülfü, dilimi muntazır-ı sevk bulur

Süleyman Nazif

(547) "Encyclopedia Britanica"dan özetlenerek yayınlanmış olan bu yazı dizisinde yer alan bu satırların, Kürd ulusunun önemli bir bölümünü oluşturan Alevîlere bir saldırı niteliği taşıdığı ortadadır. Bu satırların bir İngiliz ansiklopedisinde çıkmış olması, ister istemez, bu satırların, Kürd ulusunu bölmeyi amaçlayan ve daha sonra da parçalayan İngiliz politikasının bir parçası olduğu kuşkusuna neden olmaktadır.

(548) Doğrusu "Selman-ı Farisî"dir.

KÜRD MÜHACİRLERİNDEN NE KALMIŞ(❖)

	ERZURUM	VAN	BİTLİS(549)
Adana	1250	2500	3532
Ankara	79173	5490	25235
Haleb	0	6740	20000
Hüdavendigâr(550)	276	0	0
Diyarbakir	0	23405	22535
Suriye	0	0	279
Sivas	30000	15000	4163
Kastamonu	9009	0	0
Konya	0	7824	15000
Harput	0	5538	18000
Musul	0	0	0
Urfa	8000	30000	10728
İzmit	1000	0	0
Eskişehir	20	0	0
Bolu	732	0	0
Canik(551)	36672	0	0
[8] Karasi(552)	3100	0	0
Kayseri	11607	0	12250
Maraş	5000	4811	5000
Niğde	1235	1500	1500
Yekün	187474	102808	128222

Van, Bitlis ve Erzurum vilâyetlerinden ne kaldı? Ve nerededirler?

Bilumum mühacirlerimizin halihazırda bulundukları mevkilerle mikdarlarını gösteren rakamları kariîn-i kiramın enzarına arz eyliyoruz. Bu bîçare üç vilâyet ahalisinin musab oldukları zulüm ve i'tisafın derecesi bâlâdaki rakamlardan anlaşılıyor. İçlerinde birçok çiftliğin sahibleri bulunan eşraf bugün tesseül etmekte, bazıları da sigara satarak gündelik ekmeklerini çıkar-maktadırlar. Son zamanlarda yevmiyeleri kesilenlerin de mevt-i muhakkak-tan başka çareleri olmadığı, aldığımız mektublardan anlaşılmaktadır. Bu hususu ayrıca bir makale ile tafsil edeceğimiz için, şimdilik, yalnız mercileri-nin nazar-ı merhametlerini ve insaniyetperverlik iddiasında bulunan bil-cümle insanların rikkatlerini celbe müsaat eyleriz.

(549) Bu cetvelde gösterilen Erzurum, Van ve Bitlis illeri, I. Dünya Savaşı sırasında Rus işga-line girdikleri için buralarda yaşayan Kürd halkı, büyük kitleler halinde, Osmanlı im-paratorluğunun egemenliğinde bulunan başka bölgelere göç etmeye zorlanmıştır. Cetvelde alt-alta sıralanarak gösterilen iller ise, Kürd göçmenlerinin sığındıkları yerlerdir.

(550) Hüdavendigâr: Bursa'nın eski adı.

(551) Canik: Samsun'un eski adı.

(552) Karasi: Balıkesir'in eski adı.

BİR HİKÂYE(*)

Bir kış ıssız, tenhaî ormanlardan, hayatsız bîvaye dağlardan, bûlbûlsüz şenliksiz Ovacık'tan, evet Dersim'in o bînazîr ve fakat saadetten, maariften bînasîb Ovacığından geçiyordum. Akşamın hafif esmer sîması, kisve-i berfî bürünmüş o güzelim Ovacığı öperken, ben bîümid, bir me'va için etrafımı araştırıyor, ormanların o yüksek dallarından serpilip dökülen karlar içinde titreyerek yürüyordum. Bütün ümidim zail olmuştu ki, karşımda hafif bir ziya parladı. Birkaç adım yürüdüm. Bir kulübe. . Ev değil, [9] bir dünya mezarı. . Kırılancın bütün hayretleri mucib olan faaliyetiyle yaptığı yuvaya müşabih bir virane. . Temeli andırır birkaç taş üzerine mevzu ağaçlar ve bunu setreden çamurlu çitler. . Dökülen karların bar-ı sakîliyle iki kat olmuş ağaç dallarından bir tavan ve kışın dehşetinden bir-iki taşla kapatılmış, pencere namıyla iki delik. . İstirahat ve uykuyu temin eden, altı otlı dolu bir kaveçe üzerine uzanmış, zayıf ve sıtmanın verdiği dehşet ve ıstırap ile inleyen iki çocuk, iki kardeş. .

Sa'y-ü gayretiyle vücuda getirdiği çamurdan bir sedir üzerinde beyaz sakalını kaşıyarak fersiz gözleriyle çocuklarına bakan bir ihtiyar baba, yanında mâsum çocuklarının hal-i pürfelâketine gözyaşı döken, yırtık önlüklü, kadîd halinde bir valide. . .

Elektriklerin gözler kamaştırıcı ziyaları yerine kaim, son şu'le-i hayatı sönmek üzere bulunan bir muhtazırın zayıf nefesi gibi uzanıp kısılan bir te-neke kandil. . Ocakta, bitmeye yüz tutmuş iki odun parçası. . İşte bu sefalet-hanenin bütün muhteviyatı bundan ibaretti.

Ocaktaki ateş bitmiş ve kandil de son bir çıtırtı ile o donuk ziyasını bu dört bedbahttan esirgeyerek sönmüştü. Ufak odayı bir mezar sükûneti kapladı. Ancak, sıtmalı çocukların dişlerinin gıcırdaması ile ara-sıra aklıktan çıkardıkları sayhe-i istimdadkâranelerinin sefîlhanenin duvarlarında döne döne, gözleri kararır babanın kulaklarında hasıl ettiği uğultular bu sükûtü ihlâl ediyordu.

Çocuklar bir daha inledi. Seslerindeki ihtizaz, bîçare ihtiyarla müşfik valideyi korkutmuştu. İhtiyar adam titredi. Fedakâr kadıncağızın sayedar kırpikleri üzerinde görülen iki damla yaş, çökük yanakları üzerinden yuvarlanarak düştü.

Mahsul-ı hayatlarının arzuları karşısında yekdiğerinden istimdad eder gibi [10] iki nazar çarpıştı. Heyhat ki ikisi de âcizdi. . Zaman süratle geçiyor. Çocukların teneffüsünde bir suubet, harekât-ı kalbiyelerinde bir bataet görölüyordu. Bunun neticesi, hiç şübhesiz ölüm olacaktı. Bu fikir, her iki vücud-ı mihnetkârı sarstı. Daima rahîm ve şefîk olan valide ayağa kalktı; viranenin bütün delik ve deşiklerini "bir kuru ekmek bulurum" ümidiyle aradı, aradı; nihayet bu son ümidinin de boşa çıkmasıyla bîtab yere uzandı. Tâ umk-ı ruhundan kopup gelen bir feryad, odanın ortasında bir heykel-i sefalet gibi duran ihtiyarı kamçılardı. Pejmürde şalvarının ceplerini araştırdı; "belki bir on-

luk bulurum” diyordu. Heyhat! Bir şu’le-i ümid, sîmasını tenvîr eder gibi oldu. Gözleri daha parlak, nazarları daha keskin idi. Fakat anî bir tahavvül görüldü: Nazarlarındaki halâvet, sîmasındaki beşâset kayboldu. Şimdi, merdud bir fikirle muazzam bir vicdanın mücadelesi hiss olunuyordu. Sîması acîb bir şekil almıştı ve nazarları daha gazûbane idi. Bu mücadele çok devam etmedi. ”Hayır” diyordu;

— Altmış senelik namuskârane geçen hayatımı şimdi hırsızlık gibi bir denaetle telvîs etmeyeceğim. . .

Fakat ne yapacaktı? Komşularından ekmek mi isteyecekti? Bunu yavrularının hayatı için yapmak icab ediyordu. Hayat için zillet. Bu çaresiz. Yumrukları sıkıldı, gözleri parladı, göğsü kabardı:

— Cehalet sebab-i sefaletim oldu. Şimdi de sefalet sebab-i zilletim olacak. Bunlar hep yaşamak için ihtiyar olunuyor. Ne kadar zalimsin, beşeriyet! dedi ve kapıyı açarak karanlıklar içine daldı.

Dışarda kar el’an devam ediyor, fırtına gittikçe şiddetini artırıyor. Sular, tahammülsüz kulübenin hemen yarısına kadar çıkmıştı. Virane, iki tesir ile hazan yaprağı gibi titriyordu. Birdenbire bir tarrake duyuldu. Onu üç zayıf ve marîz ruhun enîni tâkib etti. Hane çökmüştü.

[11] On dakika sonra idi. Elinde, bir hayırhahın kim bilir ne kadar minnet ile lûtfettiği bir parça kuru ekmek bulunduğu halde yavrucuklarının arzusunun yerine getirmekten mütevellid bir istirahat-ı vicdanla ihtiyar baba, kulübesine doğru koşuyordu. Ah, ne kadar bahtiyardı! Bu ekmek birkaç hayatı, hiç olmazsa daha yirmi dört saat ölümden kurtaracaktı. Ne çare ki, çökmüş kulübenin enkazını bile göremedi.

Ciğerleri parçalandı. Gözleri harice fırlamıştı. Dilencilikle kazandığı ekmeği yere bıraktı; nefret ve istikrahla dolu nazarlarını etrafa gezdirdi. Kansız dudakları arasından dökülen iki kelime, işitilmeden rüzgâra karıştı. Çılgınca bir kahkaha koparak ormana doğru koştu; ağaçlar arasında kayboldu.

Hâlâ o alîl ve bedbaht pederin son zehirnak kahkahasını işitir gibi oluyorum. Temîn ederim ki hayatımda hiç bir vak’a bunun kadar bende zeval napezîr bir intibah bırakmadı.

5 Eylül 333(1917)

NALÎNA SÊWÎKÎ

Ez mame sêwî bêda û bab im
Xanîyê min sotin, ez malxirab im

Babê min kuştin bêdîn kuffaran(553)
Muhtac im îro destê neyaran

Gurgê dupê hatin, ketin kerîyan(554)
Muhacir im ez wê ketime derîyan(555)

Nanek dixwazim jibo vejînê
[12] Rehmê bi mi nakin ji xeyrê kînê(556)

Însaf bikin ey ewladê Adem
Ez jî mirov im, qet xwe bi we nadem

Wextê zeman da ez xanedan bûm
Cihê xwe da ez sahibqiran bûm(557)

Rojê du sed mêr min bûne mêhvan
Daîm tijî bûn min dergeh, dîwan

Ji goşt û birincan sifre derêtxist
Memnûn, mureffeh min rê diêxist(558)

Îro min ar e ez behs ji wê bikim(559)
Dinya we bûrand, îroke çi bikim?

10 Şewat 335(1919)

Ji Mala Hekarîyan
Ebdurrehîm Rehmî

(553) Kuffar: Piranîya "kafir" e.

(554) Gurgê dupê: Gurên dupê.

(555) Wê: Wa ye, eva, aha.

(556) Ji xeyrê kînê: Xeyn ji kînê.

(557) Sahibqiran: Bextyar.

(558) Mureffeh: Bi hebûn, bi xwarin û vexwarin.

Rê diêxist: Min ew bi rê dikirin.

(559) Ar: Eyb, neng, şerm û fedî.

WETEN

(MABAD: PAŞÎ)

Malûm bû ke ewî demî zerûretî îhtîyac, însanî mecbûr kird ke be xirî het-telmeqdûr le muqabilî duşminî xaricî rabiwestin û be komelî mudafeey xoyan biken. Çünke heyatyan le jêr tehluke da bû. Le dûwaye le mixare û hilolî daran da wexer bûn û aîleyan teşkîl kird û le berd û darî lebo mudafeey nefsyen eslîheyan durust kird û be ew new'e mertebey ewwelî medenîyet peyda bû.

Lakîn eweş le muqabilî îhtîyacatî namutenahî însanî kifayetî nedekird û şew û rojî îhtîyacî însanan rûy le zêdeyî bû, mecbûr bûn le quwwey aqlîyyeyan îstîane biken û def'î ew îhtîyacane biken û ewe bû ke madenîyyat keşif kiran [13]û lîbasyan durust kird û heywanatî wehşîyye weku esp û ga û gamêşyan girt û ramî xoyan kird, heta weku îhtîyacî sefer û îhtîyacî cûtî û xwardin be wan bitwanin te'mîn biken.

Ewe tebeqey duyemî medenîyet e, û le ew dewrey da heqîqeten aîley beşer kemêk refahî peyda kird. Lakîn çünke însan be tebîet meclûbî hirs û teme' in û lebo ewey ke be ezîyyetêkî kem seadetêkî zor peyda biken, helistan destyan kird be xirabî û çawyan le nîmetî cîranyanî xoyan birrî, ke talan biken û malî zor peyda biken. We b'ew new' însan lebo celbî menfeet bûn be duşminî yektirî û destyan be şer û piyawkuştinan kird û be ew new'ey hîssî birayetîyan le fikir çû.

Ew kerretey însan mecbûr bûn ke be muttefiqî nî'metî xoyan le muqabilî yektirî muhafeze biken û ewe bû ke eşîret û eqwam peyda bûn. Wa malûm bû ke ew hemû azîyyete û sa'ye lebo te'mînî îstîrahetîş, feqet be dû tiştan mumkin debê:

- 1— Tedarekkirdinî lewazimatî heyatîyye.
- 2— Muhafeze le duşminî xaricî.

LEWAZIMATÎ HEYATÎYYEY ÎNSANÎ

Ême dezanîn ke însan be xwardin û pêxef û lîbasî muhtac e. We waneş mumkin nabê ke be yekê bête cê. Debê yekêk xeyat bê, ewî dîke kewşdirû û yekêkî dî cûtêr bê. Kewşdirû le muqabilî kewşî xoy le cûtêrî dextlî bikirê û cûtêrîş le muqabilî dextlî le xeyatî lîbasî bistênê. Heta weku ne cûtêr bêlîbas û xeyat bêdextlî û ne kewşdirû bêlîbasî bimênê. Û le weş teqşîmî a'mal hate wucûdî. Ke delên: "Însan medenîyyutteb' e". Manay wa ye lebo def'î îhtîyacî xoy debê le refîqî xoy mezherî muawenet bibê. We eweş bînaî medenîyet e. We pes.

MUHAFEZE LE DUŞMINÎ XARÎCÎ

Ewêş dîsan be pîyawêkî mumkin nabê. Çünke ew be tenha, ne le muqabilî derendey weku şêr û piling, û ne le muqabilî duşminî benî new'î xoy pê muhazeze nakirê.

Ca le ber ewey mecbûr bûn ke çend kesêk wexer bibin û ew duşminane def biken. Bela însan ew wextey detwanin pêkwe [14] bijîn ke îrtibat û têkelîyan bibê. Ew têkelyêş be xizmayetî ye we yaxud hawzibanî ye, ke ewêş deçêtewe ser xizmayetî. Mesela pîyaw ke boy mumkin bê elbette degel xizmî xoy dejî û qet'îyyen mumkin nabê ke Kurd degel Erebeke ke zibanî wî nezanê heta hetaye bijî. Ê le ber ewey bû ke xizm û eqrîba wexer bûn û lebo def'î îhtîyacîyaney ke erzim kirdin, eşîretêkyan dana û ew eşîreteş zor bû dû eşîret, gele eşîret. . . Nîhayet qewmêkî lê peyda bû. Ê de heqîqet da her milletêk ke îbaret e le ew hemû eşîretane xizmî yektirîn in û erazîyekî ke lebo xoyan girtuwe wetenî wan e.

Çilon xane wadeyek (yanî pîyaw û jinêk) bê mal najî û eşîretêk lebo te'mînî îstîrahetî xoyan mulkyan pê dewê ke merî lê bilewerêtin û cûtî lê biken, elbette qewmêkî lebo ewey ke ser dinyaye bîmênê erzêkî pê lazim e. Ew erze îbaret e le mecmûî mulkî ew eşîretane. Eger wa bû, be mulahezewî ke emin Kurd im, erzî min Kurdistan e û wetenî zengînî minîş ewe ye. Ê be mulahezewî ke emin eşîretî'm, mulkî min Sablax e û be mulahezewî ke ferd im malî min le Sablaxê ye.

Eger wa bû, manay weten mewhûm nîye.

Ê muhebbetî Weten, wekî Pêxember fermûyetî "hubbul-wetenî mînel-îman" lazim e. (560)

Pes wetenî êmeke Kurdan, îbaret e le mecmûî mulkî ew eşîretane ke hemû pêkwe xizm in û hawziban in. Ê lebo muhazezey mewcûdîyetî xoyan, belku çend hezar sal le wey pêş wa'd û qewlyan kirduwe ke pêkwe bijîn û le muqabilî duşminî xaricî pêkwe hereket biken.

Ê lebo ême le bab û bapîrman be mîras be cê mawe û debê eger demanewê û kurî babî xomyan bîn, qewlî wan neşkênîn, hîmayey mulkî yektirî bîkeyn. Çünke hemûman xizm in. Be ew nîşan ke hissman, fikirman, exlaqman, adatman muşterek e. Eger bêt û qisey wan bêkî nehênîn û mudafeey yektirî nekeyn, çi man le dê? Be bê şik hemûman debîn be exsîrî eqwamî dîke ke çawyan le memleketî xoşî ême birîwe.

We emeyeş pêman wa ye pîyaw ke pîyaw bê, pê eyb e malî xoy be hîzî be cê bêlê û heremî xoy berella bika û bibête nokerî xelqî. Erebe delê:

[15] "Fe'xter lî nefsike menzîlen ta'lû bîhî
Ew mut kerîmen tahte zill'îl-qestelî". (561)

(560) Manay em hedîsey Pêxember eme ye: "Xoşwîstinî niştîman le îman û bawerewe ye".

(561) Manay em beyte be Kurdî eme ye:

"Bo xot cêgeyek helbijêre ke pêy payeberz bît
Yaniş piyawane le jêr tozî şer da bîmre".

Pes wetenî ême malûm e, hazir e, mewcûd e. Ew pes Kurdistan e, mehdî zu-
hûrî medenîyetî alem e. Cemşîd û Fereydûn û Keyxusrewî ême binay huku-
metyan dana. Rustemî ême numûney şecaetî bab û bapîman e. Mulkî ême,
wetenî ême yadîgarî Cemşîd e, Fereydûn e, Keyxusrew e. Û ewan le mecalisî
şahaney xoyan be namûs sondyan xwardiwe ke hifzî biken. Elbette êmeş hif-
zî bikeyn, û debê qisey wan neşkênîn. Heta weku alem te'nman neka.

Le dûway ewe ke mewtinman hifz kird, lebo te'mînî îstîrahetî xoman debê
sa'y biken û weku qewmî dîke be wasîtey zor ştî tazezuhûr mulkî xoman,
malî xoman awadan bikeyn. Eger wa bikeyn dejîn, we îlla demirîn we yaxu
debîn be exsîr.

**”Z’an serser-i şîmal û z’an ateş-i cenûb
Şewqî, weten xerab û gulşen erxewan şewed”.**(562)

Qazîzade
Mistefa

---

(562) Manay em beyte be Kurdî eme ye:

”Be’w bay serserî bakûr û be’w agirey başûr
Şewqî, welat wêran û gulşen be erxewan bêt”.

Düşünen her ferd için, mensub olduğu kavmin tealî ve terakkîsi hususunda fikren ve cismen çalışmak bir mecburiyet-i vicdaniyedir. Biz de, Kürdistan'ın terakkîsi hususuna çalışmak, yahud çalışmak isteyenlere muavenet etmek mecburiyetini hissettiğimiz için, bizden pek uzak olup ellerimizin yetiemediği yerlere [16] hiç olmazsa sesimizi işittirmek istiyoruz. İstanbul'da bulunan bir mütefekkir, Kürdistan'la İstanbul arasında maddeten ve mânen ne kadar tefavüt görebilirse, bir Kürd kasabasıyla köyleri arasında da buna yakın bir tefavüt göze çarpar.

Buralarda kasaba dahilinde, çarşı-pazarda, ahz-ü îtada Kürdçe tekellüm edildiği halde, kasabalar ahalisi kendilerini Kürdlükten uzak tutmayı lüzumlu addederler. Çünkü köylü hakarete mâruz, zulme mahkûm, gadirle me'lûf olduğundan, şehirli Kürdler kendilerine bu namı vermekte tereddüd ederler. O halde, İstanbul gibi uzak bir mahalde, bu muhîttен oldukça uzun müddet tebaüd etmiş zevât-ı muhteremenin teşkil ettikleri cemiyetlerin âmâlî ne olabilir?

Bence ilk vazife, yekdiğerine bir habl-ı metîn ile karabet ve sıhriyetle ticaret, hukuken ve iktisaden kavî surette marbut bulunan bu iki şahsiyeti birleştirmek olmalıdır. En doğru bir tarîk-i inkişaf temîn edebilecek bir mahiyeti haiz olan bu meselenin unutulması doğru değildir. Bu iki şahsiyeti birleştirmek yollarını "Jîn" gazetesi muharrirîni daha iyi tâyin ve takdir edebilirler. Fikrimce, şu suretle hareket muvafık olsa gerek:

"Jîn"ın sahifelerinden birkaçını bu hususa hasretmeli ve bu sahifelerde gayet açık bir lisanla, bunların rabitalarını anlatmalı; Kürdlükle İslâmiyetin marbutiyet-i maziye ve istikbaliyesinden bahsetmeli. Kürdlerin tealîsiyle İslâmiyetin kesb-i kuvvet ve kudret edeceğine bunları ikna etmeli ki, her köylü Kürd gibi bu şehirli Kürdler de milliyetiyle iftihar etsin ve edebilsin. Bu hususta düşündüklerimi peyderpey söyleyeceğim.

Bir Kurd Genci

Kürd edebiyatında lâyetmût bir mevki tutan "Melâ Ehmedê Xanî" hazretlerinin eserleri olup, Kürd lisanının fasahat ve belâgat-ı mücesseme olduğunu âlem-i medeniyete ilân eden şaheserleri "Mem û Zîn" namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile mevki-i intişare vaz'ına teşebbüs edilmiştir. Kâğıdın ve mürettibiyenin gittikçe fırlanması gibi maddî manilere karşı, âzamî fedakârlığa karar verilmiş ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşredilecektir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba "Mem û Zîn"ê em wê tebi' dikan; mizgînî li hemî Kurdan bit. Ê babetê mezinahîya kitêbê û sûreteke pîrr nefîs dê derkevit. Me guhdarî giranîya kaxidî û giranîya heqê murettiban nekir û bi fîdakarîyek mezin em derêtxin.

EMRAZ-I CİLDİYE VE EFRENCİYE MÜTEHASSISI DOKTOR ŞÜKRÜ MEHMED BEY(❖)

Hemşehrilerimizden Doktor Şükrü Mehmed Bey, pazardan maada her gün sabahdan akşama kadar, Galatasaray Mektebi karşısında Hırîstakî ve nam-ı diğêrle Said Paşa Hanındaki muayenehanesinde hastaları kabul ve en mükemmel usullerle tedavi eder.

Telefon: Beyoğlu, 1812

ADRES:

Babıâî Civarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
"Jîn" İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babıâî Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5'inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Binaenaleyh, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

(*) Refîk-i mesaîmiz "Kürdistan" mecmuasının ikinci nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete'nin 32'nci numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfîd makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Sebîlürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 391'inci nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

Çıraklar Mektebi Mecmuası'nın 3'üncü nüshası güzîde makaleleri hâvî olarak intişar etmiştir. Kari'lerimize tavsiye eyleriz.

WERGERANÊN JÎMAREYA 11'AN

11'ÎNCÎ SAYININ ÇEVİRÎLERÎ

BABAN HANEDANI

(DEVAM: 2)

Yazarı:

Aziz Yamülkâ

Mîr Süleyman, pek fazla sert bir karaktere sahip, eşsiz bir yiğitti. Dedesi-nin şehit oluşu kendisine pek ağır geldiği için, İran hükümetinden öç almaya karar vermiş ve bunun için de ilk hazırlık olmak üzere Zehab dolaylarındaki aşiretleri egemenliği alanına alarak, Zehab ve ona bağlı yerleri tümüyle kendi yönetimine almış ve Osmanlı hükümeti ile de iyi geçinmeye başlamıştır.

Bu sıralarda İran'da yönetimde olan Şah Süleyman'ın oğlu Şah Hüseyin'in Afganlılara karşı açtığı savaşta ordusu yenilgiye uğramış; İsfahan kenti abluka kalmış ve sonunda Afganlılara teslim olmuş; kendisi de öldürülerek, ülkesi karmakarışık bir hal almıştır. Mîr Süleyman, İran'daki bu iç kargaşadan yararlanarak, toplayabildiği güçlerle ve Osmanlı hükümetinin de yardımıyla, İran kuvvetleriyle çarpışmaya başlamıştır.

Mîr Süleyman hükümetinin başlattığı bu savaş, daha sonra İran'ın yenilgi-siyle sonuçlanmış ve yapılan barış antlaşmasında Kürdistan dolayları ve Luristan ile Hûzistan Osmanlı hükümetine geçmiştir. İran'ın Osmanlı hükümetinin yönetimine geçen bu bölgelerine komşu olan Baban hükümdarlığı-nın varlığı ve gittikçe güç kazanması, Osmanlı hükümetince arzu edilmemiş ve bu nedenle Osmanlı hükümeti Baban Hükümdarlığına karşı da harekâta karar vermiştir. Fakat harekâta henüz başlanmadan işi sezen Mîr Süleyman Han, içyüzü anlaşılan sorunun çözümü için Hükümdarlığın sınırını oluşturan Kerkük yolunda ve Çemçemal dolaylarında "Kanîşeytan" denilen yere bizzat giderek, Osmanlı paşalarından Musul paşası ile görüşmeye başlamak istemiştir. Bu görüşmelerde harekâttan vazgeçilmiş ise de, Mîr Süleyman, misafirlik bahanesiyle alıkonulmuş ve daha sonra Edirne'ye sürgün edilmiştir.

Mîr Süleyman Han'ın bu şekilde ortadan kaldırılması, oğlu Mîr Bekir'in tahta geçmesine yolaçmıştır. Mîr Bekir, hükümdarlık sandalyesine oturur oturmaz Osmanlı hükümeti ile hoş geçineceğini de taahhüt etmiş olduğundan, Kerkük dolaylarındaki Osmanlı birlikleri yerlerine dönmüşlerdir.

Mîr Bekir, şimdiki Süleymaniye kenti yakınlarında "Bekreco" denilen ırmakları düzeltmiş ve Şehrezor dolaylarını bayındır hale getirmiştir.

Bekreco ırmakları, zamanımızda Süleymaniye sancağının en zengin mülklerinden birini oluşturduğu gibi, pek basit bir düzenleme ile gelirleri binlerce kat artacağına, bizzat yaptığım incelemeler sonucunda inandım.

Edirne'ye sürgün edilen Mîr Süleyman, 1115 yılında (563) ölmüştür. Babasının gurbet diyarındaki bu vefatı oğluna da pek fazla etki yapmış, kısa bir

süre sonra Mîr Bekir de öbür dünyaya göç etmiştir. Mîr bekir'den sonra Baban Hükümdarlığının tahtına oturan oğlu Mîr Muhammed'e Osmanlı hükümeti vezirlik rütbesi ile "Mehmed Han Paşa" demek üzere bir de özel unvan vermiştir.

İşte bu unvanın ve vezirlik rütbesinin verilmesi ve bunu izleyen iyi ilişkiler, Baban Hükümdarlığını Osmanlı hükümetine bağımlı kılmanın başlangıcını oluşturduğu gibi, daha sonra, aynı mezhepten olan Osmanlı hükümeti ile Baban Hükümdarlığının İran hükümetine savaş açmalarına da neden oldu. Fakat bu savaş, başlangıçta pek başarılı günlerle taçlandırıldığı halde, daha sonra fena günlerle sonuçlandı.

Şöyle ki:

(Devamı var)

KÜRD TARİHİNDEN⁽¹⁾

(10'UNCU SAYIDAN DEVAM)

ESKİ ESERLERİ

Kürdistan'ın, çeşitli ve yararlanılmaya değer olan eski eserleri pek çoktur. Fakat bunların pek azı incelenebilmiştir. Batıda Malatya'dan doğuda İran'da Miyanduab'a ve kuzeyde Aras ırmağı kıyılarından güneyde Rewandîz'e kadar, takım takım yontulmuş kayalar üzerinde çivi yazısı ile, rastlanılan kabartma resimlerde, Milâttan önce VIII. ve VII. yüzyıllarda Aşağı Asur devline çağdaş olan Nairi ülkesinde hüküm sürmüş Turanî hanedanının şan ve debdebe ile dolu olan olayları kayıtlıdır. Bunlar arasına karışmış, daha eski Asurlu yazıtları da vardır ki, bunlardan Van'da Serhas'ın yazıtı, olayları Yunan tarihinin başlangıcına kadar götürmüştür. Bu türden en eski eserlere Hulwan (2) ve dolaylarında rastlanılır. Buradaki heykeller ve yazıtların, eski Babil çağına ait Guti ve Luli aşiretlerine ait olduğu tahmin edilmektedir.

Eskiden "Moxuene, Zabdicene, Anzitene, İntilene, Arzanene" adını taşıyan Kuzey Kürdistan dolaylarında, Romalılardan kalmış birçok önemli kentlerin harabeleri vardır. Örneğin Erzen, Meyyafarqîn (eski adı Martiropolis), Sisaunon (Sisauronon) ve Dara yakınlarında Dunisir harabeleri, ki Sachan adlı zat, Ermeni başkenti Tigranocerta olduğunu söylüyor. Makedonya ve Persler zamanlarına ait heykel türünden ve yazıt olarak, Kürdistan'ın

(1) "Encyclopedia Britanica"dan özetlenerek alınmıştır.

(2) Hulwan, Zehaib dolaylarının eski adıdır. (Yayıncı)

birçok yerlerinde eserler vardır; Bîstûn ya da Behîstûn'da, İmadiye'de bir mağarada Kreftû'da Mitrayin tapınağında, Hulwan harabelerine yakın Strepol ve Hab adlı yerlerdeki kayalar üzerinde ve muhtemelen Lahican ve Köysancak arasındaki Balik ülkesinde olduğu gibi. Fakat Kürdistan'da ve belki bütün Batı Asyada en çok önemli olarak Payqulî ateş tapınağının bulunduğu Süleymaniye'nin güney sınırları üzerindeki yer gösterilebilir. Bu tapınağın çıplak tepeler üzerine dağılmış harabeleri arasında Pers ve Pehlevî harfleriyle yazılı yüzü aşkın taşı ve eskiden tapınağın doğu cephesindeki payandası olan duvarın üzerinde iki dille yazılı, gayet ayrıntılı, Sasanî dönemine ait yazıtı belirtebiliriz. Kürdistan'ın öbür bölgelerinde, Örneğin kuzeyde Salmos ve Kermanşah'da ve Kasrîşirin'de de, Sasanîlere ait birtakım eserler vardır.

DİL

"Kurmancî" diye adlandırılan Kürdçe, eski bir Acem halk dili olup, kuzeyde Keldanca sözcüklerle, güneyde de Babilliler döneminden gelmiş olması muhtemel olan birtakım Turan öğeleriyle karışmıştır. Dağlık bölgelerde, kendilerine özgü lehçelerle konuşan Kürdler bulunduğu gibi, farklı olarak gösterilebilecek olan Kürdçe, Zaza ve Goran Kürdçesidir.

Zaza Kürdçesi, Dersim'in batısında konuşulmakta olup, Kürmancî Kürdlerinin bunu anlayamadıkları söyleniyor. Zazacaya birçok Ermenice sözcük karıştığı gibi, eski Kabadoçi dilinden de sözcüklere rastlanılır;(564) fakat, asıl Kürdçenin mensup olduğu Aryen dil grubundan geldiği konusunda kuşkuya yer yoktur.

Ardelan ve Kermanşah yörelerinde konuşulan Goran lehçesi de, (3) Samî dillerinden hiç biriyle karışmamış olması bakımından Kuzey'in Kürdçesinden ayırt edilmektedir. Bu nedenle bu lehçe, Farsçaya Kurmancî lehçesinden daha yakındır; fakat her ikisi de, aslında aynı dilden başka bir şey değildir.

Kürd edebiyatının olmadığını varsayanlar hata ediyorlar. İran'ın birçok ünlü şairleri Kürdçeye çevrildikleri gibi, Dersimlilerle Kermanşah Goranlarının elinde Ali'nin tanrısal yönünün dinsel sırlarının anlatımına ilişkin kitaplar vardır. Kürdçe **İncil** İstanbul'da 1857 yılında basılmıştır. Samuckhea, Hakkâri lehçesinin kelime yapılarını konu alan bir dilbilgisi kitabı ile sözlüğünü 1872'de yayınlardı. 1879 yılında, Petersburg İmparatorluk Akademisi-

(564) 545 numaralı dipnota bakınız.

(3) "**Mesalik'ül-Ebsar**" Adlı eserde, Goran'ın, Milâdî XIV. yüzyılda Güney Kürdistan'ın egemen bir aşireti olup, Hemedan sınırından Şehrezor'a kadar olan yerleri bugün de işgal ettiği yazılmaktadır. "Goran" adı, "dağ" anlamına gelen "Gor" ya da "Gêrî" den gelerek "Dağlılar" demektir. "Puşti Kûh" diye İranıya çevrilen "Za-girî" den alınan "Zagros" sözcüğü de bundan alınmıştır. Goranîler göçlülük, aktif ve yılmaz bir soy olup, bireyleri cesurdurlar. Görünüşte Kuzey aşiretleri Kürdlerinden kısa boyludurlar. Kuzey Kürdleri açık ve parlak renklerden hoşlanırlar. Oysa Goranîler, mavî kaba bezden yapılmış yelek, keçeden külâh ve setreden oluşan sade elbise giyerler. Kürdistan'ın büyük bir bölümünde, Goran adı, tarımla uğraşan köylülere verilmiş olup, bu adla göçebe ve çobanlardan ayırt edilmişlerdir.

nin yardımıyla basılan ”Kürdçe-Fransızca Sözlük” kitabı, zaten birçok yıllar Erzurum’da bulunmuş olan Rus Konsolosu Mösyö Jaba’nın eseri olup, Asuristan’da Prym ve Socin adlı zatların topladıkları birçok parlak ve zengin Kürd destan ve hikâyelerinin yardımıyla Ferdinand Justi tarafından tamamlanmıştır.

DIYANET

Kürd ulusunun İran’da olduğu gibi Türkiye’de de büyük çoğunluğu Şafiî mezhebine bağlı Sünnî ise de, kuzeyde Dersim’de ve güneyde Zagros’ta, yarı putperest olarak, ayırt etmeksizin Ali’yi Tanrı olarak kabul edenler ve Kızılbaş denilen karanlık ve fakat önemli ve merak çekici birtakım inanç şeytanları da vardır.(565) Görünüşte Şiî mezhebine bağlı olanların gizli dinsel törenleri ve içlerinde saklı tuttukları inançları vardır ve bu inançlar, ihtimal ki pek eski zamanlardan kalmıştır. Esas olan, Tanrı’nın yeryüzünde her zaman görünebilecek şekilde görünmesi inancıdır. Tanrı’nın Musa, İsa, Hazreti Ali ve onun mürebbîsi Selman-ı Farisî’ye ve daha birçok Şiî imamlarına görünmesi hakkındaki eski inançları yüceltmekle birlikte, bunlara daha yeni birtakım ünlüleri de katarak ve onları kutsal kabul ederek, onlara taparlar. Bundan başka Ali’yi Tanrı olarak kabul edenler, toplulukları içinde yaşayan bazı kişileri de, kendilerini Tanrı yoluna vermeleri ve ibadetle uğraşmaları koşulu aranmaksızın, ”Tanrı’yı temsil ediyorlar” inancı ile putperestler gibi kutsal kabul ediyorlar.

Güney Goranları arasında da, eski Hulwan kentinin üst tarafındaki boğazda bulunan ”Baba Yadigar”ın türbesi kutsal olarak tanınmıştır. Buna benzer kutsal makamlara bazı dağlarda da rastlanılır ki, İran’ın İsmailiye ve Suriye’nin Nusayrî ve Dürzî topluluklarına benzetilebilirler.

(Devamı var)

Mehmed Sakin

---

(565) 547 numaralı dipnota bakınız.

GAZEL

Hicran gecesinde gönül, gamzede bin şevk bulur
Acıların zevkine ermekte de bin zevk bulur

Basamakları değişir ikbal merdiveninin de
Gün olur ki kişi, aşağısındakini yukarısında bulur

Sanma ki deli gezen Mecnun, acının kahrını çekmeden
öyle Leylâ'nın halkalı zülfü gibi bir gerdanlık bulur

Kavuşma vâdiyle koştursa da beni yaşama doğru
Sözünü tutmaz, savsaklamaya bin neden bulur

Her zaman sevda ufkuna, delilik semtine doğru
zülfünün kokusu, gönlümü, sevkedilmeyi bekler bulur

Süleyman Nazif

KÜRD GÖÇMENLERİNDEN NE KALMIŞ?(566)

Van, Bitlis ve Erzurum illerinden ne kaldı ve nerededirler? (567)Tüm göçmenlerimizin şimdiki durumda bulundukları yerleri ve buralarda bulunan göçmenlerin miktarlarını gösteren sayıları saygıdeğer okuyucuların dikkatine sunuyoruz. Bu çaresiz üç ilin halkının uğradıkları zulüm ve haksızlıkların vardığı ölçüler, yukardaki sayılardan anlaşılıyor. İçlerinde bulunan ve aslında birçok çiftliğe sahip olan eşraf bugün dilenmekte, bazıları da sigara satarak gündelik ekmeklerini çıkarmaktadırlar. Son zamanlarda yevmiyeleri kesilenlerin de kaçınılmaz olarak ölümden başka çareleri olmadığı, aldığımız mektuplardan anlaşılmaktadır.

Bu konuyu ayrıca bir yazı ile ayrıntılı biçimde ele alacağımız için, şimdilik, yalnız ilgililerin acıma dikkatlerini çekmeye ve insanseverlik iddiasında bulunan tüm insanların acıma duygularını uyandırmaya çalışıyoruz.

(566) Bu yazıda yayınlanmış olan ve Kürd göçmenlerinin sayılarını gösteren cetvel, derginin orijinalinde yer aldığından, biz burada cetveli ayrıca koymaya gerek bulmadık, sadece cetvelin sonunda yer alan yazı parçasını bugünkü Türkçeye çevirmekle yetindik.

(567) 549 numaralı dipnota bakınız.

BİR ÖYKÜ

Bir kış ıssız, تنها ormanlardan, nasipsiz dağlardan, bülbülsüz, şenliksiz Ovacık'tan, evet Dersim'in o eşsiz ve fakat mutluluktan, eğitimden nasipsiz Ovacığından geçiyordum. Akşamın hafif esmer yüzü, kardan bir giysiye bürünmüş o güzelim Ovacığı öperken, ben bir barınak bulmak için ümitsizce çevremi araştırıyor, ormanların o yüksek dallarından serpilip dökülen karlar içinde titreyerek yürüyordum. Bütün ümidimi yitirmiştim ki, karşımda hafif bir ışık parlardı. Birkaç adım yürüdüm. . Bir kulübe. . Ev değil, bir dünya mezarı. . Kırılancın, tüm şaşkınlıklara yolaçan çabasıyla yaptığı yuvaya benzer bir virane. . Temeli andırır birkaç taşın üzerine konulmuş ağaçlar ve bunları örten çamurlu çitler. . Dökülen karların oluşturduğu ağır yükü iki kat olmuş ağaç dallarından bir tavan ve kışın dehşetinden bir-iki taşla kapatılmış pencere adıyla iki delik. . Dinlenme ve uykuyu sağlayan, altı otla dolu, seyrek dokulu bir bezin üzerine uzanmış olan ve sıtmanın verdiği dehşet ve ıstırapla inleyen iki cılız çocuk, iki kardeş. .

Çalışma ve çabasıyla meydana getirdiği çamurdan bir sedir üzerinde, beyaz sakalını kaşıyarak fersiz gözleriyle çocuklarına bakan bir yaşlı baba ve yanında, masum çocuklarının felâket dolu durumlarına gözyaşı dökten, yırtık önlüklü, bir deri bir kemik kalmış durumdaki bir ana. .

Elektriklerin gözler kamaştırıcı ışıkları yerine geçen ve yaşamının son şavkı sönmek üzere bulunan, ölüm döşegindeki bir hastanın soluğu gibi uzayıp kısalan bir teneke kandil. . Ocakta, bitmeye yüz tutmuş iki odun parçası. .

Bu sefalet yuvasının tüm içerdikleri, işte bunlardı yalnızca. .

Ocaktaki ateş bitmiş; kandil de, son bir çıtırtı ile, o donuk ışığını bu dört talihsizden esirgeyerek sönmüştü. Ufak odayı bir mezar sessizliği kapladı. . Ancak, sıtmalı çocukların dişlerinin gıcırdaması ile ara-sıra açlıktan çıkarıldıkları yardım isteme bağırışlarının sefilhanenin duvarlarında döne döne, gözleri kararan babanın kulaklarında oluşturduğu uğultular bu sessizliği bozuyordu.

Çocuklar bir daha inledi. Seslerindeki titreklik, çaresiz kalmış ihtiyarlar şefkatli anayı korkutmuştu. Yaşlı adam titredi. Kadıncağzın gölge yapan kirpikleri üzerinde görülen iki damla yaş, çökük yanakları üzerinden yuvarlanarak düştü.

Hayat ürünlerinin arzuları karşısında, birbirinden medet umar gibi, iki bakış çarpıştı. . Ne yazık ki ikisi de âcizdi. . Zaman hızla geçiyor; çocukların soluklanmalarında bir güçlük, yürek çarpıntılarında bir yavaşlama görülüyordu. Bunun sonucu, hiç kuşkusuz, ölüm olacaktı. Bu düşünce, her iki acılı vücudu da sarstı. Her zaman acımalı ve şefkatli olan ana ayağa kalktı; virane-nin bütün delik-deşiklerini "bir kuru ekmek bulurum" ümidiyle aradı, aradı. . Nihayet, bu son ümidinin de boşa çıkması ile, bitkin bir durumda yere uzandı. yüreğinin tâ derinliğinden kopup gelen bir feryat, odanın ortasında

bir sefalet heykeli gibi duran yaşlı adamı kamçılıdı. Pejmürde şalvarının cep-
lerini araştırdı; "belki bir onluk bulurum" diyordu. Nerdeee!. . Bir ümit ışı-
ğı, yüzünü aydınlatır gibi oldu. Gözleri daha parlak, bakışları daha keskin
idi. ne var ki ansızın bir dönüşüm oldu. Yüzündeki güleçlik kayboldu.Şim-
di, reddedilen bir düşünce ile muazzam bir vicdanın çatışması hiss olunuyor-
du. Yüzü acayip bir biçim almıştı ve bakışları daha öfkeliydi. Bu iç çatışma
çok sürmedi.

"Hayır" diyordu; "altmış yıllık namusluca geçen yaşamımı şimdi hırsız-
lık gibi bir alçaklıkla kirletmeyeceğim".

Fakat ne yapacaktı? Komşularından ekmek mi isteyecekti? Bunu, yavrula-
rının hayatı için yapması gerekiyordu. Yaşamak için alçalmak. . Bu kaçınıl-
mazdı. Yumrukları sıkıldı, gözleri parladı, göğsü kabardı.

"Bilgisizlik, sefaletime neden oldu; şimdi de sefalet, alçalmama neden ola-
cak. Bunlar, hep yaşamak için seçilmesi gereken seçeneklerdir. Ne denli za-
limsin, insanlık!" dedi ve kapıyı açarak karanlığın içine daldı.

Dışarda kar yağışı sürüyor, fırtına gittikçe şiddetini artırıyordu. Sular, da-
yanaksız kulübenin hemen hemen yarısına kadar çıkmıştı. Virane, suların
ve fırtınanın çifte etkisiyle, sonbahar yaprağı gibi titriyordu. Birdenbire bir
gürültü duyuldu. Onu, üç zayıf ve hasta ruhun iniltisi izledi. Hane çökmüştü.

On dakika sonraydı. Elinde, bir iyilikseverin kim bilir ne kadar minnetle
lütettiği bir parça kuru ekmek bulunduğu halde, yavrucuklarının arzusunu
yerine getirmekten doğan bir vicdan rahatlığı ile yaşlı baba, kulübesine doğ-
ru koşuyordu. Ah, ne kadar mutluydu! Bu ekmek, birkaç hayatı, hiç olmaz-
sa 24 saat daha ölümden kurtaracaktı. Ne çare ki, çökmüş kulübenin enkazı-
nı bile göremedi.

Ciğerleri parçalandı. Gözleri dışarıya fırlamıştı. Dilencilikle kazandığı ek-
meği yere bıraktı. Nefret ve tikslenme dolu bakışlarını çevreye gezdirdi. Kan-
sız dudakları arasından dökülen iki sözcük, işitilmeden rüzgâra karıştı. Çıl-
gınca bir kahkaha koparak ormana doğru koştu, ağaçlar arasında
kayboldu.

Hâlâ o hastalıklı ve kara talihli babanın son zehirli kahkahasını işitir gibi
oluyorum. İnanın ki hayatımda biç bir olay, bunun kadar, bende silinmesi
olanaksız bir izlenim bırakmadı.

3 Eylül 333(1917)

Dersimli
Hüznî

JÎN GAZETESİNE

Siverek: 29 Aralık 334(1918)

Düşünen her birey için mensup olduğu ulusun yücelme ve ilerlemesi konusunda düşüncesiyle ve bedeniyle çalışmak, vicdanî bir zorunluluktur. Biz de, Kürdistan'ın ilerlemesi konusunda çalışmak, ya da çalışmak isteyenlere yardımcı olmak zorunluluğunu duyduğumuz için, bizden pek uzak olan, el-lerimizin yetişemediği yerlere hiç olmazsa sesimizi işittirmek istiyoruz.

İstanbul'da bulunan bir düşünür, Kürdistan'la İstanbul arasında maddî ve manevî alanlarda ne kadar uyumsuzluk görebilirse, bir Kürd kasabasıyla köyleri arasında da buna yakın bir uyumsuzluk göze çarpar.

Buralarda kasaba içinde, çarşı-pazarda, alış-verişte Kürdçe konuşulduğu halde, kasabalar halkı kendini Kürdlükten uzak tutmayı gerekli sayıyor. Çünkü köylü hakarete uğradığı, zulme mahkûm edildiği ve haksızlığa alıştığı için, kentli Kürdler kendilerine bu adı vermekte tereddüt ediyorlar. O halde, bu yöreden oldukça uzun süre uzak kalmış olan saygıdeğer zatların İstanbul gibi uzak bir yerde kurdukları derneklerin gerçekleştirmek istedikleri ümitler ne olabilir?

Bence ilk görev, birbirlerine sağlam bağlarla, akrabalık ve evlilik bağlarıyla ve ticarî, hukukî ve ekonomik olarak güçlü bir şekilde bağlı bulunan bu iki kişiliği birleştirmek olmalıdır. En doğru gelişme yolunu sağlayabilecek bir niteliğe sahip olan bu sorunun unutulması doğru değildir.

Bu iki kişiliği birleştirmenin yollarını "Jîn" gazetesi yazarları daha iyi takdir edip belirleyebilirler. Benim görüşüme göre şu şekilde hareket etmek uygun olsa gerek:

"Jîn"in sayfalarından birkaçını bu konuya ayırmalı ve bu sayfalarda gayet açık bir dille bunlar arasındaki bağları anlatmalı; Kürdlükle Müslümanlığın geçmişte ve gelecekte birbirleriyle olan bağlarından sözetsmeli; Kürdlüğün yücelmesiyle Müslümanlığın güç ve kudret kazanacağına bunları inandırmalı ki, her köylü Kürd gibi bu şehirli Kürdler de milliyetleriyle övünsünler, övünebilsinler.

Bu konuda düşüncelerimi art-arda söyleyeceğim.

Bir Kürd Genci

MÜJDE

Kürd edebiyatında ölümsüz bir yer tutan Melâ Ehmedê Xanî hazretlerinin eserleri olup, Kürd dilinin salt bir fasahat ve belâgat(568) dili olduğunu uyarlık dünyasına duyuran şaheserleri ”Mem û Zîn” adındaki manzum(569) romanlarının yayınlanması için Tanrı’nın yardımını ile girişimde bulunulmuştur. Kâğıt ve dizgi-baskı masraflarının gittikçe yükselmesi gibi maddî engellere karşı en büyük ölçüde fedakârlığa karar verilmiş olup, edebî değerine yaraşır bir biçimde yayınlanacaktır. Saygıdeğer okuyuculara müjdeleriz.

CİLT VE FRENGİ HASTALIKLARI MÜTEHASSISI DOKTOR ŞÜKRÜ MEHMED BEY

Hemşehrilerimizden Doktor Şükrü Mehmed Bey, pazardan başka her gün sabahdan akşama kadar, Galatasaray Okulu karşısında Hırstaki Hanındaki, öbür adıyle Said Paşa Hanındaki muayenehanesinde hastalarını kabul edip en gelişmiş yöntemlerle tedavi eder.

Telefon: Beyoğlu, 1812

* *
*

Çalışma arkadaşımız ”Kürdistan” dergisinin ikinci sayısı da yayınlanmıştır. Birçok seçkin yazıları içeren adı geçen dergiyi saygıdeğer okuyuculara tavsiye ederiz.

---

(568) ”Fasahat” ile ”belâgat” sözcükleri Arapça olup edebiyatta ve dilde kullanılır. Türkçede tam karşılıkları bulunmayan ve genellikle birlikte kullanılan bu sözcükler, ”çok düzgün, pürüzsüz, etkileyici, kurallara uygun” anlamına gelmektedir.

(569) ”Manzum” sözcüğü Arapça olup, ”vezin ve kafiyeli, ahenkli ve şiir biçiminde yazılmış eser ya da yazı parçası ya da söz” anlamına gelmektedir. Bu sözcüğün de Türkçede tam karşılığı yoktur.

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

H A Y A T

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

Kürdistan Tarihi(mâbâd ve son)	Mehmed Sakin
Kürdlerde vehbî zekâ	Tevfik
Van ne haldedir?	Abdurrahim Rahmi
Hürriyet-i akvam hakkında bir fikr-i felsefî	Ahmed Vehbi
Hiss-i kablelvuku (şiir)	Kâzım Vehbi
Ji asarê kevn (âsâr-ı eslâfdan)	Hezretê Şêx Ehmedê Xanî
” ”	Hezretê Sîyahpoş
Kurmanca ra	Kurdîzade E. Sabit

Nüşası 5 kuruştur
Necm-i İstikbal Matbaası

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N

Salek 220 qurış e
Nîv sal 130 "

H A Y A T

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

KÜRDİSTAN TARİHİ⁽¹⁾(*) (MÂBÂD VE SON)

Mukaddema, Kürdlerin aslı tedkik olunurken, Onbinler Ordusunun dağlar arasından ricatına muhalefet eden "Karduşi"(Carduchi)ler neslinden olduklarını farz ve tahmin etmek kâfi addolunmakta idi. Halbuki ahîren meydana çıkan hakayık-ı tarihiye, Kürdleri Yunan devrinden daha pek çok uzak zamanlara irca ediyor. Tarihin başlangıcında, Asuristan'daki dağlara, "Got"(Gûtû) namı verilen ve "muharib" ve "cengâver" mânasına gelen bir kavim hakim idi. Bu isim Asurcada "Kardu" veya "Quardu" (Gardu, Kar-du)"nun muradı idi ki, Strabs nam zat, "Cardaces" ismiyle bir olduğunu izah etmektedir.

Gotolar Turanî cinsinden bir kabile idiler ki kuvvet ve satvetlerinin derecesini takdir için kadîm hatt-ı mihî ile muharrer vakayii hâvî kitabelerde bunların Garbî Asya'nın Suriyeliler, Hititler(Susians, Elamites) ve Babil'in(Akkadians) milletleri miyanında zikredilmiş olmalarını söylemek kâfidir. Bu milletin bütün saltanat-ı Asuriye devrinde az-çok istiklâl-i siyasîsini muhafaza etmiş olduğu anlaşılıyor. Nineva'nın sukutunu müteakib, Medyalılarla ihtilât [2] ederek, Asya-i Suğra'nın yüksek ovalarında oturan Ermeni

(1) "Encyclopeida Britanica"dan telhisan naklolunmuştur.

ve Fürs akvamı gibi tedricen Aryanleştiler. Çünkü tarihin bu devrinde azîm miktarda kabailin muhacereti vuku bulmuştu ki bu kabail, —nereden gelmiş olursa olsun— herhalde Aryan ailesinden idiler. Siros(Cyrus), Babil'in zabtından evvel(kablemilâd 539) Goto veya Kurdoları daire-i itaatine alarak, bunlardan teşkil ettiği bir muharib orduyu ahlafına devretmiş idi ki, müverrih Herodot'un kayd-ü zabt ettiği Serhas ordusu miyanında "Saspîryan" ve "Alaordîyan"(Saspirians ve Alaordians) namları altında mezkûrdur.

Gotolar ezmine-i ahîrede, birbirini müteakib Makedonyalıların, Partyan ve Sasanyanların idareleri altına geçmişler; gerek tevatür ve gerek memlekette el'an mevcut âsârdan istinbat olunduğuna göre, hem-ırk olmaları muhtemel bulunan Arsasyanların muhabbet ve teveccüh-i mahsuslarını kazanmışlar idi. "Goto Reis" mânasına tercüme olunabilen "Gotarz"(Gotarzes)ın, Kürdistan-ı Cenubî'de başlıca aşiret olan Goranların(1) müessisi olduğu rivayet olunmaktadır.

Gotarz'ın ismi ve elkabı, Kermanşah Kürd payitahtı civarında "Behîstûn" nam mahalde mevcut Yunan kitabelerinde muharrerdir.(570)

Bağdad halifeleri idaresinde Kürdler şurada burada kıyamdan hâlî kalmamışlar, bâdelmilâd 838-905 senelerinde Şimalî Kürdistan'da muazzam bir isyan vukua getirmişlerdi. Cenub Kürdlerine karşı Emîr Adududdevle'nin kumandası altında sevkedilen Hilâfet kuvvetleri, meşhur Sermaç kalesini(harabesi [3] bugün Behîstûn civarında görülmektedir) ve Şehrezor havalîsini ve bugün "Pasîntepe" namı verilen Şehrezor kalesini hâvî şehri zabt etmiş idi.

Kürd hükümetinin en parlak devri, ihtimal ki on ikinci asr-ı Milâdî içindedir ki bu devirde Hadabanî aşiretinin Rawendî şubesine mensub Büyük Salahaddin, Suriye Eyyubî Saltanatını kurmuş ve yalnız Kürdistan dağlarının şark ve garbında değil, bir taraftan Horasan'da ve diğer taraftan da Mısır ve Yemen'de Kürd imaretleri tesis etmiş idi.

Moğol ve Tatarların Garbî Asya'da hakimiyetleri devrinde dağlarda yaşayan Kürdlerin kısm-ı âzamı lakayd kalmış, hükümetin ovalardaki valilerine istemeyerek itaat etmişlerdir.

Sultan Selim-i Evvel, 1514 senesinde Şah İsmail'i mağlub edince Ermenistan ve Kürdistan'ı havze-i memlekete idhal ile, fethedilen yerlerin tanzim ve idaresini Bitlisli bir Kürd olan müverrih İdris'e tevdi etmiş idi. İdris Kürdistan'ı Kürd, Arab ve Ermeni neslinden birtakım ümeranın ellerinde bazı ka-

- (1) Qalhur(Kalhûr) aşiretinin Godarz ibni Cîyo(Gudarz-ibn-Gio) neslinden geldiği ve Godarz'ın oğlu Ruham(Roham)ın Kudüs'ü tahrib ve Yahudileri esir etmek için Rahman Keyanî tarafından gönderildiği mütevatirdir. Ruham, Buhtunasr tesmiye olunan şahıstır ve bilahare Babil tahtına calıs olmuştur. Mücavir memleketer o zamandan beri Goran ismini alan Ruham'ın sülâlesi idaresinde kalmıştır. (Şerefname, İranî manuskribi)

Aynı tevatür halen memleket dahilinde mevcut olup, Behîstûn'daki kitabede Godarz ibni Cîyo'nun hakikaten tarîhî büyük bir şahsiyet olduğu muharrerdir. (Journal Royal Society, vol. IX, page 114'e müracaat)

- (570) "Gotarz" adı Kürdler arasında "Guhderz" biçiminde yayılmıştır.

lelerle muhat olarak bulmuştu ki, bunlar kabail arasında ceng-ü cidal ve çiftçi ahaliye karşı yağma ve garetle meşgul idiler.

İdris memleketi sancaklara taksim ederek, mahallî ümerasını vali sıfatıyla tayin etmiş ve onların irsî istihkaklarına müdahale etmemiş idi. Yine bu zat, Timur'un müruru tarihinden beri çöl halinde kalmış olan Erzurum ve Eri- van arasındaki mer'alık araziye Hakkâri ve Bohtan cihetlerinden getirdiği Kürdleri tekrar yerleştirmiş idi. İdris'in vaz'ettiği hükümet sistemi, 1828-1829 senesinde Rusya ile Türkiye muharebesine kadar tebeddül etmemiş ise de, payitahttan uzak bulundukları ve Türkiye'nin kuvvetten düşmesi, Kürd-lerin nüfuz ve kuvvetlerini çok tezyîd ederek garba doğru Ankara'ya kadar yayılmalarını intac etmiştir.

Harbden sonra Kürdler, Türkiye idaresinden kurtulmak için kıyam alâimi gösterince 1834 senesinde daire-i itaate alınmaları lâzım gelerek, Reşid Paşa giderek başlıca şehirlere asker ikame edilmiş ve birçok Kürd beylerin [4] yerine Türkler ikame edilmişti. Bedirhan'ın idare ettiği 1843 kıyımı bastırıldı ve Kırım muharebesini müteakib, Türkler Kürdistan'daki mevkillerini tahkim ettiler. 1877-78 Rus muharebesi akabinde 1880-81 senesinde Şeyh Ubeydullah'ın Türk himayesi altında tesisine teşebbüs ettiği müstakil Kürd beyliği, bidayeten Babiâlî tarafından tasvib olunmuş idi.(571) Bu suretle Rusyan'nın kendi hakimiyeti altında tesisini tasavvur ettiği Ermeni hükümetine muka- bele edilmiş olacaktı. Ubeydullah'ın İran dahiline tecavüzü ve muhtelif es- bab, hükümet-i merkeziyenin Kürdistan'da mevkiini tekrar tahkim etmesi- ne saik oldu.

1828-29 Senesi Rus-Türk harbine kadar ve hatta 1877-78 tarihine kadar her iki milletin cibâl ahalisi yekdiğeriye hüsn-i imtizac etmekte idiler. Her iki unsur da Türkiye hükümetinden müteezî olup ve Ruslara karşı korku ve dehşet hissediyorlardı. Fakat Ermeniler arasında beliren hareket-i milliye ve harb-i ahîrden sonra Rusların bu harekâtı teşvik etmeleri, tedricen iki unsur arasında tenafür ve taassub uyandırmıştır. 1891 senesinde Ermeni komitele- rinin faaliyeti, Kürdlerden Hamidiye namı altında, iyi teslih edilmiş gayri muntazam süvari teşkilâtını yaparak Kürdlerin mevkiini tahkime Babiâlî'yi mecbur etti. Ve bu suretle unsur aleyhdarlığı izhar etmelerine bâdi olmuştur.

Mehmed Sakin

(571) Babiâlî: İki Arapça sözcükten oluşan ve sözlük anlamı "yüce kapı" demek olan bu ad, Osmanlılar döneminde Osmanlı imparatorluğunun yönetildiği hükümet binası için kullanılırdı ve bundan genellikle Osmanlı hükümeti kastedilirdi. Söz konusu olan "Babiâlî" adı, aynı zamanda, adı geçen binanın bulunduğu semtin adı olarak da kulla- nılmış ve bugün de kullanılmaktadır.

KÜRDLERDE VEHBÎ ZEKÂ(*)

Sanı-ı kâinat, birçok esrar-ı hilkate, hafaya-i tekvîne benîbeşeri cilvegâh etmiştir. Akıl ve fennin henüz halledemediği zekânın "vehbî" bir kısmı vardır ki kavaid-i tabiiyeyi alt-üst ediyor. Bana kalırsa, mütasavvıfın "ilham" diye kabul ettikleri fevkattabia idrak, bu feraset-i mevhûbeden başka bir şey değildir.

[5] Hiç bir şeyi okumamış, tahsil görmemiş birtakım ümmîlerin zekâ-i mahz ile tabakat-ı ilmin fevkına suud etmeleri, "ekmeh", anadan âmâ olarak doğmuş insanların birtakım ilim ve fende nasıl harikalar teşkil ettiklerini tarih anlatıyor.

Muasırı bulunduğum Musullu Hafız Osman'ın ilimde, fenn-i musikîde, şiirde, marifet-i esvat ve eşyada gösterdiği tekâmül, şayan-ı kayıddır. Yine onun yetiştiği muhît ve hittada birkaç ümmî şair tanıyorum; bunlarla yakından temasım var ki, bunlar hakikaten elifbayı bile belleyecek kadar okumamış oldukları halde, manzum ve mukaffa, kaide-i aruza muvafık, rakîk ve pür-mâna eş'ar ve âsârları var. Gördüğüm Abdullah Hasan'la Bawecanlı Mustafa Bey ve daha evvel yine o havalîde yetişen Hasan Kınos ve Derbendfeqereli Mehmed Ağa, diğer bir kavim içinde yetişmiş olsa, ebediyyen ihya-i nam ederlerdi. Fakat maatteessüf, Kürdlerin eazım-ı şuarasından olanların bile âsârları, Kürd kavmi gibi müteferrik bir halde henüz telfîk edilmemiştir.

324'te(572) Kürd şuarasından Nalî'nin eş'arını . . .ba(573) gazetesinde Fransızca bir tercüme edildiğini görenler hayrette kalıyorlardı. Halbuki çocukluk devresini geçirdiğim memleketimde, yalnız Süleymaniye gibi Kürdistan'ın ufak bir köşesinde yarım asırda meşhur Şeyh Ahmed Take hazretlerinin peder-i âlîleri Şeyh Mâruf, ki Ulûm-ı İsnaaşer'i(574) Arabça nazmetmiş, Farisîde namıyla sanat-ı şiiri bir sihr-i helâl şekline koymuş, Kürdçe manzum birçok eser yadigâr bırakmış bir zattır ve âzam-ı şuaramızdan Mevlâna Halid (kuddise sırruhu) ile muasırdan yetmişler.(575) Ve sonra Mevlâ Mela Abdurrahim-i Mâdumî, Nalî, Mustafa Bey Salim, Abdurrahman Bey ki lakabı "Kurdî"dir, Hacı Kadir, Hicrî, Ali Berdeşanî, Ahmed Gewr, Rencûrî, Hasan Kınos'un kızı, Derbendfeqereyî ve hele en son ve en müstesna şairimiz Şeyh Rıza gibi şuarayı idrak ettim. Artık kıyas buyurunuz; bu küçük yerde bu kadar şair yetiştiren Kürdistan, muhît-i feyznâkinde kim bilir daha ne kadar dâhîler yetişmiş çimendir.

(572) Milâdî 1908 yılı.

(573) Fransızca bir gazetenin adı olduğu anlaşılan bu sözcük derginin aslında, sadece son iki harfi okunabilecek biçimde silik çıkmıştır. Sözcüğün ilk iki ya da üç harfi okunamadı.

(574) "Oniki Bilim" anlamına gelen Ulûm-ı İsnaaşer, eskiden medreselerde okutulan bilim dallarıdır.

(575) Bu cümlemin son iki sözcüğü derginin aslında böyle çıkmıştır. Ancak, cümlemin bu haliyle düşük olduğu ortadadır. Kanımızca bu, bir dizgi yanlışlığı sonucudur ve doğrusu, "muasır olarak yetişmiştir" şeklinde olmalıdır.

"Ebr-i der kühsar der feyz-i rebîdir

O yerlerde doğanlar şair olmak pek tabîidir".(576)

Ah, maatteessüf tekrar ederim ki bu kadar dâhîlerin [6] namütenahî âsârlarından bir gûna matbu olarak tek bir cild kitab yok. Benim gibi birkaç milliyet sevdaperestanının hatırasında şuradan buradan birkaç tefrika kalmış ise de, o da bizim hayatımızla beraber sönecektir. Yarab, şu hatırımda sakladığım o emanetleri saha-i matbuâta tevdi' etmeden, emanetini benden alma.

Hiç unutmam, 329(577) Tebriz'de bir şîrane hekimbaşısı ile görüştüğüm zaman, Salih'in "Bir Sırr-ı Mushaf ve Zülfi Çelîpadarî" matlayı ile başlayan gazel-i meşhurünü okumuştı. Bana diyordu ki:

—Siz kendi şairlerinizi takdir etmiyorsunuz. Fakat biz Hafız ve Sadî nesilleri kadar şiiri bildiğimiz için **"Zulfi Yelda"** (578) gazelinin şairi Salih'le, **"Qesîdey Şah û Mah"** (579) sahibi Şeyh Rıza'yı tebci' ediyoruz.

Hayatıma(580) kapılarak hasbıhalimi biraz uzattım. Rücû' ediyorum:

Ümmî şairlerimizden Mehmed Ağa-i Derbendfeqereyî'nin en eski Kürdçe Zend şivesiyle, nişanlısının serferarında(581) inşa ettiği nevhayı otuz sene evvel görmüştüm. Galiba Kürdlük aşkıyla olmalı ki Hıfzetmiştim. Bu hafta **"Jîn"** için Kürdçe şiirler düşündüğüm zaman hafızamdan istimdad ettim, hatırıma gelen kısmı tercüme ettim. Ne kadar noksan olsa bile herhalde benim sünuhâtımdan çok yüksektir:(582)

---

(576) İlk dizesinin tüm sözcükleri Farsça ve Arapça olan bu beytin tamamının bugünkü Türkçe ile çevirisi şöyledir:

"Dağ tepelerindeki bulutlar feyzindendir ilkbaharın

Pek doğaldır şair olmaları o yerlerde doğanların".

(577) Milâdî 1913 yılı.

(578) "Uzun Zülûf" demektir.

(579) "Şah ile Ay'ın Kasidesi" demektir.

(580) Bu sözcük derginin aslında böyle çıkmışsa da bunun bir dizgi yanlışlığı sonucu böyle çıktığı açıktır. Kanımızca doğrusu "hayalime" olmalıdır.

(581) Bu sözcük derginin aslında böyle çıkmışsa da, kanımızca bu bir dizgi yanlışlığı sonucu böyle çıkmıştır ve doğrusu, "mezarı başında" anlamına gelen "sermezarında" olmalıdır.

(582) Rus Kürdologu Viladimir Minorsky, Süleymaniyeli olup, **"Jîn"** dergisinde de bazı yazıları yayınlanmış olan Albay Emin Feyzi'nin 1920 yılında İstanbul'da yayınlamış olduğu **"Encumenî Edebiyatî Kurd"** adlı eserin 105-109. sayfalarındaki bilgilere dayanarak, bu şiirin Ehmed Begî Komasî, öteki adı ile Ehmed Xanî Komasî adlı Kürd şairi tarafından, Leylê adlı sevgilisinin ölümü üzerine kendisine mersiye olarak yazılmış olduğunu bildirmiştir(**Bulletin of the School of Oriental and African Studies**, volume XI, part I, page 90-100, University of London).

Minorsky'nin yukarıda anılan bültenin 98-100. sayfalarında gerek Arap harfleriyle yayınladığı metni ve gerekse Latin harflerine yaptığı transkripsiyonu ile, **"Jîn"** dergisinde yer alan metin arasında oldukça önemli ayrılıklar da vardır. Biz, okuyucunun her iki metni karşılaştırabilmesini sağlamak için, Minorsky'nin yayınlamış olduğu metni Latin harfleriyle olan transkripsiyonu ile birlikte derginin bu sayısının sonunda yayınlıyoruz.

Gilkoy tazeî Leyl(583)
Arû şîm we seyr gilkoy tazeî Leyl

Ne payay mezar ew Leylî pîrmeyl
Ce dîdem waran esrînan çûn seyl

Şîm we serîneş b'ew diley pîrrcûş
Sengî mezariş girtim be axûş

Watim: "Ey dilsoz Qeysî post ne kol
Mubarekit bo yaney tenhay çol

Girey narî eşq dûrî balay to
Karî pê m kerden new nemmamî no

[7] Ne we şew aram, ne roj xawî min
Çun cem kilkeran gilarawî min

C'ew sa we gerdiş ey çerxî çepgerd
Min û toş we zor ce hem cîya kerd

To berden we xak sîyay tengî tar
Min mam pay ezab cefay rozigar

Her ro çun Mecnûn xatir ce xem keyl
Her leyl-leylim en ne herdey Duceyl

Şewan ta we roj şîn û ro ro min
Be gişt pijarey tenhay to min

Starem şûm en, bextim lêwîyan
Çun ahûy تنها ser lêm şewîyan

Be halî min en şay wefadaran
Hemzar to kê n subh ta êwaran

---

(583) Em helbeste ke le kovarî "Jîn" da bilaw kirawetewe, be nawî Mihemed Axay Derbend-feqereyîye we tomar kirawe. Belam Rojhelatnasî Rûs Viladimir Minorsky le gutarêkî xoy da ke le kovarî "Bulletin of the School of Oriental and African Studies" da bila-wî kirdotewe, delê helbestî Ehmed Begî Komasi ye (Bulletin of the School of Oriental and African Studies, volume XI, part I, page 98-100, University of London). Minorsky, helbestekey le pertûkî "Encumenî Edebîyatî Kurd"î Emîn Feyzî wergirtuwe ke salî 1920 le İstanbul çap kirawe.
Ême, bo ewey berawirdî herdû têksteke bikeyn, têkstekey Minorsky be herdû tîpî Ere-bî û Latînîş le kotayî em jimareye da bilaw dekeynewe.

Çi tewr mewêrî, çûn en qerarit
Kî yen hemrefîq leyl û neharit

Sapey çêş somay dîdem tar nebo
Zindegî ce lam zehrî mar nebo

Ew dîdey mexmûr ahûbêzî to
Ew zulfî qetran şerengêzî to

We mewday çil çeng to ta tat mekerd
Êsta peşêw en çun reyhaney herd”

Elhasil her çend şîn û zarîm kerd
Ne pay qebrî Leyl bêqerarîm kerd

Ne cewab da pêw, ne zerrey deng kerd
Ehcar bilêsem ne gerdûn wiyerd

[8] Dîsan hem ce new watim: ”Ey dilsoz
Hekîmî zeman derdî Mecnûn soz

Ham ne serînit zar-zar menalam
Xakî yaney not we çem memalam

To hîç nît we teng şîn û zarî min
Î elweday sext, bêqerarî min

Pey cêş en meylim ce lat kem biyen
Mer ehd û peyman ce yadit şiyen”

Dîm dengî ama ne toy xake wen
N’ew yaney tarîk hesretnake wen

Emma ne goşim çun razi caran
Watiş: ”Ey Mecnûn, wêlî kuhsaran

Xak we destî zor zincîrim kerdin
Yadî hemzaran ce yadim berden

Hinde xak û seng we cestem bar en(584)
Ne çakey cewab, ne ray guftar en”

---

(584) Wuşey ”hinde” le kovareke da be şêwey ”hepsinde” nûsrawe. Belam ême wa dezanîn heley çap e.

(*) Leylâ'mın güllü kâşanesine(585)
uğradım bugün, yeni kâşanesine

Leyl-i pürmeylin ebedî yurdunda
yaşlarım boşanıyordu seylâbe tarzında

Cûşîşli gönlümle başucuna vardım
mezar taşlarına sarıldım kaldım

Dedim:”Hey gönlü yanık cânâne
mübarek olsun şu ıssız kâşane

Aşk ateşiyle tutuştum kaldım
senden uzaklaşalı bir hale geldim(586)

Ne gece uykum var, ne gündüz rahat
gözü ağrıyan gibi her demim mihnet

O demden beri ki bu devran-i dün
bizi ayırdı, eyledi dilhûn

seni kara toprağa teslim eyledi
beni de hicrinle tesmîm eyledi

her gün Mecnun gibi Duceyl dağı
dolaşıp arıyorum Leylâ sûzağını

'Ah Leylâ, Leylâ' deyip çağırıyorum
aksisadama kızıp bağırıyorum

Yıldızım kara, hemdemim bûm-ı şûm
Sürüden ayrılan ceylân gibi mağmum

Ben bu haldeyim, ey vefalı yar
Sabahlar, akşamlar sana kim gamgüsar!

Nasıl geçiniyorsun, demsazın kimdir!
Geceli gündüzlü hemrazın kimdir!

Ah, şu benim gözlerim neye kararmıyor!
Senin gibi benzim neye sararmıyor!

(585) Şiirin Kürdçe orijinali ile Türkçe çevirisi derginin aslında yan yana basılmıştır. Ancak, Latin harflerine çevrilince harfler arttığından, ikisi aynı sayfaya sığmadı. Bu nedenle biz, önce şiirin Kürdçesini, sonra da Türkçe çevirisini yazmak zorunda kaldık.

(586) Bu dize derginin aslında böyle çıkmıştır. Ancak kanımızca bu, bir dizgi yanlışlığı sonucudur ve doğrusu "bu hale geldim" olmalıdır.

O mahmur gözlerin kime bakıyor!
O güzel saçlarını kimler tarıyor!

Her gün taradığın gibi bağlanmış mıdır!
Yoksa sünbül gibi dağınık mıdır!”

Velhasıl pek çok ağladım, sızladım
mezara sarıldım, yalvardım, inledim

Hiç seslenmedi, vermedi cevap
Ağlayarak ettim tekrar ona hitab:

”Ey meta-fı rûhum, ey gamgîn yarım
inan olsun kalmadı kararım

Mezarın ucunda bak, inliyorum
yattığın toprağı göze sürüyorum

Sen hiç figanlarıma aldırmıyorsun
benim için başını kaldırmıyorsun

Susuyorsun, ve sen sustukça böyle
ben çıldırıyorum; ah cânân, söyle

yatakta gördüğüm gibi dalgın mısın
yoksa sağ kaldım diye dargın mısın!

Neden öyle meylim azalmış sende!
Ahd-ü peymanımız var, duruyor bende”

Topraktan bir ses kulağıma geldi
tesirinden canım dudağıma geldi

Evet, tâ onun sesi idi, tamam
Seslendi bana, dedi: ”Ey nâkâm

seni unutmadım, lâkin şu toprak
sıkıyor beni, pek kuru bir yatak

O kadar taş, toprak üstüme yığılmış
konuşamıyorum, nefesim kesilmiş”

Pîrekürd
Tevfik

VAN NE HALDEDİR?(*)

İki sene harb meydanında, üç buçuk sene esarette, hastanelerde daima da-
dağımdan dökülen bir sual.

Şu suali tekrar edince bilâ ihtiyar gözlerime yaş dolar, kendimi bir [9] türlü
ağlamaktan geri alamam. Evet, daima mefkûrem bir sual ile uğraşır, o eski sa-
adetleri tahattur eder, o mes'udane geçirdiğim hayatları tecessüm ettirir. Ba-
zen o kadar dalarım ki, böyle bir hayatla oralarda bulunduğum bana rüya gi-
bi gelir ve âdeta bir hayat-ı muhayyel sanırım. Vatan-ı muazzezimi düşün-
dükçe birtakım istihaleler geçiririm, bazen çılıncasına kendi kendime
konuşurum. En nihayet bir gün bu hal, arkadaşların nazar-ı dikkatini celbet-
ti. Bana hitaben:

—Yahu, ne yapıyorsun! Bu düşünceden bir menfaat gördün mü! Gittikçe
sararıyorsun. Huda nekerde, hasta düşersen sana bakacak var mı! Bari kendi-
ni topla, hiç olmazsa vatanını ve mühacir olan aileni sefaletten kurtarmaya
çabalarsın.

Bu nasihatleri işitince başıma soğuk su dökülmüş gibi tüylerim ürperdi,
âsabım gerildi, bütün vücudum titremeye başladı. Hele, son "mühacir olan
aileni. . ." fıkrası karşısında nasıl olsun da tahammül edeyim! Böyle bir itab
hangi vicdanı sarsmaz! İztıraplarımı teskin edeceği yerde daha fazla kabardı-
ğını gören arkadaşlarım da serzenişlerinden pişman oldular.

Fakat ne çare ki hak hiç bir suretle gizlenmez. Sahib-i vicdanlar daima söy-
leyip ihtar etmeyi bir vazife telâkkî ederler.

Ah! Hak söylensin, varsın birkaç kalbi rencide etsin. Bunda beis yok.

İşte, bu ıztıraplar içinde yuvarlanırken, bir mektub. . .

—Nereden?

—Van'dan. . .

Bunu alınca bir türlü havsalama sığdıramadım. Şimdiye kadar kendisini
Anka ve oradaki hayatı rüya zannettiğim bu dar-ı hüzünden nasıl olsun da
bir mektub gelsin?

Hemen zarfı açtım. İşte mektubdaki yazılar (büyük bir zat kaleminden
çıkıştır):

[10]". . .Muks eskisi gibi mâmur. Andan sonra Hizan gelir. İyi bilmem bu-
nu, zannen söylüyorum. Erciş, bir-iki sene sonra belki eski halini bulur; zira
Zîlân deresi ahalişi hicret etmemiştir. Van kasabasında(1) kasab, bakkal-
çakkaldan ibaret Ermeni mahallesinde biraz eser-i mâmuriyet var.

(1) Van, harbdan evvel gayet güzel bir şehir olup, tahminen 7000 haneyi cami iken bugün
bir kasaba, belki de bir köy haline girmiştir. Van taksimât-ı mülkiye cihetinden iki san-
cağa ayrılmış: Van sancağı Erciş, Adilcevaz, Westan, Muks, Saray, Bargiri kazalarını hâ-
vidir. Diğer Hakkâri sancağı olup Çölemêrg, Başkale, Gevar, Hoşab, Şemdînan kaza-
larını hâvî olup, vaktiyle bir imaret, daha sonra vilâyet, en sonra sancak haline ifrağ
edilmiş ve bugün de bâlâdaki mektubdan anlaşılacağı gibi tamamıyla harabezara, belki
de bir Kürd mezarına dönmüştür. Ahali-i asliyesi ise, on birinci nüshamızda gösterdi-
ğimiz gibi(Van hanesinde) vilâyât-ı sairede sürünmektedir.

Saray kazası da fena değildir. Hakkârî kazaları tamamıyla harabdır denilse hilâf-ı vaki olmaz. Hoşab kazasında mâmuriyetten eser yok. Başkale kazasında beş-altı köyde ancak eser-i umran vardır. Çölemêrg kazası da öyledir. Gevar'da Üremar'dan başka umrandan eser yok.

Şemdînan dahi Gerdî ve Herkî'den başka öyledir. Bizim arazinin umranından tamamıyla me'yus olmuşum. Bunun için burada ikametimde derd-i derûndan başka bir menfaat görmüyorum" yazıları okuyunca teskin-i âlâm değil, bilakis taz'îf-i halecan ile daha fazla bir sıkıntı bastı.

Herkes mektub alınca sevinir; acaba niçin? Ben alınca mükedder oldum; niçin?

İşte burada iki edat-ı istifham karşısında mebhût kaldım. Nihayet birinci "niçin"e, "çünkü kendisinden mâlumâtı olmadığı sevgilisinden sıhhat haberini alan bir insan elbet sevinir"; ikinci "niçin"e de, "çünkü kendisinden mâlumât alamayacağından kat-ı ümid ederek bir derece cerîhalarını unutmuş iken tekrar o cerîhaların tazelenmesi, şübhesiz mucib-i [11] ıztırabdır". Şu cevaplar vicdanımden feveran edince haşî(587) ve natuvan bir halde yatağa düştüm.

15 Şubat 334(1918)(588)

Hakkârîli
Abdurrahim Rahmi

(587) Bu sözcük derginin aslında böyle çıkmıştır. Arapça olan sözcük "korkulu" demektir. Bu sözcük bir dizgi yanlışlığı sonucu olarak böyle çıkmış olabilir ve doğrusu "baygın" anlamına gelen "mağsî" olabilir.

(588) Burada yazılı olan ve Milâdî 1918 yılına denk düşen 334 tarihi, kanımızca bir dizgi yanlışlığı sonucunda böyle çıkmıştır ve doğrusu 1919 yılına denk düşen 335 olmalıdır. Çünkü derginin bu sayısı 25 Şubat 1335(1919) tarihinde yayınlanmıştır. Ayrıca, yazarın derginin 7'nci sayısından bu yanaki sayılarında çıkan yazı ve şiirleri de 335(1919) tarihini taşımaktadırlar. Bu nedenlerle, yukarıdaki yazının 15 Şubat 334'te yazılmış ve bir yıl sonra dergiye verilmiş olması akla yakın değildir.

HÜRRİYET-İ AKVAM HAKKINDA BİR FİKR-İ FELSEFÎ(*)

Bütün cihanın mâlumudur ki hürriyet-i akvam hakkında müsbet ve menfi birçok sözler söylendi. Fakat yine unutmamalı ki kavil ile fiil arasında, lâf ile icraat beyninde çok, pek çok fark vardır. Artık eski mantıkçılar gibi "Anka kuşu varmış, mafruz olan Kaf dağında imiş" gibi hayalâta değil, istikra ve tebbu neticesinde kavanîn-i riyaziye gibi mutlakulvuku ve tcrübeye muvafık olan mantık cehdiyle ve ilmî bir gözle, basîretle hürriyet-i akvamı burada tedkik etmek istiyorum. Bunun için de gayet vâzih edille-i muknia ile dâvamı dermiyan edeceğim:

Kanun-ı ilâhî, kanun-ı tabiat, o ezelî-ebedî kanunlarını hiç kimseye sormadan, danışmadan lâkaydâne bir surette, bîrahmane icra ediyor. Bu kanunlardan bize lâzım olacak asıl şurasıdır ki daima bu kanun-ı ezelîyi, "sünnetullah" dediğimiz o ebedî kanun-ı tabiatı müşahede ediyoruz: Daima kavîl-ler zayıfları eziyor.

Bu ezmek neticesi, akvam-ı mağlûbe, akvam-ı galibenin ya örf ve âdetin de taklid neticesi mahv-ü munkarız olup kendi milliyeti namına bir şey kalmıyor; veya cebren, kahren kendi lisanının, medeniyetinin, örf ve âdâtının ifna edildiğine şahid oluyor. Yani kavîler; iktisaden, siyaseten, idareten, ilmen, irfanen, malen kuvvetli olanlar, zayıfları, bu şeraiti haiz olmayanları hazmediyor, kendine kalbeyliyorlar. Hatta bunu karada müşahede ettiğimiz gibi denizde de müşahede ediyoruz. En bariz misali de, büyük balık küçük balığı yutarak temin-i hayat ediyor. Şu suretle vehleten insanın aklına çok şeyler geliyor. Hakikatı taharrîye meyl-i tabî ve fitrîsi olanlar, tarih-i [12] umumîye vakıf olanlar, bilâ tereddüd şu sualleri irad ediyorlar:

Hürriyet-i akvam nasıl ve ne gibi şerait ile olur? Kavîler zayıfları ezmeden vazgeçip de bu hakkı anlara nasıl bahşederler? Ederlerse tarihte bir misali var mıdır, yoksa bu sözler hayal midir?

Bu suallerin cevabını erbabına bırakıyoruz. Yalnız şuracıkta, hürriyet-i akvamın birtakım şerait dahilinde kabil olabileceğini, âlem-i siyasette bir mevki kazanmak arzu eden milletlerin tedricen inkişafı ancak serd edeceğimiz şerait dahilinde mümkün olabilip, aksî surette kabil olamayacağını amelî bir surette isbat ederek, tenvîr-i fikre hizmettir:(589)

Dikkat buyurulsun; dünyada milyonlara bâliğ hayvanât medenî, ictimai bir halde yaşayamayıp, bütün insanların esiridirler. Hatta bir çoban, yüz bin koyunu ufak bir sopa ile ra'y eder. Bunun sebebi ise, o bîçare hayvanlar tefekkür hassasından mahrum olup mütefekkir insanın zebunudur. İşte bunun gibi nimet-i maariften mahrum, cehl-ü nadânî içinde pûyan olan akvam-ı ib-

(589) Bu cümlede düşüklük vardır. Bunun bir dizgi ya da baskı yanlışlığı sonucu olduğu ve cümlelerin başındaki "yalnız" sözcüğünden sonra "maksadımız" ya da "gayemiz" gibi bir sözcüğün bulunması gerektiği kanısındayız.

tidaiye, değil bir devleti, kendi hanesini bile idareden âcizdir. Zaten bu bizim halimiz, vatana hizmet etmemekten değil, etmesini bilememektendir. Tam mânasıyle bizde maarif yoktur. Bazı kimseler var, diyorlar ki:

”Para olursa, teşkilât olursa bir kavim, bir millet kendini idare eder”.

Hayır, bir cahil adamı hazinelere garketsen yine müflis çıkar. Zaten cahil adam para yemesini de, sarfetmesini de bilemez. Binaenaleyh yeni teşekkül edecek ufak milletler, her şeyden evvel bu asır ile, hayat-ı hazıra ile mütenasib olarak zihnini, fikrini techîz ve tezyîn etmelidir. Bunun için de maarif teşkilâtı, ilim ve fen, sanat erbabı yetiştirecek programlar yapıp evvelâ oradan işe başlamalıdır. Hak fikri, adalet fikri, hayat fikri inkişaf etmeyen bir memlekette ne adalet, ne hukuk, ne de hayat-ı siyasiye olamaz.

Eğer zamanın teceddüdünü, ihtiyacât-ı beşeriyenin tezayüdünü, âlem-i iktisaddaki rekabetin derece-i vâsiasını görmüyor isek, bu da, maarif gözlüğümüz kırık olduğundandır.

Gelecek makalede diğer şartlardan da bahsolunacaktır.(590)

Ahmed Vehbi

[13] HİSS-İ KABLELVUKU(*)

Bîçare ve mâsum Kürdlerin birçok taaddiyât-ı fecîaya mâruz kaldığı, açlıkla sokakların bir meşher-i emvât haline geldiği bir zamanda, manzume-i âtiyeyi yazmış ve müsebbibleri için adalet-i nâîmenin uyanacağına rabt-ı iman etmiştim. Vakayi-i ahîre üzerine, idare-i sabıkayı istihdaf eden bu manzumenin yukarıdaki unvan altında muhterem ”Jîn”e ithafen neşrini münasib gördüm:(591)

K. V.

(590) Burada, gelecek yazıda diğer şartlardan sözedileceği yazılmışsa da, derginin bundan sonraki sayılarının hiç birinde Ahmed Vehbi'nin bu konuda ya da başka bir konuda herhangi bir yazısı çıkmamıştır. Bunun nedeni de bilinmemektedir.

(591) Bu cümlede geçen ve ”son olaylar” anlamına gelen ”vakayi-i ahîre”, I. Dünya Savaşı sırasında Kürdistan'dan yüzbinlerce Kürdü süren İttihad ve Terakkî Partisi hükümetinin savaşın sonunda iktidardan düşmesidir. ”Eski yönetim” anlamına gelen ”idare-i sabıka” ise, İttihad ve Terakkî Partisi iktidarıdır.

Eyvah yine yandık, yine yandık, yine yandık
Bir facia, bir devr-i cahîm oldu mukarrer
Tehdid ile, tezvîr ile tam dört sene kandık
Tam dört sene çektik, bu ne beyhûde emekler!
Millet mi muateb, yine millet mi muhakkar!

Millet daha çeksin, daha yansın mı? O hâlâ
bir kerm-i mezarî gibi etmekte tagaddî
Üryan-ü perişan vatanın her yeri gûya
Hakister-i âmâlî, musalla-i ümidi
evca-ı sefalet mütemerrid mütemâdî!

Bin haile eyler bu sefaletle teradüf
İşkence ve idam ile ifna-i raiyyet
Kanun. . O nasıl şey ki eder nez-i tasarruf
emniyyet-i şahsiyyeyi ilkaya cesaret
Cengiz bile etmişti reayasına hürmet!

[14] Eksilmedi bir lahza tekaza-i hasîsin
Tarih edecektir bu şenatları tescîl
Âlâmını izhar ile bir devr-i habîsin
ettin koca bir milletin ümmidini terzîl
irfanını tatil ile vicdanını tenkîl!

Hürriyeti pââmâl eden ey sadme-i mürted
Ey gayz-ı mübâhî, evet ey sulta-i meş'um
Hakkın ne senin kılmağa insanlığı mazlum!
Bekler seni her köşede bir matem-i mektum

Ahir görürüz ricate mecbur olacaksın
bir ra'se-i miskîn-i nedametle perişan
Ey şîrzime-i kahire, makhur olacaksın
Bir gün kıracak dişlerini tu'me-i küfran
Bir gün dönecektir sana en giryeli hüsrân

Erganimadeni: 28 Nisan 1918

Kâzım Vehbi

JÎ ASARÊ KEVN(*)

Zahidê xelwetnuşîn pabendê kirdarê xwe ye
Tacirê rîhletguzîn dilnarê dînarê xwe ye
Aşiqê dîlberhebîn dildarê dîdarê xwe ye
Da bizanî her kesek bê şubhe xemxwarê xwe ye(592)

Bê amel tu j'kes meke hêvî ata û hîmmetê
Bê xerez nakêşitin qet kes jibo kes zehmetê
Kes nehin hilgiritin barê te ew bê ucretê
Gerçi Îsa bit ewê vêk rakirê barê xwe ye

- [15] Hoşîyar bî, da nekî umrê xwe bê hasil telef
Ku nedaye faîde mal, genc û ewlad û xelef
Macerayê Xidr-i dîwarê yetîmî bû selef
Vî zemanî her kesek mî'marê dîwarê xwe ye

Xanîya, zayî meke weqtê xwe ey nadan, abes(593)
Bê teleb nabî ji îşqê behremend, ey bulhewes
Saniê mutleq, ku nîne îhtîyacek wî bi kes
Lutf û îhsanê ji wî derheq telebkarê xwe ye

Hezretê Şêx Ehmedê Xanî

---

(592) Ev qit'a helbesta Xanîyê nemir, di eslê kovarê da bi awayê jêrîn hatîye çapkirin:

**"Zahidê xelwetnuşîn pabendê kirdarê xwe ye
Tacirê rîhletguzîn dildarê dîdarê xwe ye
Aşiqê dîlberhebîn dilnarê dînarê xwe ye
Da bizanî her kesek bê şubhe xemxwarê xwe ye".**

Eşkera ye ku di malika diduyan û sisîyan da şaşîyeka rêzkirinê heye. Lewra ji alîyê manayê ve, di van her du malikan da çewtîyeka eşkera dixuye; nabe ku "tacirê rîhletguzîn", "dildarê dîdarê xwe" be. Evîn û dildarîya taciran ne ji dîdar û dîtina yaran ra ye, lê ji "dînar"an ra, yanî ji diravan ra ye; ew "dilnarê dînarê xwe" ne, yanî dilê wan li ser diravên wan dişewite. Ji ber vê yekê, bi dîtîna û bawerîya me, malika diduyan di kovarê da şaş hatîye çapkirin û divê ku rastê wê weha be:

"Tacirê rîhletguzîn dilnarê dînarê xwe ye".

Her weha, "aşiqê dîlberhebîn" jî nabe ku "dilnarê dînarê xwe" be, yanî derdedirav be. Lewra kesê aşiq tim di derdê dîtina yara xwe da ye, yanî "dildarê dîdarê xwe" ye. Ji ber vê yekê, bi dîtîna û bawerîya me, malika sisîyan jî di kovarê da şaş hatîye çapkirin û divê ku rastê wê weha be:

"Aşiqê dîlberhebîn dildarê dîdarê xwe ye".

Ji ber van semedên jorîn, me ev her du malik jî bi awayê rast li vir nivîsîn.

(593) "Xanîya": Ey Xanî, Xanîyo.

Ey hebîbê qelb û rûhî, ey qerarê canê min(594)
Dê çi bîtin carekê ger tu bibî mîhmanê min

Bêy, li ser çavê mi rûnî, nezera qelbê mi bî
Ez xulamê kemterîn im, her tu yî sultanê min(595)

Qelb û dil mecrûhê eynê eswed û birhê te ne(596)
Nîne bê cama meyê qet merhem û dermanê min

Sed wekî Îsa û Eflatûn, Calînosê hekîm
Çareyê derdê mi nakî bê te, ey Luqmanê min

Çav di rê de kor-i bû Yaqûb-i ez beytulhuzin(597)
Qet nema carek xuya bî Yûsîfê Ken'anê min

Qet nema carek xuya bî pêşê Belqîsa Seba
Pê muferreh bî Suleyman, mutmeîn bî canê min(598)

Ez yesîrê qeyd û bend û zulf û zincîrê te me
Rehm-i kî ba me yesîran, ey şeh û sultanê min(599)

Sohtime ez narê fîrquet, mujdeya weslê nema(600)
Ku ji wê şem'ê munîr bî zulmet û eywanê min(601)

- [16] Zulf û xalan, mah û rûlar çok Sîyahpoş idiler
Korkarim ben kara olsun çadır û sîwanê min(602)

Hezretê Sîyahpoş

---

(594) Rûhî: Rûhê min, canê min, gîyanê min.

(595) Kemterîn: Kêmtirîn, nizimtirîn, bêrûmettirîn.

(596) Mecrûh: Birîndar.

Eynê eswed: Çavê reş.

(597) Beytulhuzin: Xanîyê xeman, hêlîna derdan.

(598) Muferreh: Şa, dilgeş, dilxweş, kêfxweş.

Mutmeîn: Hêsa, amoş.

(599) Rehm-i kî ba me yesîran: Rehm bi me yexsîran bikî, li me dîlan bêyî rehme.

(600) Narê fîrquet: Agirê dûrketinê.

Mujdeya weslê: Mizgîna gîhanê, mizgîna gîhana yarê.

(601) Şem': Find.

Munîr bî: Ronî bibe.

Zulmet: Tarîti.

(602) Hozan di van her du malikên paşîn da zimanên Kurdî û Tirkî têkilhev kirine û her du malik bi her du zimanan nivîsîne. Mana her du malikan li ser hev weha ye:

”Zulf û xalan, rûyên wek hîvan nuxaftine û wek perdên pirr reş ketine ser wan rûyên wek hîvan. Ez ditirsim ku ji vê yekê çadir û sîwana min jî reş bibe”.

Dibe ku mexsed ji çadir û sîwanê bext be, yanî hozan bextê xwe şibandibe çadir û sîwanê û xwestibe bêje ku, ”çawa zulf û xalan, rûyên wek hîvan di binê rengê xwe yê reş da nuxaftine, ez ditirsim ku bextê min jî wisa reş bibe”.

Wek ku dixuye, hozan, mana ”nuxaftina zulf û xalan, rûyên wek hîvan di binê rengê xwe yê reş da”, bi karanîna navê xwe ”Siyahpoş” daye.

KURMANCA RA

Ev roj roja xîretê bî
Nezera gişka ser me de bî

Her roj, her şev bixebitin
Mekteb vekin, tehsîl bikin

Xîret bikin, hun xurt bibin
Taqa Xweda bîra mekin

Pez û cot ra dîqqet bikin
Destmêj, nimêj bîra mekin

Gelî Kurda, şorek dikim
Hemû Kurmanc destek bibin

Paşê em'ê rahet bikin
Lawê xwe na xwendîş bidin

Bona me mekteb lazim î
Bona me sin'et lazim î

Bona me îman lazim î
Bona me nimêj lazim î

Her gundî da mekteb vekin
Paşê qedrê wê fehm dikin

Kurdîzade
E. Sabit

[17] MÜHİM BİR ZİYA(❖)

En Kıymetdar Kürd gençlerinden Babanzade Reşid Bey'in mahdumü Avni Bey, geçenlerde irtihal etti. Ahlak ve zekâsı itibariyle arkadaşlar arasında kendisini tanıtan ve sevdiren Avni Bey üfûl ederken, hepimizin de yüreklerinde elîm bir yara açtı. Biz, merhumun aile-i muhteremesiyle beraber Kürdlüğü de muhtac-ı tâziye görürüz. Cenab-ı Hak, ailesine ve arkadaşlarına sabr-ı cemîl ihsan buyursun.

JÎN

MÜJDE

Kürd edebiyatında lâyemût bir mevki tutan "Melâ Ehmedê Xanî" hazretlerinin eserleri olup, Kürd lisanının fasahat ve belâgat-ı mücesseme olduğunu âlem-i medeniyete ilân eden şaheserleri "Mem û Zîn" namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile mevki-i intişare vaz'ına teşebbüs edilmiştir. Kâğıdın ve mürettibiyenin gittikçe fırlanması gibi maddî manilere karşı, âzamî fedakârlığa karar verilmiş ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşredilecektir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba "Mem û Zîn"ê em wê tebi' dikan; mizgînî li hemî Kurdan bit. Ê babetê meznahîya kitêbê û sûretêkê pîrr nefîs dê derkevî. Me guhdarî giranîya kaxidî û giranîya heqê murettiban nekîr û bi fîdakariyek mezin em derêtxin.

EMRAZ-I CİLDİYE VE EFRENCİYE MÜTEHASSISI DOKTOR ŞÜKRÜ MEHMED BEY

Hemşehrilerimizden Doktor Şükrü Mehmed Bey, pazardan maada her gün sabahdan akşama kadar, Galatasaray Mektebi karşısında Hıristaki ve nam-ı diğerle Said Paşa Hanındaki muayenehanesinde hastaları kabul ve en mükemmel usullerle tedavi eder.

Telefon: Beyoğlu, 1812

ADRES:

Babıâî Civarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
"Jîn" İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babıâî Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5'inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Binaenaleyh, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

(*) Refîk-i mesaîmiz "Kürdistan" mecmuasının 3'üncü nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete'nin 33'üncü numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfîd makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Sebîlürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 393'üncü nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

Çıraklar Mektebi Mecmuası'nın 4'üncü nüshası güzîde makaleleri hâvî olarak intişar etmiştir. Kari'lerimize tavsiye eyleriz.

(603) احمد بیک کوهاسی در ریشه کوچ خود گفته است

۱. گلکوتر ناز لیل   آرد شیم و سیر گلکوتر ناز لیل
نایه زار اویل پر میل   مبر دیدم وارا اسر نایان چون لیل
شیم و سرنیش و دل پر جوش   سنگ مزارش گریتم و باوش
واتم اردل سوز قیس لوگند و کول   سارکت بو یانه بیدی چول
۵. سر هوردار سخاک سول خزان   من مجنون قوم دی طوریم آمان
کوچ بیو ادت کاری هم کردن   بیز ارم هگیان راضیم و درون
گره ناز عشق در دریا لار تو   کار میج کردن تو غلام نو
دختر چون تقفس بین دزغال   شاد بو بگردم ز لان یاشال
یا هو بونه قیس لوگند و کول   من بو و خراک و حشیا چول
۱۰. سوگند بو خالان فیر زده خورنگ   بو رسته زلفان پشیو یاز سنگ

۱۱. جو ساد و گردش جیج پرستم   من و تو د جو رجا کرد جسم
تو بردن و خاک سیاهی تنگ تار   من نام بی آزار جفای رودگار
هر رد چون مجنون خاطر منم کول   هر لیل لیلن نهرده و بیل
خان پزاران رفیق راسن   جینو حفا و جردایم سودان
۱۵. اسبای من بی طور هجوم آوردن   قانله قادم بتاراج بردن
ز استان سخت ای دل پر ایش   چون جای ماران گاز زده خادویش
شوکیلن زده خادو لای جیدا   کافر نبر پیش میو پمیدا
بانم ویران دردم دیوان   چون آهوی تنیا سریم شیدا
شوان زار دی شین بولان زور   یکبار و سوسه تنیای تو من
۲۰. حال تو چشمن شای وفاداران   کین مازت صبادیوان؟

(603) Eme wêney destnûsî helbestî "Gilkoî Tazey Leyl" e ke Minorsky legel gutarekey xoy da bilaw kirdotewe. Belam bê guman, ewey l'ère da wêney bilaw dikinêtewe hemû helbesteke nîye, belkû tenê 22 beyt e. Le têkste Latînîyeke da 53 beytî bilaw kirawetewe.

مەرت چەن لیل ناز پەردەر!
کەین مەرت چەن لیل مەنار!

تەسەری تەریک پەرفەزە
چەن مەنار چەن مەنار

(604)

1. . . . . *Gılkoş tazeş Leyl*   *Arū šim wā sār gılkoş tazeş Leyl*
Nā pāyey mazar o" Leyle pır meyl   *Jā dīdām wārān āsrīnān cūn seyl*
Šim wā sārīnāš wā dātāy⁵ pır jo"š   *Sānge mazarāš gırīm wā bāwīš*
Wātīm : āy dītsōz, Qāyse loṅg-wā-   *Mohārākūt bō yāney bīdī cōt !*
kōl
5. *Sār hōr-dār nā xāk, sōle xārāmān*   *Mīn Mājnūne to-m, wāy-tōr p'em āmān*
Kōce bē-wādāt kārī p'em kārđān   *Bē-zārīm jā gyān rāzīm bā-mārđān*
Gīrrāy nāre 'ešq dūrī bātāy to   *Kārī p'em kārđān, no" nāmāme no"*
Waxtān cūn Qāqnās bābūn wā xozal   *Šūd bō bā-gārđīm zalān yā šamāl*
Yā hō bā-wēney Qāyse loṅg-wā-kōl   *Tān bō wā-xorāk wāhšiyāne cōt*
10. *So" gānd bo" xālān fīrūzey xošrāṅg*   *Bo" dāstey zīlfān pāšēwiyāy pāy sāṅg*
Jo" sāwā gārđāš cārxe pır setām   *Mīn-o-to wā jo"r jiyā kārđ jā hām*
To bārđān wā-xāk siyāy tāṅge tār   *Mīn mām p'ēy āzār jāfāy rōzegār*
Hār rō cūn Mājnūn xātīr jā xām   *Hār : " Leyl, Leyle-mīn," nā hārđāy*
kāyl   *Dujāyl*
Xāmān pāžārān rafēge rā-mān   *Čūnūw jāfā-w-jo"r dāyim so" dīmān*
15. *Sāpāy xām bāytōr hujūm āwārđān*   *Qāfeley fāmīm bā tārāj bārđān*
Zāmātāne sāxt āy dīlāy pır ēš   *Čūn jāy mārān-gāz zuxā" māyū lēš*
So" kāylān zuxā" wā lāy jēm" dā   *Kāfir bāzā'is māyo [sic] p'em" dā*
Yānām wērānūn dārđīm d'ēwiyān   *Čūn āhūy tānyā sār lēm šēwiyān*
Šāwān zārī-w-šīn, rō"ān rōrō mām   *Yāk jār wās wāsey tānyā"i-to mām*
20. *" Hāle-to cēsūn, šāy wāfāđārān*   *Kī-ān hām rāzāt sabbā-w-ēwārān*
N'o" sārāy tārīk pır xo" f-u xātār   *Mādārāt cūn-ān, Leyle nāz-pūr wār*
Četōr māwyārī cūn-ān qārārāt ?   *Kī-ān hā"-rafēq leyl-o-nūhārāt ?*
Nā sārđī hāwāy sārde siyā-sāṅg   *Četōr-ān xālān fīrūzey-wāš rāṅg ?*
Jā bātī bāhūy Qāyse xāmīnāt   *Kūm sānge siyā hān jā bātīnāt ?*
25. *Dāxām o" dāx-ān, Leyle xātīr-tāṅg,*   *O" dāssey zīlfān pāšēwiyāy pāy sāṅg.*
Wā cāṅge čil-cāṅg to tā-tā-t mākārđ   *İsā pāšēwān cūn rāyhāne hārđ*
O" dīdāy mām mūr āhū-bēze to   *O" Qāyse qātrān šār-āngēze to*
İsā nā gārdeš cārxe nīlī-rāṅg   *Bē-ro" naq bī-ān cūn nāqš rūye sāṅg*
Sā p'īy cēs sōmāy dīdām tār nābō   *Zendāgī jā lām zār" mār nābō ?*
30. *To xārīke qābr siyāy sārđānī*   *Tāmām hāsrātān nā dīt bārđānī*
Mīn tānyā cūn Qāys lēwāy xām-   *Zendā māgētōn nā rūy sār bīsūt."*
xātāt

(604) Minorsky'nin yayınladığı şiirin Latin harfleriyle olan metni. 582 numaralı dipnota bakınız.

Wäl-häşıl härčänd şîn-o-zārîm kârd
Nâ juwâw dâ p'em, nâ zarrây dâng
kârd

Däysün häm jä no" wâlam : " Äy
dîl-söz

35. Yâ p'ey çêş meylâm jä-lât kâm bî-ân
Mîñ wây dîlây xâr bē-qarārâwâ
Hâm nâ sārînat zâr-zâr mânûlû
To hêç nût wâ qâyîd bē-qārārî mîñ
Nîmâdây juwâw, nuxtây xâl bēgârd

40. Dîm, sâdâye nârm jä tōy xākâwâ
Âmâ wâ gōşâm çûn hârdâ-jârân
So"ğand bâ wâhed farde bē-hämtâ
Rây juwâw nî-ân, dîl bē-qārārân
Jâ tâ'sîre xāk hâwây sârd sâng

45. Xûne xāk bo"lôr mâhbûsâm kârdân
Bâlê, hâr çând şîn zârî mâkârî
Fâ'idâş nî-ân sûd nâdârû p'et
P'ey çêş äy dînyâ xeylî bē-wâfân
Kâş jä qûyde dâm mâkrâş nârastân

50. Jâ âwawîl dînyâ tâ wâ rōy mâhşâr
Hâr kâş dîl şâd bo wây dînyây bē-pō
Hâr çând pârêw mîñ to al-wâdâtân
Ahmâd pârêw kōç şây jâmîn-jâmân

Nâ pây qâbre Leyl bē-qarârîm kârd
Yâk jâr bîlêşâm nâ gârdlûn wiyârd

Hakîme dârmân dârde Mâjnûn-döz

Mâr âhde wârîn jä yâdât şî-ân ?
Wây jâmây siyây yâzâ-pârâwâ
Xâkî yânây no"t wâ çâm māmâlû
Jâ al-wâdây sâxt şîn-o-zârî mîñ
Ma'lûmân jä lât meylâm bî-ân sârd

J'o" yânây tûzây hâsrâtnâkâwâ
Wâtâş : " Hây, Mâjnûn, wêlê kōsarân
Bē-wâdâ kârdân mîñ jä to jiyâ
Freyk sâng-u-xāk wâ jâsâm bârân
Rây juwâw nî-ân, çânîl kârû dâng

Nâzârâne wem jä yâdâm bârdân
Hâr çând sâr wâ sâng siyâ mädârî
Bişo, zârî kâr pârêw bûzte wêt
Jâ tânawây wâfâş dâym hâr jâfân
Yâk-yâk wâ zânjîr äyyârî bâstân

Hêç kâş jä dâmaş bâr nâ-şî-n wâ bâr
Âxîr sârânjâm rânjâ-rō mabô
Âxîr sârânjâm äy jâgû jâtân."
Restâxêz kârû tâ mârge sāmân !

WERGERANÊN JIMAREYA 12'AN

12'NCİ SAYININ ÇEVİRİLERİ

KÜRDİSTAN TARİHİ⁽¹⁾

(DEVAM VE SON)

Daha önceleri Kürdlerin kökeni incelenirken, Onbinler Ordusunun dağlar arasından geri çekilişine karşı koyan "Karduşi"(Carduchi)ler soyundan olduklarını varsayıp böyle tahmin etmek yeterli sayılırdı. Oysa son zamanlarda meydana çıkan tarihsel gerçekler, Kürdleri Yunan döneminden daha pek çok uzak zamanlara götürüyor. Tarihin başlangıcında Asuristan'daki dağlara Goto(Gütü) adı verilen ve "savaşçı", "cengâver" anlamına gelen bir halk egemendi. Bu ad Asurcada "Kardu" ya da "Qardu"(Gardu, Kardu) sözcükleriyle eşanlamlıydı; Strabs adlı zat, bu adın "Cardaces" adıyla bir olduğunu belirtmiştir.

Gotolar Turan soyundan bir kabile idiler. Güçlü ve zorlu oluşlarının ölçüsünü takdir edebilmek için, eski çiviyazısı ile yazılmış olayları içeren yazıtlarda bunların Batı Asya'nın Suriyeliler(Susians) ile Hititler(Elamites) ve Babil'in(Akkadians) milletleri arasında belirtilmiş olduklarını söylemek yeterlidir. Bu milletin, tüm Asur saltanatı döneminde siyasal bağımsızlığını az-çok korumuş olduğu anlaşılıyor. Nineva'nın düşüşünden sonra Medyalılara karışarak, Küçük Asya'nın yüksek ovalarında oturan Ermeni ve Fars kavimleri gibi, giderek Arîleştiler. Çünkü tarihin bu döneminde büyük ölçüde kabile göçü meydana gelmişti ve bu kabileler, nereden gelmiş olurlarsa olsunlar, herhalde Arîler topluluğundandılar. Siros(Cyrus) Babil'in ele geçirilmesinden önce(M.Ö. 539), Gotoları ya da Kurdoları kendi egemenliğinin sınırları içine alarak, bunlardan oluşturduğu bir savaşçı orduyu haleflerine devretmişti ki, tarihçi Herodot'un kaydettiği Serhas ordusu arasında Saspiryan (Sasprians) ve Alaordîyan(Alaordians) adları ile geçmiştir.

Gotolar daha sonraki zamanlarda peş-peşe Makedonyalıların, Perslerin ve Sasanîlerin yönetimleri altına geçmişlerdir. Gerek yaygın söylentilerden ve gerekse ülkede şimdi de bulunan eserlerden elde edilen sonuçlara göre, soydaş olmaları muhtemel olan Arsasyanların özel sevgi ve sempatilerini kazanmışlardı. "Goto Reis" Anlamına çevrilebilen Gotarz'ın(Gotarzes) Güney Kürdistan'da başlıca aşiret olan Goranların kurucusu olduğu söylenmektedir.(1)

---

(1) "Encyclopedia Britanica"dan özetlenerek alınmıştır.

(1) Qalhur(Kalhür) aşiretinin Godarz ibni Cîyo(Gudarz-ibn-Gio) soyundan geldiği ve Godarz'ın oğlu Ruham'ın(Roham) Kudüs'ü yıkmak ve Yahudileri esir etmek için Rahman Keyanî tarafından gönderildiği yaygın bir biçimde söylenmektedir. Ruham, Buhtunahr diye adlandırılan kişidir ve daha sonra kendisi Babil tahtına oturmuştur. Komşu ülkeler o zamandan beri Goran adını alan Ruham hanedanının yönetimi altında kalmıştır(Şerefname, İran'daki elyazması nüshası). Aynı yaygın söylentilere ülke içinde hâlâ rastlanmaktadır. Behîstûn'daki yazıtta, Godarz ibni Cîyo'nun gerçekten tarihî büyük bir kişilik olduğu yazılıdır.(Journal Royal Society, vol. IX, page 114'e başvurulsun).

Gotarz'ın adı ve unvanları, Kermanşah Kürd başkenti yakınlarında Behîstûn adlı yerde bulunan Yunan yazıtlarında yazılıdır.(605)

Bağdad halifeleri yönetiminde, Kürdler şurada burada ayaklanmadan geri durmamışlar, Milâddan sonra 838-905 yılları arasında büyük bir ayaklanmaya girişmişlerdir. Güney Kürdlerine karşı Emîr Adududdevle'nin komutası altında gönderilen Halifelik güçleri, ünlü Sermaç kalesini(yıkıntıları bugün Behîstûn dolaylarında görülmektedir), Şehrezor dolaylarını ve bugün "Pasintepe" adı verilen Şehrezor kalesini içeren kenti ele geçirmişlerdir.

Kürd hükümetinin en parlak dönemi, galiba, Milâdî XII. yüzyıl içindeydi. Bu dönemde Hadabanî aşiretinin Rawendî koluna bağlı Büyük Salahaddin Suriye Eyyubî Saltanatını kurmuş ve yalnız Kürdistan dağlarının doğu ve batısında değil, bir yandan Horasan'da, bir yandan da Mısır ve Yemen'de Kürd beylikleri kurmuştur.

Moğolların ve Tatarların Batı Asya'daki egemenlikleri döneminde, dağlarda yaşayan Kürdlerin büyük bölümü kayıtsız kalmışlar ve bu hükümetlerin ovalardaki valilerine istemeyerek boyun eğmişlerdir.

Sultan Selim I, 1514 yılında Şah İsmail'i yenilgiye uğrattınca Ermenistan ve Kürdistan'ı kendi ülkesinin sınırları içine almış ve ele geçirilen yerlerin düzenleme ve yönetimini Bitlisli bir Kürd olan tarihçi İdris'e bırakmıştır. İdris, Kürdistan'ı, Kürd, Arab ve Ermeni soyundan gelen birtakım beylerin elinde bulunan kalelerle çevrili olarak bulmuştur. Bu beyler, aşiretler arasında savaş ve çekişmeler çıkarmakla ve çiftçilikle geçinen halka karşı yağma ve talana girişmekle uğraşıyorlardı.

İdris, ülkeyi sancaklara ayırarak yerel beylerini vali olarak tayin etmiş ve onların miras yolu ile sahip oldukları haklara dokunmamıştır. Yine İdris, Timur'un geçtiği tarihten beri çöl halinde kalmış olan Erzurum ve Erivan arasındaki otlak araziye Hakkârî ve Bohtan taraflarından getirttiği Kürdleri yeniden yerleştirmiştir. İdris'in uygulamaya koyduğu hükümet biçimi, 1828—1829 yıllarındaki Rusya-Türkiye savaşına kadar değişmemiştir. Ancak, başkentten uzak bulunmaları ve Türkiye'nin güçten düşmesi, Kürdlerin nüfuz ve güçlerinin çok artmasına yolaçmış ve batıya doğru Ankara'ya kadar yayılmaları sonucunu doğurmuştur.

Savaştan sonra Kürdler Türkiye yönetiminden kurtulmak için ayaklanma eğilimleri gösterince, 1834 yılında onlara boyun eğdirmek gerekti; üzerlerine Reşid Paşa gönderildi; başlıca kentlere asker yerleştirildi; ve birçok Kürd beylerinin yerine Türkler atandı.

Bedirhan'ın yönettiği 1843 ayaklanması bastırıldıktan ve Kırım savaşından sonra Türkler Kürdistan'daki konumlarını sağlamlaştırdılar. 1877—78 Rus savaşından sonra 1880—81 yıllarında Şeyh Ubeydullah'ın Türk himayesi altında kurmaya giriştiği bağımsız Kürd beyliği, başlangıçta Osmanlı hükümetince uygun görülüyordu. Böylece, Rusya'nın kendi egemenliği altında kurmayı tasarladığı Ermeni hükümetine karşılık verilmiş olacaktı. Ubey-

dullah'ın İran'ın içlerine saldırması ve daha başka çeşitli nedenler, merkezî hükümetin Kürdistan'daki mevkiini yeniden sağlamlaştırmasına yolaçtı.

1828—29 yıllarındaki Rus-Türk savaşına kadar ve hatta 1877—78 tarihine kadar her iki milletin dağlık halkı birbirleriyle iyi geçinmekte idiler. Her iki unsur da Türkiye hükümetinden baskı görüyorlardı ve Ruslara karşı da korku ve dehşet duyuyorlardı. Ne var ki Ermeniler arasında beliren millî hareket ve son savaştan sonra Rusların bu hareketi teşvik etmeleri, giderek iki unsur arasında karşılıklı nefret ve bağnazlık uyandırdı. 1891 yılında Ermeni komitelerinin faaliyeti, Osmanlı hükümetini, Kürdlerden "Hamidiye" adı altında iyi silâhlandırılan düzensiz süvari örgütlerini genişleterek Kürdlerin konumunu sağlamlaştırmak zorunda bıraktı. Ve bu şekilde ırk düşmanlığı göstermelerine yolaçtı

Mehmed Sakin

KÜRDLERDE DOĞUŞTAN ZEKÂ

Evrenin yaratıcısı, insanoğlunu birçok yaratılış sırrının, var etme gizinin aynası yapmıştır. Akıl ve tekniğin henüz çözemediği zekânın "doğuştan olan" bir bölümü vardır ki doğa kanunları alt-üst eder. Bana kalırsa, tasavvufçuların "ilham" diye kabul ettikleri doğaüstü kavrayış yeteneği, doğuştan olan bu seziden başka bir şey değildir.

Hiç bir şey okumamış, öğrenim görmemiş birtakım okumasız-yazmasız kişilerin, salt zekâları ile bilimin basamaklarının üstüne yükseldiklerini, analarından âmâ doğmuş bazı insanların kimi bilim ve sanatlarda nasıl olağanüstü başarılarla ulaştıklarını tarih anlatıyor.

Çağdaşı bulunduğum Musullu Hafız Osman'ın bilimde, musiki sanatında, şiirde, sesleri ve varlıkları tanımada gösterdiği gelişim, kaydedilmeye değer. Yine onun yetiştiği çevre ve ülkede birkaç okumasız-yazmasız şair tanıyorum; onlarla yakın ilişkim vardır; gerçekten onlar, alfabeyi bile belleyecek kadar okumamış oldukları halde, manzum ve kafiyeli, aruz kurallarına uygun, zarif ve çok anlamlı şiir ve eserleri vardır. Gördüğüm Abdullah Hasan'la Bawecanlı Mustafa Bey ve daha önce yine o dolaylarda yetişen Hasan Kınış ve Derbendfeqereli Mehmed Ağa, başka bir halkın içinden yetişmiş olsalardı adları sonsuza dek ölümsüzleşirdi. Fakat, ne yazık ki Kürdlerin en büyük şairlerinden olanların bile eserleri, Kürd halkı gibi dağınık bir durumdadır ve henüz biraraya getirilmemiştir.

324'te(606) Kürd şairlerinden Nalî'nin şiirlerinin. . . ba (607) gazetesinde Fransızcaya çevrildiğini görenler şaşırıyorlardı. Oysa çocukluk dönemi mi geçirdiğim memleketimde yalnız Süleymaniye gibi Kürdistan'ın ufak bir köşesinde yarım yüzyılda, ünlü Şeyh Ahmed Take hazretlerinin yüce pederi Şeyh Maruf ki Oniki Bilim'i(608) Arapça olarak şiir üslûbu ile yazmış, Farsçada kendi adı ile yazdığı şiirlerde şiir sanatını bir helâl sihir şekline koymuş, Kürdçe manzum birçok eseri armağan bırakmış bir zattır ve en büyük şairlerimizden Mevlâna Halid ile aynı çağda yetişmiştir. Ve sonra Mevlevî Mela Abdurrahim-i Madumî, Nalî, Mustafa Bey Salim, "Kurdî" takma adı ile tanınmış olan Abdurrahman Bey, Hacı Kadir, Hicrî, Ali Berdeşanî, Ahmed Gewr, Rencûrî, Hasan Kınış'un kızı, Derbendfeqereyî ve hele en son ve en seçkin şairimiz Şeyh Rıza gibi şairleri gördüm. Bu küçük yerde bu kadar şair yetiştiren Kürdistan, feyizli ortamında kim bilir daha ne kadar dâhîler yetişmiş bir çimendir; artık varın siz tahmin edin.

**"Dağ tepelerindeki bulutlar feyzindendir ilkbaharın
Pek doğaldır şair olmaları o yerlerde doğanların".**

Ah, üzülerem yinelerim ki bu kadar dâhîlerin sayısız eserlerinden herhangi bir şekilde basılı olarak tek bir cilt kitap yoktur. Benim gibi milliyet tutkunu birkaç kişinin belleğinde şuradan buradan birkaç parça kalmışsa da, o da bizim yaşamımızla birlikte sönecektir. Tanrım, şu belleğimde sakladığım o emanetleri basın alanına aktarmadan önce emanetin olan canımı benden alma!

Hiç unutmam, 329 yılında(609) Tebriz'de aslan gibi bir başhekimle görüştüğüm zaman, Salih'in "Bir Kur'an Sırrı ve Çapraz Zülûf" beyti ile başlayan ünlü gazelini okumuştur. Bana diyordu ki:

— Siz kendi şairlerinizi takdir etmiyorsunuz. Fakat biz, Hafız ve Sadî kuşakları kadar şiiri bildiğimiz için "Zülfî Yelda"(610) gazelinin şairi Salih ile "Qesîdey Şah û Mah"(611) şiirinin sahibi Şeyh Rıza'yı yüceltiyoruz.

Hayalime kapılarak söyleşimi biraz uzattım. Konuya dönüyorum:

Okumasız-yazmasız şairlerimizden Mehmed Ağa-i Derbendfeqereyî'nin en eski Kürdçe Zend şivesiyle nişanlısının mezarı başında söylediği ağıtı 30 yıl önce görmüştüm. Galiba Kürdlük aşkıyla olmalı ki ezberlemiştim. Bu hafta "Jîn" için Kürdçe şiirler düşündüğüm zaman hafızamdan medet umdum, hatırıma gelen bölümü çevirdim. Ne kadar eksik olsa bile benim hafızamdan çok yüksektir:(612)

(606) 572 numaralı dipnota bakınız.

(607) 573 numaralı dipnota bakınız.

(608) 574 numaralı dipnota bakınız.

(609) 577 numaralı dipnota bakınız.

(610) 578 numaralı dipnota bakınız.

(611) 579 numaralı dipnota bakınız.

(612) 582 numaralı dipnota bakınız.

Leylâ'mın güllü konağına(613)
uğradım bugün, yeni konağına

Çok çekici Leylâ'nın ebedî yurdunda
gözyaşlarım boşalıyordu sel tarzında

Coşan gönlümle başucuna vardım
Mezar taşına sarıldım kaldım

Dedim: "Hey gönül yakan sevgili
Şu ıssız konak olsun sana hayırlı

Aşk ateşiyle tutuştum kaldım
Senden uzaklaşalı bu hale geldim

Ne gece uykum var, ne gündüz rahat
Gözü ağrıyan gibi her zamanım dert

O zamandan beri ki şu alçak felek
bizi ayırdı, yüreğimizi kanlı ederek

seni kara toprağa teslim eyledi
ve de beni ayrılığınla zehirledi

her gün Mecnun gibi Düceyl dağına dolaşıyorum
ve beni yakan Leylâ'mı arayıp duruyorum

'Ah Leylâ Leylâ' deyip çağırıyorum
Ve sesimin yankısına kızıp bağıriyorum

Yıldızım kara, arkadaşım uğursuz baykuş şimdi
Sürüden ayrılan ceylân gibi üzgünüm şimdi

Ben bu haldeyim ey vefalı yar
Senin dert ortağın kim, sabahlar akşamlar!

Nasıl geçiniyorsun, yakın arkadaşın kim!
Ve geceli gündüzlü sırdaşın kim!

Ah, şu benim gözlerim niye kararmıyor!
Senin gibi benzim niye sararmıyor!

---

(613) Şiirin Kürdçesi yazının aslında yer aldığı için, biz onu burada yeniden yazmaya gerek görmedik ve yalnızca, yazar tarafından yapılmış olan Osmanlıca çevirisini bugünkü Türkçeye çevirmekle yetindik.

O mahmur gözlerin kime bakıyor!
O güzel saçlarını kimler tarıyor!

Her gün taradığın gibi bağlanmış mıdır!
Yoksa sümbül gibi dağılmış mıdır!”

Kısacası, pek çok ağladım, sızladım
Mezara sarıldım, yalvardım, inledim

Hiç seslenmedi, karşılık vermedi bana
Ağlayarak yine ben seslendim ona:

”Ey ruhumun ziyaretgâhı, ey üzgün yarım
İnan olsun artık kalmadı kararım

Mezarın ucundan bak, inliyorum
Yattığın toprağı göze sürüyorum

Sen hiç acı bağırışlarıma aldırmıyorsun
Benim için başını kaldırmıyorsun

Susuyorsun, ve sen sustukça böyle
ben çıldırıyorum, ah sevgili, söyle:

Yatakta gördüğüm gibi dalgın mısınız!
Yoksa sağ kaldım diye dargın mısınız!

Neden öyle bana karşı eğilim azalmış sende!
Birbirimize verilmiş sözümüz var, duruyor bende”

Topraktan bir ses geldi kulağıma
Ve etkisinden canım geldi dudağıma

Evet, tâ O’nun sesiydi, tamam
Seslendi bana, dedi: ”Ey talihsiz adam

Seni unutmadım, ama şu toprak
sıkıyor beni, pek kuru bir yatak

O kadar taş-toprak üstüme yığılmış
ki konuşamıyorum, soluğum kesilmiş”

Pîrekürd
Tevfik

VAN NE DURUMDADIR?

İki yıl savaş alanında, üç buçuk yıl da tutsaklıkta, hastanelerde her zaman dudağımdan dökülen bir soru.

Bu soruyu yineleyince, elimde olmadan gözlerime yaş dolar, kendimi ağlamaktan bir türlü alamıyorum. Evet, düşüncem her zaman bu soru ile uğraşır, o eski mutlulukları anımsatır, mutlucu geçirdiğim o yaşamı gözlerimin önünde canlandırır. Bazen o kadar dalarım ki böyle bir yaşam da, orada bulunmuş olmam da bana düş gibi gelir ve o yaşamı neredeyse bir düşsel yaşamı gibi sanırım. Aziz yurdumu düşündükçe birtakım dönüşümler geçiririm, bazen çılgıncasına kendi kendime konuşurum. Sonunda bir gün, bu durum arkadaşlarımın dikkatini çekti. Bana şöyle seslendiler:

— Yahu, ne yapıyorsun! Bu düşünceden bir yarar gördün mü! Gittikçe sararıyorsun. Allah etmesin, hasta düşersen sana bakacak var mı! Bari kendini topla, hiç olmazsa yurdunu ve göçmen olan aileni sefaletten kurtarmaya çabalarsın.

Bu öğütleri işitince başıma soğuk su dökülmüş gibi tüylerim ürperdi, sinirlerim gerildi, bütün vücudum titremeye başladı. Hele, son ”göçmen olan aileni. . .” sözleri karşısında nasıl olsun da dayanayım! Böyle bir sitem hangi vicdanı sarsmaz! Acılarımın yatıacağı yerde daha fazla kabardığını gören arkadaşlarım da, çıkışlarından pişman oldular. Fakat ne çare ki, hak hiç bir şekilde gizlenmez. Vicdan sahipleri her zaman söyleyip hatırlatmayı bir görev bilirler. Ah, hak söylensin de, varsın birkaç gönlü kırsın, bunda bir zarar yoktur.

İşte bu acılar içinde yuvarlanırken bir mektup. . .

— Nereden?

— Van’dan.

Bu karşılığı alınca bir türlü aklıma sığdıramadım. Şimdiye kadar kendisini Anka kuşu ve oradaki yaşamı da düş sandığım bu üzüntü diyarından nasıl olsun da bir mektup gelsin!

Hemen zarfı açtım. İşte, büyük bir zatın kaleminden çıkmış olan mektup-taki yazılar:

” . . . Muks eskisi gibi bayındır. Ondan sonra Hizan gelir. Bunu iyi bilmem, öyle sanarak söylüyorum. Erciş bir-iki yıl sonra belki eski durumunu bulur. Çünkü Zîlân deresi halkı göç etmemiştir. Van kasabasında(1) kasap, bakkal-çakkaldan oluşan Ermeni mahallesinde biraz bayındırlık izleri vardır.

(1) Van savaştan önce çok güzel bir kent olup, tahminen 7 bin hanelik iken, bugün bir kasaba, belki de bir köy durumuna düşmüştür. Van, yönetim bakımından iki sancağa ayrılmıştır: Van sancağı Erciş, Adilcevaz, Westan, Muks, Saray, Bargır ilçelerini içerir. Öbürü Hakkâri sancağı olup, Çolemêrg, Başkale, Gewar, Hoşab, Şemdinan ilçelerini içerir. Van önce bir beylik, sonra il, en son da sancak durumuna getirilmiş ve bugün de yukarıdaki mektuptan anlaşılacağı gibi tamamıyla yıkıntıya, belki de bir Kürd mezarlığına dönmüştür. Yerli halkı ise, 11. sayımızda Van sütununda gösterdiğimiz gibi öteki illerde sürünmektedir.

Saray ilçesi de fena değildir. Hakkâri ilçeleri tümüyle yıkıktır denilse gerçek dışı olmaz. Hoşab ilçesinde bayındırlıktan iz yok. Başkale ilçesinde 5—6 köyde ancak bayındırlık izleri vardır. Çolemêrg ilçesi de öyledir. Gevar'da Ûremar'dan başka bayındırlıktan iz yoktur. Şemdînan dahi Gerdî ve Herkî'den başka öyledir. Bizim arazinin bayındır duruma getirilmesinden tümüyle ümitsiz olmuşum. Bunun için burada kalmamda, derin dertten başka bir yarar görmüyorum”.

Yazıları okuyunca, acılarım yatışmadı; tersine yürek çarpıntımın artması ile daha fazla sıkını bastı. Herkes mektup alınca sevinir, acaba niçin? Ben alınca kederlendim, niçin?

İşte burada iki soru işareti karşısında şaşkın kaldım. Nihayet birinci ”niçin”e, ”çünkü haber alamadığı sevgilisinin sağlık haberini alan bir insan elbet sevinir”; ikinci ”niçin”e de, ”çünkü kendisinden haber alacağından ümidini keserek yaralarını birazcık unutmuş iken o yaraların yeniden tazelenmesi, kuşkusuz acı verir” cevaplarını verdim. Bu cevaplar vicdanımdan kaynakınca baygın ve güçsüz bir durumda yatağa düştüm.

15 Şubat 334(1918)(614)

Hakkârili
Abdurahim Rahmi

HALKLARIN ÖZGÜRLÜĞÜ KONUSUNDA BİR FELSEFÎ DÜŞÜNCE

Tüm dünyaca bilinmektedir ki, halkların özgürlüğü konusunda olumlu ve olumsuz birçok söz söylendi. Fakat yine de hiç unutmamalıdır ki söz ile uygulama arasında, lâf ile icraat arasında çok, pek çok fark vardır. Artık eski mantıkçılar gibi ”Anka kuşu varmış, varsayılan Kaf dağında imiş” gibi hayallere değil, araştırma ve inceleme sonucunda, matematik kuralları gibi kesinkes ve deneylere uygun olan yeni mantık ile ve bilimsel bir gözle, basiretle halkların özgürlüğünü burada incelemek istiyorum. Bunun için de son derece açık, inandırıcı kanıtlarla davamı ortaya koyacağım:

Tanrısal kanun, doğa kanunu, hiç kimseye sormadan ve danışmadan, o ezeli-ebedî kurallarını kayıtsız bir şekilde ve acımasızca yürütüyor. Bu kanunlardan bize gerekli olacak olan asıl şurasıdır ki, her zaman şu ezeli kuralları, ”Tanrı'nın işi” dediğimiz şu doğa kurallarını görüyoruz: Güçlüler sürekli olarak güçsüzleri eziyor. Bu ezmenin sonucu olarak, yenilgiye uğrayan halklar, galip halkların görenek ve geleneklerine uyarak bunun sonucunda yok olup batıyorlar ve kendi milliyetleri adına bir şey kalmıyor; ya da zor

yolu ile, baskı yöntemi ile kendi dillerinin, uygarlıklarının, görenek ve geleneklerinin yok edildiğine tanık oluyorlar. Demek oluyor ki güçlüler, ekonomice, siyasetçe, yönetimce, bilim ve kültürce, maddî olanaklarca güçlü olanlar güçsüzleri, bu koşullara sahip olmayanları kendi içlerinde sindirip kendilerine dönüştürüyorlar.

Hatta bunu karada gördüğümüz gibi denizde de buna tanık oluyoruz. En belirgin örneği de, büyük balığın küçük balığı yutarak yaşamını garanti-lemesidir.

Böylece insanın aklına ilk anda çok şeyler geliyor. Doğal olarak ve yaratılış olarak gerçeği aramaya eğilimli olanlar, genel tarihi araştırmayı bilenler, hiç tereddüt etmeden şu soruları ortaya koyarlar:

Halkların özgürlüğü nasıl ve ne gibi koşullarla olur? Güçlüler güçsüzleri ezmekten vazgeçip bu hakkı onlara nasıl bahşederler? Ederlerse tarihte bir örneği var mıdır? Yoksa bu sözler hayalî midir?

Bu soruların karşılığını bu konuları bilen kimselere bırakıyoruz. Yalnız burada amacımız, halkların özgürlüğünün birtakım koşullarla mümkün olabileceğini, siyaset dünyasında bir yer kazanmak isteyen ulusların giderek gelişmelerinin ancak, gözler önüne sereceğimiz koşullar içinde mümkün olabileceğini, aksî takdirde mümkün olamayacağını pratik bir şekilde kanıtlayarak görüşleri aydınlatmaya hizmet etmektir:

Dikkat buyurulsun, dünyada milyonlara varan hayvanlar, uygar ve sosyal bir durumda yaşayamayıp bütünüyle insanların esiridirler. Hatta bir çoban, yüz bin koyunu ufak bir sopa ile güder. Bunun nedeni ise, o çaresiz hayvanların düşünme özelliğinden yoksun olup düşünen insana tutsak olmalarıdır.

İşte bunun gibi, kültür nimetlerinden yoksun, bilgisizlik içinde koşuşup duran ilkel halklar, değil bir devleti, kendi evlerini bile yönetmekten âcizdirler. Zaten bizim bu durumumuz, yurda hizmet etmemekten değil, etmesini bilememektendir. Bizde tam anlamıyla bilim ve kültür yoktur. Bazı kimseler var, diyorlar ki:

”Para olursa, örgüt olursa bir halk, bir ulus kendini idare eder”.

Hayır, cahil adamı hazinelere de boğsan yine iflâs etmiş olarak çıkar. Zaten cahil adam para yemesini de, harcamasını da bilemez.

Bu nedenle, yeni kurulacak olan ufak uluslar, her şeyden önce, bu çağa, çağdaş yaşama uygun bir biçimde zihinlerini, fikirlerini donatmalıdırlar. Bunun için de kültürel örgütlenmeleri gerçekleştirecek, bilim, teknik ve sanat adamları yetiştirecek programlar yapıp, önce oradan işe başlamalıdırlar. Hak fikri, adalet fikri, yaşam fikri gelişmeyen bir ülkede ne adalet, ne hukuk, ne de siyasal yaşam olur.

Eğer zamanın yeniliklerini, insan gereksinimlerinin artışını, ekonomi dünyasındaki rekabetin genişlik derecesini görmüyorsak, bu da bilim ve kültür gözlüğüğümüzün kırık olmasındandır.

Gelecek yazıda öbür koşullardan da sözedilecektir.(615)

Ahmed Vehbi

(615) 590 numaralı dipnota bakınız.

ÖNSEZİ

Çaresiz ve suçsuz Kürdlerin birçok feci saldırılara ve baskılara uğradıkları, sokakların açlık yüzünden bir ölüler sergisi durumuna geldiği bir zamanda aşağıdaki şiiri yazmış ve uyuyan adaletin bu duruma yolaçanlara karşı uyana-
cağına inanmıştım. Eski yönetimi hedef alan bu şiiri, son olaylar üzerine yu-
karıdaki başlık altında saygıdeğer "Jîn"e sunarak yayınlanmasını uygun
gördüm.(616)

K. V.

Eyvah yine yandık, yine yandık, yine yandık
Bir facia, bir cehennem dönemi yerleşti durdu
Tehdit ile, yalan-dolan ile tam dört yıl kandık
Tam dört yıl çektik, ne boşuna emekler bu!
Suçlanan millet mi, yine millet mi aşağılanacak!

Millet daha çeksin, daha yansın mı? O hâlâ
bir mezar kurtu gibi beslenip durmaktadır
Çıplak ve perişandır yurdun her yeri sanki
Arzuladığı kül yığını, ümidinin musalla taşı
sefalet acıları başkaldırıyor sürekli olarak

Bin trajedi sökün ediyor bu sefaletin ardından
İşkence ve idam ile yurttaşların yok edilmesi
Kanun. . O nasıl şey ki tasarrufu ortadan siler
ve kişisel güvenliği kenara itmeye cesaret eder!
Cengiz bile saygı göstermişti uyruklarına

Eksilmedi bir an bile cimrinin sıkıştırmaları
Tarih kaydedip yazacaktır bu iğrençlikleri
Alçak bir dönemin acılarını ortaya sermekle
koca bir milletin rezil ettin ümidini
ve kültürünü tatil edip yok ettin vicdanını

Özgürlüğü çiğneyen ey döneş başbelâsı
ey böbürlenen kırgınlık, evet ey uğursuz otorite!
Hakkın ne senin kılmağa insanlığı mazlûm!
Bekler seni her köşede bir gizli matem

Sonunda görürüz, gerilemek zorunda kalacaksın
pişmanlığın zavallı bir titreyişiyle perişan olarak
Ey kahredici zümre, kahredileceksin
Bir gün kıracak dişlerini nankörlük lokması
Bir gün dönecektir sana en ağlanacak hüsrân!

Erganimadeni: 28 Nisan 1918

Kâzım Vehbi

ÖNEMLİ BİR KAYIP

En değerli Kürd gençlerinden Babanzade Reşid Bey'in oğlu Avni Bey, geçenlerde vefat etti. Ahlak ve zekâsı bakımından arkadaşlar arasında kendisini tanıtan ve sevdiren Avni Bey kaybolurken, hepimizin yüreklerinde acı bir yara açtı. Biz, rahmetlinin saygıdeğer ailesiyle birlikte Kürdlüğü de taziyeye muhtaç görüyoruz. Cenab-ı Hak ailesine ve arkadaşlarına sabır ve dayanıklılık lütfetsin.

JÎN

* *
*

Çalışma arkadaşımız "Kürdistan" dergisinin 3'üncü sayısı da yayınlanmıştır. Birçok seçkin yazıları içeren adı geçen dergiyi saygıdeğer okuyuculara tavsiye ederiz.

JÎ ESERÊN KEVN⁽⁶¹⁷⁾

Zahidê rûniştîyê xelwetê girêdayîyê karê xwe ye
Bazarvanê gerok dilşewitîyê diravê xwe ye
Evîndarê dîlberevîn dildarê dîtina yara xwe ye
Da bizanî ku her kesek bê guman xemxwarê xwe ye

Bê xebat tu ji kesek hêvî meke dayin û hîmmetê
Bê mexsed qet kes jibo kesê nakêşe zehmetê
Kes nîne ku hilgire barê te ew bê ucretê
Gerçi Îsa be jî ew tim rakirê barê xwe ye

Hişyar bî da nekî umrê xwe bê ber telef
Lewra fêde nedaye mal û xizne û ewlad û xelef
Serpêhatîya Xizir dîwarê yetîmî bû selef⁽⁶¹⁸⁾
Vî zemanî her kesek mî'marê dîwarê xwe ye

Ey Xanîyê nezan, wextê xwe tewş winda meke
Ey heweskar, bê daxwaz ji evînê parek hêvî meke
Afirandoxê xweser, ku qet ne muhtacê kesek e⁽⁶¹⁹⁾
Qencîya wî, ew jî ber bi hêvîkarê xwe ye

Hezretê Şêx Ehmedê Xanî

-
- (617) Ev helbesta Xanîyê nemir hem ji alîyê birewerîyê ve, hem jî ji alîyê huner ve gelek hêja û rûmetbilind e. Belam, wek gelek helbestên mêjînan di vê helbestê da jî gelek peyvikên Erebi û Farisî hene. Me vîya ku em mana vê helbestê bi Kurdîyeka nîsbeten xwerû bidin zanîn. Ji ber ku wergerandina wê bi wezn û qafîye gelek zor bû, me qîma xwe bi wergerandina mana wê, yan jî bi vekirina mana wê tenê anî.
- (618) Mana vê malikê nayê zanîn. Me ji vê malikê tenê peyvika "macera" wergerand Kurdî û kir "serpêhatî".
- (619) Me peyvikên "Afirandoxê xweser" di şûna her du peyvikên "Saniê mutleq" da bi kar anîn. Mexsed ji "Saniê mutleq" Xwedê ye; yanî "ew Xwedayê ku diafirîne û di afirandinê da xwedîyê vîn û selahîyeteka mutleq û bêsinor e, kes nikare têkilê karê wî bibe".

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N H A Y A T

Salek 220 qurîş e
Nîv sal 130 ”

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

Tebrik	
Açık mektub	Kemal Fevzi
Kürdler tarihî bir millettir	Yusuf Sabri
Baban tarihi	Yamûlkîzade Abdülaziz
Kürdlere dair	Kurdîyê Bitlîsî
Şehirliler ve köylüler	Siverekli Hilmi
Hayyealessala	E. Rehmî
Weqta buharê	E. Sabit

Nüşhası 5 kuruştur
Necm-i İstikbal Matbaası

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

H A Y A T

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

TEBRİK(✱)

Kürdistan meşayihından "Seyyid Taha" Efendi
hazretlerinin hafîdi ve **Kürdistan Cemiyeti**
Reis-i muhteremi Seyyid Abdülkadir Efendi
hazretlerinin bu defa Şura-i Devlet riyaset-i
aliyyesine tâyin buyurulduğunu kemal-i meser-
retle işittik; müşarünileyhi gazetemiz tebrik ile
muvaffakiyetlerini temennâ eyleriz.

HÜKÜMET-İ HAZIRAYA AÇIK MEKTUB(❖)

Hükümet mefhum-ı mühimminin bu memlekette henüz anlaşılamadığına ve pek uzun bir müddet sonra da anlaşılamayacağına, altı asrın yüklendiği vukuât-ı tarihiye isbata kâfidir. Filhakika, güzariş-i Saltanatın bu edvar-ı medîdinde millet-i Osmaniye, takâmülât-ı medeniyeyi tâkib ile asrîleşemiş ve bu yüzden bir teceddüd-i ictimaiye mazhar olamamıştır. Bu böyle olmakla beraber, re's-i kâr-ı millete gelen hiç [2] bir hükümetimiz de milleti lâ-yıkıyla öğrenmek, yakından tanımak gibi vazâif-i hükümetin en mühimmi olan kudret-i idariyeyi izhar edememiştir.

İklimler istilâsından sonra kalblerin feth-ü zabtı lâzım gelirken, tevalî eden ihmal ve teseyyüb bugüne kadar devam edip geldi. Hukuk-ı esasiye kavadinin bu memlekette ca-i kabul bulamayacağını son senelerin hadisât-ı elîmesi bize gösterdi; ve maatteessüf, sevda-i ikbal ile vukua getirilen her darbe-i hükümet, başımıza bir darbe-i ilâhiyeyi beraber getirdi. Milletın vicdan ve iradesinden doğan bir hükümet göremedik; zaten görmek de mümkün değildi. Daima bir ekalliyet-i müteğallibe ve zalime, bu biçare memleketin şunun-ı mukadderâtı üzerine bir siyah kanat gerdi. Millet şimdiye kadar kendi iradesiyle idare ediliyorduyse bugünkü izmihlali kendi eliyle tayin ediyordu demektir. Halbuki:

**Bu halkın mülkünü seyret, harab-âbad lâzımsa
Bu mülkün halkını söylet, sana feryad lâzımsa!**

İşte kendini idare ettiren halk ve onun hali!

Biliyoruz ki her tebeddül-i hükümet, yeni bir tarz-ı tahavvülü beraber getirir. Fakat hiç bir zaman adalet beraber getirilmedi; hiç bir zaman adl-ü hakkın envar-ı teselliyetkârı, vatanın zalam-ı zulüm ile muhat ufuklarında işrak etmedi. Yalnız, gidenler gelenlere zulümlerini terk, gelenler de ancak iz'af-ı i'tisaf ettiler.

Şimdi de, yirminci asrın huzur-ı tarihe çıkan hacîl ve kanlı nâsiyesi önünde bu milletin yere düşen inan-ı ikbalini siz ele aldınız. Size soruyorum:

Dört asırdan beri Osmanlı saltanatının istinadgâh-ı metîni olan ve hâlâ "Vilâyât-ı Şarkiye, havalî-i Şarkiye, Anadolu-i Şarkî, Serhad" ve hatta "Ermenistan" gibi türlü türlü garib adlarla anılıp da, hakikî isminin söylenilmesi âdeta günah olan biçare "Kürdistan"ın nasibsiz evlâdlarına reva görülen bunca hicran-ü hüsrânı, velev binde bir nisbetinde olsun tamir etmek, acaba hayalinizden geçecek midir? Onlar ki bütûn varlıklarını bu devlet uğrunda sarfettiler; yokluklarında, [3] yoksulluklarında bu devletin varından, varlığından bir zerre-i nef' ve merhamet görmediler. Asırlardan beri yüksek, karlı şahikalarından inmeyen, hürriyetini her şeyin fevkında gören, ne yazıklar ki Hilâfet ve İslâmiyet uğrunda bugün üryan-ü perişan kalan ve her gün biraz daha musab-ı mevt-ü sefalet olan o halkın esbab-ı felâhi, son zamanlarda pek

garib bir hale teşebbüsle, gûya temsîl etmeye çalışmakla düşünöldü.(620) Bu o kadar zalimane maksadlarla icra edildi ki, imdada şitab eden muhacir memurları, kefensoyan birer nebbaşdan, mevta ciğerine saldıran birer sırtlandan başka bir şey değillerdi. Bugün Van, Bitlis, Erzurum halkının yalnız enkaz-ı haksarı kalmıştır. Bu enkaz üstünden bargâh-ı Kibriyaya yükselen en son vaveylâları, matem-ü ihtizarı siz de dinlemezsensiz, siz de o diyar-ı hicranın her bir yetim ve yetime-i hicranına müşfik ve tesliyetkâr bir el uzatmazsanız, heyhat! . Onlara ağlamak, yine tarihin hisse-i şeametine düşecektir.

10 Mart 335(1919)

Hizanîzade
Kemal Fevzi

KÜRDLER TARİHİ BİR MİLLETTİR(*) I(621)

Mevcud ve munkarız milletler, hükümetler arasında Kürd tarihi, tettebbu ve mütalâaya şayan, merakâver mebahisi hâvîdir. Bunun içindir ki:

Teakub-ı a'sar ile muzlim vadilerde gömülmeye yüz tutmuş olan Kürd mevcudiyeti, hakikatte pek celî ve bariz delâiliyle hüviyetini isbata amadedir. Hatta, sînesinden pek çok ulema-i fuzala doğan Kürd muhîti, ecnebi müverrihlerin iddiaları vechile, günün birinde yine masdar-ı feyz-ü terakkî olacağı da kaviyyen me'muldür.

[4] Kürdler de kendilerine Kürd fütuhât ve gavezâtıyla bir hamiyet ve nam bırakmışlar, maalesef bu ana değin ba'sü bâdelmevte mazhar olamamışlardır. A'sar-ı maziyede merğub ve müştehir olan Kürd efazılının lemeât-ı ilmiyelerinden nur alan ve elyevm bile almakta olan Kürd ezkiya ve gençlerinin hûn-ı hamiyetleri tahrik olunup galeyana gelseydi, eminim ki —az ileride bahsedeceğim— Spitker'in iddiası vechile müterakkî bir Kürdistan zuhura gelmiş olurdu.

Sadedden harice çıkarak diyelim ki: Halihazırdaki birkaç genc ve mütefekkir dimağlar olmasaydı, Kürd milletini yine mukadderâtını idare edemeyen bir millet diye itham eder ve "ağla ey gözlerim ağla, ne gelen var ne giden" derdim. Fakat görüyorum ki mecruh kalbime merhem-i teselli sarabilecek muktedir eller, mütefekkir dimağlar vardır ve daha da yetiştircektir.

(620) Bu tümcedeki "temsîl" sözcüğünün anlamı, "bir halkı başka bir halkın içinde eritmek, assimile etmek" demektir.

(621) Burada birinci bölümü yayınlanan bu yazının devamı derginin 18'inci sayısındadır.

Bahsimize intikal edelim: Kürdler tarihî bir millettir dedik ve ecnebî müverrihlerinin hakkımızda samimî niyât beslediğini de ilâve eyledik. Bu müddeamı zîrdeki delâil ile isbat edebilirim:

1- Kürd eslâfının, Kürd eazımının mütalâât ve ictihadâtını delil göstermiş olsam birtakım muarızının hurafe demelerinden masun kalmak için, bir Fransız tarihiyle isbat-ı müddeaya kalkışıyorum: Kürdler hakkında mühim ve telifi ihtiva eyleyen tarihi(622) **"Fastes de la Nation Kourde"**,

"Harunürreşid zamanında mevcudiyetlerini irae eyledikleri mervî olan Kürdler şecaat, hamasetleriyle temayüz etmişlerdir; tarihte Philippe Auguste, Richard. . ilh. Avrupa kahramanları derecesinde nam bırakan Sultan Yusuf Salahaddin ibni Eyyub ve El-Melik El-Âdil'in fütuhât ve icraât-ı âdilâneleriyle iştihar etmişlerdir. Sülâlesinin menşei Acem hududunda kâin Dwîn şehri olan Salahaddin, Kürd tarihine hakikî bir revnak vermiştir" söylüyor.

2- Kürdler hakkında hayli tettebbuatta bulunan ve dolayısıyla Musul, Irak, Suriye havzaları hakkında beyan-ı fikir eyleyen Almanlardan meşhur Doktor Spitker [5] şöyle bir mütalâa dermiyan ediyor:

"Kürdistan denilen vâsi' arazide, Suriye'nin şimal(623) ve şark taraflarıyla Musul havalisinde işlenmemiş topraklar, balta vurulmamış cesîm ormanlar, hatta biçilmemiş buğdaylar vardır. Kürdistan'ın garb-ı cenubîsi zengin bir kuvve-i inbatîyeye malik, şark-ı şimalîsi lâyüfna mâden hazainini muhtevîdir" diyor; en nihayet, galiba matmah-ı nazarını celbetmiş olacak ki, "orayı idare eden muktedir eller, hükûmât-ı hazıra ile tabiatıyla meydan-ı rekabete kalkışacaklardır" ifadesini de ilâve eyliyor.

Şu satırları okurken a'mak-ı kalbimden ah-ı derunîler koparmış ve eşk-i tahassürle dolu olan gözlerimle ve kalbimle ağlamıştım.

Görülüyor ki Kürdlerin, ananât-ı tarihiyeleriyle, mazbutât ve vesaik-i mutaberesiyle, Garb'ın en mütefekkirînine hakk-ı millîlerini muhafazaya, tarihî millet olduklarını iddiaya hakları vardır.

Yukarıda ismi zikrolunan **"Fastes de la Nation Kourde"**, Kürd tarih, anane ve milletinden uzun uzadıya bahsettikten sonra yine Kürdistan hududuna nakl-ı bahs ediyor, Kürdistan denilen vâsi' arazi(624)

Böyle bir hıttâ-i vâsiada müddet-i medîde yaşayan ve halen de yaşamak azm-ü emelini taşıyan, açıkçası mevcudiyetini muhafazaya kadir olan bir millet, bekasını her türlü vesait ve müdafaâtıyla isbata hazırdır.

Hele Fransızlarca mezayası, Kürdlerin ıftihara şayan en kıymetdar bir uzvu olduğu takdirde (625)itiraf olunan Şeref Han'ın —ki Fransızlar "Cheref-

(622) Bu cümlede, dizgi yanlış sonucu olduğunu sandığımız bir düşüklük vardır. Kanımızca doğrusu "Kürdler hakkında mühim bir telifi ihtiva eyleyen tarihi" olmalıdır.

(623) Buradaki "şimal" sözcüğü derginin aslında dizgi yanlış sonucu olarak "mal" şeklinde çıkmıştır. Biz sözcüğün doğru şeklini "kuzey" anlamına gelen "şimal" olarak yazdık.

(624) Bu paragrafın sonu derginin aslında böyle, cümle tamamlanmadan çıkmış; ayrıca bu son ve yarım cümle ile bir sonraki paragraf arasında üç satırlık kadar bir yer boş olarak çıkmıştır. Bu satırlar sansür edilmiş olabilir.

(625) Doğrusu "takdirle" olmalıdır.

on, dine, Prince de Bidlis” tesmiye ederler— Kürd tarihini Fransızlara, Almanlara, İngilizlere bihakkın tanıttığını kim inkâr edebilir.

Kürd tarihi hakkındaki esas nıkatı gelecek makaleye bırakmak şartıyla, şimdilik diyelim ki:

[6] Halihazırda Kürd milletinin ruhundan kopan bir sada-i muhıkkın, çıplak tâbiriyle bir sayha-i itirazın, behemehal bir mâkes bulup dinleteceğini hüviyet-i vicdaniyemizle temennî ederiz.

(mâbâdı var)

Şîlanlızade

Yusuf Sabri

KÜRD TARİHİNDEN BABAN HANEDANI(*)

Muharriri:

Aziz Yamülkî

Safeviye hanedanının sonuncusu olan Şah Hüseyin, gayet mutaassıb olduğundan, zîr-i tabiiyetindeki Sünnîlere enva-ı mezalim ve i'tisâfât icra etmekte idi. O taraflardaki tebaa-i Osmaniyenin Südde-i seniyyeye müracaatları, taleb-i himayet ve müzaheret eylemelerine mebni, 1143'te(626) İran'a harb ilân edilmiş ve Osmanlı orduları Kermânşâh ve Azerbaycan cihetlerine sarkmıştı. Bu harekât, İranîler tarafından vukua gelen taleb üzerine bir müddet mütareke ile tevkif edilmişti.

Ertesi sene pederinin katli üzerine Isfahan'dan firara muvaffak olan Şah Tahmesb, Kazvin'de taht-ı İranîye cülus etmiş ve Afganîlere karşı ihraz-ı muzafferiyet için, cedd-i emcedi selatîn-i Kaçariyeden Esterâbad hakimi Nuvab Fetihali Han(Fetih Ali) ve Kaçar Kutlu Şahkuli Han'dan istimdad ederek Afganlılara ihraz-ı muzafferiyet ettikten başka, hükümet-i İranîyeye yeniden hayat vermiş ve Osmanlıların eline geçen yerlerin istirdadına teşebbüs eylemişti.

Bu sıralarda Rusların dahi bazı tecavüzâtta bulunmaları, Şah'ın Azerbaycan'da kalmayarak Geylân'a hareketini mucib oldu.

Osmanlılarla vukua gelen birkaç muharebede galebe çalmaya başladığı sırada, [7] Teymur Paşa ve daha bazı Osmanlı paşalarıyla beraber Şehrezor hakimi Han Paşa(627) beş bin kadar maiyeti ile Senendec'den geçerek "Melayir"[*] kalesini muhasara ettiklerini ve bunlardan ayrılmış diğer bir kuvvetin Hemadan'a doğru yürüdüğü haber aldı.(628)

(626) Milâdî 1731 yılı.

(627) Doğrusu "Han Paşa'nın" olmalıdır.

[*] Melayir, "Vilâyât-ı Selâse" namıyla Nihavend, Toserkan, Devletâbad vilâyetlerinin halihazır merkezi ve birçok yol ve boğazların hakimi olan bir nokta olup, eski kalesi hâlâ bakîdir.

(628) Doğrusu "yürüdüğünü" olmalıdır.

Şah Tahmesb bir haber üzerine(629) Nuvab Fetihali ve Şahkuli Han'ları orada terk ile kendisi bir kısım kuvvetle Hemedan'a yürümüş ve ilk hamlede bunları münhezim etmiş ve sonra Melayir ovasında yaptığı baskında muvaffak olarak Osmanlı ve Baban süvarilerini mecbur-i firar ve birçok üsera elde etmişti.

Tahmesb, bu muvaffakiyâtın verdiği neş'e ile Azerbaycan'a dönmüş "Mi-yanduab" civarında ictima eden Osmanlı kuvvetlerini karşılamak istemişti. Kızılözü suyu kenarında vukua gelen bu muharebede bunları da inhizama uğratmış ve bütün ahmal ve eskallarını zabtetmiş ve "Merağa" kalesine muvasalatla, Tebriz havalisinde bulunan Osmanlı askerleri de kendiliklerinden o havalîyi terk eylemişlerdir. Müşarünileyh, ele geçirebildiği üsera ile elde ettiği topları mahza eziyet olmak maksadıyla cerrettirerek ta Horasan'a kadar işkence altında sevketmiştir.

Yeni padişah(630) sükûn-ı dahilînin temininden sonra İran vakayine atf-ı nazar etmiş; Bağdad Valisi Ahmed Paşa'yı Xaniqîn üzerinden, Hekimoğlu Ali Paşa'yı da şimalden kuva-i kâfiye ile İran'a tahrik etmişti. Baban hududu civarında Şah Tahmesb'in te'dibâtı, Hakimlik dahilinde bulunan bazı müte-neffizanın İran'la müşterek hareket edilmesi cihetini tasvib ettirmiş ve bunun kuvveden fiile çıkması için hükümet-i Osmaniye'ye dost olan Han Paşa'nın katli icabetmişti. Müşarünileyh, buna binaen bir dest-i melânet tarafından katledilmiş ve Halid Paşa, hakimliği ihraz etmişti.

[8] Halid Paşa, hükümet-i İraniye ile dostane geçinmek emelinde olduğunu teminen, huzur-ı Şahîye bir elçisi ile arz-ı mâlumât etmiş ve masebak hakkın-da taleb-i afûda bulunmuştur. Şah bu haberi kabul veyahud fırsat add ile iktifa etmiş ve Erivan taraflarından yürüyen Ali Paşa üzerine dönmüştü. Ali Paşa kuvveti her ne kadar Tahmesb kuvveti karşısında duramamışsa da, Bağdad'dan yürüyen Ahmed Paşa (631)Hemedan cihetlerinde Baban atlılarıyla peyda olması, o tarafa gitmesini mucib olmuştu. Ahmed Paşa İstanbul'dan aldığı emir üzerine hareket etmiş ve İranîlerden iyi bir öc almak için tevhit-i hareket lüzumünü Baban hakimine de haber göndermişti.

Şah Tahmesb, bu suretle açılan müzakerâtta gaflete düşmüş ve "Ravza-tussafa"nın nakline göre, çadırlarda bulunurken fırsatı bekleyen Osmanlı ve Baban süvarilerinin anî surette baskınına uğramıştır. Bu baskında her ne kadar Kızılbaş süvarilerinin mukabelesi vukua gelmiş ise de, ordunun mühim bir rüknünü teşkil eden Belüc Mehmed Han'ın firarı ve baskının şiddeti, Şah ordusunu kâmilten firara, ahmal ve eskallarının terkine mecbur etmişti.

Elde edilen ganimet sırasında Baban atlıları da dört büyük top elde etmişler ve bu toplar son zamana kadar Süleymaniye'de Baban Tophanesinde dururmuş.

Sultan Mahmud Han'ın cülusünü tebrike memur heyet, bu hezimetlerini

(629) Doğrusu "bu haber üzerine" olmalıdır.

(630) Burada sözü edilen bu yeni padişahın hangi Osmanlı padişahı olduğu belirtilmemiştir. Ancak aşağıda, Sultan Mahmud'un tahta yeni çıktığından sözedilmektedir. Buna göre bu yeni padişah, 1730 yılında Osmanlı tahtına çıkmış olan Mahmud I'dir.

(631) Doğrusu "Ahmed Paşa'nın" olmalıdır.

duyunca, derhal İstanbul'da akd-ı musalaha etmişlerdi. İranîlerin bu mağlubiyet-i kahrkariyesi ve Şah'ın bakıyyetüssuyufla İsfahan'a firarı, Tahmesbkuli Han tarafından Şah'ın hal'ı ve kendisinin Şah Abbas-ı Salis namıyla 1145(632) tarihinde taht-ı İranîyana cülüsünü mucib oldu.

Şah Abbas-ı Salis, bilahare ahaliye hoş görünmek ve bu mağlubiyetten kurtulmak maksadıyla, birçok Lur süvarisiyle Xaniqîn üzerinden Bağdad'a yürümüş ve bu münasebetle vukua gelen bazı muharebâtta galebe çalarak niha yet Bağdad kalesini zabt ve Osmanlı paşalarından Mehmed Paşa'yı esir ve bir kısım kuvvetini Bağdad'da terk [9] ettikten sonra, Dicle nehrini Nehrevan taraflarından geçerek Muhafız Ahmed Paşa ordusunu dahi ricatlere uğrattı.

Şah Abbas'ın bu muvaffakiyâtı Samerra, Hille, Nəcəf, Kerbelâ şehirlerinin zıyânını ve Osmanlı askerinden beş bin kadarının telefini mucib oldu.

Kızılbaş ordularının Bağdad ve civarında bu suretle ilerlemesi, avdetlerinde behemehal Şehrezor cihetlerine de uğrayacağını ve Baban Hakimliğini tahrib edeceğini kaviyen ümid ettirmiş ve bu münasebetle Ömerkale civarında, Kerkük yollarında Birçok kaleler ve surlar kemal-i germiyetle inşa edilmeye başlanmıştı.

Fakat Osman Paşa kumandasında Bağdad'ı kurtarmak üzere Kerkük'e gelen kuva-i Osmaniyye Baban hakimi Süleyman Paşa sekiz bin kadar süvarisiyle iltihak etmiş ve bu kuvvetin yaptığı bir çevirmede İranîler zayıât-ı azîme ile ve birçok toplarını terkedererek Hemedan'a çekilmişlerdi.

Hemedan'da bu ordu, bir müddet sonra teşkilâtlarını tekrar icra ile Kermaşah'dan ilerlermeye başlamıştı. Diyale nehri (Ab-ı Sîrwan) (633) kanarında ve Zehab'ın 8 fersah(634) kadar yakınında Osmanlı kuvvetleriyle ilk defa çarpıştıklarında, İranîlerin mahirane hareketleri bu kuvveti perişan etmiş ve Bağdad yolu açılmıştı.

Serbestçe yürümeye başlayan İran ordusu, Serasker Topal Osman Paşa tarafından Karatepe [*] civarında bulundurulmuş bin iki yüz kadar şecî' süvarinin mukabelesine uğramışsa da hepsi firara mecbur edilmiş ve kumandanları Memiş Paşa'nın başı da Giraylı "Allahyar" namında biri tarafından kesilerek bir tahtırevanla Seraskere göndermiştir.

Tahmesb Han mansuran Karatepe'ye girdiği gibi "Babahan" namındaki bir sergerde ile Hille, Nəcəf, Kerbelâ'yı tekrar istilâ ettirmiş ve Bağdad'ı zabtan feragat ederek, Erivan taraflarından İran'a dahil olup külliyetli iğtişâslara sebebiyet veren Osmanlı ordusunu karşılamaya döndü. Tebriz'e vardığında Osmanlı [10] kuvveti de o havalîyi tahliye etti. İran ordusu bundan, Afgan

(632) Milâdî 1733 yılı.

(633) Bu ad derginin aslında burada "Ak Sîrwan" biçiminde, fakat aşağıdaki orijinal dipnotta "Ab-ı Sîrwan" biçiminde çıkmıştır. Kanımızca doğrusu, "Sîrwan suyu" demek olan "Ab-ı Sîrwan"dır. Çünkü söz konusu olan, Diyale ırmağıdır. Öyle anlaşıyor ki "Ab-ı Sîrwan", İranlılarca bu ırmağa verilmiş bir addır. Bu nedenle, biz aşağıdaki orijinal dipnotta yazılmış olan biçime uygun olarak burada da "Ab-ı Sîrwan" yazdık.

(634) Fersah: Eskiden kullanılan ve beş kilometre kadar bir mesafeyi belirten bir uzunluk ölçüsü.

[*] Karatepe, Diyale denilen Ab-ı Sîrwan'ın sağ sahilinde ve Kızıl Rabat'ın karşısındadır.

ve Ruslarla bir müddet uğraşmış ve bu meşguliyette bulunurlarken tekrar Osmanlıların Erivan'ın iki fersah kadar yakınında, Muradtepe nam mevkide külliyetli süvari ve piyade ve topla ictima etmekte oldukları haberini almışlardır.

Bunun üzerine İran ordusu bu kuvveti karşılamaya gitmiş ve hiç şübhesiz başlarında Şahlarının hüsn-i idaresi sayesinde, Osmanlı ordusu İran tarihlerine göre 1200 maktûl ve sağlam olarak üç paşa ve 500 esir ve pek çok top zayı etmişlerdir.

Bu muharebeden sonra iki hükümet akd-ı musalaha etmişler ve bu musalaha neticesinde Sultan Ahmed Han hazretlerine Şah tarafından bir altun murrassa' saat ile bir düzine fil hediye olarak gönderilmiştir.

(Mâbâdı var)

KÜRDLERE DAİR(*)

Bugüne kadar mechul kalan veya ahval-ı ictimaiyesine dair haricin muttali olabildiği mâlumât düşman komşuların tertibât-ı gazezkâranesine istinad eden Kürdler hakkındaki telâkkiyâtın zaman-ı tashihi gelmiştir. Buna muvaffak olabilmek için evveleminde zavallı Kürdlerin Avrupa erbab-ı irfanına nasıl tanıtılmış ve onlarca ne suretle tanınmış olduğuna kesb-ı vukuf lâzımdır. Bu babda muhtac olduğumuz mâlumâtı, Garb erbab-ı tedkikin, müverrihlerinin hakkımızda yazdıkları âsâr ve mütalââttan alabiliriz. Bu maksada mebni olmak gerektir ki **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** de, programının bir maddesine, Kürdistan ve Kürdlere dair Garb müellefât-ı mevcudesinin tercüme ettirileceğini ilân ediyordu. Filhakika bu yoldaki neşriyat, hakkımızdaki telâkkiyât-ı mâkûsenin tashihiine zemin teşkil etmek fidesinden başka, milletimizin menşe ve tarihi hakkındaki mesaîmize de [11] birçok nıkat-ı nazardan pek büyük yardımlar temin edebilmek istifadesini camidir. Cemiyetin bu dâvetine ilk sada-i icabeti, Sakin Bey kardeşimizin **"Encyclopedia Britanica"**dan tercüme ve mecmuanızda neşredilen pek mühim ve şayan-ı istifade makalesi verdi. Bundan gayret alarak, Fransa müverrihlerinden **"Henri Mathieu"** nam zatın **"La Tuquie et ses différents peuples"** adlı kitabının ikinci cildinin 153'üncü sahifesinde Kürdlere dair yazılan mütalââyı aynen tercüme ve takdim ettim. Sahife zîrindeki haşiyeler tarafımdan ilâve olunmuştur:

KÜRDLER

Kürdlerin menşei — Sîma — Din ve âdât — Teşkilât-ı ictimaiye — Türklere karşı vaziyetleri

Ksenefon'un "Korduchi", Strabon'un "Kyrti" namıyla ve me'lûf-ı şekavet bir kavim sıfatıyla bahsettiği, Tit Liv'in "Curti", Pelin'in "Cordueni", Batalmus'un "Gordeni", Sedren'in "Kurti" unvanlarıyla kaydettiği Kürdler, Medyalıların büyük bir parçasının ahfadıdır. İsimleri geçen müelliflerin kâffesi, bu kavmi eski Medya eyaletlerinde meskûn gösteriyorlar ki bugün de aynı mahallerde sakindirler. Eski coğrafîyûn tarafından dahi "Gordi" veya "Korti" namlarıyla zikredilmekte ve Medyalılar menşe olarak Hicaz kıtası irae edilmektedir.(635)

Asr-ı ahîr seyyahlarından biri, Kürdler arasında Arab, Part veya Türkmen tasalubâtı ahfadını keşfelediği zehabında bulunuyor.(1) Filhakika, bazı nı-katta bu iki ırkın muhtelit bulunduğu görünmekte ise de, bu gibi mahallerde ekseriyet-i azîmenin en eski zamanlarda olduğu gibi Arab kaldığı muhakkaktır. Ezmine-i atîka ulemasının "Med" ve "Sorumat" veya "Sarmat"ların eşkâl ve sîması hakkında bize terkettikleri mâlumât, bugün dahi Kürdlere kabil-i tatbiktir: [12] Ateşli, büyük ve siyah gözler, kartal gagası şeklinde ve çok mukavves burun, palabıyklar, Kürdlere yırtıcı bir tavır verir ve ahlak ve tabiatları da sîmalarını tekzip etmez.

Harb ve yağma, bunların en makbul ibtilâlarındandır.(2) Eski Sarmatlar da olduğu gibi mızrak kullanmak ve ata binmekte haiz-i tefavvuklardır.

Teemmülsüz cesaretleri şayan-ı hayrettir. Lâkin, anîyen alevlendikleri gibi o nisbette serî' duçar-ı fütur olurlar.

Lisanları Arab ve Acemin bir halîtesidir.

Kürdler arasında din-i Muhammedî, Mecusî itikadât-ı bâtılasıyla karışmıştır. Kürdlerin eski İranîlerin Ahriman'ını mukaddes tanıması, Türkler arasında kendilerinin şeytanperest olduğuna dair bir fikir intişarına bâis olmuştur.(3)

Kürdlerin takriben yüz bin kadarı Hristiyan-Nasturî mezhebine salık ve irsî iki patriğin hükmüne tabidir. Patriklik makamı irsî olup, amcadan yeğene intikal eder ve ekseriya 12-13 yaşındaki murahhasalara tevcih olunur.

Her Kürd aşireti, hususî isimler taşıyan birtakım aile ve kabilelere inkısam

(635) Burda, dizgi yanlış sonucu olduğu anlaşılan bir düşüklük vardır. Doğrusu, "Medyalıların menşei olarak" ya da "Medyalılara menşe olarak" olmalıdır.

(1) Bitlis'in Xwêt nahiyesinde, Arabçaya pek müşabih ve Kürdçeden uzak bir lisanla mütekelim, efredî kalîl bir Müslüman cemaati vardır.

(2) Bu hal, bedevî akvamın bir vasf-ı müşterekidir. Ne hacet, bugün aksa-i medeniyete vâsıl olmuş milletlerin bile, dâva-i insaniyetle zayıfları tam mânasıyla yağma ettiklerine şahid olmuyor muyuz?!

(3) Bu pek yanlıştır. İddia olunabilir ki akvam-ı İslâmîye miyanında en saf ve metîn itikadâta malik bir millet varsa o da Kürdlerdir. Muharrir burada, Kürdlerin bir cüz'ü olan Yezidîlerin itikadını umuma mal etmek hatasını irtikâb etmiştir. En geniş bir hesaba göre Yezidîlerin mikdar-ı nüfusu altmış bini geçmez.

eder. Eski Arabçanın "haxareth" kelimesinden müştak olduğu zannolunan ve "cemaat" mânasına gelen "aşiret" kelimesi, "Kurdî" ve "Kourdî" isimleri gibi milletin heyet-i umumiyesini tesmiyeye yarar.(4)

[13] Kabile rüesasının tâyininde intihab usulü carîdir. Fakat bu intihab, ekseriya aynı bir ailenin efradına hasrolunur ve keyfiyet, bir nevi berat ihسانیyle intihabı tasdik buyuran sultana arz edilir.(5)

Müstahkem kalelere benzeyen dağları dahiline tahassun eden Kürdler, vergi tahsildarlarının kendilerini asla rahatsız edemeyeceğine emin olduklarından, her türlü tekâlîf-i emîriyeyi reddederler. Babıâlî de, (636) onların lafzî murad-ı inkıyadını hal-i husumete tebdil etmekten ictinab eder ve adem-i takayyüdünden münbais olduğu kadar da fukdan-ı kudreti dolayısıyla anların yağma ve tahribine göz yumar.

Kürd kadınları, Osmanlılarda olduğu gibi esir muamelesi görmez; bilakis vâsi' bir serbestîden istifade ederler; idare-i umura ehliyetleri vardır; ekseriya harekât-ı askeriye bile iştirak ederler.

11 Şubat 335(1919)

Kurdîyê Bitlîsî

ŞEHİRLİLER VE KÖYLÜLER(✱)

"Jîn"ın 11'inci nüshasında münteşir Siverek Mektubu'nun hissiyâtımı rencide eden bazı noktalarına cevap vermek için bir mecburiyet duydum:

Sahib-i mektub, "bir Kürd kasabasıyla köylüleri arasında bir tefavüt göze çarpar" diyor ve bunu da "şehir ahalişi kendilerini Kürdlükten uzak tutmayı lüzumlu add" etmelerinden çıkarıyor. Hakikaten şehirli ile köylü arasında bir farkın mevcudiyeti pek tabîî ve gayri kabil-i inkârdır. Birincilerine şehirli, ikincilerine köylü demek bu tefavütün bariz bir delilidir. Bu da ancak [14] mevki-i coğrafînin, tarz-ı maişet ve idarenin, ahval-ı ictimaiyelerinin netayic-ı tabiiyesinden ileri gelir. Diğer taraftan kasaba ahalişi, kendilerini Kürdlükten uzak tutmayı lüzumsuz addederler. Bilakis, köylü kardeşine karşı her türlü muavenet ve müzaherette bulunmakla beraber, esasen Kürd

(4) Aşiret, bütün Kürd kavmini ifade etmez; ancak, aynı nam altında ve mikdarı gayri muayyen ailelerden mürekkebe olan, bâhusus konar-göçer kabilelere verilir bir unvandır. Aşiretler, aynı bir babanın evlâd-ı mütekeşşiresinden ibarettir. Bütün millet arasında umumiyet ifade eden "Kurmanc" ve tercihan "Kürd" kelimesi vardır.

(5) İntihabın padişaha arzı meselesi vaki değildir. Bu mütalâa, hükümet-i Osmaniyyeye tebaiyet eden beyliklerdeki tebeddülâtın tasdik ve tefvîz-i hükümdariye arz-ı ihtiyac etmesinden galat olsa gerektir.

(636) 571 numaralı dipnota bakınız.

olan milliyetini bir cevher-i zîkîymet gibi maaliftihar muhafaza, her yerde, herhalde onu müdafaa etmeyi vazife ve şeref bilirler. Müddeamı, mektubun mahreci olan Siverek ile isbat etmek zarurîdir.

Kürdistan'ın en kadîm şehirleri arasında kıymeti-i maziyesini el'an irae eden bu tarihî kasabanın otuz bin kadar sekenesinin ekserisi, yakın bir mazî-de köylerden gelmiş Kürdler, yani köylülerden tefrik edilmek istenilen kısım teşkil eder. Mevki-i coğrafîsi hasebiyle, bazı Kürdistan kasabaları gibi burası da köşe-i metrukiyette, terakkîyat-ı medeniyetten bîhisse kalmıştır. Ticaret Diyarbekir, Urfa, Harput, Haleb, Viranşehir vesair yakın şehirlerle vaki olmakta ve şehrin servet-i mevcudesinin büyük bir kısmı, köylülerle olan ahz-ü atâdan ileri gelmektedir. Ahalinin fakir kısmı müstesna olmak üzere, herkesin köylerde çiftlikleri, ortaklıkları, koyun ve hayvanları, herhalde köylünün nezdinde bir sermayesi vardır. Şehirli, yedindeki servetinden, hayatındaki refahiyetten dolayı köylüye medyun-ı şükrandır. Köylünün de en tehlikeli zamanlarda şehirlinin mazhar-ı sahabet ve himayesi olduğu herkesçe mâlum ve ayandır. Bu her iki vücud-ı gayri müfarık arasındaki derece-i rabâtayı birkaç sual ile hemşehrîmin pîş-i enzarına vaz'ediyorum:

Evvelen, hangi bir köylü şehre gelirken handa, yahud bir otelde yatmak ısırtarında kalmıştır?

Saniyen, ahalinin en mütevassıt tabakasına kadar hangi ailenin her gece birkaç misafiri yoktur?

Salisen, bir şehirli köye giderken köylü tarafından ne derece mazhar-ı hürmet [15] ve riayet olur?

İşte, tarafeyn arasındaki bu fart-ı muhabbet-i mütekabil, menfaatten ziyade hiss-i milletperveraneden ileri gelir. Artık hakikat böyle mâlum iken, nasıl olur da bir şehirli kendisini Kürdlük zümresinden tecrid etmek ister? Zaten tecride bir sebep de yok!

Eğer, tâbirleri üzere "köylü hakarete mâruz, zulme mahkûm, gadırla me'lûf" ise, bunun esbabını, zavallı milletimin, esbabı başka şeyler olan cehlinde, bulunduğu girdab-ı sefalette, bazı memurların menfaat-ı şahsiyeleri uğrunda bilerek-bilmeyerek ihtiyar ettikleri hatalarda aramalı. Bunun için en yüksek sesimle haykırıyorum:

Köylü, kâbus-ı cehalet altında inliyor! Bu cihetle, memnun değil, feryad ediyor ve yardım istiyor. Genclere terettüb eden vazife bu yardımdır. "Jîn" in Kürdistan'da uyandırmak istediği hayat-ı nevîn budur ve bu olmalıdır. Bir de yanlış fikirlerin, düşüncesiz nazariyelerin pek muvafık olmadığını şayan-ı kayıd görüyorum. Bundan haşka, bizim daha mühim ictimâî derdlerimiz vardır. Mütefekkirîn, anları bulup tedavisi esbabına tevessül etmelidirler.

24 Şubat 335(1919)

Siverekli
Hilmi

HAYYEALESSALA

Dengek ji minarê têt
Gazî diketin mela:

Weqtê xwe nekin zayî'(637)
Rabin ji xabê ca(638)

[16] Navê Xwedê xwe bînin
Xeflet neçin mehza(639)

Îblîs nebit xalib
qelbê me neket me'wa(640)

Qelbê me biket tesxîr(641)
ma mumkin e Jîn? Esla!

Hişyar bin, rabin
dijmin neket îstîla

12 Adar 335(1919)

Ji Mala Hekarîyan
E. Rehmî

WEQTA BUHARÊ

Rojek dê bê ke darê hêşîn, çîçeka bibîn
gîyayê hêşîn ber nezerê me da zer û hişk
dibe. . . Ew hêşînayî, ah pellê
çîçekan gişk dê hilweşin û tev
ax dibin. Wî zemanî da qelbê mirova
teng dibe. . . Weqta ke baran dibarî
wê çaxê dîsa ew hêşînayî, ew reng
reng çîçekan, ew gîyayê hêşînan
ruyê erdê digirin, wê çaxê qelbê
mirova fereh dibe di rûyê hemû xelqê

Siverek: 30 Kânun-1 Evvel sene 334(1918)

Kürdîzade
E. Sabit

-
- (637) Zayî': Winda, xerckirina bê fêde.
(638) Xab: Xew, nivistin, raketin, razan.
(639) Mehza: Emma, lê belê, belam.
(640) Me'wa: Hêwir, cîyê hêwirînê.
(641) Biket tesxîr: Zorbirî bike.

Kürd edebiyatında lâyetmût bir mevki tutan "Melâ Ehmedê Xanî" hazretlerinin eserleri olup, Kürd lisanının fasahat ve belâgat-ı mücesseme olduğunu âlem-i medeniyete ilân eden şaheserleri "Mem û Zîn" namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile mevki-i intişare vaz'ına teşebbüs edilmiştir. Kâğıdın ve mürettibiye'nin gittikçe fırlanması gibi maddî manilere karşı âzamî fedakârlığa karar verilmiş ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşredilecektir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba "Mem û Zîn"e em wê tebi' dikan; mizgînî li hemî Kurdan bit. Ê babetê meznahîya kitêbê û sûreteke pîr nefîs dê derkevit. Me guhdarî giranîya kaxidê û giranîya heqê murettiban nekir û bi fîdakariyek mezin em derêtxin.

EMRAZ-I CİLDİYE VE EFRENCİYE MÜTEHASSISI DOKTOR ŞÜKRÜ MEHMED BEY

Hemşehrilerimizden Doktor Şükrü Mehmed Bey, pazardan maada her gün sabahdan akşama kadar, Galatasay Mektebi karşısında Hırîstakî ve nam-ı diğêrle Said Paşa Hanındaki muayenehanesinde hastaları kabul ve en mükemmel usullerle tedavi eder.

Telefon: Beyoğlu, 1812

ADRES:

Babıâî Civarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
"Jîn" İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babıâî Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5'inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Binaenaleyh, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

Refîk-i mesaîmiz "**Kürdistan**" mecmuasının 3'üncü nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete'nin 35'inci numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfîd makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Sebilürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 394'üncü nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

WERGERANÊN JÎMAREYA 13'AN

13'ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

KUTLAMA

Kürdistan şeyhlerinden Seyyid Taha Efendi hazretlerinin torunu ve **Kürdistan Derneği**'nin saygıdeğer Başkanı Sayyid Abdülkadir Efendi hazretlerinin, bu kez Danıştay yüksek başkanlığına atandığını büyük bir sevinçle işittik. Gazetemiz, adı geçeni kutlar, başarılı olmasını diler.

ŞİMDİKİ HÜKÜMETE AÇIK MEKTUP

"Hükümet" kavramının öneminin bu ülkede henüz anlaşılamadığını ve pek uzun bir süre sonra da anlaşılamayacağını, altı yüzyıllık sürenin yüklenildiği tarihsel olaylar kanıtlamaya yeter. Gerçekten de Saltanatın geçirdiği bu uzun dönemlerde Osmanlı milleti, uygarlığın gelişimlerini izleyip çağdaşlaşmamış ve bu yüzden de sosyal bir yenileşmeye ulaşamamıştır. Bu böyle olmakla birlikte, milleti yönetmek üzere işbaşına gelen hiç bir hükümetimiz de milleti gereği gibi öğrenmek, yakından tanımak gibi, hükümetin en önemli görevi olan "yönetme gücü"nü gösterememiştir.

Bölgelerin ele geçirilmesinden sonra gönülleri de alıp fethetmek gerekirken, birbirini izleyen ihmal ve yozlaşmalar bugüne kadar sürüp geldi. Temel hukuk kurallarının bu ülkede kabul edilecek bir yer bulamayacağını, son yılların acı olayları bize gösterdi. Ve ne yazık ki, ikbal sevdası ile gerçekleştirilen her hükümet darbesi, yanında, başımıza bir de Tanrı darbesi getirdi. Milletin vicdan ve iradesinden doğan bir hükümet göremedik; zaten görmek de olanaklı değildi. Her zaman zorba ve zalim bir azınlık, bu çaresiz ülkenin kaderine ilişkin işlerin üzerine bir siyah kanat gerdi. Millet şimdiye kadar kendi iradesiyle yönetiliyor olsaydı, bugünkü yok olmayı kendi eliyle saptardı demektir. Oysa,

**Bu halkın ülkesini seyret, tam harabe gerekliyse,
Bu ülkenin halkını söylet, sana feryad gerekliyse!**

İşte kendini yönettiren halk ve işte onun durumu!

Biliyoruz ki her hükümet değişikliği, kendisiyle birlikte yeni bir dönüşüm biçimi de getirir. Fakat bu hükümet değişiklikleriyle birlikte hiç bir zaman adalet getirilmedi; zulüm karanlığı ile çevrelenmiş yurt ufuklarında, adalet ve hakkın teselli verici ışıkları hiç bir zaman parıldamadı. Sadece gidenler gelenlere zulümlerini bıraktılar, gelenler de zulüm ve sapıklıklarını kat kat artırdılar.

Şimdi de, XX. yüzyılın tarihin huzuruna çıkan utançtan kızarmış ve kanlı alını önünde, bu milletin yere düşen geleceğinin dizginlerini siz ele alınız.

Size soruyorum:

Dört yüzyıldan beri Osmanlı devletinin sağlam bir dayanağı olan ve hâlâ "Doğu illeri", "Doğu dolayları", "Doğu Anadolu", "Sınırboyları" ve hatta "Ermenistan" gibi türlü türlü garip adlarla anılıp da gerçek adının söylenmesi âdeta günah sayılan çaresiz "Kürdistan"ın nasipsiz evlâtlarına reva görülen bunca unutulmaz acı ve yoksunlukları, velev binde bir oranında olsun tamir etmek, acaba hayalinizden geçecek midir? Onlar ki bütün varlıklarını bu devlet uğrunda harcadılar; yokluklarında, yoksulluklarında bu devletin varından, varlığından zerre kadar yarar ve merhamet görmediler.

Yüzyıllardan beri yüksek ve karlı dağ doruklarından inmeyen, özgürlüğünü her şeyin üstünde gören, ne yazıklar ki Halifelik ve Müslümanlık uğrunda bugün çıplak ve perişan kalan ve her gün biraz daha ölüme ve sefalet uğrayan o halkın esenliğe kavuşmasının çareleri, son zamanlarda pek garip bir girişimle, gûya assimile edilmesine çalışmakla düşünüldü. Bu, o kadar zalimce yürütüldü ki, imdada koşan göçmen memurları, kefen soyan birer mezar soyguncusundan, ölü ciğerine saldıran birer sırtlandan başka bir şey değillerdi.

Bugün Van, Bitlis, Erzurum halkının yalnız toz-toprak içindeki yıkıntıları kalmıştır. Bu yıkıntıların üstünden Tanrı katına yükselen en son yakarışları, ağıt ve can çekişme iniltilerini siz de dinlemezseniz, siz de o acılar ülkesinin acıya uğramış her bir öksüz erkek ve kız çocuğuna şefkat ve teselli verici bir el uzatmazsanız, çok yazık! Onlara ağlamak, yine tarihin uğursuz payına düşecektir.

10 Mart 335(1919)

Hizanîzade
Kemal Fevzi

KÜRDLER TARİHSEL BİR ULUSTUR

I(642)

Var olan ve ortadan kalkmış bulunan uluslar ve hükümetler arasında Kürd tarihi, araştırma ve incelemeye değer, merak çekici bölümleri içermektedir. Bunun içindir ki, yüzyıllar boyunca karanlık çukurlara gömülmeye yüz tutmuş olan Kürd varlığı, aslında pek açık ve belirgin kanıtlarıyla kimliğini kanıtlamaya hazırdır. Hatta, bağrından pek çok bilgin ve saygıdeğer kimseler doğan Kürd çevresinin, yabancı tarihçilerin iddialarına göre, günün birinde yine feyiz ve gelişim kaynağı olacağı pek güçlü bir biçimde umulmaktadır.

(642) 621 numaralı dipnota bakınız.

Kürdler de, Kürd fetihleri ve gazaları ile kendilerine bir hamiyet ve ün bırakmışlar; ne yazık ki şu ana değin yeniden dirilememişlerdir. Geçmiş yüzyıllarda ilgi gören ve ün salan Kürd bilginlerinin bilim parıltılarından ışıık alan ve bugün bile almakta olan zeki Kürdlerin ve Kürd gençlerinin hamiyet kanları harekete gelip kabarsaydı, eminim ki, az ilerde anlatacağım Spitker'in iddiası doğrultusunda, gelişmiş bir Kürdistan meydana gelmiş olurdu.

Konu dışına çıkarak diyelim ki:

Şu andaki birkaç genç ve düşünen beyin olmasaydı, Kürd ulusunu yine "geleceğini yönetemeyen bir ulus" diye suçlar ve "ağla ey gözlerim ağla, ne gelen var ne giden" derdim. Fakat görüyorum ki yaralı gönlüme teselli merhemi sürebilecek güçlü eller, düşünen beyinler vardır ve daha da yetişeceklerdir.

Konumuza dönelim:

Kürdler tarihsel bir ulustur dedik ve yabancı tarihçilerin hakkımızda samimî niyetler beslediklerini de ekledik. Bu tezimi aşağıdaki kanıtlarla kanıtlayabilirim:

1- Geçmiş Kürdlerin, Kürd büyüklerinin görüş ve yorumlarını kanıt olarak göstermiş olsam, birtakım muhaliflerin "uydurma" demelerinden sakınmak için, bir Fransız tarihiyle tezimi kanıtlamaya kalkışıyorum: Kürdler hakkında önemli bir eseri içeren tarihsel "**Fastes de la Nation Kourde**" şöyle diyor:

"Harunürreşid zamanında varlıklarını gösterdikleri söylenegelen Kürdler, doğuştan cesaret ve yiğitlikleriyle belirlenmişlerdir. Tarihte Philippe Auguste, Richard gibi Avrupa kahramanları ölçüsünde ün salan Sultan Salahaddin-i Eyyubî ve El-Melik El-Âdil, fetihleri ve adaletli icraatları ile ün yapmışlardır. Soyunun kökeni Acem sınırlarındaki Dwîn kenti olan Salahaddin, Kürd tarihine gerçek bir parlaklık vermiştir".

2- Kürdler hakkında hayli araştırmalarda bulunan ve dolayısıyla Musul, Irak, Suriye bölgeleri hakkında görüşlerini açıklayan Almanlardan ünlü Doktor Spitker şöyle bir görüş belirtiyor:

"Kürdistan denilen geniş topraklarda, Suriye'nin kuzey ve doğu yöreleriyle Musul dolaylarında işlenmemiş topraklar, balta vurulmamış geniş ormanlar, hatta biçilmemiş buğdaylar vardır. Kürdistan'ın güneybatısı zengin bir verim gücüne sahiptir; kuzeydoğusu ise bitmez-tükenmez maden hazinelerini içeriyor".

Sonunda, galiba dikkatini çekmiş olacak ki, "orayı yöneten güçlü eller, şimdiki hükümetlerle doğal olarak rekabet meydanında boy göstermeye kalkışacaklardır" sözlerini ekliyor.

Bu satırları okurken, yüreğimin derinliklerinden derin ahlar çekmiş ve özlem gözyaşlarıyla dolan gözlerimle ve yüreğimle ağlamıştım.

Görülüyor ki Kürdlerin, tarihten gelen gelenekleriyle, geçerli belge ve kayıtlarıyla, Batı'nın en yetkili düşünürlerinin sözleriyle, ulusal haklarını korumaya ve tarihsel bir ulus olduklarını iddia etmeye hakları vardır.

Yukarıda adı geçen "**Fastes de la Nation Kourde**", Kürd ulusundan ve

onun tarihi ile geleneklerinden uzun uzadiye sözettikten sonra, sözü yine Kürdistan sınırlarına getirerek, Kürdistan denilen geniş topraklar(643)

Böyle geniş bir ülkede uzun süre yaşayan ve halen de yaşamak ümit ve kararlılığını taşıyan, açıkçası varlığını korumaya gücü yeten bir ulus, her türlü savunma araçlarıyla kalıcılığını kanıtlamaya hazırdır.

Hele, Kürdlerin kıvanç duyulmaya değer en değerli bir ferdi olan ve Fransızlarca üstünlükleri itiraf edilen ve Fransızlarca "Cheref-on, dine, Prince de Bidlis" olarak adlandırılan Şeref Han'ın Kürd tarihini Fransızlara, Almanlara, İngilizlere hakkıyla tanıttığını kim inkâr edebilir!

Kürd tarihi konusundaki esas noktaları gelecek yazıya bırakmak şartıyla, şimdilik diyelim ki:

Şu anda Kürd ulusunun ruhundan kopan haklı bir bağırışın, daha açık deyimiyile bir itiraz haykırışının, mutlaka yansıyacak yer bulup kendini dinleteceğini vicdanî kimliğimizle dileriz.

(Devamı var)

Şîlânîzade
Yusuf Sabri

KÜRD TARİHİNDEN BABAN HANEDANI

Yazarı:
Aziz Yamûlkî

Safevî Hanedanının sonuncusu olan Şah Hüseyn, son derece bağınaz olduğundan, yönetimi altındaki Sünnîlere çeşitli zulüm ve baskılar uygulamaktaydı. O yörelerdeki Osmanlı uyrukluların saraya başvurmaları, himaye ve destek istemeleri üzerine 1143'te(644) İran'a savaş açıldı ve Osmanlı orduları Kermanşah ve Azerbaycan taraflarına sarktılar. Ancak bu harekât, İranlılar tarafından yapılan istek üzerine bir süre ateşkesle durduruldu.

Ertesi yıl babasının öldürülmesi üzerine İsfahan'dan kaçmayı başaran Şah Tahmesb, Kazvin'de İran tahtına çıktı ve Afganlılara karşı zafer kazanmak için şanlı dedesi Kaçar sultanlarından olan Esterâbâd Hükümdarı Nuvab Fetiḥ Ali Han ile Kaçar Kutlu Şahkulu Han'dan yardım isteyerek Afganlılara karşı zafer kazandıktan başka İran hükümetini yeniden diriltti ve Osmanlıların eline geçen yerleri geri almak için yeniden girişimlerde bulundu.

Bu sıralarda Rusların da bazı saldırılarda bulunmaları, Şah'ın Azerbaycan'da kalmayarak Geylân'a hareket etmesine yolaçtı.

(643) 624 numaralı dipnota bakınız.

(644) 626 numaralı dipnota bakınız.

Osmanlılarla meydana gelen birkaç savaşta üstün gelmeye başladığı sırada, Timur Paşa ve daha başka bazı Osmanlı paşaları ile birlikte Şehrezor Hükümdarı Han Paşa'nın, beş bin kadar askeriyle Senendec'den geçerek "Melayir"[*] kalesini kuşattıklarını ve bunlardan ayrılmış diğer bir gücün de Hemedan'a doğru yürüdüğünü haber aldı.

Şah Tahmesb, bu haber üzerine Nuvab Ali ve Şahkulu Han'ları orada bırakarak, kendisi bazı güçlerle Hemedan'a yürüdü ve ilk saldırıda bunları yenilgiye uğretti. Sonra da Melayir ovasına yaptığı baskında da başarı kazanarak Osmanlı ve Baban süvarilerini kaçırmak zorunda bıraktı ve birçok esir elde etti.

Şah Tahmesb, bu başarıların verdiği neşe ile Azerbaycan'a döndü ve Mi-yanduab dolaylarında toplanan Osmanlı kuvvetlerini karşılamak istedi. Kızılözü suyu kıyısında meydana gelen bu çarpışmada onları da yenilgiye uğrattı ve bütün ağır yüklerini de ele geçirdi ve Marağa kalesine ulaştığında, Tebriz dolaylarında bulunan Osmanlı askerleri de o yöreleri kendiliklerinden terkettiler. Şah Tahmesb, elde ettiği topları, salt eziyet olsun diye, ele geçirebildiği esirlere çektirerek, onları işkence altında Horasan'a kadar sevketti.

Öte yandan yeni padişah,(645) iç istikrarın sağlanmasından sonra İran olaylarına göz çevirdi ve Bağdad Valisi Ahmed Paşa'yı Xaniqîn üzerinden, Hekimoğlu Ali Paşa'yı da yeterli güçlerle kuzeyden İran üzerine harekete geçirdi.

Bu arada, Şah Tahmesb'in Baban sınırları dolaylarında girişmiş olduğu cezalandırma hareketleri, Beyliğin içindeki bazı nüfuzlu kişilerin İran'la ortak hareket edilmesi yolundaki görüşlerinin doğru kabul edilmesine neden olmuş ve bu görüşün teoriden pratiğe geçirilmesi için Osmanlı hükümeti ile dost olan Han Paşa'nın öldürülmesi gerekmişti. Bunun üzerine Han Paşa, lânetli bir el tarafından öldürüldü ve Halit Paşa, hükümdarlığı ele geçirdi.

Halit Paşa, İran hükümeti ile dostça geçinmek niyetinde olduğu konusunda güvence vermek için Şah'ın huzuruna bir elçisini göndererek bilgi sundu ve geçmiş olaylar hakkında af isteğinde bulundu. Şah bu haberi kabul ederek, ya da bunu fırsat saymakla yetinerek, Erivan taraflarından yürüyen Ali Paşa'nın üzerine yürüdü. Gerçi Ali Paşa'nın güçleri Tahmesb'in güçleri karşısında duramadıysa da, Bağdad'dan yürüyen Ahmed Paşa'nın Baban süvarileriyle birlikte Hemedan taraflarında görünmesi, Tahmesb'in o tarafa gitmesini gerektirdi.

Ahmed Paşa, İstanbul'dan aldığı emir üzerine hareket etti ve İranlılardan iyi bir öc almak için birlikte hareket edilmesi gerektiği konusunda Baban Hükümdarına da haber gönderdi.

Şah Tahmesb, böylece açılan görüşmelerden gaflete düştü ve "Ravzatussafa" adlı kitabın aktardığı bilgiye göre çadırlarında bulunurken fırsat kolla-

[*] Melayir, "Üç İller" adı ile bilinen Nihavend, Toserkan ve Devletâbad illerinin şimdiki merkezi ve birçok yol ve boğazlara hakim olan bir noktadır ve eski kalesi hâlâ vardır.

(645) 630 numaralı dipnota bakınız.

yan Osmanlı ve Baban süvarilerinin ansızın yaptıkları baskına uğradı. Bu baskında gerçi Kızılbaş süvarileri karşı koydularsa da, ordunun önemli bir temel gücünü oluşturan Belüc Mehmed Han'ın kaçması ve baskının şiddeti, Şah'ın ordusunu tümüyle kaçmak ve ağır yüklerini orada bırakmak zorunda bıraktı.

Elde edilen ganimetlerin toplanması sırasında Baban atlıları da dört büyük top elde ettiler. Bu toplar son zamanlara kadar Süleymaniy'de Baban Tophanesinde duruyordu.

Sultan Mahmud Han'ın tahta çıkışını kutlamakla görevlendirilmiş olan heyet, bu yenilgileri duyunca derhal İstanbul'da barış antlaşması yaptı.(646)

Öte yandan İranlıların bu yenilgisi ve gerisingeriye kaçmaları ve Şah'ın kılıç artıklarıyla birlikte İsfahan'a kaışı, Tahmesbkulu Han tarafından Şah'ın tahttan indirilmesine ve kendisinin Şah Abbas III adıyla 1145(647) tarihinde İran tahtına geçmesine neden oldu.

Şah Abbas III, daha sonra halka hoş görünmek ve bu yenilgiden kurtulmak amacıyla, birçok Lur süvarisiyle birlikte Xaniqîn üzerinden Bağdad'a yürüdü ve böylece meydana gelen bazı çarpışmalarda üstün gelerek, sonunda Bağdad kalesini ele geçirdi ve Osmanlı paşalarından Mehmed Paşa'yı esir aldı. Şah, güçlerinin bir bölümünü Bağdad'da bıraktıktan sonra, Nehrevan taraflarından Dicle ırmağını geçerek, Muhafız Ahmed Paşa'nın ordusunu da geri püskürttü.

Şah Abbas'ın bu başarıları Samarra, Hille, Nefef, Kerbelâ kentlerinin düşmesine ve beş bin kadar Osmanlı askerinin telef olmasına neden oldu.

Kızılbaş ordularının Bağdad ve dolaylarında bu şekilde ilerlemeleri, dönüşlerinde mutlaka Şehrezor taraflarına da uğrayacakları ve Baban Beyliğini tahrip edecekleri konusunda güçlü bir kuşku uyandırdı. Bu nedenle Ömer kale dolaylarında ve Kerkük yollarında birçok kaleler ve surların yapılmasına hızlı ve yoğun bir biçimde başlandı. Ne var ki Osman Paşa'nın komutası altında Bağdad'ı kurtarmak üzere Kerkük'e gelen Osmanlı güçlerine Baban Hükümdarı Süleyman Paşa sekiz bin kadar süvarisiyle katıldı ve bu gücün yaptığı bir çevirmede İranlılar büyük kayıplar verdiler ve birçok toplarını da bırakarak Hemedan'a çekildiler.

Bu ordu, Hemedan'da bir süre kendini yeniden toparladı ve Kermanşah'tan yine ilerlemeye başladı. İranlılar, Diyale (Ab-ı Sîrwan) ırmağının kıyısında ve Zehab'ın sekiz fersah(648) kadar yakınında Osmanlı güçleriyle giriştikleri ilk çarpışmada, ustaca hareketleri sayesinde bu güçleri perişan ettiriler. Bağdad'ın yolu böylece yeniden açılmış oldu.

Serbestçe yürümeye başlayan İran ordusu, Başkomutan Topal Osman Paşa tarafından Karatepe[*] dolaylarında bulundurulmuş bin iki yüz kadar cesur süvarinin karşı koymasına uğradıysa da, hepsi kaçmak zorunda bırakıldı ve

(646) Burada sözü edilen heyetin bir İran heyeti olduğu anlaşılmaktadır.

(647) 632 numaralı dipnota bakınız.

(648) 634 numaralı dipnota bakınız.

[*] Karetepe, Diyale denilen Ab-ı Sîrwan'ın sağ kıyısında ve Kızılbat'ın karşısındadır.

komutanları Memiş Paşa'nın başı da Giraylı Allahyar adındaki bir kişi tarafından kesilerek, bir tahtirevanla İran Başkomutanına gönderildi.

Tahmesb Han zafer kazanmış olarak Karatepe'ye girdiği gibi, Babahan adında bir elebaşısı ile de Hille, Necef ve Kerbelâ'yı yeniden istilâ ettirdi; ancak Bağdad'ı ele geçirmekten vazgeçerek, Erivan taraflarından İran'a girip büyük kargaşalıklara yolaçan Osmanlı ordusunu karşılamaya döndü. Fakat Tebriz'e vardığında Osmanlı güçleri o yöreleri boşalttı.

İran ordusu bundan sonra bir süre Afganlar ve Ruslarla uğraştı ve bu uğraşta bulunurken Osmanlıların, Erivan'ın iki fersah kadar yakınında Murad-tepe adlı yerde büyük sayıda süvari, piyade ve toplarla yeniden toplanmakta oldukları haberini aldı. Bunun üzerine İran ordusu bu güçleri karşılamaya gitti ve hiç kuşkusuz, başlarında bulunan Şahların iyi yönetimi sayesinde, Osmanlı ordusu, İran tarihlerine göre 1200 ölü ve sağlam olarak üç paşa 500 asker esir verdi ve pek çok da top yitirdi.

Bu çarpışmadan sonra iki hükümet barış antlaşması yaptılar ve bu barış sonucunda Sultan Ahmed Han hazretlerine Şah tarafından nakışlı bir altın saat ile bir düzine fil hediye olarak gönderildi.

(Devamı var)

KÜRDLER ÜZERİNE

Bugüne kadar bilinmez kalan ya da sosyal durumlarına ilişkin dış dünyanın edinebildiği bilgiler düşman komşuların maksatlı düzmecelerine dayanan Kürdler ile ilgili anlayışların düzeltilmesi zamanı gelmiştir. Bunu başarmak için, ilk iş olarak, zavallı Kürdlerin Avrupa aydın çevrelerine nasıl tanıtılmış ve onlarca ne şekilde tanınmış olduğunu bilmek gerekir. Bu konuda gereksindiğimiz bilgileri, Batılı araştırma uzmanlarının ve tarihçilerinin hakkımızda yazdıkları eserlerden ve belirttikleri görüşlerden alabiliriz.

Bu amaca yönelik olmalı ki, **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** de, programının bir maddesinde, Kürdistan ve Kürdler hakkındaki mevcut Batı eserlerinin çevrileceğini ilân etmiş bulunmaktadır.

Gerçekten bu yoldaki yayınlar, hakkımızdaki ters anlamaların düzeltilmesine ortam hazırlaması bakımından yararlı olacaktır; bundan başka, ulusun köken ve tarihi hakkındaki çalışmalarımıza birçok açıdan pek büyük yardımlar sağlamak gibi bir yararı da içerir. Derneğin(649) bu çağrısına ilk yanıtı, Sakin Bey kardeşimizin "Encyclopedia Britanica"dan çevirdiği ve derginizde yayınlanan pek önemli ve yararlı yazısı verdi.

Ben de bundan gayret alarak, Fransız tarihçilerinden Henri Mathieu adlı zatın "La Turquie et ses différents peuples" adlı kitabının ikinci cildinin

(649) Dernekten maksat, **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti**'dir.

153'üncü sayfasında Kürdler üzerine yazılan görüşleri aynen çevirip sunuyorum. Sayfa altlarındaki notlar tarafımdan eklenmiştir:

KÜRDLER

Kürdlerin kökeni — Yüz biçimleri — Din ve gelenekleri — Sosyal örgütleri — Türklere karşı durumları

Ksenefon'un "Korduchi", Strabon'un "Kyrti" adıyla sözettiği ve "eşkiyalığa alışık bir kavim" diye nitelediği, Tit Liv'in "Curti", Pelin'in "Cordueni", Batalmus'un "Gordeni", Sedren'in "Kurti" adlarıyla kaydettikleri Kürdler, Medyalıların büyük bir parçasının torunlarıdır. Adları geçen yazarların hepsi, bu halkı eski Medya eyaletlerinde yaşamış gösteriyorlar ki, bugün de aynı yörelerde yaşıyorlar. Eski coğrafyacılar tarafından da "Gordi" ya da "Korti" adlarıyla anılmakta ve Medyalıların kökeni olarak Hicaz bölgesi gösterilmektedir.

Son yüzyılın gezginlerinden biri, Kürdler arasında Arap, Fars, ya da Türkmen soylarının melezleşmiş torunlarını keşfettiğini sanıyor.(1) Aslında bazı noktalarda bu iki ırkın karışmış olduğu görünmekte ise de, bu gibi yörelerde büyük çoğunluğun en enski zamanlarda olduğu gibi Arap kaldığı kuşkusuzdur.(560) Eski dönemlerin bilginlerinin "Med" ve "Soromat" ya da "Sarmat"ların belirleyici fiziksel özellikleri ve çehreleri hakkında bize bıraktıkları bilgiler, bugün dahi Kürdlere uymaktadır: Ateşli, büyük ve siyah gözler, kartal gagası biçiminde ve çok kavisli burun, palabıyıklar, Kürdlere yarıtcı bir nitelik verir; ahlak ve karakterleri de çehrelerini ve fiziksel yapılarını yansıtlamaz.

Savaş ve yağma, onların en makbul alışkanlıklarındandır.(2) Eski Sarmatlarda olduğu gibi, mızrak kullanmakta ve ata binmekte üstünlüğü ellerinde bulundurlar. Düşüncesiz cesaretleri şaşılacak ölçülerdedir. Ne var ki ansızın alevlendikleri gibi o oranda da çabuk bezginlik getirip gevşerler.

Dilleri Arap ve Acem dillerinin bir karışımıdır.(651)

Kürdler arasında Muhammed dini, boş Mecusî inançlarıyla karışmıştır. Kürdlerin eski İranlıların Ehremen'ini kutsal tanınması, kendilerinin şeytana

-
- (1) Bitlis'in Xwêt bucağında, Arapçaya pek benzeyen ve Kürdçeden de uzak olan bir dil konuşan az nüfuslu bir Müslüman topluluğu vardır.
- (650) Yazarın bunlardan kimleri kastettiği metinden anlaşılamamaktadır. Yukarıdaki paragrafta Medlerin kökeninin Arap yarımadasının bir bölgesi olan Hicaz bölgesinden geldiğini öne sürdüğüne göre, bu paragraftaki "bu gibi yöreler" sözüyle de o bölgeyi kastetmiş olmalıdır. O bölgede yaşayanların değil çoğunluğu, tümü Araptır.
- (2) Bu durum, ilkel kavimlerin ortak bir niteliğidir. Kaldı ki, bugün uygarlığın en uç noktasına ulaşmış milletlerin bile insanlık iddiasıyla güçsüzleri tam anlamıyla yağma ettiklerine tanık olmuyor muyuz!
- (651) Kürd dili hakkında öne sürülen bu iddia tümüyle asılsızdır. Kürd dili, Arap ve Acem dillerinin karışımı değil, Hind-Avrupa dil ailesinden gelen bağımsız ve son derece zengin bir dildir. Kürd ulusu, yüzyıllardan beri kendisine yapılan tüm insanlık dışı baskılara rağmen dilini bağımsız bir dil olarak korumuştur, halen de korumaktadır.

taptıkları yolunda Türkler arasında bir görüşün yaygınlaşmasına neden olmuştur.(3)

Kürdlerin yaklaşık olarak yüz bin kadarı Hristiyan Nasturî mezhebine bağlıdır ve görevleri miras yoluyla geçen iki patriğin yönetimi altındadır. Patriklik makamı miras yoluyledir ve amcadan yeğene geçer, çoğunlukla da 12—13 yaşlarındaki piskoposlara veriler.

Her Kürd aşireti özel adlar taşıyan birtakım aile ve kabilelere ayrılır. Eski Arapçanın "haxareth" sözcüğünden türediği sanılan ve "topluluk" anlamına gelen "aşiret" sözcüğü, "Kurdî" ve "Kourdî" adları gibi, ulusun tümünü adlandırmaya yarar.(4)

Aşiret liderlerinin atanmasında seçim kuralı geçerlidir. Fakat bu seçim, çoğunlukla aynı ailenin fertlerine özgü olarak yapılır ve durum bir çeşit berat buyrultusu ile seçimi onaylayan padişaha sunulur.(5)

Müstahkem kalelere benzeyen dağlarına çekilmiş olarak kendilerini koruyan Kürdler, vergi tahsildarlarının kendilerini asla rahatsız edemeyeceklerine emin olduklarından, her türlü resmî yükümlülükleri reddederler. Osmanlı hükümeti de, onların sözde kalan bağlılıklarını düşmanlığa dönüştürmekten çekinir ve kayıtsızlığından, bir de güçsüzlüğünden dolayı, onların yağma ve tahribine göz yumar.(652)

Kürd kadınları, Osmanlılarda olduğu gibi esir muamelesi görmezler; tam tersine, geniş bir özgürlüğe sahiptirler ve bundan yararlanırlar; işleri yönetmeye yetenekleri vardır; çoğunlukla askerî hareketlere bile katılırlar.

11 Şubat 335(1919)

Kurdîye Bitlîsî

- (3) Bu pek yanlıştır. İddia edilebilir ki Müslüman halklar arasında en katıksız ve sağlam inanca sahip bir millet varsa o da Kürdlerdir. Yazar burada, Kürdlerin bir parçası olan Yezidîlerin inancını tüm Kürdlere mal etmek hatasını işlemiştir. En geniş bir hesaba göre Yezidîlerin nüfus miktarı altmış bini geçmez.
- (4) Aşiret bütün Kürd halkını belirtmez; ancak, aynı ad altında ve miktarı belirsiz ailelerden oluşan, özellikle konar-göçer kabilelere verilen bir addır. Aşiretler, aynı babanın çoğalmış olan çocuk ve torunlarından ibarettir. Bütün ulus arasında genellik belirten "Kürmanç" ve daha doğru olarak "Kürd" sözcüğü vardır.
- (5) Seçimin padişaha sunulması meselesi, gerçek değildir. Bu görüş, Osmanlı hükümetine bağlı beyliklerdeki değişikliklerin onaylanması ve hükümdarın buna izin vermesine gereksinme duyulmasının yanlış anlaşılmasından doğmuş olsa gerektir.
- (652) Fransız tarihçisinin Kürd ulusuna yönelttiği bu suçlama, asılsız olduğu gibi, öyle anlaşıyor ki sömürgeci Osmanlı devletinin ve yöneticilerinin dış dünyaya yansıttıkları maksatlı ve tek yanlı iddiaların etkisiyle ortaya konulmuştur. Gerek o dönemde ve gerekse Osmanlı devletinin yıkılmasından sonraki dönemde Kürd ulusu davasını dış dünyaya ve dünya kamuoyuna yansıtmaya, kendini tanıtmaya ve sesini duyurma olanağından yoksun olduğu için, Kürdistan'ı sömürgeleştiren Türk, Fars ve Arap sömürgecileri Kürd ulusunu küçük düşürücü, "yağmacı ve tahripkâr bir topluluk" biçiminde gösteren iddia ve iftiralar üretmişler ve bunları dünya kamuoyuna da yansıtmışlardır. Bu sömürgeciler, bir yandan da bu tür iddia ve iftiralarını Kürd ulusuna karşı giriştikleri sayısız katliamlarına, ölçsüz yağma ve tahriplerine de gerekçe olarak göstermişlerdir. Ne yazık ki dış dünyadaki kimi yazarlar da onların bu tür iftiralarına kanmışlar ve bunları "bilgi" diye okurlarına aktarmışlardır.

KENTLİLER VE KÖYLÜLER

”Jîn”in 11’inci sayısında yayınlanan ”Siverek Mektubu”nun duygularımı inciten bazı noktalarına cevap vermek için bir zorunluluk duydum:

Mektubun sahibi, ”bir Kürd kasabasıyla köylüleri arasında bir uyumsuzluk göze çarpar” diyor ve bunu da ”kent halkının kendilerini Kürdlükten uzak tutmayı gerekli saymaları”ndan çıkarıyor.

Gerçekten de kentli ile köylü arasında bir farkın var olduğu pek doğaldır ve inkârı olanaksızdır. Birincilerine ”kentli”, ikincilerine ”köylü” demek bu uyumsuzluğun belirgin bir kanıtıdır. Bu da ancak coğrafî konumun, yaşam ve yönetim biçiminin, kentli ve köylülerin sosyal durumlarının doğal sonuçlarından ileri gelir.

Öte yandan kasaba halkı, kendini Kürdlükten uzak tutmayı gereksiz sayar. Tam tersine, köylü kardeşine karşı her türlü yardım ve desteği sağlar; bunun yanı sıra, zaten Kürd olan milliyetini değerli bir cevher gibi kıvançla korur, her yerde ve her durumda onu savunmayı ödev ve şeref bilir.

Bu savımı, mektubun çıkış yeri olan Siverek ile kanıtlamak zorunludur:

Kürdistan’ın en eski kentleri arsında geçmiş değerini hâlâ gösteren bu tarihsel kasabanın 30 bin kadar nüfusunun çoğunluğunu, yakın bir geçmişte köylerden gelmiş Kürdler, yani köylülerden ayrı gibi gösterilmek istenen bölüm oluşturur. Coğrafî konumu nedeniyle bazı Kürdistan kasabaları gibi burası da terkedilmişlik köşesinde, uygarlık gelişmelerinden yoksun kalmıştır. Ticaret Diyarbekir, Urfa, Harput, Halep, Viranşehir ve diğer yakın kentlerle yapılmakta ve kentin var olan zenginliğinin büyük bir bölümü, köylülerle olan alış-verişten sağlanmaktadır. Halkın yoksul bölümü bir yana, herkesin köylerde çiftlikleri, ortakları, koyun ve hayvanları, herhalde köylünün yanında bir sermayesi vardır. Kentli, elindeki zenginlikten, yaşamındaki refah-tan dolayı köylüye şükran borçludur. Köylünün de en tehlikeli zamanlarda kentliden yakınlık ve himaye gördüğü herkesçe açıkça bilinmektedir. Birbirinden ayrılamaz olan bu her iki vücut arasındaki bağıllık derecesini, birkaç soru ile hemşehrimin gözleri önüne seriyorum:

Birincisi, hangi bir köylü şehre gelirken handa ya da bir otelde yatmak zorunda kalmıştır?

İkincisi, halkın en orta tabakasına kadar hangi ailenin her gece birkaç misafiri yoktur?

Üçüncüsü, bir şehirli köye giderken köylüler tarafından ne ölçüde saygı ve saygınlık görür?

İşte, her iki taraf arasındaki bu ileri ölçülerdeki sevgi, karşılıklı çıkardan çok, ulusseverce duygulardan ileri gelir. Artık gerçek böylesine biliniyor-ken, nasıl olur da bir kentli kendisini Kürdlük topluluğundan soyutlamak ister! Zaten soyutlamasına bir neden de yoktur.

Eğer, kendi deyişleriyle "köylü hakarete maruz, zulme mahkûm ve haksızlığa alışık" ise, bunun nedenlerini, zavallı ulusumun başka nedenlerden ileri gelen bilgisizliğinde, içinde bulunduğu sefalet girdabında, kimi memurların kişisel çıkarları uğrunda bilerek-bilmeyerek işledikleri hatalarda aramalıdır.

Bunun için en yüksek sesimle haykırıyorum:

Köylü, bilgisizlik kâbusu altında inliyor. Bu nedenle memnun değil; fer-yad ediyor ve yardım istiyor. Gençlere düşen görev, bu yardımı yapmaktır. "Jîn"ın Kürdistan'da uyandırmak istediği yeni yaşam budur ve bu olmalıdır. Bir de yanlış görüşlerin, düşüncesiz teorilerin pek uygun olmadığını belirtmeye değer görüyorum. Bundan başka, bizim daha önemli sosyal der-tlerimiz vardır. Düşünürler onları bulup tedavi çarelerine başvurmalarıdır.

24 Şubat 335(1919)

Siverekli
Hilmi

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

JÎN HAYAT

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

TÜRKÇE KISMI

Sersal tebriki	JÎN
Gözler kör, kulaklar sağır mıdır?	Kemal Fevzi
Kürd hanımı	M. M. Selimbegî
Kürdçeye dair	Kürdîyê Bitlîsî
Kürdlerde durûb-ı emsal	Hilmi

KÜRDÇE KISMI

Sersal ji ”Mem û Zîn”ê	Ehmedê Xanî
Tebrik	JÎN
Sersal	E. Rehmî
Ji asarê kevn	Ehmedê Cizîrî
Lebo Kurdan	M. Şewqî

Nüşası 5 kuruştur

Necm-i İstikbal Matbaası

(653) ”Jîn”in var olan tek koleksiyonu ciltlenmiş olduğu sırada yanları kesildiğinden, bu sayının üst tarafında bulunan tarih ve sayısını gösteren rakam kesilmiştir. Ancak, bundan önceki ve sonraki sayıların tarih ve sayılarından da anlaşılacağı gibi, bu sayının 10—30 Mart tarihleri arasında yayınlanan 14’üncü sayı olduğu kuşkusuzdur.

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

H A Y A T

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

”SERSAL”(654)(✱)

Milletlerin birkaç türlü eyyam-ı mahsusası vardır: Millî, dinî, ictimâî. . . ilh. Kürdlerin millî günü, ”Kawe”nin zulm-ı Dehak’i kırdığı gün, Salahaddin-i Eyyubî’nin doğduğu ve ”sultan” olduğu günler vesaireler gibi. . . Dinî günlerimiz ise mâlumdür. Kürdlerin bir de ”Sersal”ı vardır. Bu, Rumî Martın 9’uncu günüdür ki, bu ictimâî yevm-i mahsusu bütün Kürdler bir ”bayram” bilirler, yeni bir hayata başlangıç addederler; birbirlerinin ziyaretlerine şitaban olurlar, tebrikleşirler, birbirlerine hediyeler gönderirler. Velhasıl, bugünün hayatın eyyam-ı âdiyesi içinde bir imtiyaz-ı mahsusu vardır. Her millet, böyle günlerini diğerlerinden ayırır ve böyle günlerinde güler, eğlenir, tezahürât yapar.

Ne kadar müteallimiz ki dört senelik felâketengiz bir harb ve onun icabâtı, Kürdleri, ne eyyam-ı mahsusasında, ne eyyam-ı adiyesinde, ne de hayatın gelip geçici dakikalarında gülmek, eğlenmek gibi beşerin en tabîî ve ibtidâî haklarından da mahrum etti. Bugün Kürdistan bir açlık ve sefalet yurdu, Kürdler bir elem ve ihtiyac sürüsü. Artık gülmek ve eğlenmek akla gelir mi! Büyük milletler onlardır ki meserret, sevinç isteyen böyle günlerdeki acılarını ve bu acı günlerin —eğer çalışılırsa— muvakkat da olabileceğini düşünerek bir daha düşmemeye, daima, daima yükselmeye cezm-ü azm ederler.

Bu kadar acı hatıralardan sonra, bütün ırkdaşlarımıza şu ”Sersal”ı hararetle tebrik ve Kürdler ve Kürdistan için pek mes’ûd ve meserretamîz günler temennî eyleriz.

J Î N

(654) Sersal: Yılbaşı.

GÖZLER KÖR, KULAKLAR SAĞIR MIDIR!?

Harb-i Umumînin(655) bidayetinden beri gazete sütunlarını iyiden iyiye tâkib ve tedkik etmekteyim. Bütün şahsiyât ve riya ile boyanan bu sahifelerde bîçare memleketimin uzun ve elîm hicran-ü sefaletine acıyan bir yürek, sızlayan bir vicdana tesadüf etmedim. Yalnız bir Diyarbekir evlâdının son zamanlarda heyecanlı birkaç sahife inlediğini gördüm.

On bu kadar senelik Meşrutiyet —ki Harb-i Umumî bu devrin hemen nısf-ı ahîrini teşkil eder— altında yaşayan ketûm bir istibdada karşı lisanlar ebkem, vicdanlar mütecemmid, iz'anlar kör, imanlar kararmış ve kalemler kırılacak, parçalanacak yerde çamurlara batırılmıştı. Memleketin başına en umulmaz zamanlarda en mühlik belâlar açan veya açtıran, en mühlik belâlara karşı bir mezar taşı kadar sâmit ve lâkayd duran, bir günlük zevk-ü neşesine âlemde her şeyi fedadan çekinmeyen duygusuz bir zumreden zaten ne beklenebilirdi ki!(656)

Altı asırdan beri, Darwin'in maymunu gibi —ve fakat tekâmüle değil, daima tedennîye doğru— garib istihaleler geçiren ve bu haliyle beraber hâlâ istikbalde büyük dâhîlerini bekleyen mütefessih ve mütereddî bir heyet-i ictimaiyeden cidden tarihî hadiseler ümid ve intizar etmek, bir muhalın vücuduna ihtimal vermek kabîlindendir. "Neme gerek, neme lâzım" duygusuzluğunu büyük bir fazilet sayan milletleri, ne söyleyeyim, Allah ıslah eylesin.

Balkan Harbinde gûya işlediği bir günahdan Harb-i Umumîde —harb mecmualarının birinde— istiğfar-ı zünûb eden Diyarbekirli hemşehrinin savab addettiğim o günahını ben, mezar taşımın üstünde otlar, yosunlar bitinceye kadar taşımayı nefsimce en büyük bir "ihtiyac-ı uhrevî" addederim.

"İnsaniyet-i kâfire"nin bidayet-i zulm-ü zulmetinden beri binlerce serdarların pazede-i huyûl-ı istilâsı olduğu [3] halde metanet-i irkîyesine zerre kadar hâlel gelmeyen bir milletin yirminci asr-ı medeniyette kanlı ve fecî bir seyl-i sefaletle mâruz bırakıldığını gören hemşehrinin bu istiğfarinde, bu temennî-i affında ne dereceye kadar haklı veya haksız olduğunu kestirmek kabildir. Erkeksiz kalan köylerin mezarlıkları sefahethaneye çevrilirken, hududlarda değil, o viran yurdun hâmisiz evlerinde Selânikli, bilmem nereli birtakım hunhar ve gaddar çeteler haydud oyunlarını temsil ederlerken, bütün bunların yegâne müsebbibi olan bir muhît-i levs-ü riyaya karşı vaktiyle

(655) "Genel Savaş" anlamına gelen "Harb-i Umumî" adı, o dönemde I. Dünya Savaşı için kullanılırdı.

(656) Yazar, sözünü ettiği "duygusuz bir zümre"den, 1908 yılında Osmanlı imparatorluğunun yönetimini ele geçiren ve 1918 yılına kadar iktidarda kalan, bu süre içinde basıkıcı ve kanlı bir dikta rejimiyle imparatorluğu yöneten İttihad ve Terakkî Partisi'ni kastediyor.

pek haklı olan itabından naşı kendini günahkâr ve sonra günahından istiğfar eden hemşehri, bilmem ki fikr-i evveline rücu etmiş midir?

Mermer sütunlu saraylarında binlerce küheylânlarını, ormanlarda nazlı ceylânlarını, tarlalarında ordular besleyen harmanlarını, ipekli Acem halılarıyla müzeyyen hanlarını, hulâsa medeniyet lordlarının bile gıbtakeşi bulunan bütün servet-ü sâ mânlarını a' da elinde terkederek baş açık, yalın ayak, cırılçiplak yollara düşen hanedanların Diyarbekir surları önünde açlıktan öldüklerini, hem nasıl bir sefalet-i fecâ ile öldüklerini tarih elbette bir mersiye-i canşikâf ile yazacaktır.

Ermeni faciaları hadd-i zatında söylendiği kadar bir ehemmiyeti haiz değildi. Fakat cihanı vellede edti, dillerde destan oldu. Ya şu sahipsiz, şu bedbaht milletin başına uğrayan masaib-i gûna-gûnü —velev bir lahzacık olsun— kim yad edecektir! Yoksa buna sûr-ı İsrâfil mi ağlayacaktır!(657)

Sana soruyorum ey yıldızlı medeniyet:

Hakka tecavüz etmeyenlerin hakkı ne zaman tanılacaktır! Ne zamana kadar haksızlıklar "hak" diye takdir edilecektir! Haksızlığı sen "hak" diye gösterdikçe, hakkı kim ve ne zaman ihkak edecektir! Hakkın kuvve-i müeyyidesi, filhal senin yine hakka müstenid tekâfûlün olmak lâzım gelirken, ne zamana kadar zulm-ü kuvvet altında hakkın feryad-ı melûlü susturulacaktır! Bari takındığın maskeyi kaldır; iğrenç çehren altında sırtan dişlerin görünsün, bir kanlı [4] vahşîye layık gayzınla görün; görün ve gizlenme! O vakit tarihin eline uzattığı âyîneye bak, gör ki ne iğrençsin!

Ey her ferdi birer âbide-i hamaset olan Kürd gençleri, size hitab ediyorum:

Fenn-ü medeniyetiyle, ilm-ü sanayiiyle, âsâr-ı dehaetiyle yükselen ve fakat vicdanıyla daima, daima alçalan yirminci asrın kulakları sağır ve gözleri kördür.

"Sana senden gelir âlemde ger imdad lâzımsa".(658)

Teslim edilmeyen hak teslim ettirilir, söndürülen ocaklar yakılır. Bunları yapacak ve yaptıracak, sizlersiniz. Düşününüz ki her biriniz birer büyük tarih yaşadınız. Geçirdiğiniz silsile-i vukuât içinde siz memleketinize aid ne fecî' sahnelerin şahidi olmadınız! Felâketler insanı bîmecal, bazen de mebhût-ü lâl eder. Fakat kahraman o ferdler, o milletlerdir ki başları, her darbe-i musîbeti yedikçe biraz daha dikilir ve yukarı kalkar. Sizin herkesten ziyade bu gibi secaya-i mümtazeye malikiyetinizi cihan tasdik eder. Sönük ve efsûrde ruhlara sükûn ve bataet yakışır. Zaten onlardan fazla bir şey beklemek abestir. İman-ı ictimâîyi genc ruhlarda —dikkat buyurulsun, genc ruhlar diyorum, ihtiyarlık mevzu-i bahs değildir— aramalıdır. Mukadderâtını kendi

(657) Sûr: Kıyamette İsrâfil adındaki melek tarafından üflenecek ve ölümlerin dirilmesini sağlayacak olan boru.

(658) Bir Türkçe şiirin bir dizesi olduğu anlaşılan bu parça, daha önce derginin 8'inci sayısında Siverekli Hilmi'nin "Kürd Gençlerine" başlıklı yazısında, "sana senden gerek âlemde ger imdad lâzımsa" şeklinde geçmişti.

eliyle tâyin eden bir millet payidar olabilir; ve ancak böyle bir heyet-i ictima-
iye yaşamaya hak kazanabilir. Dizgini yabancı veya nâehil ellerde kalan bir
milletin vay haline!

Siz ey Kürd gençleri, siz de elbette gördünüz: İsmet ve ahlak bakirelerinin
sîne-i iffetinde dost elleri gezdi. Ya Rabbim, bu levsiyata, bu tedennî-i ahlaka
karşı iğrenmemek, tiksınmemek ve sonra tükürmemek kabil midir! İman
ettim ki harb ve sefalet, ahlak ve faziletin en güzel mi'yarı imiş!

Bosfor'un(659) beyaz yalılarında sakiyeler kadeh sunarlarken, Kafkas'ın
karlı ve buzlu eteklerinde memeleri üstünde yavrusu uyuklayan anneler, an-
ne kucağında meme emen yavrular açlıktan ademe yollanıyorlardı; tipiler,
fırtınalar koynunda serilen sahipsiz, yetim çocuklar, başları üstünde ağlaya-
cak [5] bir zâir bulmadan solgun bakışlarla bir diğer âleme süzülüp gidiyor-
lardı; yorgunluktan, yoksulluktan kadîd olan dinç ihtiyarlar hayatın son
nefhasını tüketiyor, bir lokmaya uzun süren ömürlerini heba ediyorlardı.
Karlı yollarda birer kurban kafelesi gibi ölüme sürüklenen insan kümeleri
ölümü hasretle arıyor, karlarda açılan soğuk medfenlere teslim-i can ediyor-
lardı. Bunları hiç bir göz görmedi; hakka yükselen bekâları, vaveylâları hiç
bir kulak duymadı.

Demek gözler kör ve kulaklar sağırdı. Fakat siz gördünüz ve duydunuz, ey
Kürd gençleri! Bu mesuliyeti tarih yüklenmez. Onu her zaman zulüm-kâr ve
riyakâr gördüm. Asır kabul etmez. Zîra hodbîn ve nankördür; hodkâm,
muhteris ve vefasızdır. Hükümet üzerine almaz. Çünkü senin iradenden
doğmuş ve gûya senin mümessilindi. Cezanı kendi elinle tâyin ettin demek-
tir. Bu mesuliyeti, ey bedbaht Kürd gençliği, siz bedbaht omuzlarınızda taşı-
yacaksınız. Bedbîn ve müteessir olmayınız!

Zararın neresinden dönülse kârdır.

Fakat bu kârı büyük bir süratle temin edemezseniz, yarınki nesil size
soracak:

Gözleriniz kör ve kulaklarınız sağır mıydı!

Hizanîzade
Kemal Fevzi

---

(659) Bosfor: Karadeniz ile Marmara denizini birbirine bağlayan İstanbul boğazı.

Medeniyetin bir mikyası da kadının heyet-i ictimaiyedeki mevki ve mazhariyetidir. Mütemeddin milletlerde kadın, bihakkın o milletin nısfıdır; erkeğin haiz olduğu her nevi hak ve imtiyaz, itibar ve itina, hatta bazı defalar fazlasıyla kadınlara da ibzal edilir.

Müstakbel nesillerin temelini kadınlar kurar; kadınları iyi yetiştirmemiş, vazai-i maderanelerini takdir etmeyen milletler öksüz demektirler. Akvam-ı ibtidaiyede bile kadınların erkekler üzerine bir nüfuz-ı mahsusu vardır. Bu nüfuzu muhtelif şekillerde, bu nevi kavimlerin tarihinde, ezcümle Arabın devr-i ibtidaîsinde görürüz; kadınların meselâ harbde ricali teşcî' vazifesiyle istihdamları, hatta yaralıları bakmaları, bir nevi nüfuzdur. Kadını pek fana ve hakîr gören, zümre-i insaniyeden addetmemeye kadar varan heyet-i ictimaiyeler de olmuştur ve vardır.

Şurası muhakkaktır ki Müslümanlıkta kadının haiz olduğu mevki ve hukuk, bugün kendisine gayri lâıyk görülen mevkiden pek yüksek ve hukuktan pek vesî'dir. Ulema ve ukala-i dinin vazifeleri, hukuk-ı diniyeyi esirgemekte değil, zamanın icabâtıyla tevsîan ve ıslahan istimaline engel olmamaktadır.

İslâm'da kadın hukukunun esasât-ı diniyeye muhalif olarak ne kadar yanlış telâkkî, bugün de ne kadar yanlış tatbik edildiğini anlamaya, muhtelif İslâm kavmiyetlerinde ve bu kavmiyetlerin muhtelif tabakatındaki kadını tedkik etmek kâfidir zannederim:

Cümlesi bir dine salık bulunan Kürd, Türk, Arab, Çerkes, Arnavud kadınlarından her biri, elyevm nasıl birbirine benzemeyen, bazı kere birbirine zıd olan şerait, ahval içinde yaşıyorlarsa, aynı cinsin köylü, şehirli gibi tabakaları da birbirinden ayrılan eşkâl-ı hayatiye irae ederler. [7] Dinin evamiri umumî, gayri istisnâ iken neden aynı dinin mensubları arasında aynı keyfiyet-i diniyenin telâkkî ve tatbikinde bu derece farklı bir "başkalık" var? Bu sadedde, meselâ kıyafet bahsini ele alarak diyelim ki, neden Müslüman Arnavud kadını, Müslüman Kürd kadını, Müslüman Türk kadını, Müslüman Arab, Müslüman Çerkes kadınları. . . bunların hepsi başka şekillerde tesettür ediyor veya bunlardan biri veya bazıları tesettürü başka mâna ile telâkkî ederek bizim istediğimiz tarzda saklanmıyor? Şimdi, bunlardan bazıları hakkında, "evamir veya şear-i İslâmiyeye riayet etmiyorlar" mı diyeceğiz?

İşte bu farklardan müsteban oluyor ki kadının bugünkü muhtelif eşkâl-ı hayatiyesinden, herhalde Müslümanlığın maksud-ı esasîsine tevaful etmeyenleri çoktur; tâbir-i diğerle, bu şekillerden olsa olsa ancak bir tanesi Müslümanlığın emr-ü irae ettiği vech üzredir, yani haktır, diğerleri bâtıldır; çünkü dinin bir hakikatten ibaret olması lâzımdır; hakikat ise birdir, kabil-i taaddüd değildir. O halde Müslüman kadınlarından bazılarının kıyafetlerine bakarak, "dinin emrettiği şekil zamana göre budur, diğerleri gayri şer'î ve

gayri dinîdir” demektedir. Acaba bu hangi Müslüman kitle veya kitlelerin kıyafetidir ki zamanın ihtiyacına en ziyade tevafuk veya bitemami-ha tatabuk edebilir? Bu suale belki ifadât-ı âtiyemiz bir cevap verebilecektir.

*

Burada istitraden bir mesele tahaddüs ediyor:

Acaba din-i İslâm, milliyetlere ne kadar bir mevki veriyor? Onların bün-ye-i milliyelerini olduğu gibi muhafazaya müsaade ediyor mu? Yoksa dine muğayır olan cihetlerin tâdilinden sonra mı örf-i millînin yaşamasına müsaade ediyor? Ve yoksa milliyetleri büsbütün din kazanı içinde kaynatıp millî mevcudiyetlerini unutturmak gayesini mi taşıyor? Bu suallere daha salahi-yetdar olanlar cevap îta buyursunlar.

Ben yalnız şunu diyeceğim ki, marbutiyet-i diniyeleri pek müsellemler olan ”Kürdler, her şeyi millîleştirmişlerdir”. Bu kadar salabet-i diniye sahibi olan bu milletin vazaif-i diniyesinin her safhasında bu temsîl-i millîyi görürüz.(660)

*

Bahsi buraya kadar getirdikten sonra Kürdlüğe nakledeyim:

[8] İstitradımızda ”Kürdlerin marbutiyet-i diniyeleri müsellemdir” dedik. İşte biz, bu kadar dindar olan bir heyet-i citimaiyenin vaziyet-i nisvaniyesini asrımızın ihtiyacâtına pek muvafık buluyoruz. Bu vaziyet, asrîleşmek isteyen, başta münevverleri olduğu halde bu gayeye doğru yürüyen Kürdlük için o kadar müsaiddir ki, yenileşen bazı milletlerde ve meselâ Türklükte olduğu gibi ayrıca muğlak bir kadın meselesi hâdis olmak imkânı yoktur. ”Aman bu kadın açık-saçıktır, ötekisi erkekle konuşuyor, şu tesettüre riayet etmemiştir” gibi kıyl-ü kalların menşei olabilecek ahval, Kürdlük ictimaiyatında mevcut değildir.

Kürd kadını esasen serbesttir, evinin hakimesidir, tesettürün şair-i İslâmî-ye haricindeki lüzumsuz kuyûdundan âzadedir; erkeklerin de dahil bulunduğu hayat-ı ictimaiyeye bir mevki-i ihtiramı haiz olarak karışmıştır. Biraz daha yukarı tabakaya bakarsak bir saltanat-ı nisvan da görürüz. Zaten bu asır, kadınların da hakk-ı saltanatını tasdik etmeye yanaşmadı mı! Kürd kadını, erkeklerle münasebât-ı ictimaiyesinde zevcinin, yani erkeğin vazifesini de görür; meselâ misafir kabul eder, erkek gibi bizzat ağrılar.

(660) Bu cümledeki ”temsîl” sözcüğü, ”özümseme, assimile etme” demektir. Yazar demek istiyor ki, Kürdler dinsel ödevleri millîleştirmişler ve kendi millî gelenekleri içinde özümseyip assimile etmişlerdir.

Kürd hanımının mümtaz ve müstesna bir seciye-i mahsusası da vardır; size hakikî bir misal arz edeyim:

Zevc evde olmadığı vakit, gayri Kürd, yabancının biri gelir. Yaz günü. . . Genç Kürd hanımı, misafire evin önündeki ağaç altında yer yapar, alelusul yemek ikram eder. Misafir yemeğini yerken genç hanımı emeline muvafık görür, yemeği unutmak ister. Hanım ciddiyetini bozmaz. Misafir de yemeğini bitirir. Şimdi, onda daha ziyade ümid uyanmamış mıdır! Şımarır. Ahlakı gibi pazuları da kuvvetli genç hanım, bu nankörü hemen yanındaki ağaca bilfiil bend eyler. Misafir orada bekleyedursun, akşamleyin evin ağası gelir, hayretle sorar:

—Bu kimdir?

Hanım:

—Senin malını çalmak isteyen birisi.

—Hırsızlığa mı gelmiş, kim bağladı?

Hanım:

—Evet, senin ırzını çalmak istedi. Ben de öyle bağladım.

[9] Kürdün hissiyât-ı namuspervêrîsini coşturan bu vak'a karşısında, bu hırsızın hayatını, kadının,

—Sabahtan beri böyle çektiği ceza yeter, ötesini bana bağışla! demesi kurtarır.(1)

Bu, ulvî bir seciyenin âdî bir misal-i metanetidir.(661) Böyle misaller Kürd-lük heyetinde o kadar çoktur ki umumiyete yaklaşır. Ve, ne bir Kürd kocası ve babası, kadın veya kızından şüphelenerek, "ben evde bulunmadığım vakit, sakın içeriye kimseyi almayasın"; hele, "sakın yüzünü göstermeyeyin, yoksa seni döğürüm, öldürürüm" diye bir kaydı tahattur ve tatbika kalkışır; ne de bir Kürd kadını, mazhar olduğu bu serbestî-i vesî'i kocasının ve ailesinin aleyhine kullanmaya savaşı. Bu, bir muvazene-i ictimaiye ve bir mazhariyet-i medeniyedir ki Kürd milleti için herhalde kıymetdar bir varlık sayılır.

Başkaca, Kürd kadını, çocuğunun behemehal ve yegâne mürebbiyesidir. Her Kürd çocuğunun ruhunda, anasının eliyle ve ruhuyla karıştırılmış pek çok ve kuvvetli bir hamîr vardır; binaenaleyh Kürd kadınlarıyla erkekleri birbirlerine o kadar karîb bir seciye sahibidirler.

Taaddüd-i zevcâtı da Kürdistan'da, mensubîni pek az olan bir sınıfın birkaç ferdine münhasır, talakı ise alelumum Kürdlerde yok derecesinde nadir görürüz. Talakı yapan bir erkek ve talaka müstahak görülen bir kadın, aile ve akrân arasında kazanacağı nefretle pek çok defa bir daha tehhül edemeye ve hele kadın bir daha zevc bulamamaya mahkûmdur.

(1) Vak'ayı, mahall-i cereyanı olan bir Kürd köyünde işittim. Dersaadet mekâtib-i âliyesinden birisinde meşhur bir üstad-ı müverrihin mesmuât-ı mevsukasına istinad ettirdiği ifadâtı da, bence bir kat daha teyid ettirmiştir.

(661) Bu cümledeki "âdî" sözcüğünün anlamı, "adete uygun, doğal, olağan" demektir.

İşte, Kürd kadınının vaziyet-i tabiiyesi, muktaza-i hale bu mertebe uygundur. Eksik olan bir şey varsa, millî itiyadâtın doğan ve millî ananât-ı gayri mektube [10] içinde nema bulan bu seciyedar terbiyenin, münevvirane düsturlarla, asrî kavaid-i tâlim ile de tekemmül ve tetevvüc edememesidir.

Bu desatîr-i terbiyeyi, bu kavaid-i talimi tatbik ettiğimiz gün, Kürd kadınının derece-i faziletini, yetiştirdiği evlâdın nasıl gıbtabahş bir "vatan temeli" kuracaklarını göreceğiz. Mü'miniz ki bu âtî pek uzak değildir.

Vanlı

M. C. Selimbegî(662)

KÜRDÇEYE DAİR(*) (*)

Geçen nüshalarınızdan birinde, "Kürdçe Lisanımız" adlı bir makale vardı. Mühim bir muvzua temas eden o makale etrafında birçok mütalââtın tevalî edeceğini zannediyorum. Bu miyanda, halli matlûb iki büyük müşkilin tamamıyla münakaşa ve tedkik edilmesi şayan-ı temennîdir. Dilimizden bahsedildiği zaman, biri, Kürdçenin bugünkü ihtiyacât-ı milliyeye derece-i teva-fuku ile şekl-i istikbali; diğeri, Kürd milletinin akvam-ı müterakkiyeye nisbetle mevcut ve meşhud nevakıs-ı medeniyesinin asgarî bir zaman ve kuvvet sarfıyla çare-i telâfisini zâmin bir vasıta-i tahririn temini gibi iki mühim ve ehemmiyeti nisbetinde mu'zal mesele meydana çıkar. Bana göre her Kürd, bu iki mesele hakkında mütalâasını, muvafık bulduğu suret-i halleri efkâr-ı umumiye-i milliyemize arzetmelidir. Ta ki müsademe-i efkârdan bârika-i hakikat çıksın, o şule-i hakikat bu işlerle meşgul olmak isteyen erbab-ı cidd-ü himmetin bedreka-i sa'y-ü sebatı olsun.

Senelerden beri ve bâhusus sinîn-i ahîrede münevver, gayri münevver birçok milletdaşlarımla, dilimizin hal ve istikbale dair hasbîhallerde bulunurum. Bu muhavverelerde umumiyetle mutabık kaldığımız iki nokta vardır. Düşünen, düşündüğünü söyleyebilen her Kürd, yana-yakıla diyor ki:

[11] Dilimizin bugünkü hali, bir lisan-ı ilmî mahiyetini haiz olmaktan çok uzaktır.(1)

Efradı milyonlara bâliğ milletimizin bütün şubeleri arasında vasıta-i tefhîm ve tefehhüm olacak bir lisan-ı müstereke ihtiyac vardır. Bu ihtiyac, zaman geçtikçe hayatî bir hal alıyor. Sonra bizim bugünkü vasıta-i tahrir, usul-ı imlâmızla hiç bir zaman, elektrik süratiyle ilerleyen kavafil-i irfan ve medeniyete yetiştirilmez, asırların aramızda açtığı boşluklar tayyedilemez.

(662) Yazarın adı, derginin bu sayısının ilk sayfasında, "İçindekiler" bölümünde "M.M. Slimbegî" şeklinde geçmişti.

(1) Bu hüküm, saf bir Kürdçeye göre verilmiştir. Türkçe ve Farisîce mahlût bir lisan nazarı mütalâaya alınırsa, biz de en müşkilülifade efkârı tamamen eda edebileceğiz. Lisanımız, bu şerait dahilinde meydana getirilmiş yüzlerce esere maliktir.

Şimdi sorarım: Bu sözler bir hakikat, acı, delen ve sızlatan birer hakikat değil midir!

Madem ki ekseriyet-i müdrike bu noksanlar etrafında birleşiyor, hastalık teşhis edilmiş demektir. Şimdi bize tabibler lâzımdır ki derdin izalesi için icabeden ilâcları tertib ve ihzar etsinler. İş buraya gelince heyhat! Herkes yalnız söylüyor; bildiğini, anladığını yazmıyor ki umuma mal olsun. Fiiliyâta gelince ana dair bir teşebbüs ne gördük, ne de işittik.

Neye intizar ediyoruz! Madem ki içimizde iyi-kötü bir şey düşünenler var, düşün, söyleyebildiklerinin onda biri kadar bir eser-i teşebbüs ve faaliyet irae etsinler. Bu, güzel bir misal olur. Muhakkak bu misali tâkibedecek birçok vatandaşımız bulunur. Bir kere yola girildi mi, her dem mütezayyd bir şevk ve haheş-i umumî, bu mübeccel tarîk-i faaliyetin yolcularını artırdıkça artırır.

*

Fal-ı hayırdır inşallah! Ben şu satırları yazdığım dakikada vâsıl olan "Jîn" nüshası bir müjde getirdi. Zulmetlere düşürülen milliyet ve istikbalimize bir lem'a-i tenvîr gönderen bir teşebbüs-i millîye dair tafsîlâtı heyecanla, sevine sevine okudum.

Teşekkül ve faaliyete başladığını fart-ı sürurla okuduğum **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti**'nce, yirminci asr-ı medeniyette umumî, hususî aksam-ı mesaîde [12] vücuduna kat'iyen iman, ve icabâtına bütün milletlerce serfûrû edilen bir hakikatın, teşkilât ihtiyacının tamamen takdir edildiğini görmek de ayrıca göğsümü kabarttı. Yaşadığımız devir, teşkilât ve taksim-i a'mal devridir. Bu asırda ferdî faaliyetler (fikrim yanlış anlaşılmasın, şahsî teşebbüsler demiyorum) kat'iyen akamete mahkûmdur.

Hele Cemiyet Programının lisana, milliyet ve mevcudiyetin üssülesası olan bu şube-i mesaîye en çok hasr-ı ehemmiyet etmesi, vücuhla teşekküre şayan âsâr-ı intibahtandır. İlâhî bir aşk-ı vatan, büyük bir feragat-ı nefis ile işe başlayan bu mücahidlerin muhtac oldukları iltifat ve muavenete mazhariyetlerini temennî eylerim.(663) Allah muînleri olsun.

Burada bir hatırayı yad etmeden geçemeyeceğim:

Beş-altı sene evvel pek fecî' ahval ve şerait tahtinde bugün fıkdanını acı ıstırablarla hissettiğimiz millî müesseselerin ilk temelini hayatları bahasına kurmaya çalışan genc kahramanlarımızı hatırlıyorum.(664) Harb-i Umumînin zalim ve kanlı eli, millî hazinemizin maalesef mikdarları pek küçük bir aded irae eden kıymetdar cevherlerini aramızdan ayırdı, vâsî' harb cebhelerine dağıttı. Gittiler. Onlardan bize avdet eden, yalnız acı haberlerdi. Her haber, yüksek bir gurur-ı millî ve şayan-ı hayret bir cesaret-i fitrînin tahrik ettiği ul-

(663) Mücahid: Kutsal bir dava uğrunda çalışan, savaşı, mücadele eden kimse.

(664) Yazarın burada sözünü ettiği ve "ulusal kurumların ilk temeli" demek olan "millî müesseselerin ilk temeli", I. Dünya Savaşından önce kurulan **Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti**'dir. Yazarın sözünü ettiği "genc kahramanlarımız" ise, o örgütün kurucuları olan Kürd gençleridir.

vî bir feragat-ı nefse terk-i hayat eden bu kahramanlardan birkaçının hadise-i üfulünü bildirdi. Ölüm mefhumunu müfekkirelerine hiç yanaştırmayan o gençlerin hatıra-i hamasetlerini, âkıbet-i elîmelerini düşündükçe, hâlâ mevcudiyetim inler, iftihar eder ve ağlarım.

Ey payimal-ı udvan vatani kendilerine bir mezar-ı vesî' ittihaz eden gençler, müsterîhane uyuyun!

"Ümid"iniz ölmedi.(665) Nice bin derd-ü mihnetle îkad ettiğiniz meşale-i ümid-i millî, yine sizin gibi genç ve ateşin dimağlar elinde rah-ı istikbali aydınlatan bir nura inkılab etmek üzredir.

[13] Ah, eğer onların kurdukları müessese-i milliye, icabeden muavenetlere mazhar edilse veya bugüne kadar yaşasaydı, hiç şübhe etmiyorum, bu dakikalarda bizi müdhîş bir tazyik altında sızlatan millî noksanların birçoğunu tatmin edilmiş görececek ve kendimizi şimdiki kadar yetim ve mahrum-ı istinad bulmayacaktık.

*

Şimdi asıl mevzuumuza avdetle şu meseleyi gözden geçirelim:

"Kürd"ün bir lisan-ı müştereki mevcut olabilir mi?

Mâlumdur ki lisan, milletlerin en canlı bir müessesesidir. Bariz, mübrem bir ihtiyaca tekabül etmeyen müesseseler yaşamaz; zorla ihdas, tatbik ve tâkibine ömürler sarfedilse, madem bir ihtiyac-ı mahsûsü tatmin etmiyor, faydasızdır; birçok zararlar intac eder ve sonra mahvolup gider. Misal ararsanız, bedbaht Osmanlı ülkesinin bugünkü hal-i ciğersikâfını ihzar eden son bir asırlık avamî-i idareye(666) ve irfaniyeyi nazar-ı itibare alınız!

Bu halde aranacak şey, Kürd milleti arasında bir lisan-ı müşterek ihtiyacının mevcudiyetidir.

Elimizdeki üç-dört asırlık divanlarda, —milliyet ateşinin bugünkü ittisaa mazhar olmadığı asırlarda bile— Kürd'ün bu ihtiyacı idrak, onu ateşli nağmelerle izhar ettiğini hayret ve hürmetle müşahede ediyoruz. Daha sonra asrımızın revş-i milliyetine rabt-ı iman eden, siyasî tâbiriyle Türkiyeli, İranlı her Kürd, lüzum ve husulüne şiddetle kani bulunduğu tearûf ve ittihad-ı millîyi temin için lisan-ı müşterek ihtiyacını, yüreği sızlayarak hissediyor ve bu duygusunu her vesileden bilistifade ilân ediyor. Eminim her Kürd, hayatında çok kere bu mütalâaların sâmiî olmuştur.

İmdi, görülüyor ki ihtiyac mahsûs değil, mevcuddur. Binaberîn, onu tatmin edecek müessese, yaşamak için muhtac olduğu şerait-i hayatiyeye, kudret-i tekâmüle malik bulunuyor demektir.

(665) Yazar burada, edebiyatta "tevriye" denilen anlatım biçimini kullanmıştır. Arapça olan "tevriye" sözcüğü, "birden çok anlam taşıyan bir sözcük kullanıp onun en uzak anlamını kasdetmek" anlamına gelmektedir. Farsça olan ve Türkçeye de geçen "ümid" sözcüğü, Kürdçe "hêvî" sözcüğünün karşılığıdır. Bu sözcük burada, hem "Hêvî" derneğini kurmuş olan gençlerin taşıdıkları "ümid"in anlamını vermekte, hem de "Hêvî" derneğinin adının Türkçe karşılığını vermektedir. Yazar da bu ikinci anlamı kasdetmiştir.

(666) Doğrusu "idariye" olmalıdır.

”Lisan-ı müşterek ittihazı mümkün müdür?” sualine verilecek cevap, mesâî-i daimeye müftakır, uzun zamanlara muhtac olmakla beraber, kısaca bir ”evet”den [14] ibarettir. Bu takdirde biz Kürdler ne suretle müşterek bir lisanı malik olabiliriz?

Bazı zevât biliyorum ki, Kürdçenin birçok lehcelere malik bulunmasını böyle bir gayenin husulüne mani telâkkî ediyorlar. Bunlar aldanıyor, pek sathî düşünüyorlar. Lehceler bir mani olmaktan ziyade, lisanımız için tükenmez birer hazine-i lugât, bir nimettir. İstifade yolunu bulan bir müdekkik, onlardan nâmütenahî menafi’ temin eder.

Hem bu, yalnız bizde, Kürdlerde mevcut bir hadise değildir; dünyanın en muntazam ve zengin lisanlarına sahib milletlerde dahi, asırlar sayan edvar-ı edebiyelerine rağmen hâlâ eski zindeliğiyle yaşayan, konuşulan lehceler (patois) vardır. Onlar arasında lisan-ı umumî ve edebîye lugât itibariyle pek yan bakanları ve hatta diğeri tarafından asla anlaşılmayanları mevcut bulunduğu halde, bizim lehcelerin en büyük ihtilâfları hemen hemen bir tebeddül-i hurûf dairesiyle mahdud gibidir. Binaenaleyh lehceler, konuşuldukları kitle arasındaki hakk-ı hayatlarını muhafaza etmekle beraber, umumun malı olacak edebî bir lisan-ı müşterek ittihaz ve tâmim edilebilir kanaatindeyim.

Bugünkü edebî lisanların ekseri, ihraz ettikleri mevki-i ittihad ve iştiraki pek uzun asırların müruruna medyundurlar. Ezmine-i atıkada milletler arasında mevcut bazı müesseseler, lisanların ittihad ve taammümüne vasıta olurdu. Meselâ ifa-i hac için Mekke’ye azîmet gibi dinî mecburiyetlerle Sûk-u Ukaz ve Sûk’ul-Mecenne gibi ictimaî müesseselerin asırlarca temadîsi, pek aykırı Arab lehcelerinin tasfiyesini ve nihayet ”lisan-ı Kureyş” şeklinde ittihadını temin edebilmiştir.

Fakat Kürd lisanı için bu şekilde bir tasfiye vukuunu beklemek imkânsızdır. Kürd’ün üzerinde yaşadığı arazinin vaziyet-i coğrafiyesi ve zamanımızın böyle bir tarz-ı tasfiye ve ittihadı kat’iyyen müsaid bulunmaması, bizi başka bir tarz-ı faaliyeti kabule sevkeder ki o da ”neşriyât sistemi”dir.

Buna dair mütalâalarımı ikinci makaleye terkediyorum.

Kurdîyê Bitlîsî

[15] KÜRDLERDE DURÛB-I EMSAL(*)

—Law Reşîd Bey biraderimize ithaf—

Sevgili ”Jîn”in sahaif-i edebiyesini tezyîn eden o tatlı ”Kürd Durûb-ı Em-sali”, şübhe yoktur ki her Kürdün ve her erbab-ı hevesin nazar-ı dikkat ve meserretini celbetmiştir. Herhangi birisi hakkıyla tedkik ve tefekkür olu-nursa, tahtinde birçok maanî-i hükmiye, nasayih-i hakikiyenin müstetir ol-duğu görülür.

Şayan-ı dikkattir ki her bir söz, bir vak’anın lâyetmût hatırası, canlı bir tari-hidir; her bir cümle bir kanun-ı tabîîdir ki tecrübe üzerine mübtenîdir.

Yoksa her istediği gibi bir darbimeseli hayalinde tertib edip vaz’etmemiş-tir. Maatteessüf, Kürdçe nam-ı umumîsi tahtinde müctemî’, bu lisanın dere-ce-i vüs’üne burhan-ı celî olan muhtelif lehcelerde durûb-ı emsal tamamıyla zabt olunmadığı gibi, pek çoklarının vaka ve efsaneleri de kaydedile-memiştir.

Yalnız, bize tevatüren intikal eden ecdadın o edebî ve hükmi sözlerini hak-kiyle arayıp toplamak külfet ve fedakârlığını iktiham etmek, yine Kürd gençlerine mevdû’ bir vazife-i milliyedir.

Fakir de,(667) Law Reşîd Bey kardeşimizin yaptıkları gibi, öteden beri fik-rimde kalanları ve bazılarını da hikâyeleriyle yazıyorum. Ve elde ettikçe ”Jîn” sahifelerinde muhterem kari’lerime takdim edeceğimi va’dediyorum. Tefvik Allah’tandır:

*

”Eger kûsî çorq e Kurdî xeq e, kûsî ne çorq e Kurdî ne xeq e”.(668)
Kaplumbağa yürürse Kürd gabîdir, kaplumbağa yürümezse Kürd gabî değildir.

Bu şive, ”Berferatî” dediğimiz ve Fırat’ın her iki sahilinde meskûn Kürdle-rin şivesidir.(669) Hikâyesi şöyledir:

(667) Yazar ”fakir” sözcüğüyle kendini kasdediyor. Eskiden, kendilerinden sözedenlerin tevazu için bu sözcüğü kullanmaları âdetti.

(668) Ev peyva pêşîyan li hin hêlên Kurdistanê jî weha tê gotin: ”Eger kûsî çeq e Kurdo xeq e, kûsî ne çeq e Kurdo ne xeq e”. Yanî, ”eger kûsîyên di çuvalan da girêdayî bili-vin û ’çeqe-çeq’ bikin, Kurdo xeq e, yanî saf û kêmaqil û ehmeq e; belam eger kûsî neli-vin û ’çeqe-çeq’ nekin, hingê Kurdo dê kûsîyan bi wicba tayik bifiroşe, mana vê yekê jî dê ev be ku Kurdo ne xeq e”.

(669) ”Meskûn” sözcüğü burada yanlış kullanılmıştır. Doğrusu ”sakin”dir. Arapça olan bu iki sözcükten ”meskûn”un anlamı, ”ikamet edilen yer” demektir; ”sakin” sözcüğü ise, ”ikamet eden” anlamına gelir. Bu nedenle, ”Fırat’ın her iki kıyısında ikamet eden Kürdlerin” anlamına gelen ”Fırat’ın her iki sahilinde sakın Kürdlerin” diye yazılması gerekirdi.

Bu havalîde en çok yetişen, pamuk, tütün vesaireidir. Kürdün birisi, azîm meşakkatlerden sonra ihzar edebildiği bir yük yumak [16] ipliği satmak üzere Urfa'ya götürür. Her yerde olduğu gibi burada da esnaf ve tüccarın muhtekirleri bulunmamak kabil midir!

Zavallı Kürd de müşteri ararken böyle birkaç gözü açık esnafa tesadüf etmiştir. Müşteriler meharetlerini burada da sarfederek, ucuzca Kürdün elinden vasita-i maîşetini alırlar. Kim bilir, bîçare, köyünden gelirken hanesine neler va'detmiş, ne ümidler beslemiştir! Sukut-ı hayal. . . Az zaman sonra, fa-hiş bir surette yanıldığını anlar. Artık o saatten itibaren fikr-i intikam, bu hayal-i mecrûhunda perverde eder. Bu defa köyüne avdetinde, bir taraftan kemal-i germî ile, enva-i mezahımla bir miktar iplik ihzar etmek vazifesini ailesine tevdi' ederken, kendisi de çoluk-çocuğuyla kırlarda, dağlarda, bağ-larda kaplumbağa toplamak vazifesini ifa eder. Şimdi mevcut ipliklerle kap-lumbağaları ayrı ayrı sımsıkı sararak tekrar bir yük yumak vücuda getirir. Haydi, Urfa'ya azîmet! . . Urfa'ya vâsıl olur olmaz, eski müşterilerine arz-ı mâlumât etmeyi ilk vazife bilir. Eskiden aldıklarıyla zevkyâb olan muhteris müşteriler, "Kurdî xeq e, Kurdî xeq e!" (Kürd gabîdir, Kürd gabîdir) diye ba-ğırarak, sayyad-ı bînsaf gibi şikârları üzerine koşarlar.

O vakit Kürd, kalbinde, "eger kûsî çorq e Kurdî xeq e, kûsî ne çorq e Kurdî ne xeq e" der. Hakikaten kaplumbağa kımıldansaydı Kürdün gabaveti bedihî olurdu. Fakat bir kere sımsıkı sarılmış bir kaplumbağada hayat ve hareket ta-savvur olunur mu! Bu suretle mahir Kürd, kırların o büyük mahluklarını kalın ve ağır kabuklarıyla harîs, muhtekir müşterilerine yutturur!

Şunu söyleyelim ki Kürd, hakkını kimseye bırakmaz ve rakîbinin aynı ha-reketiyle cevap verir.

"Kulavê xwe li ser xwe bigire".

Külâhını başında tut.(670)

"Megere li cîyê kaş, tu nebînî xewnê şaş".(671)

[17] Yokuşlu, muhataralı yerlerde gezme, uykuda kâbûs-ı gam basmasın.(672)

"Mî bi lingê xwe, bizin bi lingê xwe".(673)

Koyun kendi ayağıyla, keçi kendi ayağıyla.

Türkçe mukabili: Her koyun kendi bacağından asılır.

(670) Doğru çeviri, "keçeni üzerinde tut" biçimindedir. Ancak, "külâhını başında tut" an-lamında başka bir Kürd atasözü vardır, o da şöyledir: "Kumê xwe li serê xwe bigire".

(671) Awayê rast weha ye: "Megere li cîyên kaş ku tu nebînî xewnên şaş". Ev peyva pêşîyan li hin hêlên Kurdistanê jî weha tê gotin: "Ramekeve li cîyên kaş ku tu nebînî xewnên şaş". Li hin hêlan jî weha: "Ne radikevîm li cîyên kaş, ne dibînim xewnên şaş".

(672) Yani, "yokuşlu, tehlikeli yerlerde gezme ki uykuda sıkıcı karabasan basmasın".

(673) Ev peyva pêşîyan bi temamî weha ye: "Mî bi lingê xwe, bizin bi lingê xwe tê da-leqandin".

"Lingê xwe bi mîqdarê lihêfa xwe dirêj ke".(674)

Ayağını yorganına göre uzat.

"Yê çav li derîyan, xwelî li serîyan.(675)

Gözleri kapılarda olanların kül başına.(676)

"Çê kiro xwe kiro, xirab kiro xwe kiro.(677)

İyilik yapsa kendisine, fenalık yapsa kendisine yapar.

"Birîna xwe bi destê xwe derman ke".

Yarını kendi elinle tedavi et.

"Mala mêran, kanîya zêran".

Erkeklerin evi altın çeşmesidir.(678)

Bu darbimesel, bazen makam-ı tesliyyette kullanılır.(679)

"Bila rezê min nav rezan bî, tirî li min heram bî".(680)

Bağlar içinde bağım olsun, üzüm bana haram olsun.

Bundan, Kürdlerin hiç bir yenilikten geri kalmak istemedikleri mâlûm olur.

"Ji çavê kor histirê sor nayê".(681)

Kör gözden sirişk-i sahavet gelmez.(682)

Burada kör gözden maksad, hasîs adamdır.(683)

"Bira avis bî, bira derengî bî".(684)

Yüklü olsun da geç doğursun.

Türklerin "geç olsun, güç olmasın" darbimeseli bunun mukabilidir.

---

(674) Awayê rast weha ye: **"Lingê xwe li gora palasa xwe dirêj bike".**

(675) Ev peyv li hin hêlên Kurdistanê weha tê gotin: **"Çav li derîyan, xwelî li serîyan".**

(676) "Gözleri kapılarda olanlar"dan maksat, el kapılarına bakanlar, başkasına avuç açanlardır.

(677) Awayê rast weha ye: **"Çê kiro bi xwe kiro, xirab kiro bi xwe kiro".**

(678) Bu atasözündeki "mêr" sözcüğü sadece "erkek" demek değil, "yiğit erkek" demektir. Buna göre doğru çeviri, "yiğitlerin evi altın çeşmesidir" biçimindedir.

(679) Yani, "bu atasözü, bazen avunma, oyalanma durumlarında kullanılır".

(680) Awayê rast weha ye: **"Bila rezê min li nava rezan be, bila tirî li min heram be".**

(681) Awayê rast weha ye: **"Ji çavê kor nayên histirên sor".**

(682) Sirişk-i sahavet: Cömertlik gözyaşı. Doğru çeviri, "kör gözden kırmızı gözyaşı gelmez" biçimindedir.

(683) Hasîs: Cimri, "cömerd"ın karşısı.

(684) Awayê rast weha ye: **"Bila çêlek avis be, bila dereng bizê".**

Ev peyva pêşîyan li hin hêlan jî weha tê gotin: **Bila çêleka min avis be, kengê dizê bila bizê.**

HIKÂYESİ:

Bir Kürd, hem'ırkından bir inek satınalmak istiyor. [18] Tabîî, gebe olup olmadığını sorar. İnek sahibi, "yüklüdür, fakat uzaktır" der. Müşterisi de, "bira avis bî, bira derengî bî" der, alır.

"Golîkê rêxo garanê xirab dike".(685)

Fena bir buzağı, bir sürünün namını bozar.(686)

"Mişk neçû kunê, gezîkek bi dûvê xwe ve girêda".(687)

Fare, deliğine giremedi, kuyruğuna bir süpürge de bağladı.

"Gurîyê me mir, gulîzêrîn bû".

Kel hizmetçimiz öldü, altın saçlı oldu.

KIKÂYESİ:

Bir ailenin kel kafalı bir hizmetçisi varmış. Gayet müstakîm ve çalışkan olduğundan, efendilerinin muhabbetini celbetmişti. Zavallı vefat ettikten sonra, o ailenin şerefine, hürmetine tâziyeye gelen nimetşinasan, "uzkurû mev-takum bilhayr"(688) kavî-i munîfine tebaan hizmetçinin hasenât ve fedakâr-lıklarını bir lisan-ı tebcîl ile naklederler. Öte tarafta ev kadını bu medh-ü senaları işittikte, "gurîyê me mir, gulîzêrîn bû" der.

"Ne şeytanî dibîne, ne eûzu ancîne".(689)

Ne şeytanı görürüm, ne eûzu okurum.

---

(685) Ev peyva pêşîyan li hin hêlên Kurdistanê weha tê gotin: "Çêleka rêxo navê garanê xirab dike".

(686) Doğrusu, "sık sık pislik yapan buzağı"dır.

(687) Ev peyv li hin hêlan weha ye: "Mişk nikare here kunê, sivnikê jî bi dûvê xwe ve dike".

(688) Hazreti Peygamber'in bir hadisi olan bu sözün Türkçe çevirisi şöyledir: "Ölülerinizi iyilikle anınız".

(689) Ancîne: Ev peyvik bi zarê Zazakî ye, bi mana "kişandin" e. Yanî, "ne şeytên dibîne, ne eûzu dikişîne".

Ev peyv li hêlna jî weha tê gotin: "Ne şeytên bibîne, ne Qulhuwella bixwîne".

”Mirovê merîyan mîna zêrê veşartî ye”.

İnsanın akrabası, ihtiyaten hıfzedilmiş bir altuna benzer.(690)

”Nanê mêran li ser mêran qer e”.(691)

Sahîlerin ekmeği cömerdin üzerinde borçtur.(692)

Türkçesi: İyilik mütekabildir.(693)

(Mâbâdı var)

---

(690) İhtiyaten hıfzedilmiş: Yedek olarak saklanmış, her ihtimale karşı saklanmış.

(691) Peyvika ”qer” li gora bawerîya me bi şaşî weha hatîye çap kirin, rastê wê ”qerz” e. Peyvika ”qerz” Erebî ye û bi mana ”deyn” e.

Ev peyv li piranîya Kurdistanê weha tê gotin: **”Nana mêran li mêran bi deyn e”.**

(692) Sahî: Cömert, eli açık kişi.

(693) Mütekaabil: Karşılıklı.

[19] **KÜRDÇE KISMI**⁽⁶⁹⁴⁾

---

(694) Kürdçe kısmı: Beşê Kurdî.

BÎ DERKETÎNA ŞEHRÎYAN E BÎ DEŞTÊ JÎBO SEYRANA SERSAL Û GEŞTÊ(✽)

Dewra felekê ji bextê feyroz
dîsan ku numa ji nû ve Newroz

mebnî li wî adetê mubarek
şehrî û sipahîyan bi carek

bajêr û kelat û xanî berdan
Teşbîhê bi nejdîyan û cerdan

sef sef dimeşîne kûh û deştan
ref ref dixuşîne seyr û geştan

Esnafê umem sîxar û kubbar
qet'a ve nema di şehrî deyyar

Hindek bi peyayî çûne baxan
Hindek bi siwarî çûne raxan

Hindek bi tebaî û bi kesret
Hindek bi hevalî û bi wehdet

Rabûne ve xanim û xewatîn
wan jî tijî gul kirin besatîn

Hûran kire meskenê xwe cennet
bê perde û bê melal û minnet

Dûşîze û duxter û ruwalan
Pekîzeîzar û zulf û xalan

Etrab û kewaibêd-i ezra
Murdan û murahiqêd-i zîba

Eshabê qumaşê lutf û ruxsar
Erbabê metaê husnê dîdar

Wan lêk dikirin metaê yek erz
texmîn dikirin bi tûlî we'l-erz

Sewdakirrê îşqê bûn di bazar
hem bayiê husn û hem xerîdar

Sersalî û bakir û ruwalan
sedsalî-w ciwan û pîr û kalan

Sersal-i li resm û rahê me'hûd
gêrane diçû meqamê mehmûd

[20] MUREXXESBÛNA WIŞAQAN BÎ GULGEŞTA SERSALÊ
REXBETKÎRA WAN E BÎ BAZARA HUSN Û CEMALÊ

Qendîlê munîr ê dêrê ezreq
mîşkatê Hemel ku kir murewweq

Sersal-i ku bû ji nû ve ma'mûr
Mîr daye kurêd-i taze destûr

Destûr-i ku bû jibo wişaqan
rabûn hemî şubhetê uşaqan

têk çûne bi me'reza mezadê
dildadeê meqsed û miradê

Îlla ku tenê Memo û Tacdîn
wan dane xwe duxterane tezyîn

Yanî di dema ku bûye tehwîl
ew her du bira di cametebdîl

îstebreq û sundisin di ber da
çend mu'cer û meqreme bi ser da

kagul kiribûne turre her sû
perçem kiribûne zulf û gêsû

Wan lew kiribû lîbas-i tesrîf
da qet nebitin li wan çu teklîf

Pûşîde lîbasê dîlberanî
seyran dikirin bi sergiranî

Ehmedê Xanî

Bi munasebeta "Sersalê" cumle Kurdan tebrîk dikîn û roj û şev xêr û seadetê jibo wetenê xwe ji Yezdanê pak nîyaz dikîn.

SERSAL

Me Kurdan îdekê qal e(695)
Dilo şa be ku Sersal e
Di mêrgan sosin û lale
Gulan wê girtîye jale(696)
Tebîet samit û lal e(697)
Ji xemlan rûh, can wale(698)
Tenê dengek. . . Ji ku d'nale?
Ecaîb. . . bilbil e d'kale!?

Ne ku bilbil diket efzan(699)
Ne xêr! Ew na'reya lawan(700)
Siwar in cumle ser hespan
Jibo rimbazî û meydan
cirîdê b'kin wekî şêran(701)
ku roja şadîya Kurdan
bizanin sahibê îz'an(702)
ne îd e, belkî Sersal e

9 Adar 335(1919), Newroz

Ji Mala Hekarîyan
Ebdurrehîm Rehmî

(695) Qal e: Tê qalkirin, tê gotin.

(696) Jale: Avîya ku bi şev dikeve.

(697) Samit: Bêdeng, huskut, deynekir.

(698) Wale: Pirr xemgîn, melûl, derdedar.

Ev peyvîk Erebi ye û di Erebi da "walih" e.

(699) Efzan: Fîxan, hewar, gazî, qîrîn, feryad.

(700) Na're: halan, qîrîna mêranîyê û mêrxasîyê.

(701) Bi bawerîya me peyvîka "b'kin" bi şaşî weha hatîye çapkirin û rastê wê "d'kin" e. Lewra hozên qala şayîya Sersalê dike, ne ku ferman dide lawan.

(702) Îz'an: Qebûlkirina heqîyê û rastîyê.

Sahibê îz'an: Kesên xwedîîz'an, kesên ku heqîyê û rastîyê qebûl dikin.

[22] PÊŞÎYA ÇAR ESRAN DA
GİRÎNA MELA EHMEDE CİZÎRÎ
JİBO HALÊ ME YÊ HAZÎR(✱)

Min di dil kovan hezar in, dax û kêbirr bê hîsab
Mîhneta werdên bixar in, wên di dil da sed nîşab

Sed nîşab in min di dil îro ji xarên sorgulan
Yek bi yek peykan civîbûn, çûne cergê da kulab

(703)

Ger du sed peykan di nêva dil bûyan dê xweş bûya
her dema kewkeb bidîta, necm û Perwîn bê hîcab

Zuhre û iqda Sureyya keşîfîbûn ew di şerq
Sayeya bextê me da'yê, ma li ser perde-w nîqab

Wajîgûn dewrê numa min çerx û bayê lewleban
Kewkeban seyra muxalîf girt û têkil kir hîsab

Vêk ketin Şems û Zuhel îro di burca Eqrebê
Seyf-i çû destê Merîxê, milkê dil lew bû xirab

Lew tenezzul kir Merîxê, nobe çû dewra Zuhel
Çû teref Mîhra sipîhrê, nezzilî erdan ezab

Lew bi şex burcan Utarid j' Afîtabê dûr-i bû
Lê Zuhel bû Mişterî, avête çerxê înkîlab

Şewwişî nezma nucûman, hey'eta çerx û burûc
Lew li wez'ek dernetêtin Mah û Zuhre-w Afîtab

Munqelib min dî menazil, vajî ew seyrê dikin
Yek bi yek xwîn jê dibarin, atêş û lem' û şîhab

---

(703) Di "Dîwan" a Melayê Cizîrî yê nemir da, di navbera van her du beytan da beyteka dî ji heye ku di "Jîn"ê da derneketîye; ew beyt jî ev e:

"Pirr bi wan cerhan xwe tîr in, lew ku dî derman dikir
Şerbet û ava heyatê, şeker û û qend û gulab".

(704)

Ez dibêm axirzeman e, dê qîyamet rabitin
Lew şeva tarî kişandî û nehîşt eswed xurab

[23] Xweş li min alem sîyah ma, stêr û kewkeb qet neman
Ez ji wê rojê ditirsam, axirê zû kir şîtab

Ev ne ew îqlîm e ya Şems û kewakib tê bi seyr
Ez ne wê erdê dibînim ya ku lê ew mahîtab

Cinn û teyyarek mi dî, wer bû di min, winda kirim
dame ber pence-w kulaban, hilfirandim wek uqab

Sufle wî înam û avêtim zemîna zulmetê
Lê ku hişyar im gelo, yan xewn e min dîtî bi xwab

(705)

---

(704) Di navbera van her du beytan da beyteka dî jî heye; ew jî ev e:

”Zuhre çengê ev suwaj dî, û ji çeng avête çeng
Xweş li pey qanûnê wê guh de tu qanûn û rebab”.

(705) Di navbera van her du beytan da sê beytên dî jî hene; ew jî ev in:

”Dêwê mel’ûn û minafiq, ê Xwedê rûreş kirî
ma bi bala hilkişînit? Aqîbet çêbit selab

Ehremen ta’lîm-i dabû, Ebyezî dest tê hebû
Pirr bi vê ta’lîm û rayê hatibû-çûbû xîtab

Surperî îllet nizanî, sîhr e ya Ebyez diket
Pirr xelet, erzan me dî der heq xwe ew alîcenab”.

Ah-i eyyamên wîsalê, wah ku xweş bûrîn û çûn
Ew şeraba eyş û noşê ma li pêşber min serab

Şerbeta şîrînleban, zehra helahil bû di nav
Lew bi narê fîrquetê axir li min dil kir kebab

(706)

---

(706) Şeş beytên di ji ji helbestê hene; ew ji ev in:

"Hudhudek xweşteb'i min îro divê, her wek nesîm
da bi bal dîlber hinara, banîya dîsa cewab

Erzêhalê min bigota'yê bi unwanê edeb
Asîtan bikra zîyaret, çetr û sîwan û tunab

Da di çeşman min werîna xakê her wek tûtîya
ya hebîb pê lê nîhanî, banîya wê ew turab

Her kesê rabî di behsê carekê mehder biket
Keyrê heftê hec didêrit, belku bêhtir ew sewab

Wa'de dabû: "Dê şehîd kim wî bi şîrê xwe'y şerîf"
Ma nebî îro peşîman ew ji tedbîra sewab

Şerhê halê min Mela, narit beyazê hê temam
vê sewadê gerçi her dem jê birin sed întîxab".

LEBO KURDAN

Le mulkî Kurdekan ewro tep û mij hênde peyda bû
Delêy mehşer xîzan e, ya le rojawa xur awa bû

Ke pûrî bêkes û xuşkî hetîwit çaw be firmêsk in
Ke malî bab û bapîrit serapa çol û rûxa bû

Temaşay dezgiranit ke, be kêrdî duşminî namerd
Dirrabû damenî pak'î-w be hîcran qelb-î sûtabû

Le jêr zincîrî zulm û bendî exsîrî çi mehzûn e
Temaşay daykî mehbûbit bike, çûn dest'î bestra bû

[24] Ke mulkî Mukrîyan(1) û şarî Sablax bê to xapûr e
Le ser qebrî ciwanan çawî nêrgis xerq de xwên da bû

Serapa mewtinî ecdadî pêşût ca temaşa ke
lebo'ç rûxawe, bo'ç sûtawe, kakit bo çi xenkabû?

Temaşa ke ke kanî Qulqulaxî(2) sûr û sûraw e
Ewe germibirînî kakit e çû l'êre kujrabû

Le mulkî xoşewîstî to dexwênê kund sibeynan zû
Ke "ey Kurdî feqîr, ta key denûy, heste, çi qewmabû"

Lebo çi to denûy, û xelkê bêgane be çalakî
bibestin destî pirrzorit, meger merdanegît wa bû!

Le nêw Kurdan kesêk mulkî nebê xo noker e bê şik
Le ser xelqî le ber mulk e ke emrî êwe mecra bû

Be bê mulkî weten, ey qewmî Kurd lêt yeqîn bê, toş
be exsîrî-w zelîlî ser debêy umrêk ke bot mabû

Degel Şewqî werin, ewro heta ku firsetû mawe
be îlm û me'riîfet têraw biken mewtin ke rûxabû

Qazîzade
M. Şewqî

(1) Mukrî: Îran Kürdistanî'nın Azerbaycan kısmıdır. Merkezi Sablax(Sawcblaq) şehridir.
(2) Sawcblaq şehri civarında, soğuk pınarlarıyla mâruf büyük bir şahikadır.

(*) Melâ Ehmedê Xanî hazaretlerinin Kürd edebiyatında lâyetmût bir mevki tutan bir şaheserleri olup, Kürd lisanının fasahat ve belâgatını isbat eden **"Mem û Zîn"** namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile **"Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti"** tarafından tab'ettirilmektedir. Kâğıdın ve tertibiyenin tereffuu gibi maddî manilere karşı âzamî fedakârlık ihtiyarına ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşrine karar verilmiştir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba **"Mem û Zîn"**ê em wê tebi' dikan; mizgînî li hemî Kurdan bit. Ê babetê mezinahîya kitêbê û sûreteke pîr nefîs dê derkevit. Me guhdarî giranîya kaxidî û giranîya heqê murettiban nekir û bi fîdakarîyek mezin em derêtxin.

ADRES:

Babıâli Civarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
"Jîn" İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babıâli Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5'inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Bu şikâyeti tekrar arz etmekle beraber, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

(*) Refîk-i mesaîmiz "Kürdistan" mecmuasının 4'üncü nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete'nin 35'inci numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfid makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Sebîlürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 395'inci nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

EMRAZ-I CİLDİYE VE EFRENCİYE MÜTEHASSISI DOKTOR ŞÜKRÜ MEHMED BEY

Hemşehrilerimizden Doktor Şükrü Mehmed Bey, pazardan maada her gün sabahdan akşama kadar, Galatasaray Mektebi karşısında Hırstaki ve nam-ı diğerle Said Paşa Hanındaki muayenehanesinde hastaları kabul ve en mü-kemmel usullerle tedavi eder.

Telefon: Beyoğlu, 1812

WERGERANÊN JÎMAREYA 14'AN

14'ÜNCÜ SAYININ ÇEVİRİLERİ

”SERSAL”(707)

Ulusların ulusal, dinsel, sosyal gibi birkaç türlü özel günleri vardır. Kürdlerin ulusal günleri de, Kawe’nin Dehak’ın zulmünü kırdığı gün, Salahaddin-i Eyyubî’nin doğduğu ve sultan olduğu gün ve bunlara benzer günlerdir. Dinsel günlerimiz ise bilinmektedir.

Kürdlerin bir de ”Sersal”ı vardır. Bu, Rumî Martın 9’uncu günüdür. Bütün Kürdler bu özel sosyal günü ”bayram” bilirler ve yeni bir yaşama başlangıç sayarlar; birbirlerini ziyaret etmeye koşarlar, kutlaşırlar ve birbirlerine armağanlar gönderirler. Kısacası, yaşamın normal günleri içinde bu günün özel bir ayrıcalığı vardır. Her ulus, böyle günlerini öbürlerinden ayırır ve böyle günlerde güler, eğlenir, gösteriler yapar.

Ne kadar acı duyuyoruz ki dört yıllık felâketli bir savaş ve onun gerekleri, Kürdleri, özel günlerinde de, normal günlerinde de, yaşamın gelip geçici dakikalarında da gülmek, eğlenmek gibi insanın en doğal ve en önde gelen haklarından da yoksun bıraktı. Bugün Kürdistan bir açlık ve sefalet yurdu, Kürdler de acı çeken ve ihtiyaçlar içinde kıvranan bir sürü. Artık gülmek ve eğlenmek akla gelir mi!

Büyük uluslar onlardır ki, esenlik ve sevinç isteyen böyle günlerdeki acılarını ve eğer çalışılırsa bu acı günlerin geçici de olabileceğini düşünerek, bir daha düşmemeye, sürekli ve sürekli yükselmeye kesin kararlılıkla azmederler.

Bu kadar acı anılardan sonra, bütün ırktaşlarımızın bu ”Sersal”ını içtenlikle kutlar, Kürdler ve Kürdistan için pek mutlu ve esenlikli günler dileriz.

JİN

(707) Kürdçede ”yılbaş” anlamına gelen ”Sersal” sözcüğü, derginin aslında kullanıldığı için, biz de çeviride sözcüğü aynen kullandık ve Türkçeye çevirmeye gerek görmedik.

GÖZLER KÖR, KULAKLAR SAĞIR MIDIR!?

Büyük Savaşın(709) başlangıcından beri gazete sütunlarını iyiden iyiye izleyip incelemekteyim. Tümüyle kişilikler üzerine ve dalkavuklukla boyanan bu sayfalarda, çaresiz ulusumun uzun ve acı keder ve sefaletine acıyan bir yüreğe, sızlayan bir vicdana rastlamadım. Yalnız, bir Diyarbekir evlâdının son zamanlarda heyecanlı birkaç sayfa inlediğini gördüm.

Büyük Savaşın hemen hemen ikinci yarısını oluşturduğu on şu kadar yıllık Meşrutiyet dönemi altında yaşayan kapalı bir diktaya karşı diller suskun, vicdanlar donuk, gözler kör, inançlar kararmış ve kalemler kırılacak, parçalanacak yerde çamurlara batırılmıştı. Ülkenin başına en umulmaz zamanlarda en öldürücü belâlar açan ya da açtıran, en öldürücü belâlara karşı bir mezar taşı kadar sessiz ve kayıtsız duran, bir günlük zevk ve sevincine dünyada her şeyi feda etmekten bile çekinmeyen duygusuz bir zümreden zaten ne beklenebilirdi ki!(710)

Altı yüzyıldan beri Darwin'in maymunu gibi ve fakat evrime değil, sürekli gerilemeye doğru garib başkalaşımalar geçiren ve bu durumuyla birlikte hâlâ gelecekte büyük dâhîlerini bekleyen çözülmüş ve alçalmış bir toplumsal kurumdan(711) ciddî olarak tarihsel olaylar ummak ve beklemek, bir olanaksızın varlığına ihtimal vermek gibidir. "Neme gerek, neme lâzım" duygusuzluğunu büyük bir erdem sayan ulusları, ne söyleyeyim, Allah ıslah eylesin.

Balkan Savaşında sözümona işlediği bir günahıtan, Büyük Savaşta savaş dergilerinin birinde affını dileyen Diyarbekirli hemşehrini doğru saydığım o günahını ben, mezar taşımın üstünde otlar, yosunlar bitinceye kadar taşımayı en büyük bir "ahret ihtiyacı" sayarım.

Nankör insanlığın(712) zulüm ve karanlığının başlangıcından beri binlerce işgalci komutanın atlarının ayakları altında çiğnendiği halde ırkının sağlamlığı zerre kadar bozukluğa uğramayan bir ulusun uygarlık çağı olan XX.

(708) "Keder" sözcüğü, tarafımızdan "hicran" sözcüğünün karşılığı olarak kullanılmıştır. Arapça olan "hicran" sözcüğü, Osmanlıcada hem "ayrılık", hem de "keder, onulmaz acı, dert" anlamında kullanılırdı. Burada kastedilenin ikinci anlam olduğu açıktır.

(709) "Büyük Savaş" adını, Osmanlıcada "Genel Savaş" anlamına gelen "Harb-i Umumi" adının karşılığı olarak kullandık.

(710) 656 numaralı dipnota bakınız.

(711) "Toplumsal kurum" deyişini, "heyet-i ictimaiye"nin karşılığı olarak kullandık. Anlaşıldığına göre yazar, bu sözle Osmanlı yönetimini kastedmiştir.

(712) "Nankör insanlık" deyişi, tarafımızdan "insanîyet-i kâfire" deyişinin karşılığı olarak kullanılmıştır. Arapça olan "kâfir" sözcüğü ve onun dişil biçimi olan "kâfire" sözcüğü, hem "hakki ve gerçeği inkâr eden kimse", hem "Allah'ın varlığını ve birliğini inkâr eden kimse" ve hem de "kendisine yapılan iyiliği inkâr eden, nankörlük eden kimse" anlamlarına gelir. Burada kanımızca yazarın kastedtiği, üçüncü anlamdır.

yüzyılda kanlı ve feci bir sefaletle uğratıldığını gören hemşehrinin bu tövbesinde, bu af dileğinde ne ölçüde haklı ya da haksız olduğunu kestirmek olanaklıdır. Erkeksiz kalan köylerin mezarlıkları eğlence yerine çevrilirken, sınırlarda değil de yıkıntıya dönmüş o yurdun koruyucusuz evlerinde Selânikli, bilmem nereli birtakım acımasız ve kana susamış çeteler haydut oyunlarını sahneye koyarlarken, tüm bunların tek nedeni olan bir iğrenç ve dalkavuk çevreye karşı vaktiyle pek haklı olan sert eleştirilerinden ötürü kendini suçlayan ve sonra günahının affını dileyen hemşehri, bilmem ki eski görüşüne dönmüş müdür?

Mermer sütunlu saraylarında binlerce küheylanlarını, ormanlarında nazlı ceylânlarını, tarlalarında ordular besleyen harmanlarını, ipekli Acem halıları ile süslü hanlarını, kısacası uygarlık lordlarını bile imrendirecek olan bütün servet ve zenginliklerini düşman elinde bırakarak başaşik, yalın ayak, çırlıçiplak durumda yollara düşen ilerigelenlerin Diyarbekir surları önünde açlıktan öldüklerini, hem de nasıl feci bir sefalet içinde öldüklerini, tarih hiç kuşkusuz ki yürekleri paralayan bir ağıt ile yazacaktır.

Ermeni faciaları, aslında söylendiği kadar bir önem taşımıyordu; ama dünyayı velveleye verdi, dillere destan oldu. Ya şu sahipsiz, şu talihsiz ulusun başına gelen türlü türlü felâketleri, bir anlık olsun kim hatırlayacaktır? Yoksa buna İsrail'in sûru mu ağlayacaktır!(713)

Sana soruyorum, hey yaldızlı uygarlık:

Başkasının hakkını çiğnemeyenlerin hakkı ne zaman tanınacaktır! Haksızlıklar ne zamana kadar "hak" diye takdir edilecektir! Sen haksızlığı "hak" diye gösterdikçe, kim ne zaman hakkı yerine getirecektir! Hakkın yaptırımcı gücü derhal senin, yine hakka dayalı bir biçimde güvenceni oluşturması gerekirken, ne zamana kadar hakkın üzgün feryadı zulüm ve zor altında susturulacaktır! Bari, takındığın maskeyi kaldır da iğrenç yüzünün altında sırtan dişlerin biraz görünsün; kana susamış bir canavara yaraşır öfkenle görün; görün ve gizlenme! O zaman, tarihin, eline uzattığı aynaya bak; gör ki ne iğrençsin!

Ey her biri birer yiğitlik anıtı olan Kürd gençleri! Size sesleniyorum:

Tekniği ve uygarlığıyla, bilim ve sanayiyle, en üstün zekânın göstergesi olan yapıtlarıyla yükselen ve fakat vicdanıyla sürekli ve sürekli olarak alçalan XX. yüzyılın kulakları sağır ve gözleri kördür.

"Sana senden gelir âlemde ger imdad lâzımsa".(714)

Teslim edilmeyen hak teslim ettirilir, söndürülen ocaklar yakılır. Bunları yapacak ve yaptırarak sizlersiniz. Düşününüz ki her biriniz birer büyük tarih yaşıyorsunuz. Geçirdiğiniz olaylar zinciri içinde ülkenize ait ne feci sahnelere tanık olmadığınız ki! Felâketler insanı çaresiz, bazen de şaşkın ve dili tutulmuş olarak bırakır. Ne var ki kahraman o kişiler ve o milletlerdir ki, başları,

(713) 657 numaralı dipnota bakınız.

(714) 658 numaralı dipnota bakınız.

her bir felâket darbesi yedikçe biraz daha dikilir ve yukarı kalkar. Sizin herkesten çok bu gibi üstün karakterlere sahip olduğunuzu dünya da onaylar. Durgunluk ve ağır davranma, sönük ve donuk ruhlara yakışır. Zaten onlardan fazla bir şey beklemek boşunadır. Toplumsal inancı genç ruhlarda aramalıdır; dikkat buyurulsun, "genç ruhlar" diyorum, yaşlılık söz konusu değildir. Kendi geleceğini kendi eliyle belirleyen bir ulus sürekli olarak yaşar; ve ancak böyle bir toplum yaşamaya hak kazanabilir. Dizgini yabancı ellerde ya da yetersiz ellerde kalan bir ulusun ise vay haline!

Siz, ey Kürd gençleri! Siz de elbette gördünüz: Eldeğmemiş namus ve ahlak tanrıçalarının pâk ve temiz göğüslerinde dost elleri gezdi. Tanrım, bu iğrençliğe, bu ahlak düşüklüğüne karşı iğrenmemek, tiksинmemek ve sonra da tükürmemek mümkün müdür! İnandım ki savaşı ve sefalet, ahlak ve erdemin en güzel göstergesi imiş!

Bosfor'un(715) beyaz yalılarında içki dağıtan kızlar kadeh sunarlarken, Kafkasların karlı ve buzlu eteklerinde memeleri üstünde yavrusu uyuklayan anneler, anne kucağında meme emen yavrular açlıktan yokluğa yuvarlanıyorlardı; tipilerin, fırtınaların koynunda serilen sahipsiz, öksüz çocuklar, başları ucunda ağlayacak bir ziyaretçi dahi göremeden, solgun bakışlarla öbür dünyaya süzülüp gidiyorlardı; yorgunluktan, yoksulluktan birer iskelete dönmüş dinç yaşlılar, yaşamın son soluğunu tüketiyor ve uzun süren ömürlerini bir lokma uğruna yok ediyorlardı; karlı yollarda birer kurban sürüsü gibi ölüme sürüklenen insan kümeleri ölümü hasretle arıyor, karlarda açılan soğuk mezarlara canlarını teslim ediyorlardı. Bunları hiç bir göz görmedi; Tanrı'ya yükselen ağlayışlarını, çığlıklarını hiç bir kulak duymadı.

Demek gözler kör ve kulaklar sağırdı.

Fakat siz gördünüz ve duydunuz, ey Kürd gençleri! Bu sorumluluğu tarih yüklenmez; onu her zaman zalim ve dalkavuk olarak gördüm. Yüzyılımız kabul etmez; çünkü o da bencil ve nankördür, kendini beğenmiş, ihtiraslı ve vefasızdır. Hükümet üzerine almaz; çükü senin iradenden doğmuş ve sözde senin temsilcindi. Cezanı kendi elinle belirledin demektir. Ey talihsiz Kürd gençleri! Bu sorumluluğu siz talihsiz omuzlarınızda taşıyacaksınız. Karamsar ve üzgün olmayınız!

Zararın neresinden dönülse kârdır. Ne var ki bu kârı hızla sağlayamazsanız, yarınki kuşaklar size soracaklardır:

Gözleriniz kör, kulaklarınız sağır mıydı!

Hizanîzade
Kemal Fevzi

KÜRD HANIMI

Uygarlığın bir ölçüsü de, kadının toplumdaki yeri ve ulaştığı başarılarıdır. Uygar uluslarda kadın gerçekten o ulusun yarısıdır; erkeğin sahip olduğu her çeşit hak ve ayrıcalık, saygınlık ve önem, hatta kimi zaman fazlasıyla kadınlara da cömertçe verilir.

Gelecek kuşakların temelini kadınlar kurar. Kadınları iyi yetiştirmemiş, analık görevlerini takdir etmeyen uluslar öksüz demektirler. İlkel kavimlerde bile kadınların erkekler üzerine özel bir nüfuzu vardı. Bu nüfuzu, bu kavimlerin tarihinde değişik biçimlerde, örneğin Arapların ıllkellik döneminde görürüz. Kadınların örneğin savaşta erkekleri yüreklendirme göreviyle görevlendirilmeleri, hatta yaralıları bakmaları bir çeşit nüfuzdur. Kadını pek fena ve hor gören ve işi, kadını insanlık zümresinden saymamaya kadar götüren toplumlar da olmuştur ve vardır.

Şurası kuşku götürmez bir gerçektir ki kadının Müslümanlıkta sahip olduğu yer ve haklar, bugün kendisine lâıık görülmeyen yerden pek yüksek ve bugün kendisine lâıık görülmeyen haklardan pek geniştir. Din işlerine aklı erenlerin ve din bilginlerinin görevi, dinsel hakları esirgemek değil, bu hakları zamanın gereklerine göre genişleterek ve yeniden düzenleyerek kulanılmasına engel olmamaktır.

İslâmda kadın haklarının dinin temel kurallarına aykırı olarak ne kadar yanlış anlaşıldığını, bugün de ne kadar yanlış uygulandığını anlamak için, değişik Müslüman milliyetlerdeki ve bu milliyetlerin değişik tabakalarındaki kadını incelemek yeterlidir sanırım:

Hepsi aynı dine bağılı bulunan Kürd, Türk, Arap, Çerkes, Arnavut kadınlarından her biri bugün nasıl birbirine benzemeyen, kimi zaman da birbiriyile çelişen koşullar ve durumlar içinde yaşıyorlarsa, aynı soyun köylü, kentli gibi tabakaları da birbirinden ayrılan yaşam biçimleri gösterirler. Dinin emirleri genel ve istisnasız iken, neden aynı dine bağılı olanlar arasında aynı dinsel niteliğin anlayış ve uygulamasında bu ölçüde farklı bir başkalık vardır? Bu konuda, örneğin kıyafet konusunu ele alarak diyelim ki, neden Müslüman Arnavut kadını, Müslüman Kürd kadını, Müslüman Türk kadını, Müslüman Arap kadını, Müslüman Çerkes kadını başka başka şekillerde örtünüyor, ya da bunlardan biri ya da bir bölümü örtünmeyi başka anlamda anlayarak bizim istediğimiz biçimde saklanmıyor? Şimdi, bunlardan bazıları hakkında, "Müslümanlığın emirlerine ya da belirleyici geleneklerine uymuyorlar" mı diyeceğiz?

İşte bu farklardan ortaya çıkıyor ki, kadının bugünkü değişik yaşam biçimlerinden, herhalde Müslümanlığın asıl amacına uygun düşmeyenleri çoktur; başka bir deyişle, bu biçimlerden olsa olsa ancak bir tanesi Müslümanlığın emrettiği ve gösterdiği usule uygundur, yani doğrudur; öbürleri yanlıştır. Çünkü dinin bir gerçekten ibaret olması gerekir. Gerçek ise birdir, çeşitlilik kabul etmez. O halde, Müslüman kadınlardan bazılarının kıyafetlerine bakarak, "dinin emrettiği biçim zamana göre budur, diğerleri şeriata

ve dine uymamaktadır” demek zorunda kalırız. Acaba bu, hangi Müslüman kitlenin ya da kitlelerin kıyafetidir ki zamanın gereklerine en çok uyar ya da tümüyle uygun düşebilir? Bu soruya, belki aşağıdaki sözlerimiz az-çok bir yanıt verebilir.

*

Burada, asıl konuyla ilgili olmayan ve fakat değinilmesi gereken bir sorun ortaya çıkıyor:

Acaba İslâm dini milliyetlere ne kadar yer veriyor? Onların ulusal yapılarını olduğu gibi korumalarına müsaade ediyor mu? Yoksa dine aykırı olan yönlerin değiştirilmesinden sonra mı ulusal geleneklerin yaşamasına izin veriyor? Ve yoksa milliyetleri büsbütün din kazanı içinde kaynatıp ulusal varlıklarını unutturmak amacını mı taşıyor?

Bu sorulara, daha yetkili olanlar yanıt versinler.

Ben yalnız şunu diyeceğim ki, dine bağlılıkları herkesçe kabul edilen Kürdler her şeyi ulusallaştırmışlardır. Bu kadar inançlı ve dinlerine bu kadar sağlam biçimde bağlı olan bu ulusun dinsel ödevlerinin her yönünde bu ulusal özümsemeyi görmektediriz.(716)

*

Konuyu buraya kadar getirdikten sonra Kürdlüğe geçelim:

Asıl konuyla ilgili olmayan yukarıdaki sözlerimizde, ”Kürdlerin dine bağlılıkları herkesçe kabul edilmektedir” dedik. İşte biz, bu kadar dindar olan bir toplumun kadınlarının durumunu çağımızın gereklerine pek uygun buluyoruz. Bu durum, çağdaşlaşmak isteyen ve başta aydınları olduğu halde bu amaca doğru yürüyen Kürdlük için o kadar elverişlidir ki, yenileşen bazı uluslarda ve örneğin Türklerde olduğu gibi ayrıca çapraşık bir ”kadın sorunu” doğmasına olanak yoktur. ”Aman, bu kadın açık-saçıktır, ötekisi erkeklerle konuşuyor, şu örtünmeye uymamıştır” gibi dedikodulara kaynak olabilecek durumlar Kürdlük toplumunda mevcut değildir.

Kürd kadını esasen özgürdür, evinin hakimidir; örtünmenin Müslümanlığın belirleyici gelenekleri dışındaki gereksiz bağlarından özgürdür; erkeklerin de içinde bulunduğu sosyal yaşama, saygın bir konuma sahip olarak karışmıştır. Biraz daha yukarı tabakaya bakarsak bir kadınlar saltanatı da görürüz. Zaten çağımız, kadınların da saltanat hakkını onaylamaya yanaşmadı mı! Kürd kadını, erkeklerle olan sosyal ilişkilerinde kocasının, yani erkeğinin görevini de görür; örneğin misafir kabul eder, erkek gibi bizzat ağırlar.

Kürd hanımının üstün ve seçkin bir özel karakteri de vardır. Size gerçek bir örnek sunayım:

---

(716) 660 numaralı dipnota bakınız.

Koca evde olmadığı bir vakit, Kürd olmayan yabancıların biri gelir. Yaz günüdür. Genç Kürd hanımı, misafire evin önündeki ağacın altında yer yapar ve usule uygun olarak yemek ikram eder. Misafir yemeğini yerken, genç hanımı arzusuna uygun görür ve yemeği unutmak ister. Hanım ciddiyetini bozmaz. Misafir de yemeğini bitirir. Şimdi kendisinde daha çok ümit uyanmasın mı! Şımarır. Ahlakı gibi pazuları da güçlü olan genç hanım, bu nankörü hemen yanındaki ağaca bağlar. Misafir orada bekleyedursun, akşam evin ağası gelir ve şaşkınlıkla sorar:

—Bu kimdir?

Hanım:

— Senin malını çalmak isteyen birisi.

— Hırsızlığa mı gelmiş? Kim bağladı?

Hanım:

— Evet, senin ırzını çalmak istedi, ben de öyle bağladım.

Kürdün namusluluk duygularını kabartan bu olay karşısında bu hırsızın yaşamını kadının şu sözleri kurtarır:

—Sabahtan beri böyle çektiği ceza yeter; ötesini bana bağışla.(1)

Bu, yüksek bir karakterin sağlamlığının olağan bir örneğidir. Böyle örnekler Kürdlük toplumunda o kadar çoktur ki genele yaklaşıp.

Ayrıca, ne bir Kürd koca ya da baba, karısından ya da kızından kuşkulanaarak, "ben evde bulunmadığım zaman sakın içeriye kimseyi almayasın"; hele, "sakın yüzünü göstermeyesin, yoksa seni döverim, öldürürüm" diye bir sınırlamayı hatırına getirir ya da uygulamaya kalkışır; ne de bir Kürd kadını, elde etmiş olduğu bu geniş özgürlüğü kocasının ve ailesinin aleyhine kullanmaya savaşıp. Bu sosyal bir dengedir ve bir uygarlık başarısıdır ki Kürd ulusu için herhalde değerli bir varlık sayılır.

Bundan başka, Kürd kadını çocuğunun mutlak ve tek eğiticisidir. Her Kürd çocuğunun ruhunda, anasının eliyle ve ruhuyla karıştırılmış pek çok ve güçlü bir karışım vardır. Bu nedenle Kürd kadınları ile erkekleri, birbirlerine öylesine yakın bir karakterin sahibidirler.

Birden fazla kadınla evlenmeyi de Kürdistan'da mensupları pek az olan bir sınıfın birkaç ferdine özgü, boşamayı ise genellikle Kürdlerde yok denecek kadar nadir görürüz. Karısını boşayan bir erkek ve boşanmayı hakketmiş bir kadın, aile ve yaşıt arkadaşları arasında kazanacağı nefretle, pek çok kez bir daha evlenememeye ve hele kadın bir daha koca bulamamaya mahkumdur.

İşte Kürd kadınının doğal durumu, günümüzün gereklerine bu ölçüde uygundur. Eksik olan bir şey varsa, ulusal alışkanlıklardan doğup, yazılı olmayan ulusal gelenekler içinde gelişen karakter belirleyici bu terbiyenin, aydınlatıcı kurallarla ve çağdaş öğretim kuralları ile de olgunlaştırılıp taçlandırılmamış olmasıdır.

(1) Bu olayı, geçmiş olduğu bir Kürd köyünde işitmiştim. İstanbul'un yüksek okullarından birisinde ünlü bir tarih bilgininin güvenilir bir kaynaktan duymuş olduğunu belirtmesi, olayın oluşunu bir kat daha doğrulamıştır.

Bu eğitim kurallarını, bu öğretim kurallarını uyguladığımız gün, Kürd kadınının erdem derecesini, yetiştirdiği çocukların nasıl imrendirici bir vatan temeli kuracaklarını göreceğiz.

Bu geleceğin pek uzak olmadığına inanıyoruz.

Vanlı

M. C. Selimbegî(717)

KÜRDÇE ÜZERİNE

Geçen sayılarınızdan birinde "Kürdçe Dilimiz" adlı bir yazı vardı. Önemli bir konuya değinen o yazıya ilişkin birçok görüşlerin birbirini izleyerek geleceğini sanıyorum. Bu arada, çözülmesi istenen iki büyük sorunun tamamıyla tartışılıp incelenmesini dilerim.

Dilimizden sözedildiği zaman, biri Kürdçenin bugünkü ulusal gereksinimlere uygunluk derecesi ve gelecekteki biçimi, öbürü de Kürd ulusunun gelişmiş halklara oranla var olan ve görülen uygarlık eksikliklerinin asgarî bir zaman ve güç harcanarak giderilmesi çarelerini sağlayacak bir yazma usulünün bulunması gibi önemli, ve önemleri oranında da çapraşık iki sorun meydana çıkar.

Bana göre her Kürd, bu iki sorun hakkındaki görüşünü, uygun bulduğu çözüm yollarını ulusal kamuoyumuza sunmalıdır. Sunmalıdır ki fikirlerin çarpışmasından gerçeğin ışığı çıksın ve o gerçeğin ışığı, bu işlerle uğraşmak isteyen gayret ve himmet sahiplerinin çaba ve sebatları için kılavuz olsun.

Yıllardan beri ve özellikle son yıllarda, aydın olan ve olmayan birçok millettaşlarımla, dilimizin bugünkü ve gelecekteki durumu ile ilgili söyleşilerde bulunurum. Bu tartışmalarda, genellikle üzerinde aynı görüşü paylaştığımız iki nokta vardır. Düşünen, düşündüğünü söyleyebilen her Kürd, yana yakıla diyor ki:

"Dilimizin bugünkü durumu, bir bilim dili niteliğini taşıyor olmaktan çok uzaktır.(1) Nüfusu milyonlara ulaşan ulusumuzun bütün kolları arasında anlatma ve anlama aracı olacak bir ortak dile ihtiyaç vardır. Bu ihtiyaç, zaman geçtikçe yaşamsal bir durum alıyor. Sonra, bizim bugünkü yazma usulümüz ve imlâ usulümüzle hiç bir zaman, elektrik hızıyla ilerleyen bilgi ve uygarlık kervanlarına yetişilemez ve yüzyılların aramızda açmış olduğu boşluklar doldurulamaz".

Şimdi sorarım: Bu sözler bir gerçek, hem de acı, delen ve sızlatan bir gerçek değil midir!

(717) 662 numaralı dipnota bakınız.

(1) Bu yargı, sade bir Kürdçe için verilmiştir. Türkçe ve Farsça ile karışık bir dil nazarı dikkate alınırsa biz de en zor ifade edilebilecek düşünceleri tümüyle anlatabiliriz. Dilimiz, bu koşullar içinde meydana getirilmiş yüzlerce esere sahiptir.

Madem ki sorunu kavrayanların çoğunluğu bu eksiklikler üzerinde birleşiyor, hastalık teşhis edilmiş demektir. Şimdi, bize doktorlar gereklidir ki bu hastalığın ortadan kaldırılması için gereken ilâçları düzenleyip hazırlasınlar. İş buraya gelince, yazık ki ne yazık! Herkes yalnız söylüyor, fakat bildiğini, anladığını yazmıyor ki kamuya mal olsun. İş yapmaya gelince o alanda bir girişimi ne gördük, ne de işittik.

Neyi bekliyoruz! Madem ki içimizde iyi-kötü bir şey düşünenler vardır, düşünebildiklerinin ve söyleyebildiklerinin onda biri kadar bir girişim ve faaliyet eseri göstersinler. Böyle bir eser güzel bir örnek olur; hiç kuşkusuz, bu örneği izleyecek birçok yurttaşımız bulunur. Bir kez yola girildi mi, sürekli artacak olan bir genel şevk ve arzu, bu yüce faaliyet yolunun yolcularını artırdıkça artırır.

*

Hayır belirtisidir inşallah, ben bu satırları yazdığım dakikalarda ulaşan "Jin" in sayısı, bir müjde getirdi. Karanlıklara düşürülen milliyet ve geleceğimize bir aydınlatma parıltısı gönderen bir ulusal girişime ilişkin ayrıntıları heyecanla, sevine sevine okudum.

Kurulup faaliyete başladığını büyük bir sevinçle okuduğum **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** nce, uygarlık çağı olan XX. yüzyılda, genel ya da özel çalışma alanlarında varlığına kesinlikle inanılan ve gereklerine tüm ulusların baş eğdiği bir gerçeğin, örgütlenme ihtiyacının tamamen takdir edildiğini görmek de ayrıca göğsümü kabarttı. Yaşadığımız dönem, örgütlenme ve işbölümü yapma dönemidir. Bu çağda bireyci faaliyetler, (fikrim yanlış anlaşılmasın, "kişisel girişimler" demiyorum) kesinlikle sonuçsuz kalmaya mahkûmdur.

Hele, Dernek Programının dile, milliyet ve millî varlığın ilk temeltaşı olan bu çalışma alanına en çok önem vermesi, baş eğilerek teşekkür edilmeye değer bir uyanıklık belirtisidir. Kutsal bir vatan sevgisi ve büyük bir özveri ile işe başlayan bu mücahidlerin muhtaç oldukları manevî desteği ve maddî yardımını elde edebilmelerini dilerim.(718) Tanrı yardımcıları olsun.

Burada bir hatırayı anmadan geçmeyeceğim:

Beş-altı yıl önce, pek feci durumlar ve koşullar altında, bugün yokluğunu acı ısıraplarla duyduğumuz ulusal kurumların ilk temelini yaşamları pahasına kurmağa çalışan genç kahramanlarımızı hatırlıyorum.(719) Büyük Savaşın zalim ve kanlı eli, ulusal hazinemizin ne yazık ki sayıları pek az olan değerli cevherlerini aramızdan ayırdı ve geniş savaş cephelerine dağıttı. Gittiler. Onlardan bize geri gelen, yalnız acı haberlerdi. Her haber, yüksek bir ulusal gurur ve şaşılacak bir doğal cesaretin coşturduğu bir özveri ile yaşamlarını yitiren bu kahramanlardan birkaçının güneş gibi batışı olayını bildir-

(718) 663 numaralı dipnota bakınız.

(719) 664 numaralı dipnota bakınız.

di. Ölüm kavramını hatırlarına hiç yanaştırmayan o gençlerin yiğitlik anılarını, acı sonlarını düşündükçe, hâlâ tüm varlığımla inler, kıvanç duyar ve ağlarım.

Ey, saldırıya uğrayıp ayaklar altında çiğnenen vatani kendilerine bir geniş mezara çeviren gençler, rahat uyuyun!

”Ümid”iniz ölmedi.(720) Nice bin dert ve sıkıntıyla tutuşturduğunuz ulusal ümit meşalesi, yine sizin gibi genç ve ateşli beyinlerin elinde, geleceğin yolunu aydınlatan bir ışığa dönüşmek üzeredir.

Ah, eğer onların kurdukları ulusal müessese, gereken yardımları elde edebilseydi ya da bugüne kadar yaşasaydı, hiç şüphe etmiyorum ki bu dakikalar da bizi müthiş bir baskı altında sızlatan ulusal eksikliklerin birçoğunu doyurucu bir biçimde tamamlanmış görececek ve kendimizi şimdiki kadar öksüz ve dayanaktan yoksun bulmayacaktık.

*

Şimdi asıl konumuza dönerek şu sorunu gözden geçirelim:

Kürd’ün bir ortak dili var olabilir mi?

Bilinmektedir ki dil, ulusların en canlı bir müessesesidir. Belirgin, zorunlu bir ihtiyacı karşılayamayan müesseseler yaşayamaz; zorla yaratılsa, uygulanmasına ve izlenmesine ömürler harcansa bile, madem ki duyulan bir ihtiyacı karşılayamıyor, yararsızdır; birçok zararlar doğurur ve sonra da yok olup gider. Örnek ararsanız, talihsiz Osmanlı ülkesinin yürekler paralayan bugünkü durumunu hazırlayan son yüzyıllık idarî ve kültürel etmenleri dikkate alınız.

O halde aranacak şey, Kürd ulusu arasında bir ortak dil ihtiyacının varlığıdır.

Elimizdeki 3—4 yüzyıllık divanlarda, milliyet ateşinin bugünkü genişliğe ulaşmadığı çağlarda bile, Kürd’ün bu ihtiyacı kavramış olduğunu ve onu ateşli nağmelerle dile getirdiğini hayret ve saygıyla görüyoruz. Daha sonra çağımızın milliyet akımına tüm inançları ile bağlanan, siyasal değişimle Türkiyeli ve İranlı her Kürd, gereğine ve elde edilmesine şiddetle inandığı ulusal tanışma ve birliği sağlamak için ortak dil ihtiyacını, yüreği sızlayarak duyuyor ve bu duygusunu her fırsattan yararlanarak ilân ediyor. Eminim ki her Kürd, yaşamında çok kez bu görüşleri işitmiştir.

Şimdi, görüldüğü ki ihtiyaç sadece duyulmuyor, gerçekten de vardır. Bu nedenle, o ihtiyacı karşılayacak müessese, yaşamak için muhtaç olduğu yamsal koşullara, evrimleşme gücüne sahip bulunuyor demektir.

”Ortak dil edinmek mümkün müdür?” sorusuna verilecek yanıt, sürekli çabaya bağlı, uzun zamanlara muhtaç olmakla birlikte, kısaca ”evet”ten ibarettir.

Bu takdirde biz Kürdler, ortak bir dile nasıl sahip olabiliriz?

(720) 665 numaralı dipnota bakınız.

Bazı kimseler biliyorum ki, Kürdçenin birçok lehçelere sahip bulunmasını, böyle bir amacın gerçekleştirilmesine engel sanıyorlar.

Bunlar aldanıyor, pek yüzeysel düşünüyorlar. Lehçeler bir engel olmaktan çok, dilimiz için tükenmez birer sözcük hazinesi ve dolayısıyla bir nimettir. Yararlanma yolunu bulan bir incelemeçi, onlardan sonsuz yararlar sağlar.

Hem bu yalnız bizde, Kürdlerde var olan bir olay değildir; dünyanın en düzgün ve zengin dillerine sahip uluslarda dahi, yüzyıllarla sayılan edebiyat dönemlerine rağmen, hâlâ eski canlılığıyla yaşayan ve konuşulan lehçeler(patois) vardır. Onlar arasında, ortak ve edebî dile sözcükler bakımından pek yan bakanları ve hatta öbürleri tarafından asla anlaşılamayanları bulunduğu halde, bizim lehçelerin en büyük ayrılıkları, hemen hemen harflerin değişik olması ile sınırlı gibidir. Bu nedenle lehçeler, konuşuldukları kitle arasındaki yaşam haklarını korumakla birlikte, kamunun olabilecek edebî bir ortak dil edinilebilir ve genelleştirilebilir kanısındayım.

Bugünkü edebî dillerin çoğu, ulaşmış oldukları birlik ve ortaklık mevkilerini, pek uzun yüzyılların geçmesine borçludurlar. Eski dönemlerde uluslar arasında var olan bazı kurumlar, dillerin birleşmesine ve genelleşmesine aracılı olurdu. Örneğin hac ödevini yerine getirmek için Mekke'ye yolculuk gibi zorunluluklarla "Ukaz Pazarı" ve "El-Mecenne Pazarı" gibi sosyal kurumların yüzyıllarca sürekliliği, pek aykırı Arap lehçelerinin tasfiyesini ve nihayet "Kureyş dili" şeklinde birleşmesini sağlayabilmiştir.

Fakat Kürd dili için bu şekilde bir tasfiyenin meydana gelmesini beklemek olanaksızdır. Kürd'ün üzerinde yaşadığı toprakların coğrafi durumu ve zamanımızın böyle bir tasfiye ve birleşmeye kesinlikle elverişli bulunmaması, bizi, başka bir faaliyet biçimini kabul etmeye iter; o da "yayın yöntemi"dir.

Buna ilişkin görüşlerimi ikinci yazıya bırakıyorum.

Kudîyê Bitlîsî

KÜRDLERDE ATASÖZLERİ(721)

—Law Reşîd Bey kardeşimize sunulur—

Sevgili ”Jîn”in edebiyat sayfalarını süsleyen o tatlı ”Kürd Atasözleri”, kuşku yoktur ki her Kürdün ve her merak sahibinin dikkatini çekmiş ve sevgisini kazanmıştır. Herhangi birisi hakkıyla incelenip üzerinde düşünülürse, altında birçok dolaylı anlamın ve gerçek öğütün saklandığı görülür.

Dikkate değer ki her bir söz, bir olayın ölmez bir anısı, canlı bir tarihidir; her bir cümle bir doğa kanunudur, tecrübe üzerine kurulmuştur. Yoksa, her isteyen istediği gibi bir atasözünü hayalinde düzenleyip ortaya koymuş değildir.

”Kürdçe” genel adı altında toplanan ve bu dilin genişlik derecesine kanıt olan çeşitli lehçelerdeki atasözleri tümüyle toplanıp yazılmadığı gibi, pek çoklarının olay ve öyküleri de yazılmamıştır. Yalnız, yaygın biçimde kuşaktan kuşağa söylenerek bize ulaşan atalarımızın o ebedî ve birçok dolaylı anlam taşıyan sözlerini hakkıyla arayıp toplamak zahmet ve fedakârlığını göze alarak bu işe girişmek, yine Kürd gençlerine kalmış bir ulusal görevdir.

Ben de, Law Reşîd Bey kardeşimizin yaptıkları gibi, öteden beri hatırımda kalanları, bazılarını da öyküleriyle birlikte yazıyorum. Ve elde ettikçe, ”Jîn”in sayfalarında saygıdeğer okuyucularıma sunacağıma söz veriyorum. Başarı Allah’tandır:

* *
*

”Eger kûsî çorq e Kurdî xeq e, kûsî ne çorq e Kurdî ne xeq e”.

Kaplumbağa yürürse Kürd aptaldır, kaplumbağa yürümese Kürd aptal değildir.

Bu şive, ”Berferatî” dediğimiz ve Fırat’ın her iki yakasında yaşayan Kürdlerin şivesidir. Öyküsü şöyledir:

Bu dolaylarda en çok yetişen pamuk, tütün ve bunlara benzer ürünlerdir. Bir Kürd, büyük güçlüklerden sonra hazırlayabildiği bir yük yumak ipliği satmak üzere Urfa’ya götürür. Her yerde olduğu gibi burada da esnaf ve tüccarın vurguncularının bulunmaması mümkün müdür!

Zavallı Kürd de alıcı ararken böyle açıkgöz birkaç esnafa rastlamıştır. Alıcılar hünelerini burada da göstererek, Kürdün elinden geçim vasitasını ucuzca alırlar. Kim bilir, zavallı, köyünden gelirken evine neler vadetmiş, ne ümitler beslemişti! Ama düş kırıklığı. . . Az zaman sonra fena aldatıldığını

(721) Bu yazıdaki Kürd atasözlerinin orijinalleri ve Türkçe çevirileri yazının aslında yer aldığı için, biz burada onların hepsini yeniden yazmaya gerek görmedik. Sadece, yazının aslında geçen önemli açıklamaları ve dipnotları çevirmekle yetindik.

anlar. Artık o saatten başlayarak öç alma düşüncesi, yaralanmış hayalinde gelişmeye başlar.

Bu kez köyüne döndüğünde, büyük bir yoğun çaba ile ve çeşitli zahmetlerle bir miktar iplik hazırlama görevini hanımına verir; kendisi de çoluk-çocuklarıyla birlikte kırlarda, dağlarda, bağlarda kaplumbağa toplamaya koyulur. Hazırlanmış ipliklerle kaplumbağaları ayrı ayrı sımsıkı sararak yeniden bir yük yumak hazırlar ve haydiii, Urfa'ya yolculuk!

Urfa'ya varır varmaz, eski alıcılarına bilgi vermeyi ilk görev bilir. Eskiden aldıklarının zevkine ermiş olan açgözlü alıcılar, "Kurdî xeq e, Kurdî xeq e"(Kürd aptaldır, Kürd aptaldır) diye bağırarak, insafsız avcı gibi avlarının üzerine üşüşürler. O zaman Kürd, içinden "eger kûsî çorq e Kurdî xeq e, kûsî ne çorq e Kurdî ne xeq e" der.

Gerçekten de kaplumbağalar kımıldasaydı, Kürdün aptallığı ortaya çıkardı. Ne var ki bir kez sımsıkı sarılmış bir kaplumbağada yaşam ve hareket düşünülebilir mi! Böylece hünerli Kürd, kırların o büyük yaratıklarını kalın ve ağır kabuklarıyla, açgözlü ve vurguncu alıcılarına yutturur.

Şunu söyleyelim ki Kürd, hakkını kimseye bırakmaz ve düşmanının yaptığı aynı hareketle karşılık verir.

* *
*

"Bira avis bî, bira dereng bî".

Yüklü olsun da geç olsun.

Türklerin "geç olsun, güç olmasın" atasözü bunun karşılığıdır.

ÖYKÜSÜ:

Bir Kürd, bir soydaşından bir inek satın almak ister. Tabîî, gebe olup olmadığını sorar. İneğin sahibi, "yüklüdür, fakat uzaktır" der. Alıcısı da "bira avis bî, bira dereng bî" der ve ineği alır.

* *
*

"Gurîyê me mir, gulîzêrîn bû".

Kel hizmetçimiz öldü, altın saçlı oldu.

ÖYKÜSÜ:

Bir ailenin kel kafalı bir hizmetçisi varmış. Son derece dürüst ve çalışkan olduğundan, efendilerinin sevgisini kazanmıştı. Zavallı öldükten sonra, o ailenin onurundan ve saygınlığından ötürü taziye gelen kadirbilir kimseler, "ölülerinizi iyilikle anınız" anlamındaki yüce söze uyarak, hizmetçinin iyiliklerini ve fedakârlıklarını övücü bir dille anlatırlar. Öbür tarafta evin kadını bu övgüleri işitince şöyle der: "Gurîyê me mir, gulîzêrîn bû".

(Devamı var)

MÜJDE

Melâ Ehmedê Xanî hazretlerinin Kürd edebiyatında ölümsüz bir yer tutan bir şaheserleri olup Kürd dilinin fasahat ve belâgatını kanıtlayan "**Mem û Zîn**" adındaki manzum romanları, Tanrı'nın yardımı ile **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** tarafından basılmaktadır. Kâğıt ve dizgi-baskı masraflarının yüksek olması gibi maddî engellere karşı en büyük ölçüde fedakârlık yapılmasına ve edebî değerine uygun bir biçimde yayınlanmasına karar verilmiştir. Saygıdeğer okuyuculara müjdeleriz.

* *
*

Çalışma arkadaşımız "**Kürdistan**" dergisinin 4'üncü sayısı da yayınlanmıştır. Birçok seçkin yazıları içeren adı geçen dergiyi saygıdeğer okuyuculara tavsiye ederiz.

LÎ SER ZIMANÊ KURDÎ

Di yekê ji jimareyên we yên berîn da nivîsarek bi sernivîsara "Zimanê me yê Kurdî" hebû. (722) Di heqê wê nivîsarê da ku li ser babetekî giring bû, ez bawer dikim ku gelek dîtîn dê li pey hev bên. Di vê navberê da ez jî dixwazim ku du alûzîyên mezin ên ku bişkaftina wan pêwîst e, li ser wan bi temamî munaqêşe û lêkolan bê kirin.

Dema ku qala zimanê me tê kirin, du şolên giring, û li gora giringîya xwe jî têkilhev derdikevin meydanê. Yek ji wan şolan ev e ku zimanê Kurdî çi qas li îhtîyacên neteweyî yên îroyîn tê û di pêşedemê da dê bi çi awayî be; şola dî jî peyda kirina awayekî nivîsînê ye ku havişna pêkbîne ku bi wan havilan, ew kêmayîyên medenîyetê yên neteweyê Kurd ên ku li gora gelên pêşketî hene û berçav in, bi xerckirina dem û hêzeka hindiktirîn bên temamkirin.

Li gora dîtina min, divê ku her Kurdek, di heqê van her du şolan da ramana xwe û havilên ku minasib dibîne, ji raya me ya giştî ya neteweyî ra pêşkêş bike. Pêşkêş bike da ku ji lêkktina ramanan ronayîya rastîyê derkeve û ew ronayîya rastîyê, bibe rêbirê xebat û sebata wan kesên xîretkar û hîmmetkar ên ku dixwazin bi van karan mijûl bibin. (723)

Ji çend salan vir da, xasma di van salên dûwayîn da, ez digel gelek hevneteweyên xwe yên rewşenbîr û ne rewşenbîr, li ser rewşa îroyîn û hatî ya zimanê me dipeyivim. Du nuqte hene ku di van munaqêşan da bi awayekî giştî li ser wan nuqtan dîtînên me dibin yek. Her Kurdekî bîrbîr û her Kurdekî ku dişê dîtînên xwe bêje, bi keser û gazinc dibêje ku:

"Rewşa îroyîn a zimanê me, ji mahîyeta zimanekî zanyarî gelek dûr e. (1) Îhtîyac bi zimanekî mustereker heye ku ew ziman bibe wasîta têgihîştinê û serwextkirinê di navbera hemî şaxên neteweyê me da ku nufûsa wî digîje milyonan. (724) Her ku diçe ew îhtîyac dikeve rewşeka jînî. (725) Tişteki dî jî ew e ku, bi awayê nivîsîn û rênivîsa me ya îroyîn, mirov çu wextek nikare bigîje karwanên zanyarîyê û medenîyetê yên ku bi leza elektrîkî pêş ve diçin; û ew valayîya ku sedsalan di navbera me û wan da vekirîye, bi awayê nivîsîn û rênivîsa me ya îroyîn nayê dagirtin".

(722) Ev nivîsar di jimareya "Jîn"ê ya 9'an da bi zimanê Tirkî bi sernivîsara "Kürdçe lisanimız" (Zimanê me yê Kurdî) derketibû. Nivîskarê wê nivîsarê İsmail Wedad bû.

(723) Lêkktin: Li hev ketin, ketina tişteki li tişteki dî, ku du tişt yan jî çend tişt li hev kevin. Me ev peyvîk di beranberê peyvika "musademe" ya Erebî da bi kar anî. Bi Tirkî jî "musademe" ra tê gotin "çarpişma".

(1) Ev hukûm li gora Kurdîyeka xwerû hatîye dayin. Eger mirov zimanekî bi Tirkî û Farsî têkilkirî bide ber çavê xwe, em jî dikarin ramanên ku bi awayekî diwartirîn bên eşkerakirin, bi temamî bidin zanîn. Di zimanê me da bi sedan eser hene ku di binê van mercan da hatine afirandin.

(724) Nufûs: Jimara mirovan, jimara mirovên gundek, bajarek, hêlek, yan jî welatek. Ev peyvîk ji zimanê Erebî di wextê Osmanîyan da ketîye zimanê Osmanî, bi wê rê ketîye zimanê Kurdî jî.

(725) Jînî: Tişteki ku jibo jînê giring be, ji alîyê jîyanê giringîya wî hebe. Me ev peyvîk di beranberê peyvika "heyatî" ya Erebî da bi kar anî. Bi Tirkî jî "heyatî" ra dibêjin "yaşamsal".

Nuha ez dipirsim: Ma ev payv ne rastî ne, tewr ne rastîyên wisa tal in ku dilê mirov kun dikin û diçizînin!

Madem ku piranîya kesên têtîhîştî li ser van kêmayîyan dibin yek, nexu nexweşî hatîye teşxîskirin. Nuha, êdî ji me ra doktorin lazim in ku jibo rakinê vê nexweşîyê dermanên pêwîst pêkbînin û amade bikin. Lê belê, dema ku şol tê ser vê nuqtê, mixabin ku çi mixabin! Her kes tenê dipeyive, belam kes zanînen xwe û têtîhîştînen xwe nanivîse da ku ji raya giştî ra bibe mal. Dema ku dor tê ser kar û xebatê, di heqê wê da me ne teşebbusek dît, ne jî bihîst.

Gelo em çi dipên! Madem ku di nava me da kesên ku baş-xirab hin tiştan difikirin hene, bila bi qasê dehyeka dîtînen xwe û gotînen xwe esereka teşebbûs û xebatê binumînin. Ev, dibe numûneka xweş. Gelek hevalên me yên ku li pey wê numûnê bimeşin, hemin dê peyda bibin. Carek ku mirov têkeve rê, hewes û daxwazeka giştî, dê rêwîyên vê rîya xebatê ya rûmetbilind zêde û zêde bike.

*

Înşallah fala xêrê ye! Deqîqa ku min ev rêzên ha dinivîsîn, jimareya ”Jîn”ê mizgînek anî. Ew detayên li ser teşebbuseka neteweyî ya ku leylandî ronayîyê berdide ser netewevînîya me û pêşedema me ya ku hin hêzan ew avêtine cîyên tarî, min ew detay bi heyecan û kêfxweşî xwendin.(726)

Min bi kêfxweşîyeka zêde xwend ku **Komela Kurd jibo Belavkirina Zanîne û Weşanan(Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti)** hatîye sazîkirin û ketîye xebatê. Rastîyek heye ku, di sedsala XX. ya medenîyetê da her neteweyek di kar û xebatên giştî û taybetî da bi hebûna wê rastîyê bawer kirîye û li pêşberê daxwazên wê serê xwe tewandîye. Ew rastî, îhtîyacê vêkxistinê ye.(727) Ev îhtîyac jî alîyê vê komelê ve hatîye teqdîrkirin. Dîtina vê yekê ez gelek kêfxweş kirim û xurûr da min. Dewra ku em tê da dijîn, dewra vêkxistinê û parkirina wezîfan e. Di vê sedsalê da xebatên yekani(bila dîtina min şaş neyê famkirin, ez nabêjim teşebbûsên şexsî) hemin bêber dimînin û mehkûmên bêberîyê ne.(728)

Xasma ku Bernama Komelê giringîya pîrrtirîn daye zimên, yanî daye vê şaxa xebatê ya ku bingehê bingehîn e jibo netewevînîyê û hebûnê, ev yek şopeka balkêş e ku ji gelek alîyan ve hêjayê sipasê ye. Ev têkoşerên ku bi welatevînîyeka Xwedayî û bi fidakariyeka mezin dest bi kar kirine, ez xwezî dikim

(726) Detay: parçeyên nivîsarek yan gotarek ên ku ramana sereke ya wê nivîsarê yan gotarê temam dikin. Ev peyvîk bi zimanê Fransîzî ye, me ew di beranberê peyvîka ”tefsîlat” a Erebî da bi kar anî. Bi Tirkî jî ”tefsîlat” ra tê gotin ”ayrıntılar”.

(727) Vêkxistin: 1- Ku mirov hin tiştan yan kesên bigîhîne hev û hevkarî û tevkarîya wan, xebata wan a tevayî pêk bîne. 2- Ew sazgeha ku ji hevkarî û tevkarîyê pêktê. Li vir mexsed mana diduyan e. Me ew peyvîk di beranberê payvîka ”teşkilat” a Erebî da bi kar anî. Di Erebî da jî ”teşkilat” ra nuha ”tenzîm” tê gotin, bi Tirkî jî tê gotin ”örgüt”.

(728) Bêberî: Stewrî, ku tiştek ber û fêkî nede, çu fêde jê neyê dîtîn. Me ew peyvîk di beranberê peyvîka ”eqamet” a Erebî da bi kar anî. Bi Tirkî jî ”eqamet” ra tê gotin ”kısırlık” û ”sonuçsuzluk”.

ku alîkarîya wan bê kirin û xwedîtî li wan bê kirin; lewra îhtîyaca wan bi alîkarîyê û xwedîtîyê heye.(729) Xwedê alîkarê wan be.

Serpêhatîyek heye ku, ez nikarim bi ser wê ra derbas bibim, û bê ku ez wê li vir bi bîr bînim ez nikarim peyva xwe bidomînim:

Ew mêrxasên me yê genc tîn bîra min ku 5—6 sal berê di binê merc û rewşên gelek azarde da, bi nerxa jîyana xwe xebitîbûn ku bingehê pêşîn ê sazgehên neteweyî saz bikin; ew sazgehên neteweyî ku em îro tunebûna wan bi azarên tal pêjn dikin.(730) Ew cewherên birûmet ên xizna me ya neteweyî, mixabin ku jimara wan pirr hindik e, destê Şerê Giştî yê zalim û xwînî ew cewher ji nava me cuda kirin û li cebheyên şer belav kirin.(731) Ew çûn. Tiştê ku ji wan bi ser me ra vegeyîya, tenê xeberên tal bûn. Her xeberek, bûyera avabûna çend kesan ji wan mêrxasan dida zanîn; ew mêrxasên ku bi fîdakariyeka wisa mezin terka jîyana xwe dikirin ku, ew fîdakari ji alîyê xurûreka bilind a neteweyî ve û ji alîyê wêrîneka xweber a ecêb ve dihat herikandin.(732) Ew gencên ku mefhûmê mirinê qet nêzîkê bîra xwe ji nedaniyan, hêj ji her dema ku ez li ser serpêhatîyên hemaseta wan û li ser dûwayîya wan a azarde difikirim, heyîya min bi carek dinale, ez bi wan dipesinim û ji wan ra digirîm.(733)

Ey gencên ku niştîmanê dagirkirîyê desirêjîyê ji xwe ra kirin gorreka fire, firîqet rakevin!(734)

”Hêvî”ya we nemirîye.(735) Ew mêleda hêvîya neteweyî ya ku we bi çendî û çend hezar derd û azar teviştandibû, dîsa di destê mejîyên wek we genc û

(729) Me peyvika ”têkoşer” di beranberê peyvika ”mucahid” a Erebi da bi kar anî. Me peyvika ”fîdakari” di beranberê her du peyvikên ”feragat-ı nefis” ên Erebi da bi kar anî.

Me payvika ”xwedîtî” di beranberê peyvika ”îltîfat” a Erebi da bi kar anî.

(730) Peyvika ”azarde” di beranberê peyvika ”feci” a Erebi da hat bi karanîn.

Pêjnkirin: Hiskirin, ku mirov tiştek his bike, bi tiştek bihiş.

Qesta nivîskar ji ”bingehê pêşîn ê sazgehên neteweyî”, **Komela Xwendekarên Kurd Hêvî (Kürd Talebe Hêvî Cemiyeti)** ye; qesta wî ji ”mêrxasên me yê genc” jî, sazkarên wê komelê ne.

(731) Mebest ji ”Şerê Giştî”, Şerê Cîhanî yê Pêşîn e.

(732) Me peyvika ”avabûn” di beranberê peyvika ”ufûl” a Erebi da bi kar anî. ”Ufûl” di eslê xwe da bi mana ”avabûna hîvê û stêran” e; belam mecazî jîbo mirina kesên qedirbilind jî tê bi karanîn. Nivîskar, bi nivîsîna vê payvikê, sazkarên komela ”**Hêvî**” şibandine bi hîvê û stêran, şehîdbûna wan jî şibandîye bi avabûna hîvê û stêran.

Me peyvika ”xweber” di beranberê peyvika ”fitrî” ya Erebi da bi kar anî.

(733) Peyvika ”heyî” di beranberê peyvika ”mewcûdîyet” a Erebi da hat bi karanîn.

(734) Me peyvika ”firîqet” di beranberê peyvika ”musterih” a Erebi da bi kar anî.

(735) Nivîskar li vir awayê ”tewrîye” ya bêjeyî bi kar anîye. ”Tewrîye” peyviceka Erebi ye û mana wê ev e ”ku mirov peyviceka çendmane bi kar bîne, lê qesda mirov mana wê ya dûrtirîn be”. Nivîskar bi nivîsîna peyvika ”hêvî”, hem îşareta hêvîya wan gencan a di heqê pêşedema Kurdistanê da kirîye; hem jî îşaret bi alîyê komela ”**Hêvî**” ve kirîye. Belam qesda wî ew komele bûye.

Nivîskar di nivîsara xwe da peyvika ”hêvî” wergerandîye ”umîd” a Farisî ya ku ketîye zimanê Tirkî jî. Me jî li vir dîsa ew wergerand Kurdî û ”hêvî” nivîsî.

agirîn da ye û pirr nêzîk e ku wergere bibe ronayîyeka wisa ku rîya pêşedemê ronî bike.(736)

Ax, eger ew sazgeha neteweyî ya ku wan saz kiribû alîkarî bidîta, yan jî he-
ta îro bijîya, ew kêmayîyên neteweyî yên ku di van deqîqan da me di binê
dewseka mudhîş da dinalînin, ez qet guman nakim ku me'yê pirrên wan
pêkhatî bidîtina, û me'yê wek nuha xwe sêwî û bêpiştek nedîta.(737)

*

Nuha em vergerin ser babetê xwe yê eslî û em vê şola ha di çavên xwe ra der-
bas bikin:

Gelo mimkun e ku zimanekî "Kurd" ê muşterek hebe?

Her wek ku tê zanîn, ziman, sazgeheka neteweyan a gîyanîtîrîn e.(738) Ew
sazgehên ku îhtîyaceka eşkera û bivê-nevê pêkneynin, najîn; bi zorê bîr pey-
dakirin jî, jibo pêkanîn û domandina wan çend umir jî bîr xerckirin, ma-
dem ku îhtîyaceka pêjnkirî pêknaynin, bêtêde ye; sazgehên weha, gelek zî-
yan diwelidînin û paşê jî tune dibin diçin.(739) Eger hun li numûnek digerin,
wan faqtorên îdarî û çandeyî yên vê sedsala paşîn ên ku rewşa îroyîn a kezeb-
çîrîn jibo welatê Osmanî yê bextreş amade kirin, bînin ber çavên xwe!(740)

Nexu tiştê ku em lê digerin, hebûna îhtîyaca zimanekî muşterek e di nava
neteweyê Kurd da.

Dîwanên sê-çar sedsalî yên ku di destê me da ne, em bi heyret û rêzdarî ji
wan têdigîjin ku, di wan sedsalan da ku agirê netewewînîyê wek îro fire nebû-
bû, hingê jî Kurd bîr bi vê îhtîyacê birîye û bi nêwirînên agirîn ew eşkera kirî-
ye. Paşê, bi peyva sîyasî her Kurdekî Tirkîyeyî û her Kurdekî Îranî yê ku ba-
werîya xwe bi rewşa netewewînîyê ya sedsala me ve girêda, jibo pêkanîna
hevnasîn û yekîtiya neteweyî ya ku bi pêwîstiya wê û peydabûna wê bawerî-
yeka dijar anîye, îhtîyaca zimanê muşterek bi dilekî eşayî pêjn dike, û bi her
wasîta ku dikare jê îstîfade bike vê pêjna xwe radigîhîne.

Nuha dixuye ku îhtîyac ne ku tenê tê pêjnkirin, lê belê heyîyek e jî. Ji ber

-
- (736) Me peyvika "mêledê" di beranberê peyvika "meş'ale" ya Erebi da bi kar anî.
Peyvikên "çendî û çend" di beranberê peyvika "nice" ya Tirkî da hat nivîsîn.
Peyvika "mejî" di beranberê peyvika "dîmax" a Erebi da hat nivîsîn.
Me peyvika "agirîn" di beranberê peyvika "ateşîn" a Farisî da bi kar anî.
- (737) Mebest ji "sazgeha neteweyî" komela "Hêvî" ye.
Me peyvika "dews" di beranberê peyvika "tezyîq" a Erebi da bi kar anî.
Peyvika "bêpiştek" di beranberê peyviken "mahrûmê îstînad" ên Erebi da hat
nivîsîn.
- (738) Me peyvika "gîyanîtîrîn" di beranberê peyvikên "en canî" yên Tirkî da nivîsî.
- (739) Me peyvikên "bivê-nevê" di beranberê peyvika "mubrem" a Erebi da bi kar anîn. Di Ere-
bîya nuhayîn da di şûna "mubrem" da "hetmî" û "zerûrî" tê gotin. Di Tirkî da jî pey-
vika "kaçınılmaz" bi vê manê ye.
Peyvika "pêjnkirî" di beranberê peyvika "mehsûs" a Erebi da hat nivîsîn. Di Tirkî
da peyvikên "duyulan" û "hissedilen" vê manê didin.
- (740) Me peyvika "kezebçîrîn" di beranberê peyvika "cigerşikaf" a Farisî da bi kar anî. Di
zimanê Tirkî da peyvikên "yürek parlayan" vê manê didin.

vê yekê, ew sazgeha ku dê vê îhtîyacê pêkbîne, jibo jîyana xwe, mercên jînî yên pêwîst û qudreta pêşketinê didêre.(741)

Gelo mimkun e ku zimanekî yekbûyî bê qebûlîkirin?

Digel ku ev şol xebateka timî û demeka dirêj dixwaze jî, welama vê pirsê bi kurtî "belê" ye. Madem ku wisa ye, îcar em Kurd bi çi awayî dikarin bibin xwedîyê zimanekî yekbûyî?

Ez kesna dinasim ku hebûna zarên cure-cure di Kurdî da, jibo gîhana vê amancê wek ritmek qebûl dikin. Lê belê ew dixapin û pirr di rû da difikirin. Zarên cure-cure ne ku dibin ritim; lê jibo zimanê me kaneka peyvikan a bêdûwayî ne û nîmetek in. Pisporekî ku rîya îstîfadê bibîne, dikare ji zaran mefayên bêdûwayî bi dest xe.

Yek jî, ev bûyer ne ku tenê di nava me Kurdan da heye; ew neteweyên ku xwedîyê zimanên têkûztirîn û dewlementirîn in, digel ku bi sedsalan demên wan ên bêjeyî jî hebûne, di nava wan da hêj jî zarên(patois) wisa hene ku wek berê dijîn û tên peyivîn.(742) Di nava wan da zarî hene ku ji alîyê piranîya peyvikan ve jorda li zimanê giştî û bêjeyî dinêrin; zarî jî hene ku ji alîyê xwedîyên zarên di ve qet nayên famkirin. Lê belê cudayîya zarên me, hema-hema ji guhartina tîpan û denga îbareta. Li gora vê yekê, zar dikarin li nava kîlleyên xwe heqê jîyana xwe biparêzin; lê digel vê parastinê jî, ez wisa bawer dikim ku mirov dikare zimanekî yekbûyî û bêjeyî pêkbîne ku ew belav bibe û bibe malê giştî.

Piranîya zimanên bêjeyî yên îroyîn, di heqê mewqîe yekîtiyê û musterekiya xwe da, ji derbasbûna sedsalên dirêj ra deyndar in. Di demên meîjîn da hin sazgehên ku di nava neteweyan da hebûn, ji yekbûn û belavbûna zimanan ra dibûn wasîte. Mesela, mecbûrîyetên dînî yên wek çûyina Mekkeyê jibo hecê, her weha sazgehên komelî yên wek "Sûka Ukaz" û "Sûka Mecenne", û dewamkirina wan bi sedsalan, ev dûwayîk pêkanîne ku zarên Erebi yên pirr çewt hatine wêtin û paşîya paşîn di awayê "zimanê Qureyş" da bûne yek.(743)

Lê belê, bêmikûn e ku mirov jibo zimanê Kurdî qewimîna wêtineka bi vî awayî bipê. Rewşa cografî ya axa ku Kurd li ser'ê dijî, her weha bêkeysîya qutûbîr a dema me jibo wêtin û yekîtiyeka weha, me sewqê qebûlîkirina awayekî di yê xebatê dike; ew jî "awayê weşanan" e.

Ez dîtînen xwe yên li ser vê şole ji nivîsara diduyan ra dihêlim.

Kurdîyê Bitlîsî

(741) Me peyvika "didêre" di beranberê peyvîkên "malik bulunuyor" da nivîstî, ku ya pêşîn Erebi ye, ya diduyan jî Tirkî ye. Peyvika "didêre" ku kirdar(fî'l) e, ji "dêran"ê tê. "Dêran" bi du manan tê: 1- Ku mirov tiştek yan jî kesek li ser halek, li ser rewsek, bi awayek qebûl bike, têw bike. Mesela yek ji yekê ra dibêje ku "min mazûr bidêre, ez nikarim daxwaza te qebûl bikim". 2- Ku mirov xwedîyê tiştek be, ew tişt malê mirov be û di kufiyetê mirov da be. Mesela "filan kes zevîyek didêre". Mebest li vir mana diduyan e.

(742) Me peyvika "têkûz" di beranberê peyvika "muntezem" a Erebi da bi kar anî. Peyvika "bêjeyî" di beranberê peyvika "edebî" ya Erebi da hat nivîsîn.

(743) Me peyvika "komelî" di beranberê peyvika "îctîmaî" ya Erebi da nivîstî. Peyvika "wêtin" di beranberê peyvika "tesfîye" ya Erebi da hat nivîsîn.

DERKETÎNA BAJARÎYAN BO DEŞTÊ JÎBO SEYRANA SERSAL Û GEŞTÊ⁽⁷⁴⁴⁾

Gera felekê ji bextê şîn⁽⁷⁴⁵⁾
dîsa ku ji nû ve Newroz nîşan da

li ser wê toreya pîroz⁽⁷⁴⁶⁾
bajarîyan û eskeran bi carek

bajêr û kele û xanî terk kirin
Wek nejdîyan û cerdan⁽⁷⁴⁷⁾

rêz bi rêz dimeşîyan çîyan û deştan
ref bi ref dixuşîyan temaşe û geştan⁽⁷⁴⁸⁾

Her tewir mirov, çi biçûk û çi mezin
di bajêr da çu kes nema li paş

Hin ji wan bi peyayî çûn baxan
Hin jî bi siwarî çûn lehfên çîyan

Hin ji wan bi tevayî û bi piranî
Hin jî bi hevalî û bi yekanî

Xanim û xatûn jî rabûn û çûn
Wan jî bostan tijî gul kirin

Horîyan bihişt ji xwe ra kir hêwir
bê perde û bê sistayî û bê minet

Keçên xama, dotan û lawan
Wan cênîkpak û zulfpak û xalpakan

Hevsalên lawan û memikgiloverên xama
Xortên nûgîhayî yên xweşik û rûhilû

(744) Ev parçe û parça pey wê, di heqê Newroz û Sersalê da ne û jî "Mem û Zîn" a Xaniyê nemir hatine guhastin. Me vîya ku em mana wan bi Kurdîyeka nîsbeten xwerû bidin zanîn. Ji ber ku wergerandina wan bi wezn û qafîye gelek zor bû, me qîma xwe bi wergerandina mana wan, yan jî bi vekirina mana wan tenê anî.

(745) Mexsed ji "bextê şîn" asîma e.

(746) Mexsed ji "toreya pîroz" toreya Newroz û Sersalê ye.

(747) Nejdî: Talanker, xaretker.
Cerd: Rêbîrr, êrîşkar, keleş.

(748) Dixuşîyan: Bi "xuşe-xuş" diçûn, bi "xuşîn" diçûn.
Geşt: Ger, seyahet, seyran.

Xwedîyên rûyên wek qumaşê nerm
Xwedîyên rindîya rûyan, wek xwedîyên mal

Wan malê xwe raberê hev fikir(749)
û mal bi dirêjî û fireyî texmîn fikir

Sewdakirrên evînê bûn di bazarê da
hem firotxên rindîyê bûn, hem jî mişterî

Sersalîyan, keçên xama û xortan
sedsalîyan, ciwan û pîr û kalan

Sersal li gora tore û rîya adetî
pîroz kirin, û dengê wan diçû asîmanan

DESTÛRDANA XORTAN JÎBO GEŞTA SERSALÊ DAXWAZA WAN JÎBO BAZARA HUSN Û CEMALÊ

Qendîla ronî ya dêra şîn(750)
ku fanosa Berxê ronî kir(751)

Sersal ku ji nû ve hat sazîkirin
Mîr destûr da kurên ter û teze

Ku destûr ji wan zarûkan ra derket
rabûn hemî mîna evîndaran

bi tevayî çûn temaşegêha mezadê(752)
ew evîndarên ku li mexsed û mirad digeriyan

Tenê Memo û Tacdîn ne tê da
wan her duyan xwe keçanî xemiland

Yanî dema ku Roj vegehiya
ew her du bira bi cilên guhartî

---

(749) Mexsed ji "mal" rindî ye.

(750) Mexsed ji "dêra şîn" asîman e.

(751) Mexsed ji "fanosa Berxê" yek ji 12 birincên Rojê ye ku navê wê "Birca Berxê" ye. Di 21'ê meha Adarê da Roj dikeve wê bircê û buhar dest pê dike.

(752) Mexsed ji "temaşegêha mezadê" cîyê pîrozkirina Newroz û Sersalê ye.

hin cilên hevrişmîn li wan bûn
çend şar û temezî jî li serê wan bûn

kagulên xwe xelek kiribûn li her alî
perçemên xwe kiribûn zulf û gulî

Wan lew cilên xwe guhartibûn
ku qet zorayî pêşkarê wan nebe

Bi wan cilên dîlberanî ku wergirtibûn
dimeşîyan û diçûn bi sergirani

Ehmedê Xanî

BERÎ ÇAR SEDSALAN GİRÎNA MELAYÊ CİZÎRÎ JÛBO REWŞA ME YA NUHAYÎN⁽⁷⁵³⁾

Kovan hezar in, dax û kêbîrr bêjimar in di dilê min da⁽⁷⁵⁴⁾
Azarên gulên strîdar in, sed tîr wa ne di dilê min da

Ji strîyên sorgulan îro di dilê min da ne sed tîr
Kulab çûne kezebê, yeka-yek jî di dil da civîyane sertîr⁽⁷⁵⁵⁾

Birînên min pîrr in ji wan tîran, lê yarê derman dikir
bi şerbetê, bi ava jînê, bi gulavê û şekir⁽⁷⁵⁶⁾

Ger du sed sertîr jî di nava dil da bûna, dê xweş bibûya
dema ku dil stêra Perwîn û yêr dî bê perde bidîtina

(753) Ev helbest ji "Dîwan" a Melayê Cizîrî yê nemir hatiye guhastin. Me vîya ku em mana wê bi Kurdîyeka nîsbeten xwerû bidin zanîn. Ji ber ku wergerandina wê bi vezn û qafîye gelek zor bû, me qîma xwe bi wergerandina mana wê, yan jî bi vekirina mana wê tenê anî.

(754) Kêbîrr: Kêra tûj û birra.

(755) Kulab: Hesinekî dirêj û zirav û serçengal e, mirov bi wî agir têkilhev dike, yan jî vedide.

(756) Ava jînê: Ew av e ku li gora efsanan kesê ku wê vexwe êdî namire û timzindî dibe.

Zuhre û Gerdenîya Sureyya derketibûn di rojhilat da(757)
Lê siya bextê me da ser wan, wek perdeke li ser wan ma

Gera felekê, serejêr nîşanê min da çerx û bayê lewleban
Stêran jî hesabê xwe têkilhev kir, ew jî çewt meşîyan

Roj û Zuhel di Birca Dûpişkê da gîhan hev îro(758)
Şûr çû destê Merîxê, loma milkê dil xirab bû(759)

Dor çû ser Zuhelê, loma Merîx daket
Roj a asîman xwe da alî, ezab li erdan daket

Utarid ji Rojê dûr ket bi şeş bircan(760)
Lê Zuhel bû Mişterî û çerx wergerand(761)

Têkilhev bû dûzena stêran û rêza çerx û bircan
Loma li ser awayek hilnayên Hîv û Zuhre û Roj

Min cîyên asîman wergerandî dîtin, ew vajî diherin
Yek bi yek xwîn, agir, leylan û çirûsk ji wan dibarin

Zuhreya çengjen ev şer dît, çeng ji çengê xwe avêt(762)
Tu jî bi awayê Zuhre bike, guh bide qanûn û rebabê(763)

Ez dibêjim qey axirzeman e, dê qîyamet rabe
Loma şeva tarî dirêj bû, ji qijikan ra jî reşayî nehîşt

-
- (757) Zuhre: Stêreka birqok e, berdestê sibê hiltê. Jê ra tê gotin "stêra sibê" û "stêra karwan-kuj". Di zimanê astronomîyê da navê wê "Venus" e.
Gerdenîya Sureyya: Ew koma stêran e ku di "Birca Ga" da ne. Ji ber ku wek gerdenîyek rêz bûne, ev nav li wan hatiye danîn. Di zimanê astronomîyê da navê wan "Pleia-des" e. Ji stêra Sureyya ra tê gotin "Perwîn" jî.
- (758) Zuhel: Ew stêr e ku nîşana bêyomî û şûmîtiyê ye. Di zimanê astronomîyê da navê wê "Saturn" e.
Birca Dûpişkê: Yek ji 12 bircên Rojê ye.
- (759) Merîx: Stêrek e, di zimanê astronomîyê da navê wê "Mars" e.
- (760) Utarid: Stêrek e, di zimanê astronomîyê da navê wê "Merkur" e.
- (761) Mişterî: Stêrek e, di zimanê astronomîyê da navê wê "Jupiter" e.
- (762) Çeng: 1- Navê sazê e. 2- Beşê enîşkê ji milê mirov.
Çengjen: kesê ku saza "çeng" dijene, lê dixê.
Qanûn û rebab: Du saz in.
- (763) Ehremen: Xwedayê xirabîyê. Li gora efsanê, payizan û zivistanan Ehremen kargêrîya dinê digire destê xwe, zivistanan sermayê û tarîtiyê tîne, berfê û baranê dibarîne. Buhan û havînan jî kargêrîya dinê dikeve destê Hurmuz, ku ew jî Xwedayê başîyê ye, germê û ronayîyê û hebûnê û fireyîyê tîne.
Şeytanê Sipî: Li gora efsanê, yek ji serekên cinan e.

Bi rastî dinya li min tarî bû, stêr jî qet neman
Ez ji wê rojê ditirsam, lê axir bi lez derbas bû, çû

Ev ne ew hêla dinê ye ku Roj û stêr tê da digerin
Ez ne wê erdê dibînin ku ew tavehîv lê derdikeve

Min dît ku cinekî firok di min wer bû, ez winda kirim
wek başokê ez dam ber pence û kulaban û ez hilfirandim

Paşê ez berjêr anîm û evêtim erda tarîtîyê
Lê gelo ez hişyar im, yan ew xewn e min di xew da dît!

Dêwê mel'ûn û minafiq ê ku Xwedê ew rûreş kirîye
ma dê min berjor hilkişîne? Mera dûwayîya wî daleqandin be

Ehremen lê şîret kiribû, tilîya Şeytanê Sipî tê da hebû(763)
Bi vê şîret û rayê gelek peyv hatibûn û çûbûn

Surperî sebebê sîhra ku Şeytanê Sipî dike, nizane(764)
Me ew qedirbilind di heqê xwe da pirr şaş û erzan dît

Ax ew rojên hevdîtînê, heywax ku bi lez bûrîn û çûn
Ew meya jîyan û vexwarinê li pêşberê min wek serabê ma

Ew şerbeta lêvşîrînan, jehra kuştux di nav'ê da bû
Loma bi agirê dûrketinê axir dilê min kebab kir

Îro min hudhudeka xwîxweş a wek sira bayê divê(765)
da ku min ew bişanda bal dîlberê û dîsa bersîv banîya

Rewşa min bi awayekî edebkî ji dîlberê ra bigota
Dergehê wê, kon û sîwan û benên konê wê zîyaret bikirina

û ew axa ku yarê pê lê kirîye ji min ra banîya
da ku min ew ax wek tûtîyayê li çavên xwe wer kira(766)

-
- (764) Surperî: Ew keça ku xwîyên wê wek xwîyên perîyan e, wek perîyan rind û şîrîn û bedew û dilkêş e. Peyvika "sur" ji peyvika "suruşt" a bi mana "xwî" hatîye kurtkirin.
- (765) Hudhud: Teyrekî hûr e. Silêman Pêxember bi wê ra name ji Belqîsê ra hinartîye. Bi Kurdî jê ra tê gotin "silêmanê dunikul" û "dawidê dunikul".
- (766) Tûtîya: Dermanê çavêşê.

Her kesê ku rabe, carek di vê şolê da mehder bike(767)
xêra heftê hecî, belkî jî zêdetir didêre

Yarê soz dabû: "Ez'ê bi şûrê xwe yê pîroz wî şehîd bikim"
Mera îro ji wê tedbîra xwe ya rast poşman nebe

Mela, qal û axiftina halê min hêj temam naçe tebyîzê(768)
Lê ji pêşnivîsara wê her dem sed tişt hatine bijartin

-
- (767) Mehder: Ku mirov ji kesekî mezin tika bike ku ew sûc û guneh û qusûrên kesek yan jî çend kesan bibexşe, efû bike. Di Erebi da peyvika "şefaet" bi vê manê ye.
- (768) Tebyîz: Nivîsîna nivîsarek, yan nameyek, yan jî pirtûkek, piştê temambûna nivîsîna pêşnivîsara wê.

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

JÎN

Salek 220 quriş e
Nîv sal 130 ”

HAYAT

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

MÜNDERECAT

TÜRKÇE KISMI

Adana'dan bir mektub	Bir Kürd genci
Wilson Prensipleri ve Kürdler	İhsan Nuri
Viran belde Bitlis	Kemal Fevzi
Bir istatistik	JÎN
Kürdçeye dair	Kurdîyê Bitlîsî
Baban Hanedanı(mâbâd)	Aziz Yamûlkî

KÜRDÇE KISMI

Nûr	E. Rehmî
Meger l'êm aciz î?	M. Şewqî
Memê Alan(Kürdçe piyes)	E. Rehmî

Nüşası 5 kuruştur
Necm-i İstikbal Matbaası

Seneliği 220 kuruştur
Altı aylığı 130 kuruştur

J Î N

Salek 220 qurış e
Nîv sal 130 ”

H A Y A T

Mesleğimize muvafık makalât
maalmemnuniye derc olunur

Derc olunmayan makaleler
iade edilmez

Din, edebiyat, ictimaiyat ve iktisadiyattan bahseder
Türkçe-Kürdçe mecmuadır

BİR MEKTUB(*)

Adana, 4 Mart 335(1919)

Muhterem Mîrim Efendim,

”Jîn” mecmuasının on üçüncü numrosunu aldım. Mühacirînin ahvalı hakkında mektub irsalini emir buyuruyorsunuz.(769) Ben bu cümle üzerinde biraz tevakkuf ettim. Bana biraz garib geldi. Vakıa, elde vesaik olduğu takdirde neşriyatta bulunmak daha muvafık ise de, bugün mühacirlerin hallerini, her suretle hallerini düşünmek de lâzımdır. Vesaiki taharrî ile işi sürünce-medede bırakmak kat’iyyen muvafık değildir.

(769) Burada, ”Jîn”in 13’üncü sayısından sözediliyor ve göçmenlerin durumu hakkında mektup gönderilmesinin emredildiği belirtiliyor. Oysa ”Jîn”in 13’üncü sayısında böyle bir istek yer almamıştır. O sayıda Kemal Fevzi’nin o günkü hükümete seslenen bir açık mektubu yayınlanmıştır. Acaba bu mektubun yazarı, o mektuptan, dergiye göçmenlerin durumuyla ilgili mektup gönderilmesinin istendiği anlamını mı çıkarmıştır? Bilinmiyor. ”Jîn”den kendisine 13’üncü sayıyla birlikte bir de özel mektup yazılmış ve o mektupla göçmenler konusunda bilgi göndermesinin istenmiş olması da muhtemeldir.

Ben, emriniz üzerine, bîçare "Vilâyât-ı Sitte"den(770) üç vilâyetin(771) ahali-i mağduresi hakkında zatîlîlerine biraz mâlumât vereceğim. Lâkin ne yazacağımı kestiremiyorum. Çünkü bunlar o kadar düşmüş, o derece zebûn olmuşlardır ki, sefaletlerini îfa edecek dünyada bir kelime yoktur zannederim.

Nüfus-ı sabıkasının humüsü derecesinde kalan bu nev-i benîbeşerin en bedbaht evlâdı, bugün ancak bir insan iskeletidirler. Babasını, kardeşini vatan uğrunda Köprüköy'de, Sarıkamış'ta, Turanyollarında(!) feda eden bîkes çocuklara [2] tesadüf edildikçe ağlamamak kabil değildir. Bunlar, kışın şiddetli günlerini Seyhan nehri üzerinde kâin köprü'nün ıssız, rutubetli taşları üzerinde dilenmekle, geceleri harab olmuş birtakım evlerin, arsaların üzerinde çamur içinde inleye inleye geçiriyorlar. Umumunun fersiz gözleri dünyaya veda etmeye, takatsız elleri bedenlerinden ayrılmaya müheyyadırlar. İnsan bunlara baktıkça insaniyetten nefret, vahşete rücu' etmek ve gazetelerin sütunlarını dolduran yirminci asır hakkındaki alkışlara karşı isyan etmek ister. Bilmem ki azizim, dünyaya ne oldu! Gittikçe geriye, edvar-ı vahşete doğru rücu' mu ediliyor! İnsaniyet buna mı derler!

Çarşıda üç para(772) hükmünü tutmayan, yevmiye olarak bu bîçarelere verilmekte olan üç kuruş da beş aydan beri verilmemiştir. Ermenilere yevmiye bir Mecidiye(773) verildiğini de nazargâh-ı ibretinize arz ediyorum. Ben burada bir kelime sarfedeceğim, beni mâzur görünüz: Acaba İslâm olduğumuz için mi bu hâlât-ı esef-iştimal e uğruyoruz?

Felâket gelirken birbiri üzerine gelir. Memlekette namus ve ahlak-ı hasene ile muttasıf ve her şaibeden berî olan bu bîçarelerin burada ahlakları da bozuldu. Bir zaman şecaat, besalet, sahavet, ahlakı yekdiğerine mezc eden zavallı Vilâyât-ı Sitte ahalisinden mühacir olanlarını gözümün önünde görüyorum. Şimdi cılız, kadîd, bîkudret olmakla beraber, hayfa ki hiç bir şeyle telâfisi kabil olmayan ahlaklarını, menfaat-ı şahsiyelerini düşünen birtakım mürtekeb memurlar bozmuşlardır.

Tese'üle alışmış,(774) akrabasını millet ve devlet uğrunda feda eden bîçare ihtiyar kadınların üç kuruş yevmiye için hükümet kapısındaki vaz'ı dilhiraşanı görürsen dünyadan nefret edersin. Vallahi doğru söylüyorum; yedi nüfustan ibaret bir aileyi sahipsiz bırakmaya müncer olmasaydı, ben intiharı bu vaziyeti temaşaya tercih ederdim. İşte sana bir misal: Haydaranlı Emin Paşa!

(770) "Altı İller" anlamına gelen "Vilâyât-ı Sitte" adı, Kürdistan'ın Osmanlı işgalindeki bölümünün idarî yönden ayrıldığı altı il için kullanılmıştır.

(771) Sözü edilen üç vilâyet, I. Dünya Savaşı sırasında Ruslar tarafından işgal edilen ve halkının çoğu göç etmek zorunda bırakılan Kürdistan'ın Erzurum, Van ve Bitlis illeridir.

(772) Para: Eskiden kullanılan ve kuruşun kırkta biri değerinde olan bir para birimi.

(773) Mecidiye: Eskiden kullanılan ve 20 kuruş değerinde olan para birimi.

(774) Tese'üle alışmış: Dilenmeye alışmış. Kanımızca "alışmış" sözcüğü dizgi yanlışlığı sonucu olarak derginin aslında böyle çıkmıştır ve doğrusu, "dilenmeye alışmamış" anlamına gelen "tese'üle alışmamış" olmalıdır.

O Emin Paşa ki, geçen badire-i umumiyyede(775) Bayezîd hududunda [3] aşiretinin bir kısmını feda etti; Emin Paşa ki, her ata binerken maiyetinde yüz müsellâh suvari bulunuyordu; Emin Paşa ki, her gün yüzlerce misafirlerini in'âm ve eltaf ile kabul ederdi. Bugün cılız, kadîd, perişan, bîkudrettir. Oğlunun elbisesinden bir iplik çekilirse yüz yama birden yere düşer.

İşte, memleketteki zenginliğine nisbeten diğerlerini de buna kıyas ediniz.

Bununla beraber, her yerde mühacirlerin hali buradakilerinden fena olduğundan da kat'iyen şübhe etmem. Konya'dan almakta olduğum mektublarım bu zannımı takviye etti. Binaenaleyh, "insanım, insanlara yardım ederim" diyen erbab-ı riyaya elinizden geldiği kadar bağırınız. İnsan olan, insanı bu halde bırakmaz. Yeter! İnsaniyete de, dünyaya da yufl. . .

Hele bir cihet için sizden hususî bir ricam vardır. Mart avahirine kadar bu bîçarelerin baykuşlara yuva olan harabezar vatanlarına sevkedilmeleri mutasavvardır. Bunların avdetleri için tedabir-i lâzime icrasında Kürdistan Cemiyet-i muhteremesinin nazar-ı dikkatlerini celb buyurunuz. Oraların ziraat mevsimi, mâlum olduğu üzere geçmek üzredir. Binaenaleyh, nüfus-ı mütebakiyelerini mahvetmemek için vakt-ü zamanında sevkleri lâzımdır.

Mârûzâtımdaki şiddet-i teessürü mâzur görünüz. Çünkü dört buçuk sene-den beri hicretin elîm, bâıman darbeleriyle mecruhuz.

Bir Kürd Genci

WILSON PRENSİPLERİ VE KÜRDLER(*)

Beşeriyeti mahkeme-i vicdanın huzur-ı adl-ü hakkına dâvet eden Amerika Reisicumhuru Wilson cenablarının hitab-ı insaniyetperveranesi, senelerden beri dest-i tahakkümün darbe-i i'tisafı altında inleyen mazlum, mağdur milel ve akvamın [4] her an kaynayan ve sızlayan yaralarına mukaddime-i iltiyam sayılan pansuman tesirini yapmış; me'yus ruhlara, asırların zade-i ictihadı olan "el-hükmü li men galeb"(776) düsturunun sukutunu ilân edip, tarih-i medeniyette insanlığı evc-i âlâ-i saadete îsal edebilecek en mühim ve bînazîr inkılabı vücuda getirmekle, kâfi bir nefha-i teselli serpmiş zehabını hasıl ettirmişti.

Bidayet-i harbde herhangi bir saik ile meydan-ı mübarezeeye atılan ve ejder-i ihtiyacın pençe-i tahrîbkârı altında ezilmesine rağmen, emsali nâmesbuk harikalar ibda', kahramanlıklar izhar eyleyen Osmanlı milleti, hakk-ı hayatını tekeffül eden böyle zamân-ı kavî(777) muvacehesinde sefk-i dimayı

(775) "Genel badire" anlamına gelen "badire-i umumiye"den maksat, I. Dünya Savaşıdır.

(776) Arapça olan bu söz, "egemenlik galip gelenindir" anlamına gelmektedir.

(777) Buradaki "zamân" sözcüğü "vakit" anlamına değil, "güvence" anlamına gelir. Sözcükteki "z" harfi aslında Arapçaya özgü olan kalın "d" harfidir. Ancak Latin alfabesinde bu harf bulunmadığından, bunun yerine "z" harfi kullanılır; tıpkı "Ramazan" sözcüğündeki "z" harfi gibi.

lüzumsuz telâkkî ederek hasımlarına dest-i müsalemetini uzatırken; ecdad-ü evlâdının hiç bir suretle affolunamayan ihmal ve teseyyübü yüzünden maatteessüf hakk-ı tarihîsi efsanevî bir hayal, mevcudiyet-i milliyesi, lisan ve ananesine sadakatine rağmen mizahî bir masal zannolunan Kürd kavm-i nec'îbi de, duyduğu bu hatifî sadanın mâna-i teshîrkârî önünde, uzanmış olduğu serîr-i gafletten ref'i ser etmekle beraber, kendisine yadigâr-ı a'sar olan yurdunun ağûş-ı mahremiyetine hiç bir yabancıнын sokturulmayacağına itminan-ı tam hasıl etmiş, yirminci asr-ı medeniyetin necm-i rehakârını hürmet ve tâzîm ile selâmlamaya başlamıştı.

Fransa'da ictima eden Düvel-i mü'telif Divan-ı Harb-i Örfîsinin(778) mağlub milletler, dolayısıyla Osmanlılar hakkında vermekte oldukları kararlar miyanında, her kabze-i hâki hûn-ı ecdad ile mülemma', Kürd'ün mülk-i mevrus ve meşruu olan, sükkânının ekseriyet-i kahiresini Müslümanlar teşkil eden sevgili Kürdistan'ımızın da —Kürdlerin Müslüman bulunması töhmetiyle olsa gerek— Ermenilerin taht-i emr-ü hükmüne verileceğinin muhtemel bulunması, mütevalî ve müteakib neşriyat ile ihsas olunmaktadır. Bu işaâtın sıdkına ihtimal etmemekle beraber, bu hususta birkaç söz söylemeyi muvafık buldum.

[5](799)

Şuna iman ve kanaatim var ki, ahvalın almış olduğu şu şekl-i vahamet karşısında, ya ölmek veya bütün mânasıyla yaşamak isteyen Kürdler me'yus değil, müteessir ve mahzundur; netice-i hale intizar ediyorlar.

Bugüne kadar daire-i itaatten ayrılmayan bu millet, dinlerine olan fart-ı marbutiyetleri tesiriyle, Sultandan ziyade Halifeye kulluk etmişlerdir.(780) Birçok hasail-i mümtaze ve cengâverane ile meftûr bulunan bu milletin herhangi bir hakaret ve haksızlığa tahammül edeceklerine, yalnız kuvve-i idrakîyesini kaybedenlerle basar-ı basîreti perde-i hırs ve rida-i iğfal ile kapanmış olanlar inanabilirler! Şübhe edilmesin ki herhangi bir Kürd, düstur-ı hayatı olan

**"Şu mihmanhaneden rihlet müebbed ömre vuslatken,
Biraz tehir için lâıyk mıdır insan hakîr olsun!"**

(778) "Bağlaşık devletler" anlamına gelen "Düvel-i mü'telif", I. Dünya Savaşında galip gelmiş olan devletlerdir. O devletlere "İtilâf devletleri" de denirdi. "Divan-ı harb-i örfî" ise, "sıkıyönetim askerî mahkemesi" anlamına gelmektedir. Yazar, savaşta galip gelen devletlerin denetimi altında toplanmış olan Paris Konferansını böyle bir mahkemeye benzetmiştir.

(779) Derginin 5'inci sayfasının başında 6—7 satırlık bir yer boş olarak çıkmıştır. Bu satırların sayfanın başındaki bir paragrafı oluşturduğu ve bu paragrafın sansür edilerek yayınlanmasının önlenmiş olduğu anlaşılmaktadır.

(780) Osmanlı padişahlarının taşıdığı "Sultan" unvanı Osmanlı devletinin maddî gücünü simgelerken, "Halife" unvanı da İslâm dininden gelen manevî nüfuzlarını simgeliyordu. Yazar, Kürd ulusunun, Osmanlı devletinin maddî gücüne değil, İslâm dinini temsil eden padişahların halifelik sıfatlarına bağlılık gösterdiğini belirtmek istemiştir.

feryad-ı ikazkârı önünde namus ve şerefle ölmeyi, zillet ve esaret altında sürünmeye tercihte zerre kadar tereddüd etmeyecektir.

Binaenaleyh, Kürd''ün etvar-ı hamaset ve merdanegîsine pek yakından şahid olan Ermeni vatandaşlarımızın da böyle tehlikeli bir oyunda fazla tama'kârlık göstermemelerini, her iki komşu milletin menfaat-i müstakbelesi namına lüzumlu addederim.

Taksim,(781) İhsan Nuri

[6] VİRAN BELDE⁽¹⁾

Ses kesilmiş, gölgeler sinmiş ufuktan beldeye
Boş, karanlık evlerin koynunda gizlenmiş eye(783)

Yollarından şimdi kervan geçmiyor; tenha, sükûn
Bum öter viranelerden, kaleler hep sernügûn(784)

Beldenin üstünde matemler ören muzlim gece(785)
Kimsesiz, ıssız kalan vadide ağlar gizlice(786)

Mâbedin fanûsu sönmüş, kırılmış meşale(787)
Toplanıp oynar hayaletler, tutuşmuş el-ele

Pas tutan kandillerin altında yatmış bir ölü
Göz oyuk, kollar kadîd olmuş, dikenle örtülü(788)

---

(781) Taksim: İstanbul'un bir semti.

(1) Bitlis'in sukutu üzerine yazılmıştır.(782)

(782) Sukut: Düşüş, düşmanın eline geçiş. Buradaki düşüşten maksat, Bitlis'in I.Dünya Savaşı sırasında Rusların işgali altına girmesidir.

(783) Eye: Kaburga kemiği. "Eğe" biçiminde de yazılır.

(784) Bum: Baykuş.

Sernügûn: Başaşağı, yıkılıp devrilmiş olarak.

(785) Muzlim: Karanlık

(786) Buradaki vadiden maksat, Kürdçe adı "Gelîyê Bedlîsê" olan Bitlis vadisi olsa gerektir.

(787) Mâbed: Tapınak, içinde ibadet edilen kutsal yapı.

Fanûs: Fener.

(788) Kadîd: İskelet.

Boş kovuklardan sızan vehmin tükenmez uykusu(789)
Aşına yerlerde gizlenmiş serair korkusu(790)

Bir ocak tütmez, sada çıkmaz yıkık her laneden(791)
Sakfı çökmüş evlerin bir farkı yok viraneden(792)

Dağlarında nazlı ceylânlar koşarken bir zaman
Gül soluk, bülbül melül, gülzarı besler şimdi kan(793)

(794)

Ağlasın şimdi ey güzel belde
sana hicran bakışlı yıldızlar(795)
Zulme me'va olan o yerlerde(796)
kim bilir kaç yetim ve dul sızlar

Hasta ufkunda bir melâl ağlar(797)
Kan saçılmış da karlı dağlarına
[7] O gümüş çağlayanlar al çağlar
Gam mı çökmüş o nazlı bağlarına?!

Ah, o kırlarda haykıran, gülüşen
yavru bülbüllerin öterler mi?
Ah, o kırlarda derdleşip öpüşen
aşınalar gezip gülerler mi?

---

(789) Vehm: Kuruntu, kuruntu ile karışık korku.

(790) Aşına: Bilinen, bildik, tanıdık.
Serair: Gizli şeyler, gizli varlıklar.

(791) Lane: Yuva.

(792) Sakf: Dam, tavan, çatı.

(793) Gülzar: Gül bahçesi.

(794) Şiirin aşağıdaki bölümü, gerek vezin ve kafiye bakımından, gerekse kıtalarının dört-lük biçiminde olmaları bakımından, aslında ayrı bir şiirdir. Ancak dergide, ayrı bir başlık taşımadan ve "Viran Belde" başlığı altında, yukarıdaki bölümün devamı biçiminde yayınlanmıştır. Sadece, yukarıdaki bölümle bu bölüm arasında bir satırlık kadar bir boşluk bırakılmıştır.

(795) Hicran: Keder, onulmaz acı.

(796) Me'va: Barınak.

(797) Melâl: Usanç, sıkıntı, bitkinlik.

Uyuyan göllerinde mehtabın
süzülen bin esîrî hülyası(798)
yılanırken, bugün de bir harbin
oldun avare, kanlı rüyası

O kadar şen akardı ırmaklar
uyuturlardı gamlı besteleri
Ah, o şair, o derdli ishaklar(799)
avutur, şenletirdi hastaları

Bağda şahin bakışlı kızlarla
kurulurdu bir perili alay
Yine çağlar mı pek yanık öyle
kayalıklardan atlayan bir çay?(800)

Penbe akşamlarında gelinler
bir serin meltemin temâsıyla
gizli sevdaya ninniler söyler
dağların esmerîn havasıyla(801)

[8] Yine ufkunda bir elem vardı
o kadar şenken, ey güzel belde(802)
başın üstünde bir gam ağları
İşte düştün onulmaz derde

Kemal Fevzi

---

(798) Esîrî hülya: Elektrik ve ışık gibi, her yere nüfuz eden ve evrendeki boşluğu dolduran ve fakat ağırlığı olmayan "esir" adındaki varlıkla birlikte gelen düş. Buradaki "esir" sözcüğü, "savaş tutsağı" anlamına gelen "esir" sözcüğünün aynı değildir. Bu sözcükteki "s" harfi Arapçaya özgü olduğu için Latin alfabesinde karşılığı yoktur. Arapçada bu harf, dilin ucu üst dişlere değdirilerek sert biçimde okunur. İngilizcede bu ses "th" harfleri bir araya getirilerek verilir.

(799) İshak: Genellikle geceleri öten bir kuş.

(800) Derginin aslında şiirin bu dizesi ile ondan önceki dizesi yer değiştirerek basılmıştır. Kanımızca bu, bir baskı yanlışlığı sonucu böyle olmuştur. Çünkü dörtlük biçiminde yazılan şiirin bu ikinci bölümünün diğer bütün kıtalarında birinci ve üçüncü dizelerle, ikinci ve dördüncü dizelerin kafiyeleri birbirlerine uyar. Bu nedenle, biz bu tertibin bu iki dizede bir baskı yanlışlığı sonucu olarak bozulduğu kanısına vararak, burada doğru biçimini yazdık.

(801) Esmerîn: Esmere çalan, siyaha çalan renk.

(802) 800 numaralı dipnota bakınız.

**1889 TAHRİRİNE NAZARAN
VAN VİLÂYETİNDE MUKÎM
KÜRD VE ERMENİLERİN
MİKDAR-I HANE VE NÜFUSLARINI
MÜBEYYİN CEDVELDİR⁽⁸⁰³⁾(*)**

KAZALARIN ESAMİSİ ⁽⁸⁰⁴⁾		E K R A D ⁽⁸⁰⁵⁾		E R M E N İ	
		Hane	Nüfus	Hane	Nüfus
Van merkez	k a z a s ı	4900	25400	7905	47430
Bargirî	"	2470	14820	314	1884
Erciş	"	2378	14268	495	2970
Adilcevaz	"	844	5064	491	2946
Kavaş	"	845	5070	901	5406
Karçıkan	"	1055	6330	778	4668
Şatak	"	540	3240	763	4578
Nurdoz	n a h i y e s i	818	4908	166	916
Muks	"	459	2754	709	4253
Mahmudiye	"	1504	9024	84	504
Elbak	"	2643	15858	560	3360
Hamidiye-Hoşab	"	885	5310	299	1794
Kavar	"	1953	11718	96	576
Çolemêrg	"	1362	8172	85	510
Beytüşşebab	"	2830	10980	00	000
Şemdînan	"	1891	11346	00	000
Yekûn 15 kaza 1 nahiye (806)		26377	158262	13746	82476

(803) "1889 sayımına göre Van ilinde yaşayan Kürd ve Ermenilerin konut ve nüfuslarının miktarını belirleyen cetveldir" demektir.

(804) "İlçelerin adları" demektir.

(805) Ekrad: Kürdler.

(806) Cetvelde gösterilen yerlerin 15'i ilçe, biri de nahiye olduğuna göre, öyle anlaşıyor ki "Nurdoz nahiyesi"nin altındaki turnak(denden) işaretleri yanlışlıkla konulmuştur ve Nurdoz'un altındaki yerler de ilçedir.

[9] VAN VİLÂYETİNDE
NESTURÎLERİN
MİKDAR-I HANE
VE NÜFUSLARI⁽⁸⁰⁷⁾

Van merkez	kazası ⁽⁸⁰⁸⁾	152	912 ⁽⁸⁰⁹⁾
Mahmudiye	”	114	684
Elbak	”	163	978
Hoşab	”	36	216
Kavar	”	386	2216
Çolemêrg	”	465	3790
Beytüşşebab	”	595	3750
Şemdînan	”	125	570
Teyaronhof	”	3665	21990
Yekûn		7101	42106

(807) ”Van ilinde Nesturîlerin konut ve nüfus miktarı” demektir.

(808) ”Van kazası”ndan maksat, il merkezi olan Van kentinin oluşturduğu merkez ilçesidir.

(809) İlk sayı konut miktarını, ikinci sayı ise nüfus miktarını gösteriyor.

VAN VİLÂYETİNDE SAKİN AŞAİRİN MİKDAR-I NÜFUSLARI İLE MARBUT OLDUKLARI KAZA VE İŞGAL ETTİKLERİ MAHALLER

ESAMİ	NÜFUS-I ZÜKÛR	NÜFUS-I UMUMÎ(810)	BULUNDUKLARI ARAZI
Ademan aşireti	5538×8(811)	44304	Diyadin, Erciş
Hayderan "	6911×8	61288	Erciş, Patno, Dedeli
Milan "	1306×8	10800	Bargırî, Sıtmas
Taqorî "	1415×8	10320	Saray, Ahurik-i Süflâ
Şîyolî "	1601×8	12808	Tırkeşan
Muqrî "	2103×8	16816	Torreğ, Saray
Şemsikî "	1550×7	12400	Karahisar, Saray
Şikeftî "	1470×8	11716	Qereşîyan
Herkî "	0000	6000	Gevâr
Goyî "	0000	20000	Şemdînan, Çolemêrg
Şêrwan "	0000	4000	Kavar, Şemdînan
Ertûşî "	4000	31000	Başkale ve Bohtan
Malxuran "	1400	11200	Karahasan, Melazkurd
Dostikî "	0000	3500	Kavar, Şemdînan
[10] Dîzra "	0000	4300	Kavar
Biradost "	0000	7300	Biradost
Ûramar "	0000	1500	Ûramar nahiyesi
Dostikan "	0000	2000	" "
Lobin "	0000	800	Çolemêrg
Melah "	0000	700	" "
Marones "	0000	850	Nesturîler civarında
(812) "	0000	1474	" "
Sindî "	0000	760	Çolemêrg civarı
Yekûn-ı aşair	27317	277780	
Van vilâyetinde mukîm Kürdler		158262	
Van vilâyetinde mukîm KÜRDLER	ERMENİLER	NESTURÎLER	
	436042(813)	82470(814)	42106

- (810) Esamî: İsimler, adlar. Maksat, aşiret adlarıdır.
Nüfus-ı zükûr: Erkek nüfusu, aşiretlerin erkek sayısı.
Nüfus-ı umumî: Genel nüfus, aşiretlerin genel sayısı.
- (811) Anlaşıldığına göre çarpı işaretinden sonraki sayı, erkek nüfusunun aşiretin genel nüfusuna oranını gösterir. Örneğin burada, aşiretin nüfusunun sekizde birinin erkek olduğu belirtilir. Ertûşî ve Malxuran'ın erkek nüfusunun yüzdesi gösterilmemiş, birçok aşiretin erkek nüfusunun yerine dört sıfır konulmuştur. Öyle anlaşıyor ki bunların erkek nüfusu saptanamamıştır.
- (812) Bu satırda aşiret adı derginin altında çıkmamıştır.
- (813) Bu sayı, Van'da yaşayıp da aşiret durumunda olmayan ve aşiret durumunda olan Kürdlerin toplam nüfusunu gösteriyor.
- (814) İlk cetvelde Ermenilerin nüfusu 82476 olarak gösterilmişti.

Van vilâyetindeki Kürdler ve Ermenilerin mikdar-ı hane ve nüfuslarını mübeyyin cedvel, âsâr-ı Garbîyeden muktebes olduğu cihetle aynen derci münasib görüldü ise de, saika-i sehv ve adem-i mâlumâtтан mütevellid hatfâtı tashih etmeyi, bihasebilimkân derece-i vücubda addeyledik:

Cedvelde Kavar kazasının Kürdlerin nüfusu 1070, Ermenilerin 5406 gösterilmektedir.(815) Bu pek acîb ve garib bir meseledir. Kavar'da (816) Ermenilerin tefevvuk-ı adedîsi hiç bir tarihte yüzde otuzdan fazla bir yekûn teşkil edememiştir.

Hele ağrebul-garaibden Muks meselesi; "2754 Kürd", "4253 Ermeni" istatistikleri bize gösteriyor. Halbuki Muks'taki Ermeniler, yüzde kırk radde-sinde bir kesafet-i adedîyeye malik idiler. Fakat ekseriyetle müstecir bulundukları cihetle, ahali-i mahalliyeden addolunmazlardı.

(Mâbâdı var) (817)

JİN

[11] KÜRDÇEYE DAİR(*) (*)

— 2 —

"Neşriyât sistemi"ne dair mütalâayı ikinci makaleye terketmiş idim. Fakat bu sisteme dair tafsilât vermeden evvel, onun esası olan bazı işlerden bahsetmek mecburiyeti vardır. Evveleminde, şimdiye kadar belki de çok söylenmiş ve dinlenmiş birkaç sözü tekrar edeceğim. Bana göre bu, tekrar veya tekrar-i zaid değildir:

Biz lisanımızı ıslaha çalışmak isterken, en çok dikkat ve basireti istilzam edecek nokta, sarfedeceğimiz kuvvetlerin tabiat kanunlarıyla tevafukudur. Kavanîn-i tabiiye ile teâruz eden faaliyetler, mahkûm-ı zevaldır. İfratperverlikler, tâbir-i amiyane ile yorgana göre ayak uzatmamak, hüsrânı dâvet eder. Bundan başka, intihab edilecek tarz-ı mesaînin zaman ve ahvalın gösterdiği icabâta uygun bulunması, milletteki fikir cereyanlarıyla mâkûs bir istikamet-i harekete malik olmaması kat'iyen lâzımdır. Binaberîn, gitmek istediğimiz yola tam hazırlıkla çıkmak ve her adımı müteakib, bir hatve sonraki eb'ad ve mesafâtı, ilk adımların etrafta husule getirdiği tesirâtı pek derin ve ince bir surette muayene etmek ve şüûnun göstereceği icabât-ı zarurîyeye tevfiq-i faaliyet eylemek mecburiyetini hiç bir zaman unutmamalıdır.

(815) Burada iki dizgi yanlışlığı olduğu açıktır. Çünkü ilk cetvelde Ermeni nüfusunun 5406 olarak gösterildiği yer Kavar değil, Kavaş'tır. Ancak Kavaş'taki Kürd nüfusu da 1070 değil, 5070 olarak gösterilmiştir. Açıktır ki Kavaş adı yanlışlıkla Kavar, 5070 sayısı da yanlışlıkla 1070 biçiminde dizilip öyle çıkmıştır.

(816) Buradaki Kavar adı da yanlıştır, doğrusu Kavaş'tır.

(817) Burada, "devamı var" anlamına gelen "mâbâdı var" denilmişse de, derginin bundan sonraki sayılarının hiç birinde bu yazının devamı çıkmamıştır.

Şurası da asla hatırdan çıkmasın ki, lisan meselesi bizde haddizatında pek muğlak, çok müşkilâtli bir saha-i faaliyetdir. Dilimizin bugünkü hali, bizi, iktihâmı hakikaten pek büyük himmetler sarfıyla kabil olacak yığın yığın müşkilâtla karşılayacaktır. Hedef-i muayyenî istihsal için sarfı lâzım gelen ikdamât-ı fevkalâde yanında elimizdeki vesait-i maddiyenin azlığı mülâhaza olundukça nevmîd olmamak kabil olmuyorsa da, tabîî ve mantıkî bir tarîk-i mesâî tâkibedildiği takdirde, kuva-i masrufenin geç olsa bile behemehâl semeredar-ı muvaffakiyet ve inkişaf olacağı, şübheden âzadedir. Bizden evvel aynı yolda yürümüş milletlerin maksada zaferyab olmaları, bizim için bir vesîle-i teşvik teşkil eder.

[12] Bir nokta vardır ki, yüklenmek istediğimiz bu azîm bar-ı mesaîye tahammül hususunda bize kuvvet ve itminan bahşediyor: Bizden evvelki milletler, lisan ve tarihlerini tedvîn ve tesbit ederken, ellerinde bugünkü terakkiyât-ı medeniyenin pîş-i faaliyetimize serdiği vesait-i mütekemmile mevcut değildi. Fakat bu azîm ve mühim mahrumiyetler, onların mazhar-ı muvaffakiyet olmalarına mani olmadı. Filhakika o zamanlar, ne lisaniyât ilmi bugünkü derece-i tekemmülüne vâsıl olmuş, ne de bu yoldaki faaliyetleri teshil eden vesait ve neşriyât-ı fenniye bugünkü mebzuliyetle mevcut bulunmuştu. Bununla beraber, lisan ve tarihi tanzim etmek isteyip de muvaffak olmamış bir millete küremiz üzerinde tesadûf edilememektedir.

Bize gelince; muvaffakiyeti temin veya teshil edecek âsâra ziyadesiyle malik bulunuyoruz. Atacağımız her adım, yirminci asr-ı medeniyetin bütün vesait-i irfanîyle mazhar-ı teşcî' olacaktır. Vakıa, hedefe vâsıl oluncaya kadar çok zaman geçecek; fakat düşünelim ki milletlerin hayatı teemmül edilince, vahid-i kıyasî-i zaman gün ve sene değil, ancak asır veya asırlardır.

Bu işte bizim yapacağımız şey, kuvvetlerimizden hatta bir zerresini beyhüdeye sarfetmemek, her zerre-i mesaîmize mukabil mutlaka bir habbe-i muvaffakiyet temellüküne çalışarak hemen saha-i cidal-ü sa'ye atılmaktır. Bu da, her işin, Levh-i Mahfuz(818) muvaffakiyeti olan programa malikiyetle kabil-dir. Öyle bir program ki, harekete başlanacak dakikadan şahid-i muvaffakiyeti derâğuş edinceye kadar atılacak mühim adımları elzem ve esaslı teferruatıyla ihtiva etsin ve tatbikatında hatta küçük bir inhırafa müsaîd bulunmasın.

Bir işte programsız muvaffak olunabilecek devirlerden çok, pek çok uzaklarda yaşadığımızı derhatır ettirmenin faydasız olmadığına kaniim.

*

Şimdi de biraz, elimizdeki mevadd-ı ibtidaiye-i lisaniyenin kemiyet ve keyfiyetinden bahsetmek icab ediyor:

Dilimizin, bugünkü ihtiyac ve telâkkîlere göre bir lisan mahiyetini haiz olması için malik bulunması elzem olan esasâtta, halen muayyen bir kısım

(818) Levh-i Mahfuz: Din inancına göre, Tanrı tarafından takdir edilen her şeyin yazılı bulunduğu levha.

insanlar [13] tarafından —fakat şerait-i ibtidaiye tahtinde— konuşulmadan başka hiç birine sahip olmadığı bir hakikattir.

Bu ifademle, dilimizin ne lugat, ne sarf ve nahv(819) ve ne de edebiyatından, mazbut ve matbu ve ihtiyac-ı millîye kâfi bir sermayeye malik bulunmadığımızı anlatmak istiyorum.

Birçok lehcelere malik Kürdçemizin bazı kısımlarına dair Rusça, İngilizce, Almanca ve Fransızcada birkaç tedkik, bir-iki ufak lugat ve sarf kitabı intişar etmişse de, Kürdistan gibi bir mıntıkada Kürdler gibi bir millet arasında, lisanı ya hiç bilmeyen veyahud pek az anlayabilen Garbliler tarafından pek sathî tedkiklere istinaden yazılan bu eserlere büyük bir ehemmiyet atfı doğru değildir. Böyle olmakla beraber, şurası inkâr olunamaz ki bu eserler, salim bir usul-i tedkik ve tarz-ı tettebbuu ve herhangi bir mahsul-ı tettebbuun en esaslı ve dakik surette tertib ve tanzimini irae gibi meziyet-i mahsusayı haiz olmak cihetiyle, emsali mesaîde numune ittihazına lâyıktırlar. Bu itibarla ve ayrıca birçok mukayeseleri hâvî bulunmalarıyla mesaî-i lisaniyemize çok kıymetdar muavenetler edebilir ve fakat hiç bir zaman esas olamazlar.

İkinci derecede, eski-yeni Kürd erbab-ı tahriri tarafından ihzar edilmiş sarf ve nahv kitapları ve bir-iki lugat mevcut ise de, bunlardan edilecek istifade mahdud bir derecede kalacaktır. Bir de Kürd üdeba ve şuarası tarafından yazılarak, birtakımı usulü dairesinde cem'ü tedvîn edilmiş divanlar, eş'ar ve ebyat vardır. Müstesnası mevcut olmamak şartıyla,(820) hemen umumen bu divanlar, şiirler, milletin hakikî lisanı olan avam dilinden çok uzak ve yazıldıkları muhît ve zamana göre ekseriyetle Arabî, Farisî kelimâtla doldurulmuş tuhaf birer halîtedir. Vücutlarından istîğna kabil olmadığı halde, bu gibi âsârdan edilecek istifade de mahduddur.

Üçüncü ve en mühimmi, avam-ı milletin müfekkiresinde sakladığı hazinedir. Bugünkü işlerde muvaffak olmak, bugünün telâkkîlerine uygun çalışmakla mümkündür. [14] Halihazırda umumiyetle kabul edilmiş bir kaide vardır. O da, milletin öz lisanı, o kavmin gayri münevver kitlesinin ve hususen ihtiyar kadınlarının konuştuğu dildir.

Binaberîn ben de, lisanın tedvîninde, kitle-i avamın ihtiyar ettiği eşkâl ve lugâtın esas ittihaz edilmesini istiyorum. Bu, hakikî bir hazinedir. O menba-i feyyazın muhtevasını zabte, ele geçirdiğimiz malzemeyi kavaid-i fenniye-i ahîreye muvafık bir şekilde tertib ve inşaya muvaffak olursak, —asla tereddüd etmeden iddia edebilirim— az zamanda, bugün Şark'ta cari lisanların ekserîsinden daha zengin bir lisan-ı tahrir ve tekellüme malik oluruz.

*

Şimdi, bu muhtelif menbalardan nasıl istifade edilmesini tasavvur ettiğimi arzedeabilirim:

(819) Sarf ve nahv: Dilbilgisini inceleyen iki bilim dalı.

(820) Doğrusu "olmak şartıyla" olmalıdır.

1- Başlıca lisan meselesiyle —muayyen bir plan dahilinde— uğraşacak bir heyet-i daimeye lüzum vardır. Bu heyet, en tabîî olmak üzere **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** merkez-i idaresini kendisine darülmesaî itti-haz etmeli ve tettebbuât-ü tedkikatında cemiyetin âzamî derecede muaveneti-ne mazhar olmalıdır.

2- "Lisan Encümeni" gibi basit bir isimle yad edilecek olan bu heyetin âzası, muhtelif Kürd lehcelerinden bir veya birkaçına âşına ve mümkün ol-duğu kadar tahsil görmüş zevâtın müteşekkil olmalı; bu heyete teşrîk-i me-saî etmek üzere elsin-i ecnebiyeye vâkîf zevâtın birkaçı terfîk edilmelidir.

3- Heyet, tarz ve zaman-ı mesaîsini bizzat tayin etmeli; bâhusus âza-i kira-mı meşâğıl-ı hususiye veya tahsilleriyle meşgul olacaklarından, encümenin işigali bir daire-i mahsusada vaki olmak gibi tahdidâta tabi tutulmayıp, âza-dan beheri, şube-i mesaîsine aid vesaik ve evrakı istediği mahalle götürebil-meli; ancak netaic-i müstahsalanın takrir ve tesbiti, umumî ictimalarda bilmüzakere icra olunmalıdır.

4- Encümenin ilk ve en mühim vazifesi, lisanın lugâtını cem'ü tedvînden ibaret olmalıdır:

[15] A- İttihab olunacak herhangi lisandaki bir lugat kitabı esas ittihaz edi-lerek, buna göre her kelimenin beher Kürd lehcesindeki mukabili tahrir edilmeli.

B- Her kelimeye mukabil elde edilecek müteaddid lugatlar miyanından, bittedkik sem'a en muvafık gelenini mukabili aranan lugatın Kürdçesi olarak kabul ve o suretle defter-i mahsusuna kaydettikten sonra, aynı mânaya mev-zu diğer kelimeleri de yine sem'a mülâyemet nazara alınmak şartıyla tayin edilecek bir sıra dahilinde birinciden sonra derc etmelidir.

C- Kürdçede mevcut olup, esas ittihaz ettiğimiz lugatta mukabili bulun-mayan lugatları aynı şerait dahilinde ve hurûf-ı heca tertibiyle diğer bir defte-re kaydetmeli.

D- Esas lugatında mevcut ve fakat Kürdçe mukabili bulunmayan lugâtı, hurûf-ı heca sırasıyla üçüncü bir deftere idhal ve bâdehü, âtîde izah edilecek menabî' ve usullere müracaatla mukabilleri vaz' ve tayin edilmeli.

5- Encümen âza-i kiramının hıfzlarındaki lugâtın —şerait-i mâruza dahilinde— toplanmasıyla meydana gelen lugat kitabı, mümkün olduğu ka-dar bütün Kürd lehcelerinin malik bulunduğu lugâtı ihtiva ederse de, lisanın konuşulduğu mintikalardaki ahali arasında hatta encümendeki zevâtın sa-ha-i ilminden haric birçok lugâta tesadüf pek tabîî olduğundan, ayrıca manatık-ı muhtelifede cem'i lugât işiyle işigal edecek zevâtın temin-i tedari-ki, ehemm-i umûrdandır. Bundan başka şu üç madde, cem'i lugât meselesin-de faydalı ve kıymetdar menabıa işaret eder:

A- Ahlakî, gayri ahlakî durûb-ı emsalin cem'ü tedvîni.

B- Ahlakî, gayri ahlakî bilumum hikâye, masal ve efsanelerin aynen toplanması.

C- Avam beyrinde mütedavil Kürdçe ebyât ve her nevi eş'ar, her neye dair olursa olsun cem'ü tedkiki.

Gerek bunlar ve gerekse köşe-bucakta kalmış lugâtın cem'i için düşünüle-

cek [16] çareler miyanınd, muhtelif lehcelerin tekellüm olunduğu manatıka, lisana âşına, münevver zevâtı memur etmek hatıra gelirse de bu, cemiyetin şimdiki vesaitiyle kabil-i icra görünmediğinden, bu maksadı teminen şöyle bir tertib yapmak mümkündür:

a- Yukarıdaki şerait tahtinde meydana getirilen lugat kitabında mevcut olmayıp, ahali arasında müstamel lugâtı, delâlet ettikleri mâna mufasssalen ve misallerle izah edilmek üzere encümene bildirecek zevâta, lugat başına münasib mükâfat-ı nakdiye îtası.

b- Durûb-ı emsali ihtiva etmek üzere tertib ve neşrolunan kitabda münderic bulunmayan durûb-ı emsali, onları tevlîd eden vakayii de hâkî olmak üzere encümene bildirecek zevâta daha yüksek mikdarda bir mükâfat-ı nakdiye verilmesi.

c- Hikâye, masal ve avam şarkıları için aynı tarzda hareket edilmekle beraber, Dersaadet'te(821) adedleri pek kesîr olan Kürdlerle bu maksad dahilinde temas edilmeli ve daimî reklâmlarla, taşra kari'lerinin bu babda muaveneti temennî olunmalı.

6- Bu menabiin kâffesine müracaat edildiği halde bile, bir lisan-ı ilmî ve fenînin malik olması zarurî bulunan birçok kelimât ve tâbirâtın noksanı pek mahsûs bir halde göze çarpacaktır. Buna birkaç çare vardır ki, bazı mahzurları da hâvîdir.

Bunlardan birincisi, ihtiyacı, Farişî veya Arabîye müracaatla temindir. Lisanı komşu dillerin zîr-i tahakkümüne atacak ve binnetice havas ve avam dili gibi ucûbeler doğuracak bu şıkkın ihtiyarına ilelebed muhalifim.

İkincisi, kısmen Pehlevî, Zend, eski Farişî gibi dilimizin aslıyla alâkadar lisanlara müracaattır. Bunda, birincideki kadar mahzur yoktur. Ancak, pek eski zamanların yadigârı bulunan bu lisanların ihtiyacımıza kâfi gelebileceği meşkûttür. Mamafih, bunlardan istifade olunmalıdır.

Üçüncüsü ve en tabiîsi, Almanların yaptığı gibi, ifade edilmek istenilen mâna ile münasebet-i tammesi bulunmak üzere birkaç kelimededen terkiib, veya Kürdçede [17] mebzulen mevcut zarf, zaman, mekân, failiyet. . .ilh. gibi edevâtın münasiblerini evvel veya ahır-ı kelimeye ilâve suretiyle teşkil usulüdür.

Bu şekli, lisana istenilen zenginliği vermeye kabiliyetli görüyorum. Ayrıca lisanımızdaki terkiib-i izafî, vasıf terkipleri birer isim kabul etmek de pek zengin bir menba olur.

7- Encümen, yeniden muttali olduğu veya vaz'ü teşkil ettiği lugâtı her sene nihayetinde tab'ü neşir, ve asgarî beş senede bir lugatını tecdîden tab'etmelidir. Kezalik, durûb-ı emsal mecmuasını da mâlumât-ı cedîdesinden hissedar ederek, münasib zamanlarda muaddel mecmualar neşreylemeli.

8- Encümen neşriyâtının hasılât-ı safiyesi âzalara hediye edilmelidir.

9- Lisanın sarf-ü nahvini tanzimde en büyük aile-i lisaniyenin esas ittihaz edilmesi, en kestirme ve tabiî bir yoldur. Zamanımızda bu hak, Şimal Kürd-

çesinindir. Binaberîn, bu maksadla Hakkârî ve Bohtan lehcesinin tercihini tavsiye edebilirim.

Bunda lüzumsuz hodkâmlıklarda bulunmak, milletin hakk-ı hayatına suikasd derecesinde bir cinayettir. Binaberîn, tealî-i millîyi isteyen her Kürd, mefkûresinin azameti karşısında pek küçük kalacak bu gibi hodbinliklerden hazer etmelidir. Farzımuhal olarak bazı muhalefetlerin zuhurü halinde de müteşebbisler, kendilerince muayyen hedefe doğru bilâ tereddüd ilerlemekten çekinmemelidir. Yalnız sebat ve inad ve tereddüdsüz bir fikr-i tâkidir ki bu gibi azîm işlerde zâmin-ı muvaffakiyet olur.

Geriye kalan en mühim madde, bu kadar fedakârlıklar ibzaliyele istihsal edilen neticeyi umuma mal edebilmektir. Benim düşündüğüm vasita-i tâmim pek sadedir. İşte "neşriyât sistemi" namını verdiğim tertib budur. Şöyle ki:

Cemiyet, tesis edeceği bilumum gazetelerde Kürdçe makalâtı münhasıran encümenin lisan-ı muhtarı ile icra etmelidir. Bunda hakikî bir inadla sebat ederek, her ne pahaya olursa olsun esas-ı muayyenden zerrece inhıraf etmemelidir. Hele itirazı şayan-ı istima' olamayacak anâsırın alacağı vaz' [18] ve tavrı, şayan-ı nazar bile görmemeli. Bir taraftan mâlumât-ı ibtidaiyeyi hâvî küçük kitaplar telif ettirerek meccanen her tarafa neşr-ü tevzi etmeli, bir yandan da daha yüksek derecedeki ilmî ve fennî âsârı tab'ü neşir suretiyle de milletin tabaka-i münevveresini bu gaye etrafında toplamaya himmet eylemelidir.

*

Sevgili millettaşım! Benim, lisanımızın ıslah ve tâmimi hakkındaki tasavvurlarım, —isteresiniz tahayyül deyiniz— bu saydıklarımıdır. Bakalım siz ne düşünüyorsunuz. Bu düşüncelerinizden öteki kardeşleri de haberdar etmenizi bekliyoruz. Sevgili "Jîn", hepimizi dinleyecek kadar lütufkârdır.

Hurufât meselesini de başka bir zaman konuşacağız.

28 Mart 335(1919)

Kurdîyê Bitlîsî

KÜRD TARİHİNDEN
BABAN HANEDANI(❖)
(MÂBÂD: 4)

Muharriri:
Aziz Yamûlkî

Baban hakimi Süleyman Paşa, bu iki ordunun harekâtı esnasında her ne kadar memleketini istilâdan kurtarmış ise de, Hakimlik dahilinde vukua gelen bir şûrişte, Qelaçolan(822) harabelerinde âsârı hâlâ bakî olan cesîm konağında, 1159 senesine(823) müsadif pek fırtınalı bir gecede uyurken, harem bahçesine mulasık bir dut ağacından aşma suretiyle dahil olan Feqî İbrahîm namında bir serserinin hançeriyle şehid edilmiştir.

Bugün orada makarr-ı hükümet olan konağının bazı temel harabelerinden başka bir şey meydanda kalmadığı halde, mâhud dut ağacı esrarengiz bir surette hâlâ bakîdir.

[19] Feqî İbrahîm nam serserinin esna-i derdestinde elindeki kanlı hançeriyle kendi kafası kesildiği mahal dahi zairlere gösterilmektedir.

Qelaçolan mevkiinde mazînin şanlı hâtırâtını hale nakleden pek çok harab mebanî enkazı, bunlardan ayrılmış birçok cesîm taşlar, mezarlıklar, birçok cesîm asırdîde ağaçlar, etrafındaki dağlar miyanında süzülüp giden Qelaçolan(Karaçolan) suyu ve bu suyun sağ sahilindeki tepelerde hakimlerin merakıdını muhtevî cami ve havuzu olduğu söylenmekte olan cesîm bir çukur, yüksek bir tepe üzerinde ve etrafında Hakimliğin, hakimden sonra en büyük recülü olan ağaların ve bunların tâifelerinin merakıdı, o zamanki terakkînin şahidi olan Alay Çavuşu Mahallesiyle cami civarındaki cesîm bir sahayı birbirine rabteden büyük köprünün su üzerindeki ayaklarının âsârı, şimdiki Karaçolan denilen pek küçük köyün şimal-ı şarkisinde yüksek dağ üzerinde asıl Çudalan Kalesinin harabesi gibi şeyler vardır.

Hali hazırda Süleymaniye'de kâin Alay Çavuşu namıyla müsemma mahallenin o zaman Qelaçolan'dan gelen Alay çavuşu mensubanının tesis ettiği ve Alay çavuşlarının vazifesi de hakimın muharebât esnasında borularını çalarak herkese silâhbaşı emri vermek olduğu söylenmektedir.

Hakimlerin merakıdını muhtevî, küçükçe yapılmış bir kubbenin etraf duvarlarından başka bir tarafı muhafaza edilmemiştir. Derûnundaki merakıddan, bilhassa Feqî İbrahîm tarafından şehid edilen Süleyman Paşa'nın kabri

---

(822) Bu ad, bu yazı dizisinin daha önceki bazı bölümlerinde bu şekilde, yani "Qelaçolan" şeklinde geçmişti. Yazı dizisinin bu bölümünde ise "Qaleçudalan" olarak geçiyordu. Biz, daha önceki bölümlerde geçen şekliyle uyum sağlansın diye burada da bu adı "Qelaçolan" şeklinde yazdık.

(823) Milâdî takvime göre 1747 yılı.

nisbeten daha iyi mahfuz kalmış ve bu kabrin dahi toprağa gömülmüş taşlarını bizzat meydana çıkartarak, mümkün mertebe temizlendikten sonra aşağıdaki yazılarını okumak kabil olmuş ve maalesef tarihi, okunamayacak surette dökülmüş buldum; taşlarda mevcut olup okunamayan yerler nokta işaretiyle gösterilmiş ve imlâlar aynıyle istinsah edilmiştir:(824)

---

(824) Yazının bu bölümünün sonunda, "devamı var" anlamına gelen "mâbâdı var" denilmemişse de, yazı burada bitmemektedir. Bundan sonraki bölümü derginin 18'inci sayısındadır.

[20] KÜRDÇE KISMI

NÛR

Ez temaşe dikim, welatê min temam baxê gulan
Çar teref bêdeng, samit bûn ji nexma bilbilan(825)

Alîyekî bêhna buharê, alîyekî dengê hezîn
Cû û cûbaran gewrî êxistine ava şîrîn

Xuş-xuşa avê digel fesla dibêjit endelîb(826)
Saqîya, meclis temam e, mest bi ava zebîb(827)

Belg hemî şermende ne ji husn û cemala gulşenê
Qetre qetre xwêh dirêjin, wek xunava gerdenê(828)

Ew heqîqet da zerîf e, qabilê teswîr nîye(829)
Sed esef muhtacê tenwîr e, ku lewra tarî ye(830)

Lazim e hilkin çirayek j'şu'leya "hel yestewû..."(831)
Cumle mecbûrê xebatê ne bi emrê "utlubû..."(832)

26 Adar 335(1919)

Ji Mala Hekarîyan
E. Rehmî

(825) Samit: Bêdeng, deynekir.

Nexme: Stran, nêwirîn.

(826) Endelîb: Bilbil.

(827) Saqî: Meygêr, meygerîn.

Saqîya: Meygêro, meygerîno!

Zebîb: Mewij.

Ava zebîb: Mey.

(828) Qetre: Dilop.

Xwêh: Xweydan.

(829) Teswîr: Salixdan.

(830) Esef: Mixabin.

Tenwîr: Ronîkirin.

(831) Hel yestewû: Ma wek hev in, ma bi tenga hev ra ne, ma di sewîyek da ne!

Ev îşaret e bi alîyê ayetek ve. Xwedê di wê ayetê da weha dibêje: "Ma kesên zana û nezan wek hev in!"

Qesta hozên ev e ku em ji şu'le û ronayîya vê ayetê li welatê xwe çiraya xwendin û zanî-nê hilkin û bi wê çirayê welatê xwe ronî bikin.

Peyvika "yestewû", di ayetê da "yestewî" ye. Wisa tê zanîn ku hozên jibo rastanîna qa-fiyê digel peyvika "utlubû" ya di malika pey wê da, peyvik "yestewû" nivîsiye.

(832) Utlubû: Bigerin, bixwazin, daxwaz bikin.

Ev îşaret e bi alîyê hedîsek ve. Pêxember di wê hedîsê da dibêje ku: "Zanîn li Çînê be jî lê bigerin".

Qesta hozên ev e ku em hemî li gora vê hedîsê mecbûrê xebatê ne.

MEGER L'ÊM ACİZ Î?(833)

Le min boç zîz î umrim, çawekanim, mahîtabanim?
Tewêlit bo çî kûj e, ya çî qewmawe, çî tawanim?

[21] Le pêşa pêşî tabûrî mujet, herdû birot keç bû
Delêy bo tîpî aşiq zulfeqar e, tîxî birranim

Kemendî zulfî xawit çunke bazûbendî parû me
Çî hacet waizî serzil be efsûn bestî destanim!

Melamet bas biken, çun min xerîb û xanewêran im

Telîsmî gencî husnî to muemmay alemî kewn e
Le hellî wî be ser çû umrim û hêştâ ger ciwan im

Ke nermîn bawêşî to êşêk e bo qelbî mecrûhim
Be lence lê gerrê satê, hewa da tîflî giryanim

Belê Şewqî ke Kurd e çawbexwên e, qet heda nada
Be xwênî çawekanim sûr buwe çakî girîbanim

23 Kanûnî Ewwel 333(1917)

Qazîzade
M. Şewqî

---

(833) Nawnîşanî em helbeste le kovareke da be curêk nûsrabû ke manayekî nebû; ême wa de-
zanîn debê her b'em cure bixwênrêtewe: "Meger l'êm aciz î?"

PÎYESA KURDÎ(834)
MEMÊ ALAN(835)

Tîyatroya Kurdan fezîlete Kurdan noşî didit(836)

DU PERDE PÎYES

Esera E. Rehmî

EŞXAS:(837)

MEMÊ ALAN

LEWEND- Hevalê Memo, xulamê Mîr

ÇAVREŞ- Dayika Memo(838)

XEZAL- Jina Memo

PERDE VEBÛ

(Odekê Kurmancî xemilandî, bi berr û maforan raxistî. Dîwarê wê, çekêt Memo pê ve hilawîstî ne. Çar terefê dîwar doşek, balgî ne.)

-
- (834) Ev sernivîsar di eslê kovarê da bi zimanê Tirkî, "Kürdçe Pîyes" hatibû nivîsîn. Ji ber ku pîyes bi Kurdî ye, me sernivîsar jî wergerand Kurdî û Kurdîya wê nivîsî.
- (835) Gerçî navê vê pîyesê "Memê Alan" e û navê mîrxasê wê yê sereke jî Memê Alan e, lê babetê wê ne çîroka "Memê Alan" a klasîkî ye. Nivîskarê heja Evdîrehîm Rehmî, di nivîsîna pîyesê da awayê "lêanîn"ê bi kar anîye. Di zimanê bêjeyî da "lêanîn", ku bi Înglîzî jê ra tê gotin "adaptation", ev e ku mirov esereka bêjeyî bigire, li gora babetekî dî ji nû ve binivîse, yanî li babetekî dî bîne. Nivîskar jî çîroka "Memê Alan" a klasîkî girtîye, li gora babetê Şerê Selaheddînê Eyyêbî li dijê filan ji nû ve nivîsîye, tê da nexşên Kurdîtiyê û Îslamîyê bi kar anîne; bi kurtî, çîrok li babetekî dî anîye. Ji alîyekî dî ve, di pîyesê da ji alîyê zimanzanîyê ve hin şaşîyên çapê derketibûn. Mesela pevekek weha bû: "Neyaran serhedan girtine". Lê rastê wê weha ye: "Neyaran serhed girtine". Me di wergeranê da şaşîyên weha gişt rast kirin.
- (836) Noşî didit: Nîşan dide, dinumîne.
- (837) Eşxas: Piraniya "şexs" e. "Şexs" bi mana "kes" e.
- (838) Di eslê kovarê da ev rêz weha bû: "Dayika Memo- Çavreş". Rêza pey wê jî weha bû: "Jina Memo- Xezal". Lê belê, çêtir e ku berê nav, paşê salix bê nivîsîn. Çawa ku nivîskar berê navê Lewend, paşê salixê wî nivîsîye. Ji ber vê yekê, me jî berê navên Çavreşê û Xezalê, paşê salixên wan nivîsîn.

MEMO

(Tenê) Belê. . . Îroke Mîr emir kirîye, xeza ye.(839) Neyaran serhed girtine. Zaryê Kurdan, meazellah dê di ber dest û piyên dijminan biçit. . .

Ez ji kî kêmtir im! Ma ez Kurmanc nînim! Ma namûsa her Kurdekî namûsa min nîne! Elbet. . . Elbet ez'ê biçim. Qîyamet rabit dîsa ez biçim. Xwîn seran bibit dîsa ez xwe nagirim.(840) Hetta Xezal jî min meni' biket dîsa ez nawestim.(841) Ez Memê Alan im. Mîrê Hekarîyan emir kirîye. Hem Sultan Selaheddîn şîrê xwe kêşaye,(842) li pêşîya temamê dinyayê westaye, Qudsê şerîf muhazeze diket. Umûmê filan berhev bûne ku ewê ji Îslamê bistînin. Cuhab ji Mîrê Hekarîyan hatiye,(843) em dê biçine harîkarîya wî. Îslam hemî li wê berhev bûne. Jibo çi? Elbet jibo xezayê. Mala Hekarîyan hemî çekê xwe bestine. Jibo çi? Elbet jibo xezayê. Ma ez ji wan nazdartir im! Ma xêra xezayê dê her jibo wan bit!

(Dayika Memo ji der da têt. Wekî kurê xwe weha pirrxeyan dît.)(844)

ÇAVREŞ

Kurê min, Xwedê xêr ket! Te çi bihîstîye tu weha pirrhîddet î, çavêt te weha sor bûne?

MEMO

Dayê, şîrê xwe li min helal bike! Dijminan ser li me rakirîye. Hatine Qudsê ji Îslamê bistînin. Û Mîr emir kirîye, xeza ye; dê biçine xezayê. Madem ez jî Kurd im û ez ji Alan im, bab û bapîrê min di vê rê da çûne, divêt ez jî di vê rê da biçim. Te şîrê sipî daye min. Şîrê xwe li min helal bike.

ÇAVREŞ

Kurê min, di rîya dînê xwe û di rîya welatê xwe da eger ez te helal nekim, Xwedê jî min helal naket. Eger tu îro neçî, sibê dijmin dê bêtin. Min tu jibo rojekê weha xwedan kirî.(845) Ku tu wî cîyî jibo dîn û welatê xwe bigirî, navê Kurdîtiyê, Kurmancîtiyê î'la bikî,(846) min şîrê xwe helal kir. Xwedê digel te bî.

(839) Xeza: Şerê dînî, şerê ku jibo amanceka dînî tê kirin.

(840) Xwe nagirim: Xwe ranagirim, li paş namînim.

(841) Meni' biket: Rîya min bigire, ji min ra bibe mani', ritim.

(842) Şîrê xwe: Şûrê xwe.

(843) Cuhab: Xeber, haydarî, cewab.

(844) Wekî: Dema ku, wextê ku.

Pirrxeyan: Bi xwîngermîyeka pirr, bi awayekî wisa ku xwîna wî pirr dikele.

(845) Xwedan kirî: Xwedî kirî.

(846) Î'la bikî: Bilind bikî.

(Dengê derî têt.)

MEMO

Dayê, wê derî diqutin(heman dibezit). Ew kê ye? Ooo. . . Birayê Lewend, kerem ke. . . Kerem ke. . .

(Lewend ji der da têt.)

LEWEND

Esselamu aleykum!(Diçit milê Çavreşê)

ÇAVREŞ

Aleykumusselam, kerem ke rûnê xwarê(Lewend rûdinit). Ser serê min hatî, ser çavan. Tu qencik î, xweş î? Mal, biçûk çawa nin?

LEWEND

Xwedê ji te razî bit. Mal, biçûk destê te radimûsin.

MEMO

Ser serê birayê xwe hatî.

LEWEND

Serê te hezarsalî bit. Te xwe berhev kir, dadê destûra te da?

MEMO

Me jî heta nuha ew xeber dida. Dayika min şîrê xwe li min helal kir. Dê karê min biket. Xwedê hez ket em jî kengê biçin?

LEWEND

Îroke mirovek ji Başgalan hatiye. Go "Mîr heta Çolemêrgê çûye". Lazim e di vê hefteyê da em li Çolemêrgê berhev bibin.(848)

MEMO

Îroke xwe berhev bikin, sibê zû ca em rê biçin.

LEWEND

Destûra min bide, ez jî biçim xwe berhev kim.

MEMO

Li ser serê min hatî(Lewend diçit).

---

(847) Duyê: Diduyan.

(848) Ev pevek di eslê kovarê da weha hatibû çapkirin: "Lazim e di vê hefteyê em berhev bibine Çolemêrgê". Bi dîtina me, ew awa şaş e û jî şaşiya çapê pevek wisa derketiye. Ji ber vê yekê, me ew bi awayê rast nivîsî.

ÇAVREŞ

(Xwe bi xwe) Ya Rebbî, ewladê min emanetê te ye! Tu fîrset û silametîyê bidî'yê! (Temaşa Memo diket) Kurê min, Xwedê digel te bî! Ez biçim, karê zewada te bikim(Çavreş diçit).

MEMO

(Xwe bi xwe) Ey Xaliqê min, te çi lutfek mezin bi min ra kirîye, dayek xwedanhemîyet te daye min!(849) Çi ya wîdana min emir diket, ew pê razî ye. Çu caran nabit maniê şolan. Ez wê diçim ba Xezalê . . Bûka hefteyekê ye. Ez bihêlîm di cî da ma însaf e? Belê, însaf e. Lewra evînîya welatî ji hemî evînîyan mestir e. [24] Ew jî pê razî ye. Ez biçim xazî bibim, ca ew jî bibite herema xazîyekî. Lazim e ew jî fexrê biket.

(Piçek mûlaheze diket. Wê wextê Xezal ji der da têt. Di destekî da desmal, çavê xwe paqij diket. Memo dest'î digirit, rûdinite xwarê.)

MEMO

Xezal, te xêr e? Tu bo çi digirî?

XEZAL

Ma hun naçin!

MEMO

Belê. Ji ber çûyîna min lazim e tu bigirî!

XEZAL

Wekî tu çûyî, paş te ez dê çi bikim! Ma mimkun e jîna min! Wekî tu çûyî, ruhê min jî diçit. Min digel xwe bibe.

MEMO

Di şerê weha da şerm e jin digel me bên. Hem jî dayika min tenê ye. Tu dê çawa bihêlî!

XEXZAL

Ez şev-roj xidamî(850) ji dayika te ra bikim ez jê aciz nabim, ez jê têr nabim(rohnîkan îzhar diket).(851) Ez dê çawa te bidim destê felekê, dê çawa ji te dûr bibim!

---

(849) Hemîyet: Pêjna welatevînîyê.

Xwedanhemîyet: Kesê ku xwedîyê pêjna welatevînîyê ye, kesê welatevîn.

(850) Xidamî: Xizmetkarî.

(851) Rohnik: Histirên çavan.

Îzhar diket: Nîşan dide.

MEMO

(Bi anheng) Îro heft e dawet kirî
Xezayê ez ji te kirî
Ez diçime ber kafirî
Xezala min, delala min, bes bigirî

XEZAL

Memo îro bû eskere
Evînîya me bû kesere
Tu min bibe digel xwe, here
Yan bikuje, yan bikuj paşê here

MEMO

Tu bes rohnikan bibarîne
Îro dijmin li me kîn e
Westana min laiq nîne
Xezala min, delala min, bes bigirî

(Xezal nehişyar dikevit.)

PERDE DÎKEVÎT

Mela Ehmedê Xanî hazretlerinin Kürd edebiyatında lâyetmût bir mevki tutan bir şaheserleri olup, Kürd lisanının derece-i fasahat ve belâgatını isbat eden **"Mem û Zîn"** namındaki manzum romanları, inayet-i Barî ile **"Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti"** tarafından tab'ettirilmektedir. Kâğıdın ve tertibiyeinin tereffuu gibi manilere karşı âzamî fedakârlık ihtiyarına ve nefaset-i edebiyesiyle mütenasib bir surette neşrine karar verilmiştir. Kariîn-i kirama tebşîr eyleriz.

MİZGÎNÎ

Kitêba **"Mem û Zîn"**ê em wê tebi' dîkin; mizgînî li hemî Kurdan bit. Ê babetê mezinahîya kitêbê û sûreteke pîrr nefîs dê derkevit. Me guhdarî giranîya kaxidî û giranîya heqê murettîban nekir û bi fîdakarîyek mezin em derêtxin.

ADRES:

Babıâli Civarı Ebussuud Caddesinde
Necm-i İstikbal Matbaasında
"Jîn" İdarehanesi

TEVZİ MAHALLİ:

Babıâli Caddesinde Yeni Şark Kitabhanesi

ABONELERİMİZE

Abonelerimize gönderdiğimiz birtakım nüshaların vâsıl olmadığı şikâyeti, 5'inci nüshamızda merciinin nazar-ı dikkati celbedildiği halde hâlâ tevalî ediyor. Bu şikâyeti tekrar arz etmekle beraber, abonelerimize vâsıl olmamış nüshalar var ise numrolarını heman idareye bildirmelerini rica eyleriz.

Refîk-i mesaîmiz "Kürdistan" mecmuasının 4'üncü nüshası da intişar etmiştir. Birçok güzîde makaleleri hâvî olan mezkûr mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Haftalık Gazete'nin 36'ncı numrosu intişar etti. Pek mühim ve müfîd makalâtı hâvî olan işbu mecmuayı kariîn-i kirama tavsiye eyleriz.

Sebîlürreşad cerîde-i İslâmiyesinin 396'ncı nüshası kıymetdar makalelerle intişar etti.

EMRAZ-I CİLDİYE VE EFRENCİYE MÜTEHASSISI DOKTOR ŞÜKRÜ MEHMED BEY

Hemşehrilerimizden Doktor Şükrü Mehmed Bey, pazardan maada her gün sabahdan akşama kadar, Galatasaray Mektebi karşısında Hırstaki ve namı diğerle Said Paşa Hanındaki muayenehanesinde hastaları kabul ve en mü-kemmel usullerle tedavi eder.

Telefon: Beyoğlu, 1812

WERGERANÊN JÎMAREYA 15'AN

15'ÎNCÎ SAYININ ÇEVİRÎLERÎ

BİR MEKTUP

Adana, 4 Mart 335(1919)

Saygıdeğer Beyim Efendim,

”Jîn” dergisinin 13’üncü sayısını aldım. Göçmenlerin durumu hakkında mektup gönderilmesini emir buyuruyorsunuz.(852) Ben bu cümle üzerinde biraz durdum. Bana biraz garip geldi. Aslında, elde belgeler bulunduğu takdirde yayında bulunmak daha uygun ise de, bugün göçmenlerin durumlarını, her yönden durumlarını düşünmek de gereklidir. Belgeleri araştırmakla işi sürüncemede bırakmak kesinlikle uygun değildir.

Ben, emriniz üzerine, zavallı ”Altı İller”den(853) üç ilin(854) mağdur halkı hakkında yüce zatınıza biraz bilgi vereceğim. Ama ne yazacağımı kestiremiyorum. Çünkü bunlar o kadar düşmüş, o ölçüde güçsüzleşmişlerdir ki, sefaletlerini ifade edecek bir sözcük dünyada yoktur sanırım.

Eski nüfuslarının beşte biri oranında kalan bu insan türünün en talihsiz evlâtları, bugün ancak birer insan iskeletidirler. Babasını, kardeşini vatan uğrunda Köprüköy’de, Sarıkamış’ta, Turan yollarında(!) feda eden öksüz çocuklara rastladıkça ağlamamak olanaksızdır. Bunlar, kışın şiddetli günlerini Seyhan ırmağı üzerindeki köprüünün ıssız ve nemli taşları üzerinde dilenmekle, gecelerini de harabeye dönmüş birtakım evlerde ve arsalarda çamur içinde inleye inleye geçiriyorlar. Hepsinin fersiz gözleri dünyaya veda etmeye, güçsüz elleri bedenlerinden ayrılmaya yüz tutmuş durumdadır. İnsan bunlara baktıkça insanlıktan nefret etmek, vahşete dönmek ve gazetelerin sütunlarını dolduran XX. yüzyıl hakkındaki alkışlara karşı başkıldırma ister. Bilmem ki azizim, dünyaya ne oldu! Gittikçe geriye, vahşet dönemlerine doğru mu dönülüyor! İnsanlık buna mı derler!

Çarşıda üç para(855) değerinde bile olmayan, yevmiye olarak bu zavallılara verilmekte olan üç kuruş da, beş aydan beri verilmemiştir. Ermenilere ise yevmiye bir mecidiye(856) verildiğini de, ibret için dikkatinize sunarım. Ben burada bir söz söyleyeceğim; beni mazur görün: Acaba Müslüman olduğumuz için mi baştan başa üzücü olan bu durumlara uğruyoruz?

Felâketler gelince birbiri üzerine gelir:

Ülkelerinde namuslulukları ve iyi ahlakları ile tanınan ve her lekeden arı olan bu zavallıların burada ahlakları da bozuldu. Bir zamanlar yürekliliği, yiğitliği, cömertliği ve ahlakı birbiriyle bağdaştıran zavallı ”Altı İller” halkından göçmen olanlarını gözümün önünde görüyorum. Şimdi cılız, bir deri bir kemik, güçsüz olmakla birlikte ne yazık ki hiç bir şeyle telâfisi müm-

(852) 769 numaralı dipnota bakınız.

(853) 770 numaralı dipnota bakınız.

(854) 771 numaralı dipnota bakınız.

(855) 772 numaralı dipnota bakınız.

(856) 773 numaralı dipnota bakınız.

kün olmayan ahlaklarını, kişisel çıkarlarını düşünen birtakım yiyici ve yolsuz memurlar bozmuşlardır.

Dilenmeye alışmamış, akrabalarını millet ve devlet uğrunda feda eden zavallı yaşlı kadınların üç kuruş yevmiye için hükümet kapısındaki yürek parçalayan durumlarını görürsen, dünyadan nefret edersin. Vallahi doğru söylüyorum; yedi nüfustan oluşan bir aileyi sahipsiz bırakmaya yolaçmasaydı, ben intiharı bu durumu seyretmeye yeğlerdim.

İşte sana bir örnek: Haydaranlı Emin Paşa!

O Emin Paşa ki, geçen genel badirede(857) Bayezid sınırında aşiretinin bir bölümünü feda etti; o Emin Paşa ki, ata her binişinde yanında yüz silâhlı atlı bulunuyordu; o Emin Paşa ki, her gün yüzlerce misafirini iyilikler yaparak ve lütufta bulunarak kabul ederdi; bugün cılız, bir deri bir kemik, perişan, güçsüzdür. Oğlunun giysilerinden bir iplik çekilse yüz yama birden yere düşer.

İşte, memleketteki zenginliğine göre öbürlerini de bununla karşılaştırınız.

Bununla birlikte, her yerde göçmenlerin durumu buradakilerinden fena olduğundan da hiç kuşku duymuyorum. Konya'dan almakta olduğum mektuplar, bu sanımı pekiştirdi. Bu nedenle, "insanım, insanlara yardım ederim" diyen gösteriş sahiplerine elinizden geldiği kadar bağırınız. Yeter! İnsanlığa da, dünyaya da yuh! .

Hele sorunun bir yönü için sizden özel bir ricam vardır:

Mart sonlarına kadar bu zavallıların, baykuşlara yuva olan viranelik vatanlarına gönderilmeleri tasarlanmaktadır. Bunların dönüşleri için gerekli tedbirlerin alınması konusunda saygıdeğer **Kürdistan Cemiyeti**'nin dikkatini çekiniz. Oraların tarım mevsimi, bilindiği gibi geçmek üzeredir. Bu nedenle, artakalan nüfuslarını da yok etmemek için zamanında gönderilmeleri gerekir.

Bu yazdıklarımındaki üzüntüden gelen sertliği bağışlayınız. Çünkü dört buçuk yıldan beri göçün acı, amansız darbeleriyle yaralıyız.

Bir Kürd Genci

(857) 775 numaralı dipnota bakınız.

WILSON PRENSİPLERİ VE KÜRDLER

İnsanlığı vicdan mahkemesinin adalet ve hak dağıtan huzuruna çağıran Amerikan Cumhurbaşkanı Sayın Wilson'ın insanseverce konuşması, yıllardan beri zorbalık elinin zalim darbeleri altında inleyen mazlum ve haksızlığa uğramış ulusların ve halkların her an kanayan ve sızlayan yaralarına onulmanın başlangıcı sayılan pansuman etkisini yapmış; ümitsiz ruhlara, yüzyılların anlayışının ürünü olan "egemenlik galip gelenindir" ilkesinin düştüğünü ilân edip, uygarlık tarihinde insanlığı mutluluğun en yüksek zirvesine ulaştırabilecek en önemli ve eşsiz devrimi yaratmakla yeterli bir teselli esintisi serpmiş gibi bir izlenim yaratmıştı.

Savaşın başlangıcında herhangi bir nedenle savaş alanına atılan ve ihtiyaçların oluşturduğu ejderhanın yıkıcı pençeleri altında ezilmesine rağmen benzeri görülmemiş harikalar yaratan ve kahramanlıklar gösteren Osmanlı milleti, yaşam hakkını güven altına alan böyle bir sağlam güvence karşısında kan dökülmesini gereksiz sayarak düşmanlarına barışçı elini uzatırken; atalarının ve evlâtlarının hiç bir şekilde affedilmez ihmalleri ve kayıtsızlıkları yüzünden ne yazık ki tarihsel hakkı mitolojik bir hayal, diline ve geleneklerine bağlılığına rağmen ulusal varlığı güldürücü bir masal sanılan soylu Kürd halkı da, duyduğu bu uzaktan gelen sesin büyüleyici anlamı önünde, uzanmış olduğu gaflet yatağından başını kaldırır kaldırmaz, kendisine yüzyılların armağanı olan yurdunun mahrem koynuna hiç bir yabancıнын sokturulmayacağına tam olarak güvenmiş ve uygarlık çağı olan XX. yüzyılın kurtarıcı yıldızını saygı ile ve yücelterek selâmlamaya başlamıştı.

Fransa'da toplanan İtilâf Devletleri Sıkıyönetim Askerî Mahkemesi'nin(858) yenilgiye uğramış milletler ve dolayısıyla Osmanlılar hakkında vermekte olduğu kararlar arasında, her avuç toprağı ataların kanı ile yoğrulmuş bulunan, Kürd'ün irsî ve meşru mülkü olan, nüfusunun ezici çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu sevgili Kürdistan'ımızın da, —Kürdlerin Müslüman olması suçlamasıyla olsa gerek— Ermenilerin emri ve egemenliği altına verileceğinin olası bulunduğu, birbirini izleyen yayınlarla duyurulmaktadır.

Bu söylentilerin doğruluğuna inanmamakla birlikte, bu konuda birkaç söz söylemeyi uygun buldum:

(859)

Şuna inancım ve kanım vardır ki, durumun almış olduğu bu kaygılandırıcı biçim karşısında, ya ölmek ya da tam anlamıyla yaşamak isteyen Kürdler ümitsiz değil, üzgündürler; durumun sonucunu bekliyorlar.

---

(858) 778 numaralı dipnota bakınız.

(859) 779 numaralı dipnota bakınız.

Bugüne kadar itaat sınırları içinden ayrılmayan bu ulus, dinine olan aşırı bağlılığın etkisiyle, Padişah'tan çok Halifeye kulluk etmiştir.(860) Doğuştan birçok üstün ve savaşçı nitelikler taşıyan bu ulusun herhangi bir hakaret ve haksızlığa tahammül edeceğine, yalnız anlama yeteneklerini kaybedenler ile basireti hırs perdesi ve gaflet örtüsü ile kaplanmış olanlar inanabilirler! Hiç kuşku duyulmasın ki herhangi bir Kürd, yaşam ilkesi olan

**”Şu misafirhaneden göçmek ebedî ömre kavuşmak iken
Biraz gecikmek için değer mi insan hakaret görsün!”**

uyarıcı haykırış önünde namus ve onurla ölmeyi aşılanma ve esaret altında sürünmeye tercih etmekte zerre kadar tereddüt etmeyecektir.

Bu nedenle, Kürd’ün kahramanca ve mertçe tavırlarına yakından tanık olan Ermeni vatandaşlarımızın da, böyle tehlikeli bir oyunda fazla açgözlülük göstermemelerini, komşu olan her iki ulusun gelecekteki çıkarları adına gerekli sayarım.

Taksim, İhsan Nuri

1889 YAZIMINA GÖRE VAN İLİNDE YAŞAYAN KÜRD VE ERMENİLERİN KONUT VE NÜFUSLARININ SAYISINI BELİRLEYEN CETVELDİR(861)

Van ilindeki Kürdlerin ve Ermenilerin konut ve nüfuslarının sayısını belirleyen bu cetvel, Batı eserlerinden alınmış olduğu için, buraya aynen alınması uygun görüldü ise de, yanlışlı nedeniyle ve bilgisizlikten doğan yanlışları olanak bulduğumuz ölçüde düzeltmeyi zorunlu saydık:

Cetvelde Kavar ilçesindeki Kürdlerin nüfusu 1070, Ermenilerin nüfusu ise 5406 gösterilmektedir.(862) Bu pek acayip ve garip bir durumdur. Kavar’da(863) Ermenilerin sayıca üstünlükleri hiç bir tarihte yüzde 30’dan fazla bir oran oluşturamamıştır.

---

(860) 780 numaralı dipnota bakınız.

(861) Burada sözü edilen cetvel ile ondan sonraki iki cetvel derginin aslında yer aldıkları için, biz burada ayrıca onlara yer vermeye gerek görmedik. Sadece, üçüncü cetvelin sonunda yer alan ve birinci cetveldeki bazı sayılara ilişkin olan açıklamayı bugünkü Türkçeye çevirmekle yetindik.

(862) 815 numaralı dipnota bakınız.

(863) 816 numaralı dipnota bakınız.

Hele en garibi de Müks meselesi. Bu istatistikler bize, Kürdlerin Müks'teki sayısını 2754, Ermenilerin sayısını ise 4253 olarak gösteriyor. Oysa Ermeniler Müks'te yüzde 40'lık bir nüfus yoğunluğuna sahiptiler. Fakat çoğunlukları kiracı oldukları için yöre halkından sayılmazlardı.

(Devamı var)(864)

JİN

KÜRDÇE ÜZERİNE

— 2 —

"Yayın yöntemi"ne ilişkin görüşü ikinci yazıya bırakmıştım. Fakat bu yönetime ilişkin ayrıntılı bilgiler vermeden önce onun temelini oluşturan bazı işlerden söz etme zorunluluğu vardır. İlk iş olarak, belki de çok söylenmiş ve dinlenmiş birkaç sözü yineleyeceğim. Bana göre bu, gereksiz bir yineleme değildir:

Biz dilimizi iyileştirmeye çalışmak isterken en çok dikkat ve uzak görüşlülüğü gerektirecek nokta, harcaacağımız gücün doğa kanunlarına uygun düşmesidir. Doğal kanunlarla çelişen faaliyetler yok olmaya mahkumdur. Aşırılıklar, halk arasındaki deyimiyle yorgana göre ayak uzatmamak, hüsrana davet eder. Bundan başka saptanacak çalışma biçiminin zamanın ve durumun gereklerine uygun olması, ulustaki fikir akımları ile ters bir hareket yönüne sahip olmaması kesinlikle gereklidir.

Bu nedenle, gitmek istediğimiz yola tam hazırlıkla çıkmak ve her adımdan sonra bir adım sonraki boyutları ve mesafeleri, ilk adımların çevrede yarattığı etkileri pek derin ve inceden inceye gözden geçirmek ve gelişmelerin göstereceği gerekli ve zorunlu durumlara uygun faaliyette bulunmak zorunluluğunu hiç bir zaman unutmamalıdır.

Şurası da asla hatırdan çıkmasın ki, bizde dil sorunu, aslında pek çapraşık, çok güçlükleri olan bir çalışma alanıdır. Dilimizin bugünkü durumu, bizi, göğüslenmesi gerçekten pek büyük emeklerin sarfedilmesiyle mümkün olacak yığın yığın güçlüklerle karşılaştıracaktır. Belirlenen hedefi gerçekleştirmek için gösterilmesi gereken olağanüstü ve sürekli sebatın yanında, elimizdeki maddî olanakların azlığı düşünüldükçe ümitsiz olmamak mümkün değilse de, doğal ve mantıka uygun bir çalışma yöntemi izlendiği takdirde, harcanan çabaların, geç olsa bile başarı ve gelişme yönünde verimli olacağı kuşkusuzdur. Bizden önce aynı yolda yürümüş ulusların başarıyla amaca ulaşmaları, bizim için bir teşvik vesilesi oluşturmaktadır.

Bir nokta vardır ki, yüklenmek istediğimiz bu büyük çalışma yükünü kaldırabilme konusunda bize güç ve güven veriyor:

---

(864) 817 numaralı dipnota bakınız.

Bizden önceki uluslar, dil ve tarihlerini tesbit edip toplayarak yazarlarken, ellerinde, bugünkü uygarlık gelişmelerinin çalışmalarımızın önüne serdiği gelişmiş araçlar yoktu. Fakat bu büyük ve önbemli yoksunluklar, onların başarıya ulaşmalarına engel olamadı. Gerçekten o zamanlar ne dilbilim bugünkü gelişmişlik ölçüsüne ermişti; ne de bu yoldaki çalışmaları kolaylaştıran teknik araçlar ve yayınlar bugünkü bollukta idi. Buna rağmen, dil ve tarihini düzenleyip de başarıya ulaşamamış bir ulusa Yerküremiz üzerinde rastlanamamaktadır.

Bize gelince; başarıyı sağlayacak ya da kolaylaştıracak eserlere fazlasıyla sahip bulunuyoruz. Atacağımız her adım, uygarlık çağı olan XX. yüzyılın tüm bilim ve kültür araçlarıyla yüreklendirilip pekiştirilecektir. Aslında amaca ulaşınca kadar çok zaman geçecek; fakat düşünelim ki ulusların yaşamı düşünülünce zaman birimi gün ve yıl değil, ancak yüzyıl ya da yüzyıllardır.

Bu işte bizim yapacağımız şey, güçlerimizin hatta bir zerresini boşuna harcamamak, çalışmamızın her zerresine karşılık mutlaka bir başarı elde etmeye çalışarak hemen mücadele ve çalışma alanına atılmaktır. Bu da, her işin, "Levh-i Mahfuz"(865) düzeyinde başarılı olan bir programa sahip olmakla mümkündür. Öyle bir program ki, harekete başlanacak dakikadan başarı ile kucaklaşıncaya kadar atılacak önemli adımları, çok gerekli olan temel ayrıntılarla birlikte içersin; ve uygulamada küçük bir sapmaya bile elverişli olmasın. Bir işte programsız başarıya ulaşılacak dönemlerden çok, pek çok uzakta yaşadığımızı hatırlatmanın yararsız olmadığına inanıyorum.

*

Şimdi de, dilin elimizdeki hammaddelerinin nicelik ve niteliklerinden biraz söz etmek gerekiyor:

Dilimizin, bugünkü ihtiyaç ve anlayışlara göre bir dil niteliğini taşıması için sahip bulunması çok gerekli olan esaslardan, halen belirli bir kısım insanlar tarafından ve fakat ilkel koşullar altında konuşuluyor olmasından başka hiç birine sahip olmadığı bir gerçektir.

Bu sözlerimle, dilimizin sözlüğünden, dilbilgisinden ve edebiyatından, ulusal ihtiyaçları yeterince karşılayabilecek, derli toplu ve basılmış bir sermayeye sahip olmadığımızı anlatmak istiyorum.

Birçok lehçelere sahip olan Kürdçemizin bazı bölümlerine ilişkin Rusça, İngilizce, Almanca ve Fransızcada birkaç inceleme, bir-iki ufak sözlük ve dilbilgisi kitabı yayınlanmışsa da, Kürdistan gibi bir bölgede ve Kürdler gibi bir millet arasında, dili ya hiç bilmeyen ya da pek az anlayabilen Batılılar tarafından pek yüzeysel incelemelere dayanılarak yazılan bu eserlere büyük önem vermek doğru değildir. Böyle olmakla birlikte, şurası inkâr edilemez ki bu eserler, sağlıklı bir inceleme usulünü ve araştırma yöntemini ve herhangi bir araştırma ürününün en esaslı ve inceden inceye sıralanıp düzenlenmesini

(865) 818 numaralı dipnota bakınız.

göstermek gibi özel üstün nitelikler taşımaları bakımından, benzeri çalışmalarda örnek alınmaya lâyıktırlar. Bu yönleriyle ve ayrıca birçok karşılaştırmaları içermeleriyle, dil alanındaki çalışmalarımıza çok değerli katkılarda bulunabilirler ve fakat hiç bir zaman esas olamazlar.

İkinci olarak, eski ve yeni Kürd yazarları tarafından hazırlanmış dilbilgisi kitapları ve bir-iki sözlük varsa da, bunlardan sağlanacak yarar sınırlı bir ölçüde kalacaktır. Bir de Kürd edebiyatçıları ve şairleri tarafından yazılmış ve bir kısmı usulen toplanıp kitap halinde yazılmış divanlar, şiirler ve beyitler vardır. İstisnaları bulunmakla birlikte, bu divanların ve şiirlerin hemen hemen hepsi, ulusun gerçek dili olan halk dilinden çok uzak, ve yazıldıkları çevreye ve zamana göre çoğunlukla Arapça ve Farsça sözcüklerle doldurulmuş, garip birer karışımdırlar. Varlıklarından vazgeçilmesi mümkün olmamakla birlikte, bu gibi eserlerden sağlanacak yarar sınırlıdır.

Üçüncüsü ve en önemlisi, ulusun avamının kendi belleğinde sakladığı hazinedir.(866) Bugünkü işlerde başarıya ulaşmak, bugünün anlayışlarına uygun çalışmakla mümkündür. Günümüzde genellikle kabul edilmiş bir kural vardır; o da, "ulusun öz dili, o ulusun aydın olmayan kitlesinin ve özellikle yaşlı kadınlarının konuştuğu dildir" kuralıdır.

Bu nedenle ben de, dilin toplanıp yazılmasında, avam kitlesinin kabul ettiği usullerin ve sözcüklerin esas alınmasını istiyorum. Bu, gerçek bir hazinedir. O bereketli kaynağın içeriğini ele geçirmeyi başarısak ve ele geçirdiğimiz malzemeyi en son bilimsel kurallara uygun bir biçimde düzenleyip kaleme almayı da başarısak, hiç tereddüt etmeden iddia edebilirim ki, bugün Doğu'da piyasada olan dillerin çoğunluğundan daha zengin bir yazı ve konuşma diline az zamanda sahip oluruz.

*

Şimdi, bu çeşitli kaynaklardan nasıl yararlanılmasını tasarladığımı arz edebilirim:

1- Başlıca dil sorunu ile belirli bir plan içinde uğraşacak bir daimî kurul gerek vardır. Bu kurul, en doğal olarak, **Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti** yönetim merkezini kendisine çalışma yeri olarak almalı; araştırma ve incelemelerinde derneğin yardımından en büyük ölçüde yararlanmalıdır.

2- "**Dil Komitesi**" gibi basit bir ad ile anılacak olan bu kurulun üyeleri, değişik Kürd lehçelerinden bir ya da birkaçını bilmeli ve kurul, mümkün olduğu kadar öğrenim görmüş kimselerden oluşmalı; ayrıca, yabancı dil bilen kimselerden birkaçı, bu kurulla birlikte çalışmak üzere kurulun yanına verilmelidir.

3- Kurul, çalışma biçim ve zamanını kendisi belirlemelidir. Özellikle sayın üyeleri kendi özel işleriyle ya da öğrenimleriyle meşgul olacaklarından, komitenin çalışmaları belirli bir çerçeve içinde yapılmak gibi sınırlamalara tabi

(866) Avam: Arapça olan bu sözcüğün Türkçe karşılığı bulunmadığı için biz de burada sözcüğü aynen aldık. Sözcüğün anlamı şudur: "Topluman alt sınıflarına mensup, çoğunlukla öğrenim görmemiş, okuma-yazmaları olmayan insanlardan oluşan topluluk".

tutulmayıp, üyelerden her biri, çalışma dalına ait belgeleri ve evrakı istediği yere götürebilmeli; ancak elde edilen sonuçların saptanması ve karara bağlanması, genel toplantılarda görüşmeler yolu ile yapılmalıdır.

4- Komitenin ilk ve en önemli görevi, dilin sözcüklerini toplamak ve kaydetmekten ibaret olmalıdır:

A- Seçilecek herhangi bir dildeki bir sözlük kitabı esas alınarak, buna göre her sözcüğün her bir Kürd lehcesindeki karşılığı yazılmalıdır.

B- Her sözcüğe karşılık elde edilecek birkaç sözcük arasından, inceleme yolu ile kulağa en uygun geleni, karşılığı aranan sözcüğün Kürdçesi olarak kabul ve öylece özel defterine kaydedildikten sonra, aynı anlama gelen öbür sözcükler de, yine kulağa uygunluk dikkate alınmak koşulu ile, belirlenecek bir sıraya göre birinciden sonra yazılmalıdır.

C- Kürdçede var olup da esas aldığımız sözlükte karşılığı bulunmayan sözcükler, aynı koşullar içinde ve alfabetik sıra ile diğer bir deftere kaydedilmelidir.

D- Esas sözlükte var olan ve fakat Kürdçede karşılığı bulunmayan sözcükler de alfabetik sıraya göre üçüncü bir deftere geçirilmeli ve ondan sonra, aşağıda açıklanacak kaynaklara ve köklere başvurularak karşılıkları belirlenip konulmalıdır.

5- Komitenin sayın üyelerinin hafızalarındaki sözcüklerin yukarıda sunulan koşullar içinde toplanmaları ile meydana gelecek olan sözlük kitabı, mümkün olduğu kadar bütün Kürd lehçelerinin sahip bulunduğu sözcükleri içerecekse de, dilin konuşulduğu bölgelerdeki halk arasında, hatta komitedeki zatların bilgi alanları dışında birçok sözcüğe rastlamak pek doğal olduğundan, ayrıca değişik bölgelerde sözcük toplama işiyle uğraşacak kimselerin sağlanması en önemli işlerdendir. Bundan başka şu üç madde, sözcük toplama sorununda yararlı ve değerli kaynaklara işaret eder:

A- Ahlaka uygun olsun ya da olmasın tüm atasözlerinin toplanıp yazılması.

B- Ahlaka uygun olsun ya da olmasın tüm hikâye, masal ve boşanmaların aynen toplanması.

C- Halk arasında dilden dile dolaşan Kürdçe beyitlerin ve her çeşit şiirlerin hangi konularda olurlarsa olsunlar toplanıp incelenmesi.

Gerek bunlar ve gerekse köşe-bucakta kalmış sözcüklerin toplanması için düşünülecek çareler arasında, değişik lehçelerin konuşulduğu bölgelere, dil konusunda bilgi sahibi olan aydınları görevlendirip göndermek akla gelirse de, derneğin şimdiki olanakları ile bunun yürütülebilmesi mümkün görünmediğinden, bu amacı gerçekleştirmek için şöyle bir düzenleme yapmak mümkündür:

a- Yukarıdaki koşullar altında meydana getirilen sözlük kitabında bulunmayıp da halk arasında kullanılan sözcükleri, taşıdıkları anlamları da ayrıntılı olarak ve örneklerle açıklamak koşulu ile, komiteye bildirecek kimselere sözcük başına uygun bir parasal ödül verilmesi.

b- Atasözlerini kapsamak üzere düzenlenip yayınlanan kitapta kayıtlı bulunmayan atasözlerini, onları doğuran olayların öykülerini de yazmak üze-

re komiteye bildirecek kimselere daha yüksek miktarda bir parasal ödül verilmesi.

c- Hikâye, masal ve halk türküleri için de aynı tarzda hareket edilmek ve ayrıca, İstanbul'da sayıları pek çok olan Kürdlerle bu amaç için ilişki kurulmalı ve sürekli ilânlarla, taşra okuyucularının bu konuda yardımları rica edilmelidir.

6- Bu kaynakların hepsine başvurulduğu halde bile, bir bilim ve teknik dilinin sahip olması zorunlu olan birçok sözcük ve terimin eksikliği pek hissedilir bir durumda göze çarpacaktır. Buna birkaç çare vardır ki bazı sakıncaları da içermektedir.

Bunlardan birincisi, Farsça ya da Arapçaya başvurarak ihtiyacın karşılanmasıdır. Ne var ki, dili komşu dillerin egemenliği altına sokacak ve sonuç olarak da "seçkinler dili" ve "halk dili" gibi ucubeler doğuracak olan bu seçeneğin seçilmesine ben sonsuza kadar karşıyım.

İkincisi, kısmen Pehlevî, Zend, eski Farsî gibi dilimizin kökeni ile ilişkisi olan dillere başvurmadır. Bunda, ilk seçenekteki kadar sakınca yoktur. Ancak, pek eski zamanların kalıntıları olan bu dillerin ihtiyacımızı yeterince karşılayabileceği kuşkuludur. Bununla birlikte, bu dillerden yararlanılmalıdır.

Üçüncüsü ve en doğal, Almanların yaptığı gibi, belirtilmek istenilen anlam ile tam ilişkisi bulunacak biçimde birkaç sözcükten bileşik sözcükler oluşturulması ya da Kürdçede bol miktarda bulunan ve zarf, zaman, yer, öznellik gibi kavramları belirleyen edatlardan uygun olanlarının sözcüklerin başına ya da sonuna eklenmesiyle bu gibi terimlerin oluşturulması usulüdür.

Bu usulü, dile istenilen zenginliği vermeye elverişli görüyorum. Ayrıca dilimizdeki isim tamlamalarını ve sıfat tamlamalarını birer isim kabul etmek de, pek zengin bir kaynağın oluşmasını sağlar.

7- Komite, yeni bulduğu ya da bileştirme yolu ile yürürlüğe koyduğu sözcükleri her yılın sonunda basıp yayınlamalı ve asgarî beş yılda bir sözlüğünü yeniden basmalıdır. Bunun gibi, atasözleri dergisini de yeni bilgilerinden yararlanarak, uygun zamanlarda yeniden düzenlenmiş dergiler yayınlamalıdır.

8- Komitenin çıkaracağı yayınların net gelirleri üyelere hediye olarak verilmelidir.

9- Dilin dilbilgisini düzenlemede, en büyük dil ailesinin temel alınması en kestirme ve doğal bir yoldur. Zamanımızda bu hak, Kuzey Kürdçesininindir. Bu nedenle, bu amaç için Hakkâri ve Bohtan lehçesinin tercihini tavsiye edebilirim.

Bunda gereksiz bencilliklerde bulunmak, ulusun yaşam hakkına suikast düzeyinde bir cinayettir. Bu nedenle, ulusal gelişmeyi isteyen her Kürd, idealinin büyüklüğü karşısında pek küçük kalacak bu gibi bencilliklerden sakınımalıdır. Varsayalım ki bazı muhalefetler ortaya çıksa bile, o durumda dahi girişimciler, kendilerince saptanmış olan belirli hedefe doğru tereddütsüz ola-

rak ilerlemekten çekinmemelidirler. Yalnız sebat ve ayak diretmesi ile tereddütsüz olarak bir fikri izlemektir ki bu gibi büyük işlerde başarının güvencesi olur.

Geriye kalan en önemli konu, bu kadar fedakârlık yapılması ile elde edilecek olan sonucu kamuya mal edebilmektir. Benim düşündüğüm genelleştirme yöntemi pek sadedir. İşte "yayın yöntemi" adını verdiğim düzenleme budur. Şöyle ki:

Dernek, çıkaracağı tüm gazetelerde Kürdçe yazıları, yalnızca komitenin kabul ettiği dil ile yazmalıdır. Bunda gerçek bir inatla sebat ederek, her ne pahasına olursa olsun belirlenmiş esastan zerrece sapmamalıdır. Hele, itirazları dinlenilmeye dahi değmeyen unsurların alacağı durum ve tavrı, dönüp bakmaya bile değer görmemelidir.

Bir yandan, ilk elde edinilmesi gerekli olan bilgileri içeren küçük kitaplar yazdırarak yayınlamalı ve her tarafa bedava olarak dağıtmalı; bir yandan da, yüksek düzeydeki bilimsel ve teknik eserleri basıp yayınlayarak, ulusun aydın tabakasını bu amaç çevresinde toplamaya gayret eylemelidir.

*

Sevgili millettaşlarım! Dilimizin iyileştirilmesi ve kamuya yaygınlaştırılması konusundaki benim tasarılarım, —isterseniz bunlara hayal kurma deyiniz— bu saydıklarımıdır. Bakalım siz ne düşünüyorsunuz. Bu düşüncelerinizden öteki kardeşleri de haberdar etmenizi bekliyoruz. Sevgili "Jîn", hepimizi dinleyecek kadar iyilikseverdir.

Harf sorununu da başka bir zaman konuşacağız.

28 Mart 335(1919)

Kurdîyê Bitlîsî

KÜRD TARİHİNDEN BABAN HANEDANI

(DEVAM: 4)

Yazarı:

Aziz Yamülkî

Baban Hükümdarı Süleyman Paşa, bu iki ordunun harekâtı sırasında gerçi ülkeyi işgale uğramaktan kurtarmışsa da, Beylik içinde meydana gelen bir ihtilâlde, Qelaçolan(867) yıkıntılarında kalıntıları hâlâ bulunan büyük konağında 1159 (868) yılına rastlayan pek fırtınalı bir gecede uyurken, harem bahçesine bitişik bir dut ağacından atlayarak içeriye giren Feqî İbrahim adında bir serserinin hançeriyle şehit edilmiştir.

Bugün orada hükümet konağı olan konağının bazı temel yıkıntılarından başka bir şey ortada kalmadığı halde, o bilinen dut ağacı esrarlı bir şekilde hâlâ ayaktaadır.

Feqî İbrahim adındaki serserinin yakalanması sırasında elindeki kanlı hançeri ile başının kesildiği yer de ziyaretçilere gösterilmektedir.

Qelaçolan yöresinde, geçmişin şanlı anılarını günümüze aktaran pek çok yıkılmış bina enkazı, bunlardan ayrılmış birçok iri taşlar, mezarlıklar, birçok büyük ve yüzyıllık ağaçlar, çevresindeki dağların arasından süzülüp giden Karaçolan suyu ve bu suyun sağ kıyısındaki tepelerde hükümdarların mezarlarını içeren cami ve caminin havuzu olduğu söylenen büyük bir çukur, yüksek bir tepe üzerinde ve çevresinde Beyliğin hükümdardan sonra en büyük adamı olan ağaların ve bunların adamlarının mezarları, o zamanki kalkınmanın örneği olan Alay Çavuşu Mahallesi ile cami civarındaki geniş alanı birbirine bağlayan büyük köprünün su üzerindeki ayaklarının kalıntıları, şimdiki Karaçolan denilen pek küçük köyün kuzeydoğusunda yüksek dağın üzerinde bulunan asıl Çudalan Kalesinin yıkıntıları gibi şeyler vardır.

Günümüzde Süleymaniye'de bulunan Alay Çavuşu adıyla anılan mahalenin o zaman Qelaçolan'dan gelen Alay Çavuşu mensupları tarafından kurulduğu ve alay çavuşlarının görevinin de savaşlar sırasında hükümdarın bollarını çalarak herkese silâh başı emrini vermek olduğu söylenmektedir.

Hükümdarların mezarlarını kapsayan, küçükçe yapılmış bir kubbenin, çevre duvarlarından başka bir tarafı korunamamıştır. İçindeki mezarlardan, özellikle Feqî İbrahim tarafından şehit edilen Süleyman Paşa'nın mezarı öbürlerine oranla daha iyi korunabilmiştir. Ben bu mezarın toprağa gömülmüş taşlarını bizzat meydana çıkartarak olabildiğince temizlettikten sonra aşağıdaki yazılarını okunabilecek duruma getirmiştım; ne yazık ki tarihini okunamayacak kadar dökülmüş bulmuştum; taşlarda bulunup da okunamayan yerler nokta işaretiyle gösterilmiş ve imlâlar aynen yazılmıştır:(869)

(867) 822 numaralı dipnota bakınız.

(868) 823 numaralı dipnota bakınız.

(869) 824 numaralı dipnota bakınız.

LÎ SER ZIMANÊ KURDÎ

— 2 —

Min dîtînen xwe yên li ser "awayê weşanan", ji nivîsara diduyan ra hîştîbûn. Lê belê, berî ku ez qala detayên wî awayî bikim, pêwîst e ku ez qala hin karên dî bikim, ku ew kar bingeheên awayê weşanan in. Hin peyvên ku heta nuha gelek hatine gotin û hatine bihîstin, ez'ê berê wan peyvyan tekrar bikim. Bi dîtina min ev nabe tekrareka zêde:

Dema ku em bixwazin jibo başkirina zimanê xwe bixebitin, divê ku em ji her tiştî pirrtir bala xwe bidin vê nuqtê ku, ew hêzên ku em'ê xerc bikin pêwîst e ku li qanûnên tebîet bên. Xebatên ku di navbera wan û qanûnên tebîet da dijhevî hebe, mehkûmên zewalê ne. Tevgerên dersînor, bi peyva gelî dirêjkirina lingan ne li gora palasê, dibin xundekarên zîyanê.(870) Ji bil vê yekê, ew awayê ku jibo xebatê bê bijartin, qutûbîrr divê ku li gora daxwazên rewşê û demê be, û berê xwe nede bergehekî çewtê wan cereyanên ramanî yên ku di nava netewe da hene.(871) Ji ber vê yekê, divê ku em çu car ji bîr nekin ku, em mecbûr in bi hazîrîyeka temam derkevin ser wê rîya ku em dixwazin tê da biçin; her gaveka ku em davêjin, em mecbûr in tesîrên wê yên li hawirdor pirr kûr û dûr qontrol bikin; gava ku em'ê paşê bavêjin, em mecbûr in mesafa wê bipîvin; ew daxwazên zerûrî yên ku şol û rewş dixwazin, em mecbûr in xebata xwe li wan bînin.

Bila ev yek jî qet neyê ji bîrkirin ku şola zimên li nik me, di eslê xwe da, meydaneke xebatê ya pirr têkilhev û pirr bi alûzî ye. Rewşa îroyîn a zimanê me, dê bi koman alûzîyên wisa bîne pêşberê me ku, werbûna di wan alûzîyan, bi rastî jî bi xerckirina hîmmetên gelek mezin mimkun dibe.(872) Li rexê wan xîretên deradet ên ku jibo gîhîştina amanca kifşkirî pêwîst in, eger mirov hindikîya wan wasîteyên maddî yên ku di destê me da ne bifikire, ne mimkun e ku mirov bêhêvî nebe.(873) Lê belê, eger li rîyeka xebatê ya tebîî û mentiqî bê çûyin, bila guman neyê kirin ku, ew hêzên xerckirî, dereng be

-
- (870) Me peyvikên "tevgerên dersînor" di beranberê peyvika "ifratpervelikler" da bi kar anî. "Dersînor" bi mana "tiştê derê sînor, tiştê ji sînor der" e. Xundekar: Kes, yan jî tiştê ku kesna, yan jî tiştê na dixûne, dawet dike.
- (871) Me peyvika "awa" di beranberê peyvika "terz" a Erebi d bi kar anî. Peyvika "qutûbîrr" di beranberê peyvika "qet'î" ya Erebi da hat nivîsîn. Ev peyvikeka sazber e, ji peyvikên "qut û bîrr" hatiye sazkirin û di zimanê gel da pirr tê bi karanîn.
- (872) Me peyvika "werbûn" di beranberê peyvika "îqtîham" a Erebi da bi kar anî. "Werbûn", bi mana "ku mirov xwe di tişteke wer ke, bi wêrîn xwe bavêje pêşberê tişteke" e. Di Tirkî da peyvika "göğüslemek" vê manê dide.
- (873) Me peyvika "xîret" di beranberê peyvika "îqdam" a Erebi da nivîsî. Peyvika "îqdam" a Erebi, di zimanê Osmanî da bi mana "xebat û xîrateka daîmî" tê. Me peyvika "deradet" di beranberê peyvika "fewqelade" ya Erebi da bi kar anî. "Deradet" bi mana "li derê adet, ji adet û toreyan der" e.

jî dê hemin bi pêşketin û serketinê berdar bibin.(784) Neteweyên ku berî me di eynê rê da çûne, serketina wan û gîhîştina wan a daxwazê, jibo me wasîteyeka hewisandinê pêktîne.(875)

Nuqtek heye ku, di ragirtina vî barê giran ê xebatê da hêz û dilhêsayî dide me:

Neteweyên berî me dema ku ziman û tarîxên xwe berhev û tespît kirine, ew wasîteyên t êkûz ên ku pêşketinên mednîyetê yên îroyîn li pêşberê xebata me raxistine, di destê wan da tunebûn. Lê belê, ew bêparîyên mezin û giring, ji gîhîştina wan a serketinê ra nebûn ritim.(876) Bi rastî, di wan deman da ne zimanzanî gîhîştibû dereca t êkûz a îroyîn, ne jî ew wasîte û weşanên teknîkî yên ku xebatên di vî rê da hêsan dikin wek îro pirr bûn. Digel vî yekê jî, li ser kureya me ya Erdê mirov rastê neteweyek nayê ku xwestîye ziman û tarîxa xwe sererast bike û bi ser neketîye.

Lê ême, ew eserên ku serketinê pêktînin, yan jî hêsan dikin, em wan zêde zêde didêrin. Her gava ku em bavêjin, dê bi hemî wasîteyên zanyarîyê yên sedsala XX. ya medenîyetê bê hewisandin û pîtkirin. Gerçi heta ku em bigîjin hedefê dê gelek wext derbas bibe; lê belê divê ku em bidin hişê xwe ku, dema ku mirov li ser jîyana neteweyan difikire, pîveka demê ne roj e û ne jî sal e, belkî sedsal e, yan jî çend sedsal e.(877)

Di vî şolê da tiştê ku em bikin ev e ku, em ji hêzên xwe tewr yek zerreyek jî tewş xerc nekin, hêz bidin xwe ku di beranberê her zerreyeka xebata xwe da hemin serketinek bi dest xî, û bi vî awayî hema em xwe bavêjin meydana t êkoşinê û xebatê. Ev jî bi dêrana bernameka wisa mimkun dibe ku ew bername di her karek da wek "Lewhê Mehîfûz" serketî be.(878) Bernameka wisa ku, ji deqîqa despêka tevgerê heta hembêzkirina serketinê, gavên giring ên ku t ên avêtin digel detayên wan ên pêwîstirîn û bingeîn di xwe da bigire, û di pêkanîna xwe da ji avarêtîyeka biçûk ra jî dest nede.

Ez bawer dikim ku ne bêfêde ye ku mirov bi bîr bîne ku, ew dewrên ku di wan da mirov bê bername bi ser diket, em êdî ji wan dewran pirr û pirr dûr in.

*

(874) Me peyvika "hemin" di beranberê peyvika "behemehal" a sazber a jî "beheme" ya Farisî û "hal" a Erebi da bi kar anî.

Peyvika "berdar" di beranberê peyvika "semeredar" da hat nivîsîn. Di zimanê Tirkî da peyvika "verimli" bi eynê manê tê.

(875) Me peyvika "hewisandin" di beranberê peyvika "teşwîq" a Erebi da bi kar anî. "Hewisandin", bi mana "ku mirov di dilê kesek da yan jî çend kesan da hewes bide çêkirin, hewes bide wan jibo karek, yan jî tiştê" e.

(876) Me peyvika "ritim" di beranberê peyvika "manî" a Erebi da bi kar anî. Di Tirkîya nû da peyvika "engel" bi vî manê tê.

(877) Me peyvika "pîvek" di beranberê peyvikên "wahidî qîyasî" yên Erebi da bi kar anî. "Pîvek" bi mana "tiştê ku mirov pê tiştan dipîve" hatiye bi karanîn. Di zimanê Tirkî da peyvika "ölçü" vî manê dide.

(878) Lewhê Mehîfûz: Li gora bawerîya dînî ew lewhe ye ku, her tiştê ku Xwedê teqdîr dike û divê, tê da hatîye nivîsîn.

Nuha jî, ew pêşmaddeyên zimên ên ku di destê me da hene, divê ku em qala çiqasî û çawayîya wan bikin:(879)

Ev rastîyek e ku zimanê me, jibo ku bibe xwedîyê mahîyeta zimanekî li gora îhtîyac û têgîhîştinên îroyîn, ew bingeheên ku divê bidêre, qet yekê ji wan nadêre; ji bil ku ji alîyê hin mirovên kifşkirî ve tê peyivîn, ew jî di binê mercên îbtîdaî da.

Ez bi vê peyva xwe dixwazim bidim zanîn ku, em ne ji ferhenga zimanê xwe, ne jî ji rêziman û bêjeya wî xwedîyê sermîyanekî têkûz û çapkirî ne, ku ew sermîyan besê ihtîyaca neteweyî be.

Belê, zimanê me yê Kurdî yê ku xwedîyê gelek zaran e, li ser hin beşên wî bi Rûsî, Înglîzî, Almanî û Fransîzî çend lêkolana, yek-du ferheng û rêzimanên biçûk hatine veşandin. Lê belê, ne rast e ku mirov giringîyeka mezin bide van eserên ku di hêleka wek Kurdistanê da û di nava neteweyekî wek neteweyê Kurd da li gora lêkolanan di rû da ji alîyê hin Rojavayîyan ve hatine nivîsîn ku ew yan qet bi zimên nizanin, yan jî pirr kêf fam dikin. Digel ku weha ye jî, ev yek jî nayê înkarkirin ku, ev eserên ha, hin rûmetên taybetî dinumînin; wek awayekî bêqusûr jibo lêkolana û lêgerînê, awayekî bingeheên û zirav jibo rêzkirin û vêkxistina berên lêgerînê. Ji vî alî ve, ev eser layiq in ku di xebatên weha da numûne bînin qebûlîkirin. Ev eserên ha, bi vî awayî û ji ber ku di wan da gelek berhevda hene, di xebata me da dikarin hin alîkarîyên hêja ji me ra bikin, lê çu car nikarin jibo xebatê bibin bingehe.

Di dereca diduyan da, gerçi hin pirtûkên rêzimanê û yek-du ferhangên ku ji alîyê nivîskarên Kurd ên kevn û nû ve hatine nivîsîn hene; lê belê, îstîfada ku ji wan bê kirin di dereceka sînorkirî da dimîne. Yek jî, hin dîwan û helbest û beytên ku ji alîyê bêjezan û hozanên Kurd ve hatine nivîsîn hene, û hinek ji wan li gora halê xwe hatine berhevîkirin. Gerçi di nava wan da îstîsna hene, lê belê hema hema ev dîwan û helbest giştî, ji zimanê nexwendîyan, ku zimanê netewe yê rastîn ew e, gelek dûr in; piranîya wan li gora hawirdor û demên nivîsîna xwe, bi peyvikên Erebi û Farisî hatine dagirtin û bi vî awayî her yek ji wan bûye têkilheveka ecêb.(880) Digel ku mirov nikare dev ji hebûna eserên weha berde jî, îstîfada ku ji wan bê kirin sînorkirî ye.

Tiştê sisîyan û giringtirîn, ew xizne ye ku nexwendîyên netewe ew di hişê xwe û bîra xwe da veşartine û parastine. Serketina di şolên îroyîn da, bi xebata li gora têgîhîştinên îroyîn mimkun e. Bingehekek heye ku nuha bi awayekî giştî hatîye qebûlîkirin. Ew jî ev e: Zimanê rastîn û safî ew ziman e ku kîtleya nexwendî ya wî neteweyî, xasma pîrejinên wî pê dipeyivin. Li gora vê bingehekê, ez jî dixwazim ku, awa û peyvikên ku kîtleya nexwendî ew bijartine,

(879) Me peyvika "pêşmadde" di beranberê peyvikên "mewaddê îbtîdaîye" yên Erebi da bi kar anî. Di zimanê Tirkî da peyvika "hammadde" bi vê maneyê tê, ku ew jî ji peyvika "xam" a Farisî û "madde" ya Erebi pêkhatîye.

Peyvika "çiqasî" di beranberê peyvika "kemîyet" a Erebi da, peyvika "çawayî" jî di beranberê peyvika "keyfîyet" a Erebi da hat nivîsîn.

(880) Me peyvika "nexwendî" di beranberê peyvika "ewam" a Erebi da bi kar anî. Peyvika "ewam" bi mana "Kesên ku ji tebeqên jêrîn ên netewe ne, ne rewşenbîr in, bi piranî xwendin û nivîsîn nizanin" tê.

di t êkûz kirina zimên da ew bingeh bên girtin. Ew, serçavî û xizneka rastîn in. Eger em bikarin têdayîyên wê serçavîya biberket bi destê xwe xî n û materiyalên ku bi destê me dikevin em bikarin li gora bingehokên zanyarî yên dûwayî n wan rêz û saz bikin, ez dikarim bê dudilî îddîa bikim ku, em'ê di demeka kurt da bibin xwedîyê zimanekî nivîsînê û peyvî nê ku dê ji pirrê zimanên Rojhilat ên îroyî n dewlementir be.

*

Nuha êdî ez dikarim dîtinên xwe li ser çawayîya îstîfadekirina ji van serçavîyên cure-cure raber bikim:

1- Pêwîstî ji qomîteka daîmî ra heye ku li gora planeka kifşkirî, bi awayekî sereke li ser şola zimân bixebite. Divê ku ev qomîte bi awayekî tebîî, merkeza kargêrîya **Komela Kurd jibo Belav kirina Zanî nê û Weşanan (Kürd Tamim-i Maarif ve Neşriyat Cemiyeti)** ji xwe ra bike xebatxane.(881) Her weha, divê ku di lêgerîn û lêkolanên xwe da alîkarîyeka di dereca bilintirîn da ji komelê bibîne.

2- Ev qomîte dê bi navekî besît, wek navê **"Qomîta Zimên"** (Dil Encümeni) bê naskirin; divê ku endamên wê, bi qasê ku îmkân hebe, ji Kurdên xwen-da yê n wisa bên bijartin ku zarek, yan jî çend zar ji zarên Kurdî yê n cure-cure dizanin; her weha, divê ku çend kesên ku ji zimanên bîyanî haydar in jî, bi vê qomîte ra hevkarî û hevalî bikin.

3- Divê ku qomîte awa û wextê xebata xwe bi xwe kifş bike; xasma ji ber ku endamên wê yê n qedirbilind dê bilîyê karê n xwe yê n taybetî bin, yan jî bilîyê xwendina dersên xwe bin, divê ku xebata qomîte di nava çenbereka taybetî da neyê sînorkirin; (882) divê ku her endamek, bikare belge û ewraqên aîdê şaxa xebata xwe digel xwe bibe her cîyê ku dixwaze. Tenê dûwayîkên ku ji xebatê bên bi destxistin, divê ku di civînên giştî da bi dayin-standina ramanan bên tespîtkirin û li ser wan biryar bê dayin. (883)

4- Divê ku wezîfa qomîte ya pêşîn û giringtirîn, îbarete ji berhevkirin û qeydkirina peyvikên zimên be:

A- Divê ku pirtûkeka ferhenga zimanek ji zimanan bingeh bê girtin, û li gora wê, di beranberê her peyvîke da payvikên ku di her zarekî Kurdî da he-nê, bên nivîsîn.

B- Di beranberê her peyvîke da çend peyvikên ku tên peydakirin, ji nava wan kîjan li gora lêkolanê li guh û bihîstinê xweş bê, divê ku ew wek peyvîka

(881) Peyvîka "xebatxane" di beranberê peyvîka "darulmesaî" ya Erebî da hat nivîsîn. Di zimanê Tirkî da peyvikên "çalışma yeri" eynê manê didin.

(882) Peyvîka "bilî" di beranberê peyvîka "meşxûl" a Erebî da hat nivîsîn. Peyvîka "xerîk" jî bi eynê manê ye.

Peyvîka "çenber" di beranberê peyvîka "daîre" ya Erebî da hat nivîsîn. Ev peyvîkeka sazber e, ji peyvikên "çend" û "ber" hatîye saz kirin, tîpa "d" di saz kirinê da ketîye.

(883) Peyvîka "dûwayîk" bi awayê piranî di beranberê peyvîka "netaîc" a Erebî da hat nivîsîn. "Netaîc" piranîya "netîce" ye. Di zimanê Tirkî da peyvîka "sonuç" bi vê manê ye.

Kurdî ya beranberê peyvika daxwazkirî bê qebûlkirin û di deftereka taybetî da bê qeydkirin. Paşê, peyvikên ku bi eynê maneyê tên, divê ku ew jî dîsa li gora xweşhatina wan a li guh û bihîstinê û li gora rêzeka kifşkirî, li pey peyvika pêşîn bên nivîsîn.

C- Ew peyvikên ku di zimanê Kurdî da hene, lê ferhenga ku me bingeh qebûl kirîye di wê da beranberên wan tunin, divê ku ew jî di çarçova eynê mercan da û li gora rêza tîpên alfabê, di deftereka dî da bên qeydkirin.

D- Ferhenga ku me bingeh qebûl kirîye, peyvikên ku di wê da hene, lê beranberên wan di Kurdî da tunin, divê ku ew jî li gora rêza tîpên alfabê di deftereka sisîyan da bên qeydkirin; paşê, ew kok û serçavîyên ku em'ê di paragrafên hatî da îzah bikin, divê ku muraceetê wan bê kirin û bi wî awayî beranberên wan peyvikên bên kifşkirin û bên danîn.

5- Ew ferhenga ku li gora mercên raberkirî dê ji berhevkirina peyvikên ku di bîra endamên qomîte yê qedirbilind da ne pêkbê, bi qasê ku mimkun be, dê peyvikên ku di hemî zarên Kurdî da hene di xwe da bigire; lê belê, ew herêmên ku zimên li wan tê peyivîn, tebîî ye ku di nava xelkê wan herêman da mirov rastê gelek peyvikên tê ku ew li derê meydana zanîna endamên qomîte ne. Ji ber vê yekê, divê ku hin kes bên peydakirin ku karê wan, li herêmên cure-cure berhevkirina peyvikên be. Peydakirina kesên weha, yek ji karên girîngtirîn e. Ji bil vîya, ev her sê maddên ha, di şola berhevkirina peyvikên da, bi alîyê hin serçavîyên mefadar û hêja ve îşaret dikin:

A- Berhevkirin û qeydkirina peyvên pêşîyan ên exlaqî û ne exlaqî.

B- Berhevkirina hemî çîrok û meselok û bawerîyên pûç ên exlaqî û ne exlaqî.

C- Beyt û helbestên Kurdî yê ku di nava kîtle yê nexwendî da li ser dev û zaran digerin, di heqê çî da dibin bila bibin, berhevkirina wan û lêkolana li ser wan.

Çi jibo berhevkirina van tiştan û çî jibo berhevkirina peyvikên ku di goşê û kuncan da mane, mirov dikare li ser havilna bifikire; tê aqilê mirov ku mirov vê wezîfê bide hin kesên rewşenbîr ên ji zimên haydar û wan bihinêrê hêlên ku zarên cure-cure li wan tên peyivîn; lê bêle ev, bi wasîteyê komelê yê îroyî mimkun nayê dîtîn. Ji ber vê yekê, jibo gîhana vê amancê mirov dikare xebateka weha sererast bike:

a- Ew ferhenga ku dê li gora mercên jorîn bê amadekirin, peyvikên ku tê da tunebin, lê di nava gel da bên bi karanîn, kesên ku wan peyvikên digel dayên manên wan û numûnên wan ên îzahkar bi qomîte bidin zanîn, mirov serê peyvikê xelateka minasib bide wan.

b- Ew pirtûka peyvên pêşîyan a ku dê bê amadekirin û weşandin, peyvên pêşîyan ên ku di wê da cî negirin, kesên ku wan digel çîrokên bûyerên ku ew welidandine bi qomîte bidin zanîn, mirov xelateka diravî ya zêdetir bide wan.(884)

c- Jibo çîrok û meselok û stranên gelî jî mirov bi awayê jorîn xebat bike; her

(884) Me peyvika "diravî" di beranberê peyvika "neqdî" ya Erebi da bir kar anî. Di zimanê Tirkî da peyvika "parasal" eynê maneyê dide.

weha, ew Kurdên ku li Stanbolê ne û jîmara wan jî gelek pirr e, divê ku mirov bi wan ra pêwendî dayne û mirov bi reqlamên daîmî ji xwendevanên dereke di vî babetî da alîkarî daxwaz bike.

6- Digel ku muraceetê van serçavîyan gişt bê kirin jî, dê kêmayîya gelek peyvik û terîmên ku jibo zimanekî zanyarî û teknîkî zerûrî ne, bi awayekî pêjnkirî bikeve ber çavan. Jibo temamkirina vê kêmayîyê çend havil hene ku mehzûrna jî didêrin.

Havila pêşîn ev e ku mirov muraceetê zimanê Farisî, yan jî zimanê Erebi bike û îhtîyacê bi wan pêkbîne. Lê belê, ev havil dê zimên têxe binê fermanrewayîya zimanên cîran û di dûwayîyê da jî dê tiştekî ecêb ê wek "zimanê rewşenbîran" û "zimanê xelkê" biwelidîne. Ji ber vê yekê, ez heta axirê zeman li dijê bijartina vê havilê me.

Havila diduyan jî ev e ku mirov hinek muraceetê zimanên wek Pehlewî, Zend û Farisîya berîn bike, ku pêwendîya wan digel eslê zimanê me heye. Di vê havilê da bi qasê havila pêşîn mehzûr tune. Lê belê, ev zimanên ku bermayîya demên gelek kevn in, mirov gelek di şikê da ye ku dê besê îhtîyaca me bin. Digel vê şikê jî, divê ku mirov ji wan îstîfade bike.

Havila sisîyan û tebîîtirîn jî ev e ku, em jî wek Almanan, çend peyvikên ku pêwendîya wan a temam digel mana daxwazkirî heye, em wan bikin yek û ji wan peyvik û terîman saz bikin; yan jî edatên ku zerfan, deman, cî, lêker û wd. nîşan didin, ku di zimanê Kurdî da pirr hene, em ji nava wan ên kêrhatî bibijêrin û bînin pêşîya peyvikan, yan jî paşîya peyvikan û bi wî awayî peyvik û terîman saz bikin.(885)

Bi dîtina min ev awa hêgin e ku zimên li gora daxwza me dewlemend bike.(886) Ji bil vê yekê, peyvikên ku bi hevbendîyê tên sazkirin û peyvikên ku

(885) Peyvika "lêker" di beranberê peyvika "fail" a Erebi da hatiye nivîsîn. Di zimanê Tirkî da peyvika "özne" eynê maneyê dide. Di Înglîzî da jî peyvika "subject" bi vê manê ye. Gerçî di nava piranîya Kurdan da "lêker" di beranberê peyvika "fî'l" a Erebi û "verb" a Înglîzî da tê bi karanîn, lê bi dîtina me ev peyvik bi wê manê nayê. Beranberê peyvika "fî'l" di Kurdî da "kirdar" e; çawa ku Xaniyê nemir jî di wê helbesta xwe da ku di jimareya 12'an a kovara "Jîn" da derketîye, peyvika "kirdar" bi mana "fî'l" bi kar anîye. Peyvika "lêker" bi vê manê ye: "Kes, yan tiştê ku karek, te'sîrek li kesek, yan li tiştekî dî dike". Wek peyvika "lêger" bi mana "kesê ku lêgerîn dike", peyvika "zêrker" bi mana "kesê ku di zêr da kar dike", peyvika "zîvker" bi mana "kesê ku di zîv da kar dike".

(886) Hêgin: Kes, yan jî tiştê ku bi kêrê karek, tiştek tê, ji heqê wî karî, wî tiştî derdikeve, ew kar pê dibe. Me ev peyvik di beranberê peyvika "qabilîyetlî" da bi kar anî, ku ew jî ji peyvika "qabilîyet" a Erebi û pêveka "lî" ya Tirkî hatiye sazkirin.

bi sîfetan tên sazkin, ku ev di zimanê me da hene, eger her yek ji wan navek bê qebûlkin, ew jî dibin serçavîyeka gelek dewlemend.(887)

7- Divê ku qomîte, peyvikên ku nû rastê wan tê, yan jî bi xwe çêdike û saz dike, di dûwayîya her salek da çap bike û biweşîne; bi kêmayî ji pênc salan carek jî ferhenga xwe ji nû ve çap bike. Her weha, divê ku ji haydarîyên xwe yên nû parek bide kovara peyvên pêşîyan jî û di demên minasib da wê kovarê bi awayê guhartî û rastkirî biweşîne.(888)

8- Divê ku hatina qomîte ya safî, ji endaman ra dîyarî bê kirin.(889)

9- Di amadekirin û sererastkirina rêzimana zimên da, rîya kurttirîn û normaltirîn ew e ku malbata zimên a mezintirîn bingeh bê qebûlkin.(890) Di dema me da ev heq, heqê Kurdîya Jorîn e. Ji ber vê yekê ez dikarim tewsiye bikim ku, bi vê mexsedê devokê Hekarîyê û Botan bê tercîhkin.(891)

Di vê yekê da nîşandana xwexwazîyên pêwîst, dibe cînayeteka di dereca sûtqesta li dijê heqê jîyana netewe.(892) Ji ber vê yekê, her Kurdekî ku pêşkertina neteweyî dixwaze, divê ku xwe, ji xwexwazîyên weha yên ku li pêşberê gewretîya îdeala wî pirr biçûk dimînin, biparêze.(893) Gerçi nabe, lê em ferz bikin ku hin muxalefet peyda bibin jî, divê ku ew kesên teşebbûskar, ji pêşve-

---

(887) Mebest ji "peyvikên ku bi hevbendîyê tên sazkin" ew peyvik in ku didu ji wan li pey hev tên û hev temam dîkin. Wek "pisê mam", "dota mam", "Kurê xal" û wd. Di zimanê Erebi da ji vî awayî ra tê gotin "îzafê", di Tirkî da jî tê gotin "tamlama". Edatê hevbendîyê, ku di navên nêrîn da "ê" ye û di navên mêyîn da "a" ye, carna ji navbera her du peyvikan derdikeve û her du peyvik dibin yek, ji wan peyviyeka sazber pêktê. Wek "pismam", "dotmam", "kurxal" û wd. Me peyvikên "peyvikên ku bi hevbendîyê tên sazkin" di beranberê peyvikên "terkîbê îzafî" yên Erebi da bi kar anîn.

Mexsed ji "peyvikên ku bi sîfetan tên sazkin" jî ew peyvik in ku ji navek û sîfetek pêktên. Wek "çavreş" ji "çav" û "reş", "dapîr" ji "da" û "pîr", "bapîr" ji "bav" û "pîr", "mêrxas" ji "mêr" û "xas" û wd. Me peyvikên "peyvikên ku bi sîfetan tên sazkin" di beranberê "wesif terkîblerî" da nivîsîn.

(888) Me peyvikên "awayê guhartî û rastkirî" di beranberê peyvika "muaddel" a Erebi da bi kar anîn.

(889) Mexsed ji "hatin"ê hatina diravî ye, ew dirav in ku ji firotina weşanan dikevin destê qomîte. Di Erebi da ji "hatin"ê ra tê gotin "dext", di Tirkî da jî tê gotin "gelir".

Mexsed ji "hatina safî" jî ew mîqdar e ku piştê derxistina mesrefan di dest da dimîne, kar dimîne.

(890) Mexsed ji "malbata zimên" şaxa zimên e, yanî zarek ji zarên zimên; wek Kurmancî.

(891) Mexsed ji "tercîhkin"ê ev e ku ew devok bi ser ên di ra bê girtin, di dereca pêşîn da bê qebûlkin û di amadekirina rêzimana Kurdî da bingeh bê têwkin, rêzimana Kurdî li gora bingehok û awayên wê devokê bê amadekirin û sererastkirin.

(892) Me peyvika "xwexwazî" di beranberê peyvika "hodkâmlik" da bi kar anî, ku ew ji peyvika "hodkâm" a Farisî û ji pêveka "lik" a Tirkî pêkhatîye. Di zimanê Erebi da "enanîyet", di zimanê Tirkî da "bencîllik", di zimanên Ewropî da jî "egoism" vê manê didin.

(893) Me peyvika "gewretî" di beranberê peyvika "azamet" a Erebi da bi kar anî. Peyvika "îdeal" di beranberê peyvika "mefkûre" ya Erebi da hat nivîsîn. Di zimanê Tirkî da ev mane bi peyvika "ülkü" tê ragîhandin.

çûna ber bi amanca xwe ya kifşkirî venekişin û bê dudilî pêşve biçin.(894) Tenê sebat û înat û bê dudilî ajotina ramanê ye ku, di karên weha gewre da serketinê garantî dikan.

Madda giringtirîn a mayî ev e ku, ew dûwayîkên ku bi ew qas fîdakari dê bi dest kevin, em wan bikin malê giştî. Wasîta ku ez jibo belavkirinê difikirim pirr sade ye. Ew sererastkirina ku ez navê wê "awayê weşanan" datînim, aha ev e. Weha:

Divê ku komele, ew rojnamên ku dê saz bike, di wan hemîyan da, zimanê ku qomîte bijartîye, tenê wî zimanî bi kar bîne. Divê ku komele di vê yekê da bi înteka rastîn sebat bike, û bi çi dibe mal bila bibe, ji bingehe kifşkirî bi qasê zerreyek jî avarê nebe; hela ew unsurên ku îtîrazên wan ne hêjayê guhdarîkirinê ne, qet li tewrê wan jî nenêre. Divê ku komele, ji alîyek ve pirtûkên biçûk ên li ser zanînen pêşin bide nivîsîn û li her derê mift belav bike;(895) ji alîyek ve jî, di tengeka bilintir da pirtûkên zanyarî û teknîkî bide çapkirin û bi vî awayî, jibo berhevkirina tebeqa rewşenbîr a netewe li dora vê amancê hîmnet bike.(896)

*

Hevneteweyên min ên xweşdivî! Di heqê başkirin û belavkirina zimanê me da dîtînen min —dixwazin bêjin xiyal— ev in ku min li jor jimartin. Em binêrin ka hun çi difikrin. Em ji we dipên ku hun birayên dî jî ji wan dîtînen xwe haydar bikin. "Jîn" a xweşdivî, bi qasê ku guhdariya me hemîyan bike qencîkar e.

Em'ê li ser şola tîpan jî demeka dî bipeyivin.

28 Adar 335(1919)

Kurdîyê Bitlîsî

(894) Mexsed ji "kesên teşebbûskar" ew kes in ku ketine xebata li ser zimên, yanî endamên "Qomîta Zimên". Me peyvika "teşebbûskar" di beranberê peyvika "mûteşebbîs" a Erebî da bi kar anî. Di zimanê Tirkî da nuha peyvika "girişimci" bi eynê maneyê tê.

(895) Mift: Belaş, Bê dirav.

(896) Teng: Sewîye, mustewa.

TÊDAYÎYA CİLDÊ SİSÎYAN

*

ÜÇÜNCÜ CİLDİN İÇİNDEKİLER

JİMARE 11 * SAYI 11

RÛPEL(SAYFA)(897)

Baban hanedanı	505
Kürd tarihinden: Âsâr-ı kadîmesi	508
Gazel	510
Kürd mühacirlerinden ne kalmış?	511
Bir hikâye	512

*

Nalîna Sêwîkî	514
Weten	515

*

JÎN gazetesine	518

WERGERAN*ÇEVİRİLER

Baban hanedanı	522
Kürd tarihinden	523
Gazel	526
Kürd göçmenlerinden ne kalmış?	526
Bir öykü	527
JÎN gazetesine	529

---

(897) Jîmareyên rûpelan ên "Têdayî" yê, li gora jîmareyên rûpulan ên zincîrkirî yên li goşeyên rûpelan hatine nivîsîn(İçindekiler'in sayfa numaraları, sayfaların köşelerindeki zincirleme numaralara göre konulmuştur).

JİMARE 12 * SAYI 12

Kürdistan tarihi	533
Kürdlerde vehbî zekâ	536
Van ne haldedir?	542
Hürriyet-i akvam hakkında bir fikr-i felsefî	544
Hiss-i kablelvuku	545

*

Ji asarê kevn (helbesta Xanî)	547
Ji asarê kevn (helbesta Sîyahpoş)	548
Kurmanca ra	549

WERGERAN*ÇEVİRİLER

Kürdistan tarihi	556
Kürdlerde doğuştan zekâ	558
Van ne durumdadır?	562
Halkların özgürlüğü konusunda bir felsefî düşünce	563
Önsezi	565

*

Ji eserên kevn(helbesta Xanî)	567

JİMARE 13 * SAYI 13

Tebrik	571
Hükümet-i hazıraya açık mektub	572
Kürdler tarihî bir millettir	573
Baban hanedanı	575
Kürdlere dair	578
Şehirliler ve köylüler	580

Hayyealessala	582
Weqta buharê	582

WERGERAN*ÇEVİRİLER

Kutlama	586
Şimdiki hükümete açık mektup	586
Kürdler tarihsel bir ulustur	587
Baban hanedanı	589
Kürdler üzerine	592
Kentliler ve köylüler	595

JİMARE 14 * SAYI 14

”Sersal”	599
Gözler kör, kulaklar sağır mıdır!?	600
Kürd hanımı	603
Kürdçeye dair	606
Kürdlerde durûb-ı emsal	610

*

Bi derketina şehriyan e bi deştê jibo seyrana sersal û geştê	616
Tebrîk	618
Sersal	618
Pêşîya çar esran da girîna Mela Ehmedê Cizîrî jibo halê me yê hazir	619
Lebo Kurdan	622

WERGERAN*ÇEVİRİLER

”Sersal”	626
Gözler kör, kulaklar sağır mıdır!?	627
Kürd hanımı	630
Kürdçe üzerine	633
Kürdlerde atasözleri	637

*

Li ser zimanê Kurdî	640
Derketina bajarîyan bo deştê jibo seyrana sersal û geştê	645
Berî çar sedsalan girîna Melayê Cizîrî jibo rewşa me ya nuhayîn	647

JÎMARE 15 * SAYI 15

Bir mektub	653
Wilson prensipleri ve Kürdler	655
Viran belde	657
1889 tahririne nazaran Van vilâyetinde mukîm Kürd ve Ermenilerin mikdar-ı hane ve nüfuslarını mübeyyin cedveldir	660
Van vilâyetinde Nasturîlerin mikdar-ı hane ve nüfusları	661
Van vilâyetinde sakin aşairin mikdar-ı nüfusları ile marbut oldukları kaza ve işgal ettikleri mahaller	662
Kürdçeye dair	663
Baban hanedanı	669

Nûr	672
Meger 1'ê m aciz î?	673
Pîyesa Kurdî Memê Alan	674

WERGERAN*ÇEVİRİLER

Bir mektup	682
Wilson prensipleri ve Kürdler	684
1889 yazımına göre Van ilinde yaşayan Kürd ve Ermenilerin konut ve nüfuslarının sayısını belirleryen cetveldir	685
Kürdçe üzerine	686
Baban hanedanı	692

*

Li ser zimanê Kurdî	693

آدرس :

باب عالی جواری ابوالسعود جاده سنده نجم استقبال مطبوعه سنده (ژین)
اداره ختہ سی توزیع محلی
باب عالی جاده سنده یکی شرق کتابخانه سی

آبونه لری مزه

آبونه لری مزه کوندردیکمز بر طاقم نسخہ لک واصل اولم دینی شکایتی
(۵) نجی نسخہ مزده مرجعتک نظر دقتہ وضع ایدلیدی الآن حالا توالی
ایدیور بو شکایتی تکرار عرض ایتکله برابر آبونه لری مزه واصل اولم امش
نسخہ ل واریسه نومرولری همان ادره به بیلدیرملرینی رجا ایلرز .

رفیق مساعیمز (کوردستان) مجموعه سنک ۴ نجی نسخہ سی انتشار
ایتشد. بر جوق کزیده مقاله لری حاوی اولان مذکور مجموعه یی قارئین
کرامه توصیه ایلرز .

هفته لوق غزته نک ۳۶ نجی نومروسی انتشار ایندی . بک مهم و مفید
مقالاتی حاوی اولان اشبو مجموعه یی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

سبیل الرشاد جریده اسلامیه سنک ۳۹۶ نجی نسخہ سی قیمتدار مقاله لری
انتشار ایندی .

امراض جلدیه وافر نیجه متخصصی

دوقتور شکری محمد بک

همشهریلر مزدن دوقتور شکری محمد بک یازاردن ماعدا هر کون صباحدن
آقشامه قدر غلیظه سیرایی مکتبی قارشو سنده خروستاکی ونام دیگرله سید بابا
خانده کی معاينه خانه سنده غسته لری قبول واک مکمل اصولرله تدای ایدر .
تلفون بک اوغلی : ۱۸۱۲

ملا احمد خانی حضرت نلریك كورد دیاتنده لایموت بر موقع طوتان
بر شاه اثر لری اولوب كورد لسانك درجه فصاحت و بلاغتی اثبات ایدن
(موزین) نامنده کی منظوم رومانلری عنایت باری ایله (كورد تعمیم معارف
ونشریات) جمعی طریقندن طبع ایلمکده در. کاغذك و تزیینه ترفی
کی مادی مانعاره قارشو اعظمی فداکارلق اختیارینه و نفاست ادبیه سیله
متناسب بر صورتده نشرینه قرار ویرلشدر. قارئین کرامه تبشیر ایلرز.

مژکینی

کیتبا «موزینی» ام وی طبع دکن مژکینی له همی کوردان بت و بابت
مژناهی کیتی و صورتکی بر نفیس دی در کوت مه کوهذاری کراینا کاغذی
و کراینا حق مرتبان نکر و به فدا کاریک مژن ام درینجن .

او ژبی راضیه از لجه - ری بی جاوژی بته - سر غری یکی ! . . .
لارمه اوژی فحری بکت . . .

« بی جک ملاحظه دکت وی وختی خزال »

« ژدردایت دستکی دا دستل چاوی خوه »

« باقر دکت مو دستی دکریت وونته خاری »

مو - خزال ته خیره تو بوچی دگری .

خزال - ماهون ناچین ؟

مو - بی ژبر چوانمن مالازمه توبکری ؟

خزال - وهکی توجوی پاشته ازدی جیکم مائمنکه ژینامن . . . وهکی

توجو روحامژی دجت من دکل خوه بیه ؟ . . .

مو - شریت وهدا شرمه ژین دکل مه بین هم ژی دایکامن تونی به

تودی چاوان بهیلی ؟

خزال - از شو روژ خدای ژدایکا ترا بکم ازژی عاجز نابم ازژی

تیرنابم . . . (روهنگان اظها دکت) ازدی چاوان ته بدهمه دستی فلکی ،

دی چاوان ژته دور بیم

مو - « به آهنگ »

ایرو هفته داودت گری

خزایی از ژته گری

ازدیچمه برکافری

خزالامن ، دلالامن بس بگری

خزال - مو ایرو بو عسکره

اوینتاه بوکسره

تومن بیه دکل خوه هره

یان بگوژ ه یان بگوژ پاشی هره

مو - توبس روهنگان بیارینه

ایرو دوزمن له کینه

وستانامه لاتی نینه

خزالامن ، دلالامن بس بگری

« خزال نه هشیار دکویت » « پرده دکویت »

مجلسا دینی

« دینی دری نید »

مو - دایی وی دری دقوتن (همان دبزید) اوکی به او ... برای لوند
کرکه ... کرکه ... لوند ژدردانید »

لوند - السلام علیکم ! « دبیخته ملی چاورشی »

چاورش - علیکم السلام کرکه رونی خاری « لوند رودنید » سرسری
من هانی سر جاوان توقیچکی خوهشی مال بچوک جاوانن .

لوند - خدی ژته راضی بیت مال بچوک دستی ته رادموسن .

مو - سر سری برای خواهانی

لوند - سری ته هزار سالی بت ته خوه بر هوکر دادی دستوراته دا

مو - مهری حتی نه نه او خبرددا دایکمن شیری خوه لمن حلال کر
یوکاری من بکت خدی حصص کت امزی کنگی یجن ؟

لوند - ایروکه مروفک ژباشگلان هانی به کومبر حتی جوله مرگی جویه
ازمه دوی هفتی بی ام برهوبنه جوله مرگی

مو - ایروکه خوه برهوبکن سبی زو جام ری بیجن .

لوند - دستورامن بده اززی بیجم خوه برهوکم .

مو - دسر سری من هانی

« لوند دبیجت »

چاورش - (خوه بخوه) یاربی ! اولادی من امانتی ته به توفریست
سلامتی بدی .

« تماشه نمودکت » کوری من ! خدی دکل بی از بیجم کاری زواداته بکم .

« چاورش دبیجت »

مو - « خوه بخوه » ای خالقی من ته چی لطفک به زن مرا کرکه دایک
حسان حبت ته دایه من جیا وجدانامن امر دکت اوپی راضی به جو جارن
نه مانی شولان ازوی دیجم به غزال ... بوکا هفتی یکی به از پیلمه
بگرداما انصافه ؟ ... بل انصافه لورا اوینا ولانی زهمی اوینان منززه

شیرسا اول

مو - « تی » بی ... ابرو که میرا مرگ ریه غزایه نه یاران سر همدان کردن
زار بی کردن مع ذلله دی لبر دست بی بی دشمنان بخت ...
از ژو کی کیم تره ؟ ما از کرمانخ نینم ؟

ما... موسا هر کرده کی ناموسا من نینه ؟ ... البت ... البت ازی بجم !
قیامت راست دیسا از دینجم ؛ خون سران بیت دیسان از خونا کرم ؛ حق
غزال ژی من منع بکت دیسان از نالوستم ؛ از می آلام ؛ میری هکاریان
امر کریم هم سلطان صلاح الدین شیرخوه کیشایه لیش تمامی دنیایی و ستاره
و قسا شریف ، محافظه دکت عمومی (فلان) برهو بونه کواوی ژاسلام
بستین جه ب ژمیری هکاریان هاتیه ام دینجه هاری کرایاوی اسلام می لوی
برهو بونه ژبوچی ؟ البت ژبو غزایی . مالا هکاریان می چکیت خوه بسته
ژبوچی ؟ البت ژبو غزایی . ما از ژوان نازدار تیعم ؟ ماخیرا غزایی دی هر
ژبو وان بت ؟ ....

« دایکا مو ژدر دان نیت و مک کوری خوه وها برغلیان دیت »
چاورش - کوری من ؛ خدی خبرکت نه چی بهیستیه تو وها برحدن
چاویتنه وها صور بونه ؟

مو - دایی ! شیری خوه من حلال بکه دژمنان سرله را کریم هاتنه
قدس ژاسلامی بستین و میرا مرگ ریه غزایه ؛ دی بجنه غزایی .
مادام از ژی کردم ؛ و از آلام ؛ باب باپیریت من لوی ریدا چونه ؛ دویت
از ژی ویریدا بجم .

ته شیری سبی دایه من شیری خوله من حلال بکه ؛ ....
چاورش - کورمی ! دهر بیا دینی خو و دهر بیا ولانی خودا اکر اژه
حلال نه بکه ، خدی ژی من حلال ناکت اکر تو برو نه چی سبی دژمن
دبیتن ، من تو ژبو روژکی وها خدان کری کوتو و هجی ژدین ولانی خوه
بکری ناوی کردیتی کرمانجی تی اعلا بکی من شیری خوه حلال کو
خودی دکل ته بی

دڼ ډیډپ عاشق ذولفقاره تیځ برانم . . .
 کمد زلف خاوت چونکه بازوبند پارومه . . .
 چه حاجت واعظ سرزل بافسون بستی دستانم ؟ !
 ملا متبس بکن چون من فریب و خانه ویرانم .
 طلسم کنج حسن تو ؛ معمای غم کونه ! . . .
 له حلوی بسر جو عمرم و هیشته کر جدانم . . .
 که نرمین یارو ش تو ایشکه بوقلبا مجروح .
 به لنجه لی کری ساتی ! . . . هه وادا طفل کریانم .
 بلی شوقی که کرده چاونهوینه قط هه وادا ددا ! . .
 به خون چاوه کانم سور بوه چاشه کریانم .
 ۲۳ کنون اول ۳۳۳ قاسمی زاده
 م . شوقی

کور دجه پیهس

ممی آلان

تیارو کردان فضیلتا کردان نویسه ددهت

دو پرده پیهس

اړا ع . رحمی

اشخاص

ممی آلاوه

لوند - هوالی ممو فهدی میر

دایلا ممو - چاردرشه

زناممو - غزال

پرده وه بو

« اوده کی گرماهی خلاندی به پرو مانوران رای ختی دیواره جه کیت ممو بیوه
 هلا رسته چار طرف دیوار دوشک بالکینه »

کور دجه قسمی

﴿ نور ﴾

از تماشه دکه ولاتی من تمام باغی گیلان
چار طرف بی دنک ، صامت بون ژنغما بدیلان
آلیه کی بهنا بهاری ؛ آلیه کی دنگی حزین
جوو جوو باران کوری یخسته آوا شرین
خوش خوش آوی دگر فضا دیزیت غنایب
ساقیا مجلس تمامه مست بی آوا ذیب
به لک همی شرمنده نه ز حسن و جلا گشتی
قطره ، قطره خوهه درین و دکن ختاوا گردنی
او حقیقتدا ظریفه قایل تصویر نی به
صد اسف محتاج تنویره کولورا طاری به
لازمه هیلگه کن چرایه ک ژشعله یا د هل یستوا . . .
جله مجبوری خباتینه به امری د اطلبوا . . .

ژملا مکاریان

۲۶ - آدار ۳۳۵

ع . رحیمی

مکریم عاجزی ؟

له من ، بوج زیزی ! . . . ممرم ، چاوکانم مابه تابانم ! . . .
طویلته بوجی کوژه ؟ . . . یاچه قوماده چه تاوانم ؟ . . .
له پیشیا پیش طاوور مزت مردو بروت کچ بو . . .

فقه ابراهیم نام سرسریک انسانی دردسنده الله کی قانی ختجریله
کندی قفاسی کسلیله یکی محل دخی زائرله کوسنمکده در .

قلعه جودالان موقعده ماضیک شانی خاطراتی حاله نقل ایدن یک جوق
خراب مبانی انقاضی . . بونلردن آیریش بر جوق جسیم طاشلر . . .
مزارقلر . . . بر جوق جسیم عصریده آغاجلر . . اطرافنده کی طاشلر
میانندن سوزولوب کیدن قلعه جودالان (قره جولان) صوبی . . و بو صوبک
صاغ ساحلنده کی تپلرده حاکمک مراقینی محتوی جامع وحوضی اولدینی
سویلنمکده اولان جسیم بر چقور ، یوکسک بر تپه اوزرنده و اطرافنده
حاکمک حاکدن صکره اک بیوک رحلی اولان آغارک و بونلرک طاقه لرینک
مراقیدی ، او زمانکی ترقینک شاهی اولان آلای چاوشی محله سیه جامع
جوارنده کی جسیم بر ساحه یی بر برینه ربط ایدن بیوک کوپرینک صو
اوزرنده کی آباقرینک آناری ، شمدیکی قره جولان دنیلان یک کوچک کوپک
شمال شرقیسنده یوکسک طاغ اوزرنده اصل جودالان قلعه سنک خرابه سی
کی شیلر واردر .

حال حاضرده سلطانیده کلان آلای چاوشی نامیه مسمی محله نک اوزمان
قلعه جودالاندن کلن آلای چاوشی منسوبانک تئیس ایندیکی و آلای
چاوشلرینک وظیفه سیده حاکم محاربات ائلسنده یوزلیری جالهرق هرکی
سلاج باشی امری ویرمک اولدینی سویلنمکده در .

حاکمک مراقینی محتوی کوچکجه یا پلش برقه نک اطراف دیوارلرندن
بشق بر طرفی محافظه ایدیه ممشدر . دروننده کی مراقیدن بالخاصه فقه ابراهیم
طرفدن شهید ایدیلاسلان باشانک قبری نسبة ده اینی محفوظ قالش
و بو قبرک دخی طوپراغه کومولش طاشلری بالذات میدانه چیقارتورق
ممکن مرتبه تمیزلکدن صکره آشاییده کی یازیلیری اوقومق قابل اولمش
ومع الاسف تاریخی اوقونیه حق صورتده دوکولش بولشدم . طاشلرده
موجود اولوب اوقونیه میان یزیر نقطه اشارتیه کومسترلش واملار عینله
استنساخ ایدلمشدر .

وطوری شایان نظر بیه کورماملی . بر طرفدن معلومات ابتدائی
 حاوی کوچوک کتابلر تألیف ایندیرمکجهاناً هر طرفه نشر و توزیع
 ایتمی، بر یاندن دهه یوکسک درجهدهی علمی و فن آثاری طبع و نشر
 صورتیلهده ملتک طبقه منوره سنی بوغایه اطرافنده طوبلامفه همتایلهملیدر.
 سوکیلی ملتداشم ! بنم لسانزک اصلاح و تعمیمی حقندهکی تصورلرم
 [ایسترسه کتر تخیل دییکتر] بوسایدلرملدر . باقلم سز نه دوشونیورسکتر،
 بو دوشونجهلرکزدن اوتیهکی قارداشاری ده خبردار ایتمکتری بکلیورز .
 سوکیلی - ژبن - همیزی دیکلهیهجک قادار لطفکاردر . حروفات مسئله سنی ده
 باشقا بر زمان قونوشه جفز .
 ۲۸ مارت ۱۳۳۰

کوردی بتلیسی

کورد تلریخندن :

بابان خاندانی

(مابعد — ۴)

هردی : مزیز لاملکی

بیلان حاکمی سلیمان پاشا بو ایکی اردونک حرکاتی اثناسنده هر نه قدر
 مملکتی استیلادن قورنارمش ایسهده حاکمک داخلنده وقوعه کلان بر
 شور شده قلمه چودالان خرابهلرنده آثاری حالا باقی اولان جسیم قوناغنده
 ۱۱۵۹ سنهسنه مصادف بک قورطنهلی بر کیجهده اوپورکن، حرم بانجهسنه
 ملاصق بر طوت آفاجندن آشمه صورتیه داخل اولانی قفه ابراهیم نامنده
 بر سر سرینک ختمچریله شهید ایدلشدر .

بو کون اوراده مقر جکومت . اولان قوناغک بعضی تمل خرابهلرندن
 بشقه برشی میدانده قلمدینی حالده معهود طوت آفاجی اسرار انکیتر بر
 صورتیه حالا باقیدر .

مستوفی موجود ظرف ، س ، مکن ، فعیت . . . الخ کی ادونس
منسبیلرخی اول وی آخر کیه علاوه صورتیه تشکیل اولیدر .

بوشکی، لسانه ایسته نیلان زنگینلکی و برمه قابلیت کوریورم. آریجه
لسانزده کی ترکیب اضافی. وصف ترکیبیری برر اسم قبول ایتمک ده پک
زنگین بر منبع اولور .

۷ -- انجمن یکیدن مطاع اولدینی ویا وضع و تشکیل ایندیکی لغاتی
هر سه نهایتده طبع ونشر واصغری بش سنده بر نفتی تجدید اطیع ایتلیدر.
کذلک ضروب امثال مجموعه سنی ده معلومات جدیده سندن حصه دار ایدره رک
مناسب زمانلرده معدل مجموعه لر نشر ایلملی .

۸ -- انجمن نشریاتک حاصلات صافیه سی اعضا لره هدیہ ایدنیدر .

۹ -- لسانک صرف ونحوئی تنظیمده اک بیوک عااله لسانیه نك اساس
اتخاذ ایدنسی اک کسدرمه وطیبی بریولدر. زمانزده بوحق شمال کوردجه سنک دره.
بنابرین بومقصدله حکاری وبوھتان لهجه سنک ترجیحی توصیه ایدره بیلیرم .
بونده لزومسز خود کو مافلرده بولونمق ملنک حق حیانه سوء قصد
درجه سنده برجنیدر . بنابرین تعالیٰ ملی ایسته یں هر کورد مفکوره سنک
عظمتی فرشوسنده پک کوچوک قلاجق بوکی خودینلک کردن حذر ایتلیدر.
فرض محال اوله رق بعض مخالفتلرک ظهوری حالنده ده متشبثلر کندیلرنجه
معین هدفه دوعری بلاتردد ایاریله مکن چکنمه میدره. یالکز ثبات وعناد
وترددسز بر فکر تعقیدرکه بوکی عظیم ایشلرده ضامن موفقیت اولور .

کری به قالان اک مهم ماده بوقادار فداکارلقلر ابدالیه استحصال
ایدیلان نتیجه یی عمومه مال ایدره بیلیمکدر . بنه دوشوندیکم واسطه تعمیم پک
سادره دره. ایشته نشریات سیستمی نامنی ویردیکم ترتیب بودر. شوبله که :

جمعیت تأسیس ایدره جکی بالعموم غزته لرده کوردجه مقالاتی منحصرأ
انجمنک لسان مختاری ایله اجرا ایتلیدر . بونده حقیقی بر عناده ثبات
ایدره رک هر نه بهایه اولورسه اولسون اساس معیندن ذره جه انحراف
ایتمایدر. هله اعتراضی شایان استماع اوله میه جق عناصرک آلاجنی وضع

چاره لر ميانده مختلف لهجه لرك زكتم اولدينی منطقه لسانه آشنا ، منور
ذواتی مأمور ایتمك خاطره کیره سده بو ، جمعیتک شیمدیکي وساطتله قابل
اجرا کورونمیکندن بومقصدی تأمیناً شویله بر ترتیب یایمق ممکندر :

۱ — یوقاریده کی شرائط تحتنده میداننه کنیریلان لغت کتابنده موجود
اولمایوب اهالی آراسنده مستعمل لغاتی دلالت ایندکیری معنا مفصلاً
ومثالره ایضاح ایدمك اوزره انجمنه بیلدیره جك ذواته لغت باشنه مناسب
مکافات تقدیه اعطاسی .

ب — ضروب امثالی احتوا ایتمك اوزره ترتیب و نشر اولنان کتابده
مندرج بولونمیان ضروب امثالی ، اولنری تولید ایدن وقایعی ده حاکی اولنق
اوزره انجمنه بیلدیره جك ذواته ده یوکسك مقدارده بر مکافات تقدیه ویرلمی
۲ — حکیه ، ماسال وعوام شریقلری ایچون عینی طرزده حرکت
ایدملکله برابر درسعاتده عددلری بلک کثیر اولان کوردلرله بومقصد
داخلنده تماس ایدملی ودائمی رقاملرله طشره قارئلرینك بوباید معارفی
تمنی اولونمالی .

۶ — بومنابعك کافسه مراجعت ایدلمیکي حائده بیله بر لسان علمی
وقتینك مالک اولسی ضروری بولنان برحق کلمات و تعیراتك نقصانی بلک
محسوس بر حائده کوزه چارچاقدر . بوقا برقاچ چاره واردرکه بعض محذورلری ده
حاویدر . بونلردن برنجیسی احتیاجی قارسی ویا عربییه مراجعتله تأمیندر .
لسانی قوممو دیللرک زیر تحکمه آتاجق وبال نتیجه خواص وعوام دیلی کی
اهجوبه لر طوغوراجق بوشقك اختیارینه الی الابد مخالفم .

ایکنجیسی قسماً پهلوی ، زند ، اسکی فارسی کی دینزك اصلیه
علاقه دار لسانلره مراجعتدر . بونده برنجیده کی قدر محذور بوقدر .
آتاجق بلک اسکی زمانلرک یادکاری بولنان بولسانلرک احتیاجمه کافی کله بیله جک
مشکو کدر . مع مافیه بونلردن استفاده اولونمالیدر .

اوجونجیسی واک طبعیسی آلمانلرک یابدینی کی افاده ایدمك ایسته نیلاق
معنا ایله مناسب تامه سی بولنق اوزره برقاچ کله دن ترکیب ویا کوردجه ده

۱ — انتخاب اوله جمع هر هائیک ساندکی بر لغت کتبی اساس اتخاذه ایدیه لره بوک کوره هر گانه بهر کورد لهجه سنده کی مقابلی تحریر ایدلنی ،

ب — هر گانه مقابل الله ایدیه جک متعدد لغت مابندلی بالتدقیق سمعه موافق کلاسی مقابلی آراءن لغت کوردجه سی اوله رق قبول و اوصورتله دفتر مخصوصه قید ایندکدن سوکرا غیر معایه موضوع دیگر گله لری ده ینه سمعه ملاینت نظره آلفق شرطیه تعیین ایدیه جک بر صره داخنده برنجیدن صکره درج ایتدیر .

۲ — کوردجه ده موجود اولوب اساس اتخاذه ایندیگمزل لغته مقابل بولونمیان لغت لری عینی شرائط داخنده و حروف حجا ترتیبه دیگر بردفتره قید ایچی .

۳ — اساس لغتده موجود و فقط کوردجه مقابلی بولونمیان لغاتی حروف حجا صره سیله اوجو بی بردفتره داخل و بعد آیدیه ایضاح ایدیه جک منابع و اصولاره مراجعتله مقابل لری وضع و تعیین ایدلنی .

۴ — انجمن اعضای کرانک حفظ ارنده کی لغاتک — شرائط معروضه داخنده — طوبیلا نمسیه میدان کان لغت کتبی ممکن اولدینی قدر بونون کوزه لهجه لرینک مانت بولوندینی لغاتی احتوا ایدرسده لسانک قونوشولدینی منطقه لرده کی اهالی آراسنده حتی انجمنده کی ذواتک ساحه علمندن خارج برجوق لغاته تصادف بک طبیعی اولدیفندن آریجه مناطق مختلفه ده جمع لغات ایشیله اشتغال ایدیه جک ذواتک تأمین تداوکی اهم امور دندر . بوندن باشقا ضو اوج ماده جمع لغت مسئله سنده فائده لی و قیمتدار منابعه اشارت ایدر :

ا — اخلاقی ، غیر اخلاقی ضروب امثالک جمع و تدوینی ،
ب — اخلاقی ، غیر اخلاقی بالعموم حکایه ، ماسال و افسانه لره عیناً طوبیلا نمسی .

۲ — عوام بیننده متداول کوردجه ابیات و مرنوع اشعارک مرنابه دائر اولورسه اولسون جمع و تدقیق :-

کرک بونلر و کرکسه کوشه بوجاقده لالش لغاتک جمی ایچون دوشونیه جک

حال حاضرده همويته قبول ايدنش بر قعده واردر . اوده ملتك اوز لسانى او قومك خبرمنور كته سنك وخصوصاً اختيار قدسلىرىك قونوشدىق ديلدر . بنا برين بنده لسانك تدوينده كته عوامك اختيار ايندىكى اشكال و لغاتك اساس اتخاذايدلسنى اينه يورم . بوحقيقى بر خزينه در . او منبع مياضك همواسنى ضبطه ، اله بچيردهكز مالزمنه بى قواعد فنيه خبريه موافق بر شكلده ترتيب و انشا بى موفق اولورساق - اصلا نرود اينه دن ادا يده بيليريم - آرزومانده بوكون شرقده جارى لسانكلا اكر يسندن ده زنگين بر لسانك تحرير و نكلمه مالك اولورز .

شيمدى بو مختلف منبعلردن ناصل استفاده ايدلسنى تصور ايندىكى مرض ايد بيليريم :

۱ - باشلوجه لسان مسئله سيله - معين بريلان داخلنده - اوزرافه چنى بر هيئت واقعه لزوم واردر . بوهيئت الكطيسى اولوق اوزره (كورد تعميم معارف و نشریات جميعى) مركز ادارهنى كنديسنه دارانسانى اتخاذايتل و تقدمات و تدقيقاتنده جميتك اعظمى درجهده معاونته مظهر اولمليدر .

۲ - (لسان انجمنى) كې بسيط براسمه ياد ايديله جك اولان بوهيتك اعضاسى مختلف كورد لهجه نرندن برويا بر قاچه آشنا و ممكن اولدينى قادار تحصيل كورمش ذواتدن متشكل اولمل ، بوهيئته نشر يك مساعى ايتك اوزره السنه اجنبيه واقف ذواتدن بر قاچى ترفيق ايدمليدر .

۳ - هيئت طرز و زمان مساعيسنى بالذات تعين ايتلى . باخصوص اعضاسى كرامى مشاغل خصوصيه و يا تحصيللرله مشغول اوله جقارندن انجمنك اشتغالى بر دأثره مخصوصهده واقع اولوق كې تحديداته تابع طو تلابوت اعضادن بهرى شعبه مساعيسنه عائد و نائق و اوراق ايتدىكى محله كونوره بيلملى ، آخلاق نتايج مستحصله نك تقرير و تبيينى عمومى اجتماعلرده بالذاكره اجرا اولومليدر .

۴ - انجمنك ايلك و اك مهم وظيفه سى لسانك لغاتى جمع و تدوينده عبارت اولمليدر :

مصرفند - فقط شرائط ابتدائیه تخمه - قونوشولادن باشقا هیچ برینه صاحب اولمادینی برحقیتقدر .

بواقدمله دیمزك نعلت ، نه صرف و نحو ونه ادبیاتندن مضبوط و مطبوع و احتیاج مزیه کافی بر سرماییه منك بولونمادیقمزى آكلاتق بسته بورد .

برچوق لهجه نره منك كوردجه منك بعض قسملرینه دائر روسجه ، ككزجه ، آلمانجه و فرانسه جه نه بر قاج تدقیق ، برایکی اوقاق لغت و صرف کتابی انتشار ایتش سه ده كوردستن کی بر منطقه ده كوردلر کی بر ملت آرسنده لسانی یا هیچ بیلمه یین و یا خود بك آ آكلایه بیان فرمایلر طرفندن بك سعاحی تدقیق نره استدأ یزیلان بواثر نره بیوك براهیت عطفی دوشوی ركدرد . بویله اوقته برابر شوراسی اكار اوله ماز كه بواثرلر سالم بر اصول تدقیق و طرز تنبی و هر هانکی بر محصول تبعلك انك اساسی و دقیق صورتده ترتیب و تنظیمی اراشه کی مزیت مخصوصه یی حائر اولقی جهتیله امثالی معیده نمونه اتخاذینه لایقدرلر . بواعتبارله و آیرجه برچوق مقایسه لری حازی بولون نریله مساعی لسانیه مزه چوق قیمتدار معاونتلرایده بیابر و فقط هیچ بر زمان اساس اوله مازلر . ایکنجی درجه ده اسکی یکی كورد ارباب تحریری طرفندن احضار ایدنش صرف و نحو كتابلری و برایکی لغت موجود سه ده بونلردن ایدیله جك استفاده محدود بر درجه ده قلاجقدر . برده كورد ادبا و شعراسی طرفندن یازیله رق بر طاقی اصولی دازه سنده جمع و تدوین منش دیوانلر ، اشعار و ابیات واردر . مستثناسی موجود اولماق شرطیه مع عموماً بودیوانلر ، شعرلر ملتك حقیقی لسانی اولان هوام دیلندن چوق ارف و یازلدقلری محیط وزمانه كوره اكثریته عربی ، فارسی كلاته بنه یزیش تحف برر خلیطه در . وجود لرندن استغنا قابل اولمادینی حانه و کی آثاردن ایدیله جك استفاده ده محدوددر .

اوجونجی والک مهمی عوام ملتك منكره سنده صاقلادینی خزینه در . کونکی ایشلرده موفق اولقی بو کونك تلقلیرینه اویقون جالشمله ممکندر .

ر نقطه وارد در که یوک. مک ایستد دیگر در عظیم در مساهی به تحمل
 خصوصند بزه قوت واطمئنان بخش ایدیور . بزود وکی مانلر لسان
 وتاریخلری تدوین ونشیت ایدر کن اهرنده بوکونکی ترقیت مدنیه نك پیش
 فعالیتزه سردیکی وسائط متکلمه موجود دکادی . فقط بو عظیم و مهم
 عرومیتلر اولنلرک مظهر موفقیت اولملرینه مانع اولمادی . فی حقیقه اوزمانلر
 نه لسانیات علمی بوکونکی درجه تکملته واصل اولمش ، بده بویولده کی
 فعالیتلری تسهیل ایدن وسائط ونشریات فیه بوکونکی مبدولیتنه موجود
 بولونمشدی . بونکله برابر لسان وتاریخی تنظیم ایتمک ایسته یوبده موفق
 اولماش برملته کرمه مز اوزونده تصادف ایدیلده مده کده در . بزه کلنجه : موفقیتی
 تأمین ویا تسهیل ایدمک آثاره زیاده سیله مالک بولونیوروز . آتجه فمز
 هر آدیم یکرمنجی عصر مدنیتک بوتون وسائط عرقایله مظهر تشجیع
 اولاجقدر . واقعا هدفه واصل اولونجهیه قدر چوق زمان کجه جک . فقط
 دوشونه لم که ملترک حیاتی تأمل ایدیلنجه واحد قیاسی زمان کون وسنه دلی
 آنجاق عصر ویا عصر لر در .

بوايشده بزم یا باجفمز شی قوتارمزدن حتی برذرده سی بهوده به صرف
 ایتمک هر ذره مساعیمزه مقابل مطلقا برجه موفقیت نمکنه جالشه رقمان
 ساحه جدال وسیع آتقدر . بده هرایسک لوح محفوظ موفقیتی اولان
 پروغرامه مالکیتله قبلدر . اوله بر پروغرام که حرکت باشلاناجق دقیقه
 شاهد موفقیتی دراغوش ایدنجهیه قدر آتیه جق مهم آدملری الزم واساس
 تفرطایله احتوا ایسون وتطبیقاتنده حتی کچوک بر اهرافه مساعد بولونماسونه
 برایشده پروغراسمز موفق اولنه بیله جک دورلردن چوق ، پک چوق
 اوزاقده یا شادیفمزی درخاطر ایتدیرمه نك فائده سز اولمدیفنه قائم .
 شیمدی ده بر آرز المزده کی مواد ابتدائی لسانیه نك کمیت و کیفیتندن
 ایتمک ایجاب ایدیور .

دیلرله بوکونکی احتیاج وتلقیره کوره بر لسان ماهیتی حائر اولم
 ایچون مالک بولونشی الزم اولان اساسادن ، حالا معین بر قسم السات

کورده جه به دژ

- ۲ -

(نشریات سیستمی) نه دژ مطالعاتی ایکنجی مقاله به ترک ایتمش ایدم .
 فقط بوسیستمه دژ تفصیلات زیرمهدن اول اولک اساسی اولان بعض
 یاشردن بحث ایتمک مجبور یی واردر . اولامرده شیمدی به قدر بلکهه
 چوق سورتمش وده یکنتمش بر قچ سوزی نکرار ایدم جکم . بکا کوره
 بونکرار ویانکریر زائد دکدر . بزلسانزی اصلاحه جالشق ایسترن
 ک جرق دقت و بصیرتی استلزام ایدم جک فقط صرف ایدم جکمز قوتلرک
 طبیعت قوتلریله توافقدیر . قوانین طبیعیه ایله اعارض ایدن فیتلر محکوم
 زوالدر . افرط یورولکر تعیر هامیانه ایله یورغانه کوره آتی اوزاتماق
 خسرانی دعوت ایدر . یوندن باشقا انتخاب ایدم جک طرز مساهنک زمان
 واحوالک کوستردیکی ایجاباته اویغون بولونمسی ، متدده کی فکر جریانلریله
 معکوس بر استقامت حرکت مالک اولامسی قطعاً لازمدر . بنابرین کیتیمک
 ایستدیکمز یوله تام حاضرلقه حیقمق وهر آدمی معاتب بر خطره سوکراکی
 ابعاد و مسافتی ، اینک آدمیزک اطرافده حصوله کتیردیکی تاثیراتی بله
 درین وایچه بر سورتده معاینه ایتمک و شتونک کوستره جکی ایجابات ضروری به
 توفیق فعالیت ایلمک مجبوریتی هیچ بر زمان اونوقمامایدیر . شوراسی ده
 اصلا خاطرده حیقماسون که لسان مسئله یزده حد ذاتده بلکه مفلق ، جوق
 مشکلاتی بر ساحه فعالیتدر . دیلرک بوکونکی حالی بزنی اقتحامی حقیقه
 بله بویوک همتلر صرفیله قابل اولاجتی ییفین ییفین مشکلاتله قارشولاشدیرا .
 جقدر . هدف معینی استحصال ایچون صرف لازم کلن اقدامات فوق العاده
 باندله المزدده کی وسائط ماده نیک آزلنی ملاحظه اولوندقجه نومید اولماق قابل
 اولمایورسده طبیعی و منطقی بر طریق مسامی تعقیب ایدلیدیکی تقدیرده قوای
 مصروفه نیک کچ اولسه بیه همه حال نمره دار موفقیت وانکشاف اوله جنی شهبدن
 آزادهدر . بزدن اول عینی بولده یورومش ملتیرک مقصده ظفریاب اولملری
 نرم ایچون بوسیله تشویق تشکیل ایدر .

کاوار	۱۳۰۰	۰۰۰۰	دیزرا
برادوست	۷۳۰۰	۰۰۰۰	برادوست
اورمار حاجیه سده	۱۵۰۰	۰۰۰۰	اورمار
د	۲۰۰۰	۰۰۰۰	دوستکان
چینه سرک	۸۰۰	۰۰۰۰	نوبی
د	۷۰۰	۰۰۰۰	ملاح
نصفور بر جوارنده	۸۵۰	۰۰۰۰	مارولس
د	۱۴۷۴	۰۰۰۰	
چوله سرک	۷۶۰	۰۰۰۰	سدی
یکون عشار	۲۷۷۷۸۰	۲۷۳۱۷	
وان ولایتده مفیه کوردلر	۱۵۸۲۶۲		
نصفوریلر	۴۳۱۰۶		
ارمنیلر	۸۲۴۷۰		
وان ولایتده مفیه کوردلر		۴۳۶۰۴۲	

وان ولایتده کی کوردلر و ارمنیلرک مقدارخانه و نفوسلری مین جدول آمار خربیه دن مقبیس اولدینی جهتله عیناً درجی مناسب کورولدی ایسه ده سائقه سهو و عدم معلوماتدن متولد خطیاتی تصحیح ایتمکی بحسب الامکان درجه وجوده عد ایلدک :

جدولده کاوار قضا سنک کوردلرک مقدار نفوسی ۱۰۷۰ ارمنیلرک ۵۴۰۶ کوسترلمکده در . بویک عجیب و غریب بر مسئله در . کاوارد ارمنیلرک فوق عددیسی هیچ بر تارینده یوزده اوتوزدن فضله بر یکون تشکیلی ایده مه مشدر .

هله اغرب الفرائیدن مکس مسئله سی (۳۲۷۵۴ کورد) (۴۲۵۳ ارمنی) ایستاقیققرلی بزه کوستریور . حالبوکه مکسده کی ارمنیلر یوزده فرق راده سنه بر کثافت عدویه مالک ایدیلر . فقط اکثریتله مستاجر بولدققرلی جه اهالی محله دن عد اولمازلردی . (مابعدی وار) (ژین)

وان ولایتده نسطوریلرک مقدار خانه و نفوسلری

وان	نفسانی	۱۵۲	۹۱۲
عمودیہ	»	۱۱۴	۶۸۴
اباک	»	۱۰۳	۹۷۸
خوشاب	»	۳۶	۲۱۶
کدر	»	۳۸۶	۲۲۱۶
چولہ مرک	»	۴۶۵	۳۷۹۰
بیت الشباب	»	۵۹۵	۳۷۵۰
شمینان	»	۱۲۵	۷۵۰
تیارونخوف	»	۳۶۶۵	۲۱۹۹۰
		۷۱۰۱	۴۲۱۰۶
			یکون

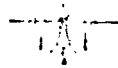
وان ولایتده ساکن عشارک مقدار نفوسلریله مربوط اولدیلری

قضا و اشغال ایستکلری محللر

اسمی	نفوس ذکور	نفوس عمومی	بولندقیری راضی
آدمان عشیرتی	۸×۵۵۳۸	۴۴۳۰۴	دپادین، ارجیش
حیدران »	۸×۶۹۱۱	۶۱۲۸۸	ارجیش، باطنوس، ددلی
میلان »	۸×۱۳۰۶	۱۰۸۰۰	بارکیری، ستماس
طافوری	۸×۱۴۱۵	۱۰۳۲۰	سرای، احوریک-سلا
شیولی	۸×۱۶۰۱	۱۲۸۰۸	تیرکشان
موقری	۸×۲۱۰۳	۱۶۸۱۶	توررهک، سرای
شمکی	۷×۱۵۵۰	۱۲۴۰۰	قرهحصار، سرای
شیکهتی	۸×۱۴۷۰	۱۱۷۶۰	قرهچیان
هربی	۰۰۰۰	۶۰۰۰	کوار
غوی	۰۰۰۰	۲۰۰۰۰	شمینان، چولہ مرک
شروان	۰۰۰۰	۴۰۰۰	کاوار، شمینان
ارطونی	۴۰۰۰	۳۱۰۰۰	باش قلعه و بوهمان
مالخوران	۱۴۰۰	۱۱۲۰۰	قرهحسن، ملازکرد
دوستی	۰۰۰۰	۳۵۰۰	کاوار، شمینان

اوقدار شكنى كوزل بلده ،
 يسه افكده بر الم واردى ؛
 باشك اوستده بر غم اغلاردى ؛
 ايسته روشديه اونونلارين دده ؛

كچل فوزى

۱۸۸۹ تحريرينه نظراً وان ولايتده مقيم كورد وارمينيرك
 مقدار خانه و نفوسلريني مابين جدوندر

نفس	ارمني خانه	نفس	اكرد خانه	قضايرك اساميبي
۴۷۴۳۰	۷۹۰۵	۲۵۴۰۰	۴۹۰۰	وان مركز قضاي
۱۸۸۴	۳۶۴	۱۵۰۲۰	۲۴۷۰	» باركيري
۲۹۷۰	۴۹۵	۱۵۲۶۸	۲۳۷۸	» ارجيش
۲۹۵۶	۴۹۱	۵۰۶۵	۸۵۴	» صاخيواز
۵۴۰۶	۹۰۱	۵۰۷۰	۸۴۵	» كاواش
۴۶۶۸	۷۷۸	۶۳۳۰	۱۰۵۵	» قارجقان
۴۵۷۸	۷۶۳	۳۲۴۰	۵۴۰	» شاتاق
۹۹۶	۱۶۶	۴۹۰۸	۸۱۸	نوردوز ناحيهسى
۴۲۵۳	۷۰۹	۲۷۵۴	۴۵۹	» موکس
۵۰۴	۸۴	۹۰۲۴	۱۵۰۴	» محموديه
۳۳۶۰	۵۶۰	۱۵۸۵۸	۲۶۴۳	» اباک
۱۷۹۴	۲۹۹	۵۳۱۰	۸۸۵	حمديه-خوشاب
۵۷۶	۹۶	۱۱۷۱۸	۱۹۵۳	» كاوار
۵۱۰	۸۵	۸۱۷۲	۱۳۶۲	» جوله مرك
۰۰۰	۰۰	۱۰۹۸۰	۲۸۳۰	» بيت الشلب
۰۰۰	۰۰	۱۱۳۴۶	۱۸۹۱	» شمدينان

۱۵ قضا بر ناحيه ۲۶۳۷۷ ۱۰۸۲۶۲ ۱۳۷۴۶ ۸۲۴۷۶ يکول

اوگوموش جاغلایلر آل جاغلار ؛
غم می جوکش اونازلی باغلریکه ؟ !

آه او قیرلرده هاییران ، کولوشن ،
یاورو بلدرک اوترلرمی ؛
آه او قیرلرده دردله شوب او یوشن ،
آشنالر گزوب کولرلرمی ؟

اویویان کولر کده مهتابک ،
سوزولن بیک اثیری خولیاسی ،
بیقانیکن بوکونده برحرک ،
اولدک آواره ، قاتلی رؤیاسی !

اوقدار شن آفاردی ایرماقلر ؛
اویوتورلردی غملی بسته لری ؛
آه اوشاعر ، اودردلی اسحاقلر ،
آوتور ، شنلر تیردی خسته لری !

باغده شاهین باقیشل قیزلره ،
قورولوردی بریریل آلائی ؛
قاباقلردن آتلایان بر جای ،
ینه جاغلارمی پک یانیق اویله ؟

ینه اقشاملر کده کلبنلر ،
برسرین متمک تقاسیله ،
کیزلی سودایه نینیلر سویلر ،
طاعلرک اسمرین هواسیله .

ویران بلده [۱]

سس کسبلمش، کولکه لر سینمش افقدن بلده یه ،
 بوش ، قارا کلق اولرک قوبنده کیزلمش نه به !
 یوللرندن شیمدی کروان کیمور ؛ تنها ، سکون ....
 بوم اوتر ویرانه لردن ؛ قلعه لر هب سرنکون !
 بلده نك اوستنده ماتلر تورن مظلم کیجه ،
 کیمسه سز ، ایصسر قالان وادیده آغلار کیزلیجه !
 معبدک فانوسی سونمشدر ، قیرلمش مشعله ؛
 طوبیلانوب اوینار خیالدر طوتوشمش ال اله !
 پاس طوتان قندیلارک التنبه یاتمش برتولو :
 کوز اویوق ، قولر قدید اولمش ، دیکنله اورتولو !
 بوش قووقلردن صزار و همک توکنمز اویقوسی ؛
 آشنا یرلرده کیزلمش سرائر قورقوسی ؛
 بر اوجاق تونمز ، صدا جیقماز ، ییقیق هرلاندن ؟
 سفی چوکش نه ولرک برفرقی یوق ویراندن !
 داغلرنده نازی جیلانلر قوشارکن برزمان ،
 کل صولوق ، بلبل ملول ، کلزاری بسار شیمدی قان !

آغلارسون شیمدی ، ای کوزل بلده ،
 سکا هجران باقیشلی ییله یزلر . .
 ظلمه ماوی اولان اویرلرده ،
 کیم بیلیر قاج یتیم و غول صیلار !

خسته افکده بر ملال آغلار ؛
 قان صایلمشده قارلی داغلریکه ،

[۱] بلیسک سوطی اوزرینه یازلشد

شوکا ایمن و قناعت ، و در که احوالت آلمش اولدینی شو شکل و خامت
 قوشونده یا ثولمت و یا بتون معناسیله یا شامق ایستین کردلر ؛ مایوس دکن ،
 متأثر و محزوندر . نتیجه حله انتظار اییدیورلر .

بوگونه قدار دائره اطاعتن آیرله یان بومات دینلرینه اولان فرط
 مربوطبندری تأثیرله سلطنتدن زیاده خلیفه یه قوللق ایتشلردر . بر جوق
 خصائل ممتاز و جنگاورانه ایله مفسور بولان بوماتک هر هانکی بر حقارت
 و حقمنزله تحمل ایده جگارینه یا نکیز قوه ادراکیه سنی غائب ایدنلرله بصر
 بصیرتی پرده حرص و ردای اغفال ایله قیامت اولانلر ایثانه بیلیرلر ! ...
 شبهه ایدلسون که هر هانکی بر کرد ، دستور حیاتی اولان :

شومپما نخانه دن رحلت مغربد عمره و صنتکن

بر آرز تأخیر ایچون لایقیدر انسان حقیر اولسون

فریاد ایقاظکاری اوکنده ناموس و شرفه اولمکی ذلت و اسارت آلتده
 سور و نمکه ترجیحده ذره قدار تردد ایتیه جکدر .

بناء علیه ؛ کردک اطوار حماست و مردانکیسه پک یقیندن شاهد
 اولان ارمنی وطنداشلمزکده بویله تهلیکلی بر او یونده فضله طمعکاراق
 کوسترمه ملری هر ایکی قومشو ملتک منافع مستقبله سی نامه لزوملی عد ایده رم .

تقسیم احسان نوری

هر آن قاینان و صیلا یار الزینه مقدمه انبیام صایلا بانمن تاثیرنی بایش؛
 مأیوس روحلره عصرلرک زاده اجتهادی اولان ، الحکم لمن غلب ،
 دستورینک سقوطنی اعلان ایدوب تاریخ مدنیتده انساننی اوج اعلای
 سعادتیه ایصال ایده بیله جک اک مهم و بی نظیر انقلابی وجوده کتیر مکه کافی
 برنفعه نسلی سرپیش ذهابنی حاصل ایندیرمشدی . . . . . بدایت حربده
 هر هانکی بر سائق ایله میدان مبارزه یه آتیلان و اژدر احتیاجک پنجه
 تخریبکاری آلتنده نه زلسنه رغماً امثالی نامسبوق خارقلر ابداع ، قهرمانقلر
 اظهار ایله بن عثمانلی ملتی حق حیاتی تکفل ایدن بویله ، ضمان قوی
 مواجهه سنده سفک دمائی لزومسبز تاقی ایدورک خصم لرینه دست مسالمتی
 اوزادرکن؛ اجداد و اولادینک هیچ بر صورتیه عفو اولک، میان اهل و تسبی
 یوزندن مع التأسف حق تاریخسنی افسانه وی بر خیال ، موجودیت مایه سی؛
 لسان و عنقه سنه صداقتیه رغماً؛ مزاحی بر ماصال ظن اولنان کورد قوم
 نجیبی ده طویدینی بو هاتنی صدانک معنای تسخیرکاری اوکنده اوزانمش
 اولدینی سریر غفلتدن رفع سر ایتکه برابر کندوسنه یادگار اعصار اولان
 یوردینک آغوش محرمیتیه هیچ بر بیانجینک صوقدیرلیه جفته اطمشان تام
 حاصل ایتش، یکرمنجی عصر مدنیتک نجم رهاکاری حرمت و تعظیم ایله
 سلاملامغه باشلامشدی .

فرانسه ده اجتماع ایدن دول مؤتلفه دیوان حرب عرفینسک مغلوب
 ملتر: دولایسیله عثمانلیر حقنده ویرمکده اولدقنری قرارلر میاننده
 هر قبضه خاکی خون اجداد ایله ملمع ، کردک ملک مورث و مشروعی
 اولان ، سکا تنک اکثریت قاهره سی مسلمانلر تشکیل ایدن سوکیلی
 کردستانمزلاده - کردلرک مسلمان بولمنی تهمتیه اولسه کرک - ارمیلرک
 تحت امر و تحکمه ویریه جکنک محتمل بولمنی متوالی و متعاقب نشریات
 ایله احساس اولنمقده در. بواسا تا تک صدقنه اعتماد ایتمه مکه برابر بو خصوصه
 براق سوز سویله مکی موافق بولدم

عشیرتک بر قسمی فدا ایندی، مین باشاکه؛ هر آینه بیزکن معقده یوز
 مسلح سواری بولئیوردی. مین باشاکه هر کون یوزلرجه مسافرلری انعام
 و الطاف ایله قبول ایدردی. یو کون جیلز، قدید، پریشان، بی قدر تدر،
 اوغلنک البسه سندن بر ایست چکینیرسه یوز یاما بردن یره دوشدر.

ایشته نمکتده کی زنکیلکنه نسبة دیگرلری ده بوکا قیاس ایدیکنز...
 بونلکه برابر هر برده مهاجرلرک حلی بوراده کیلرندن فنا اولدیفندن ده
 قطعاً شبه ایتم. قونیه دن آلمقه اولدیغم مکتوبلرم بوطنی تقویه ایندی.
 بناء علیه انسانم، انسانلره یاردییم ایدهرم دییهن ارباب ربایه الکزدن کلدیکی
 قدر باغیریکنز. انسان اولان انسان بو حالده براقرز. یق؛ انسانیتده،
 دنیا یاده یوف... هله بر جهت ایچون سزدن خصوصی بر رجام واردر.
 مارت او اخیرنه قدر بو ییجه ره لک باغوشلره یوزا اولان خرابه زار و طنلرینه
 سوق ایدنلری متصورددر. بونلرک عودتلری ایچون تدایر لازمه اجرانسته
 کوردستان جمعیت مجتهد سدن نظر دقتلری جلب بیوریکنز، اورالرک
 زراعت موسی معلوم اولدیغی اوزره کچمک اوزرهدر. بناء علیه نفوس
 متبایه لرینی محو ایتمک ایچون وقت وزمانده سوقلری لازمدر. معروضاتمه کی
 شدت تثری معذور کورکنز؛ چو که درت بیق سندن بری هجرتک الیم
 بی امن ضربه لرینه مجروحز.

بر کورد کنجی

ویلسون پرئسی و کردلر

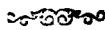
بشریتی حکمه وجدانک حضور عدل و حقنه دعوت ایدن. آمریکا
 رئیس جمهوری ویلسون جنابلرینک خطاب السایتیرو راهمی سنه لردنبرو
 دست تحکمک ضربه اعتسافی آلتده ایکنلرین مظلوم، مغنیور غلام واقولمک

تصادف ابدلکجه آغلانماق قېلى ددەر . بونلر قېلىق شىئى کونلرى
 سېحان نهرى اوزرنده کائن کورېنىک اېسىز، رىفونى طهلىرى اوزرنده
 دېلنکجه ، کچه نرى خراب اولمش برطق اولرک ، هر صدى لرك اوزرنده
 جامور اېچنده اېکجه اېکجه کچرىيورلر . عومنگ فرسز کوزلرى دنياه
 وداع اېتمکجه ، طاقتسز آلرى بدملرندن آيرلغه مھيادرلر . انسان
 بونلره باقدقجه انسانلندن نفرت ، وحشت رجوع اېتمک وغرتلرک
 ستونلرى دولديران بکرمهچى عصر حقندکى آلفيشاره قارشى عصيان اېتمک
 اېستر . بېلدمکجه : هرېزم دنياه نه اولدى ، کېتىکجه کرى به ادوار وحشت
 دوشرى رجوعى ايدىيور ، انسانيت بوکامى دبرلر ؟ چارشوده اوج
 باره حکمنى طومنه يان، يوميه اوله برق بويچاره لره وېرلمکده اولان اوج فروشده
 بش آيدنېرى وېرلمه مشدر . ارمنېره يوميه بر بچيديه وېرلديکى ده
 نظرکجه عبرتکزه عرض ايدىيورم . بن بوراده برکجه صرف ايدم جکم ، بى
 معذور کورکز ! عجب اسلام اولديغىز اېچونمى بو حالات اسف اشماله اوضرايورز .
 فلاکت کبرکن برېرى اوزرينه کبر مملکتده تاموس و اخلاق حسنه
 ايله متصف و هر شائيه دن برى اولان بويچاره لرك بوراده اخلاقدرده
 بوزولدى . بر زمان ؛ شجاعت ، بسانت ، سخاوت ، اخلاقى بکديکرينه مزج
 ايدن زواللى ولايات سته اهائيسندن مهاجر اولانلرى کوزمک اوکنده
 کورىيورم . شمدى جيلز ، قديده ، بى قدرت اولمقده برابر حيفاکه هيچ بر
 شيله تلافى قابى اولمايان اخلاقلرى منفعت شخصه لرى دوشونهن برطاقم
 مرتکب مامورلر بوزمشلردر .

تسئله آلبشمش ، افراسى ملت ودولت اوغورنده فدا ايدن بى چاره
 اختيار قادينلرک اوج فروش يوميه اېچون حکومت قابوسندمکى وضع
 دلخراشنى کورورسەك دنيا دن نفرت ايدرسک . والېى دوشرى سويليورم ،
 یدى نفوسدن عبارت بر عالمى صاحبسز برافقه متجر اولسه ايدى بن
 اتخارى بو وضعى تماشا به ترجيع ايدردم . ايشته سکا بر مثال حيدر انلى
 امين پاشا . . . او امين پاشاکه ! کچن بادرة عوميه ده بايزيد حدودنده

سەئالک ۲۲۰ قروشە
نیف سال ۱۳۰

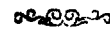
درج اولونیمان مقاله
اوده ایدلر

چین

حیات

سنه لی ۲۲۰ غروشدر
آلی آلی ۱۳۰ غروشدر

مەلکزه موافق مقالات
مەلنونیە درج اولور.

دین، ادبیات، اجتماعیات و اقتصادیاتدن بحث ایدر تورکجه - کوردجه مجموعهدر

بیر مکتوب

آطنه ۴ مارت ۳۳۰

محترم میرم اقدم،

ژین مجموعه سنک اون اوچنجی نومروسی آدم . مهاجرینک احوالی
حقنده مکتوب ارسالی امر بیوریورسکز . بن بوجه اوزرنده بر آرتوق
ایتم . بکا بر آرت غریب کلدی . واقعاً الهه و نائق اولدینی تقدیرده نشریاتده
بولغق ده موافق ایسهده بوکون مهاجرلرک حاللرینی هر صورته حاللرینی
دوشونمکده لازمدر و نائق نحری ایله ایشی سورونجمدهده براقق قطعاً
موافق دکلدرد.

بن امریکن اوزرینه ییچاره ولایات ستهدن اوچ ولایتک اهالی
مغدورهسی حقنده ذات عالیلرینه بر آرت معلومات ویره جکم . لکن نه یازاجنمی
کسدره میورم . چونکه بونلر او قدر دوشمش، اودرجه زبون اولمشلرک:
سفائلرینی ایقا اینده جک دنیاده برکله یوقدر ظن ایدرم .

نفوس سابقه سنک خمس درجه سنده قالان بنوع . فی بشرک اک بدبخت
اولادی بوکون آنجق برانسان اسکیتیدرلر . باباسنی، قرداشنی وطن اوغورنده
کوپری کوبیده ، صاری قامشده، توران یولارنده؛ فدا ایدن بیکس چوچنلره

سهمی ۲۲۰ فروشد.
آلی آلی ۱۳۰ فروشد

سالک ۲۲۰ فروشد
نیم سال ۱۳۰

مستلکزه موافق مقالات

معالمنوبه درج اولور .

درج اولونجیان مقاله لر
اعاده ایسلر

چهارمین

مجله

دین، ادبیات، احتیاجات و اقتصاد یاددن بحث ایدر تورکجه - کوردجه مجموعه در

مندرجات

تورکجه قسمی

- آلنه دن بر مکتوب . . . . . بیر کورد گنجی
ویلسون پرانیسی و کورد لر . . . . . احسان نوری
ویران بلده [بتلیس] . . . . . کمال فوزی
بیر ایستانسیتی . . . . . « ژین »
کوردجه به داتر . . . . . کوردی بتلیسی
بابان خاندانی [مابعد] . . . . . هنر یاملکی

کوردجه قسمی

- نور . . . . . ع . رحمی
مکریم حاجزی؟ . . . . . م . هوفی
می آلان (کوردجه بیه) . . . . . ع . رحمی

نسخه سی • فروشد

نجم استیال مطبعه سی

باب عالی چواری ابوالسور جاده سنده نجم استقبال مطب سنده (ژین)

توزیع می

اداره خانه سی

باب عالی جاده سنده یکی شرقی کتابخانه سی

ابونه لریزه

ابونه لریزه کوندردن کمتر بر عظم نسخه لک واصل اولمدینی شکای
(ه) نجی نسخه سنده مرجعک نظر دفته وضع ایدلیدی الان حالا توالی
ایلیور جو شکای تکرار عرضت الحقیکه برابر ابونه لریزه واصل اولماش
نسخه لک وار ایسه نومرولری هان ادویه پیلدیرملری رجا ایلرز .

رفیق مناعیمز (کوردستان) مجموعه سنک ۴ نجی نسخه سی ده انتشار
آرشدردن تراز جوی کزیده مقاله لری حاوی اولان مذکور مجموعه بی قارئین
گرامه توصیه ایلرز .

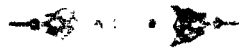
هفتلق غریبه تنک ۳۵ نجی نومروسی انتشار ایتدی . بک مهم و مفید
مقالاتی حاوی اولان اشبو مجموعه بی قارئین گرامه توصیه ایلرز .

سیدالمرشاد جریده اسلامیه سنک ۳۹۵ نجی نسخه سی قیمتدار مقاله لره
انتشار ایتدی .

۹۰۴۶ أمراض جلدية واقرنجیه متخصصی

دو قنور شگری محمد بک

مشهر یلرمزون دو قنور شگری محمد بک یلاردن ماعدا هر کون سیلحدن
آفتامه قدر فله سرایی مکنی قاشوسنده خرماکی ونام دیگرله مشهدباشا
خاندنک . بابیه خانه سنده خاندن قبول واک مکمل احوال لره نداو می ایدر .
۱۸۱۲ واصل

ملااح. خانی حضرت تلمیذك رده ادبیاتندہ لایمور۔ ر موقع طوتان
 بر شاه اثر لری اولوب كورد لسانك درجه فصاحت و بلاغت انبات ایدق
 (محو ذین) نایندہك منظوم رومانلری عنایت باری ایله (كورد مصمم معارف
 و نشریات) جملتی طرقدن طبع ابتدی برلگده در. كاغذك و تزییه لك ترفی
 كی مادی مانلره قارشو اعظمی قداكارلق اختیارینه و نفاست ادبیسیله
 متناسب بر صورتده نشرینه قرار ویرلشدو. قارئین كرامه تبشیر ایلرز.

مزن كینی

یکتبا «محو ذین» ام وی طبع دکن مزن كینی نه همی كوردان بی و بابت
 مزنایا كینی و سورتی بر نفیس دی در كوت مه كوهرداری كرایا كاغدی
 و كرایا حق مزنایا نكر و به قداكارلیك مزن ام دریخن.

که ملک مکریان [۱] وشار سابلانغ يتو خاپوره
 لهسر قبر جوانان چاو نرکس غرق ده خون دابو
 سراپا موطن اجداد پيشوت تاشا که !
 لبوچ روخواه ، بوچ سوناوه کا کت بوچی ختکابو ؟ .
 تاشا که کهکني قلقلانی ، [۲] سورو سوراوه
 اوه گرمه برینی کا کته ، چون لیده کوژ زابو
 له ملک خوشه ويست تو ، ده خوینی کوند سب نان زو :
 ده که ای کرد فقیر تاکی دهنوی هسته چه قومابو ؟ . . .
 لبوچی توده نوی وخلق بیکانه بجالاکی
 بهیستن دست پرزورت مکر مردانه کیت وایو ؟
 له نیو کردان کسیک ملکی نه بی ، خونوکره بی شک
 لهسر خلقی له بر ملکه که امر ایوه مجرابو . . .
 بهی ملک وطن ای قوم کردی لیت یقین بی . توش
 به اخسیری و ذلیل سرده بی همریک که بوت مابو
 ده کل شوقی وره ن ! . . . اوروهتا کو فرصت وماوه
 به علم و معرفت لیراوبکن موطن که روخابو . . .

قاضی زاده

م . شوقی

[۱] مکری: ایران کردستانک از راجان قسیدره مرکزی (سابلانغ) ساوجبلاق

شهریدر

[۲] ساوجبلاق شهری جوانده صفاق بیکار لایله مزوف بیوک بر شاهنودر .

از روی دوژ دترسم آخری زوگر شتاب
 اف نه اواقلیمه یاشمس وکواکب تییر
 از نه وی هر دی دینم یا کولی اوماه تاب
 جن طیارک مدی وروبلمن وندا کریم
 دامه برینج وکلابان هلفراندم وک عقاب
 سفله وی اینام و آقیم زمینا ظلمتی
 لی کوهشیارم کلویان ؟ خونه من دیتی بخواب
 آه ایام وصالی واه کوخوش بورین وچون
 اوشه ابا هیش ونوش مالیش برمن سراب
 شربتاشرن لبان زهر هلال هل بودناف
 لوبنار حرقی آخر لمن دل کرکباب

لیو کردان

له ملک کرده کاف اورو تپومز ، هنده پیدابو
 دهلی محشر خیزانه ، یاله روژ آوا خور آوابو
 که بوریکس وخوشک هتیوت جاوهر میسکین ،
 که مال باب و بایرت سراپا جول وروخابو
 تماشای دزکرات که به کبرد دشمن نامرد
 درابو دامنی پاکی و به هجزان قلب سوتابو .
 لژیور زنجیر ظلم و بند اخسیری چه محزونه
 تماشای دایک محبوبت بکه چون دست بسترابو

پیشیا چار عصر افدا کریټا ملا احمد جزیری ژبو حال مهی حاضر

من ددل کوفان هزارن داغ و کبر بی حساب
 هتاوردی بخارن وی ددلا صد نشاب
 صد نشان من ددل ایرو ژخارین سورگلان
 يك بیک پیکان جفا بون جونه جرکیدا کلاب
 کرد صد پیکان دنیفادل بدان دی خوش بویا
 هر دما کوکب بدینا نجم و پروین بی حجاب
 زهره و عقدا سرپا کشی بون او دشرق
 سایه بخت مه دانی مالسر پرده و نقاب
 واژ کوه دوری نمانن جرخ و بانی لولبان
 کوکبان سیر مخالف کرت و تیکل کر حساب
 فیک کتن شمس و زحل ایرو دبرحا عقرب
 سیف چودست مریخی ملک دل لوبو خراب
 لوتزل کر مریخی توبه جو دورا زحل
 جو طرف مهرا سهر نزلی هر دان عذاب
 لوژشس برجان عطارد ژ آفتابی دوربو
 لی زحل بومستری آفته جرخ انقلاب
 شوشی نظما نهمومان هیئا جرخ بروج
 لولوضعک درنه تین ماه و زهره و آفتاب
 منقلب من دی منازل قازی اوسیری دکن
 يك بیک خون ژی دبارن آتش و بلع و شهاب
 از دیم آخر زمانه دی قیامت و این
 لوشفا طاری کشاندی و نهفت اسود خراب
 خوش لمن عالم سیاه میستیر و کوکب قبل نمان

تبریک

بمناسبتا ه سرساله جله کردان تبریک دکن وروز شف،
خبر وسعادتی ژبو وطنی خوہ زیردانی پاک نیاز دکن

﴿ سرسال ﴾

مه کردان عیده کی قاله
دلو شابه کو سرساله
دمرگان سوسن ولاله
کلان وی کرتیه ژاله
طیعت صامت ولاله
ژخلان . روح ، جان واله . . .
تونى دنکک . . .

ژکو دغاله ؟
عجائب . . . بلبه دکاله ! ؟

نه کو بلبه دکت افغان
نه خبر !

اونعریا لاوان

سوارن جله سترهسپان
ژبو رمنازمه اومیدان
جریدی بکن وه کی شیران
کوروزا شادیا . کردان
بزائن حاجیت ازعان
نه عیده . بلکه سرساله

ژمالامکاریان

۹ - اداړ - ۳۳۵ - نوروز

عبدالرحیم رحمی

مرخص بوناو شاقان بکله کشتا سرسالی رغبت کرا
وانه بیا زارا حسن وجمالی

مشکات حل کوکر مروق	فندیله منیر دیر ازرق
میردایه گری دتازه دستور	سرسال کوبو ژنوقه معمور
رابون همی شبتی عشاقان	دستور کوبو ژبو وشاقان
دلداده مقصد و مرادی	تیک جونه بمعرضا مزادی
وان دانه خوه دخترانه تزین	آلا کوتی ممو و تاجدین
اوهردو برا دجامه تبدیل	یعنی ددما کوبویه تحویل
چند معجرو مقرمه بسردا	استبرق وسندسن دبردا
پرچم کربونه زلف وکیسو	کاکل کربونه طره مرسو
داقط نبتن لوان چون تکلیف	وان لوکریو لباس تصریف
سیران دکرن بسر گرانی	پوشیده لباس دلبرانی

احمد خانی

کوردجه قسمی:

بدرکتنا شهر یانه بدشتی ژبو سیرانا سر سال و کشتی

دورا فلیکی ژبخت فیروز	دیرسان کونما ژنوقه نوروز
مینی لوی عادی مبارک	شهری و سپاهیان بمارک
بازیر وکلالت و خانی بردان	تشیه به نژدیان و جردان
صف صف دمشینه کوه و دشتان	رف رف دخشینه سیر و کشتان
اصناف ام صغار و کبار	قطعاغه نما دشهری دیار
هنگ به بیایی چونه باغان	هنگ به سواری چونه راغان
هنگ به تباپی و به کثرت	هنگ به هقالی و به وحدت
رابونه فه خاتم و خواتین	وان ژی تزی گل کرن بساتین
حوران کره مسکنی خومه جنت	بی پرده و بی ملال و منت
دوشیزه و دختر و وروالان	یا کیزه عذار و زلف و خالان
ارباب و کواعی دعدرا	مردان و مراهقی دزیبا
اصحاب قماش لطف رخسار	ارباب متاع حسن دیدار
وان لیک دکرن متاع یک عرض	تخمین دکرن بطول و العرض
سودا کر عشق بون دبازار	هم بائع حسن و هم خریدار
سر سالی و باکر و وروالان	صد سالی و جوان و پیر و کالان
سر سال لرسم و راه معهود	کیران دجو مقام محمود

طیسی که اولوب اولمادیقی صورار. اینک صاحبی (یوکللی در فقط اوزاقدیر)
 دیر . مشربسیده (بر آفس بی برادرینکی بی) دیر آلبیر .
 (کولکی ریخو ، کارانه کی خراب دکت)

قنا بر بوزاخی بر سورونک نامی بوزار .
 (مشک نه چوکنی کیزک بدوقی خوقه کریدا)
 فاره دلیکنه کیره مدی قوبروغنه بر سوپورکده باغلادی .
 (کورپی بی مه مرکولی زرین بو)
 کل خدمتجیمز اولدی ، آلتون صاحلی اولدی .

حکایه سی :

بر طائله نک کل قفالی بر خدمتجیسی وارمش . غایت مستقیم و چالشقان
 اولدیغندن اقدیلرینک محبتی جلب ایتشدی . زواللی وفات ایتدکن صکره
 اوعلله نک شرفه ، حرمنه تعزیه کلن نعمتشناسان (اذ کرو ، موتیکم بالحیر)
 قول منیفنه تبعاً خدمتجینک حسنات وفدا کارقلرینی بر لسان بحیل ایله نقل
 ایدرلر . اونه طرفده او قادین بومدح و ثنالی ایشدکده :

(کورپی مه مرکولی زرین بو) دیر

(نه شیطانی دینه ، نه اعوذ آهینه)

نه شیطانی کوروروم ، نه اعوذی بی او قوروم .

(مروف مریانه ، مینازری فشارتی بی)

انسانک اقرباسی احتیاطاً حفظ ایدلش بر آلتونه بکزر .

(نانی میران له میران قره)

سخیرک اککی جو مردله اوزرنده بورجدر .

ترکیه سی :

ایلیک متقابله ر !

مابعدی وار

یوقیشلی مخاطره لری : نرده کز مه ، اویقوده کیرس غم باصم-ون .

(می به لئکی خو بز ن به لئکی خو ..)

قوبون کندی ایغیه ، بچی کندی آیغیه ...

تزکجه مقابلی :

هر قوبون کندی باجاغندن آصیلیر .

(لئکی خو بمقدار لایفا خودریزکه)

آیغکی یورمانکه کوره اوزات

(بی جاف لدریان خولی لسیریان)

کوزلری قابولرده اولانک کول باشنه !

(چی کر خوه کرو ، خراب کرو خوکرو)

ایلیک یایسه کندینه ، قاتلق یایسه کندینه یاپار .

(برینا خو بدستی خو درمانکه)

یاره ملی کندی الکله تداوی ایت

(ملا میران ، کاتیا زیران)

ارککلرک اوی ، آلتون چشمه سیدر !

بو ضرب مثل بعضاً مقام تسلیمده قوللانیلور .

(بلا رزی من ناف وزان بی تیزی لمن حرامی)

باغلر ایچنده باغم اولسون ، اوزوم بکا حرام اولسون .

بوندن کوردلرک هیچ بریکیلکدن کیری قالمق ایسته مدکلری معلوم اولور .

(ژی جاف کور هستر سونایی)

کور کوزدن سرشک سخاوت کلز .

بوراده کور کوزدن مقصد خسیس آدمدر .

(برا آقس بی ، برا درنکی بی)

یوکلای اولسونده کیچ طوغورسون .

توکلرک (کیچ اولسون کوچ اولسون) ضرب مثل بوتک مقابلیدر .

حکایه سی : بر کورد هم هرقدن بر اینک صانون آلتق ایستیور .

ایستې صانق نوزده (اوږد) په کونورور . هر څه د لاسنی کې پورادده
انصاف و تجارت محترملی بولنه مقولایمیدر ؟

زوانی کورده مشتری آراکین بویا بر قچ کوزی آجیق اصفه
نصادف ایتشدر . مشتری بیزنسی پورادده صرف ایدر نه وجرزجه
کوردا لندن واسطه معیشتی آلیز . گیم بیلیر بیچاره کوبنده کیرکن
خانسه نه لر وعد ایتش ، نه امیرار بسله شدر ؟ ستور خیال .... آرز
زمان صکره قاحش بر صورتده یا کدیغنی آکلار . رتق اوساعدن اعتباراً
فکر انتقام و خیال مجروحده پرورده ایدر بودفعه کوبنه عودنده بر
طرفن کمال کرمی ابله ، انواع مزاحله بر مقدار ایلک احضار ایتک رضینه سنی
عائله سه تودیع ایدرکن کنديسی ده چولوق چوجفیه قیرلرده ، طباغلرده
باغلرده قابلومغه طوبالامق وظیفه سنی ایفا ایدر . شمعی موجود ایلکنکرله
قابلومغه لری آری آری صیم صیق صارارق تکرار بر یوک یوماق وجوده
کتیر ! هایدی اورفیه عزیمت !... اورفیه واصل اولور اولمازاسکی مشتری لری نه
عرض معلومات ایتکی ایلک وظیفه بیلیر . اسکیدن آلدق لریله ذوقب اولان
محترص مشتری لار ، (کوردی خفه ! کوردی خفه !) (کورد غییدر ! کورد
غییدر !) دیه باغیر بره رق صیادی انصاف کې شکرلری اوزرینه توند لرلر .
او وقت کورد قلبنده (اکر کوسی چورقه کوردی خفه ، کوسی نه
چورقه کور نه خفه) دیر حقیقه (قابلومغه قلدانسه یی کورو غباوق
بدیهی اولوردی) فقط یر کره صیم صیق صارلش بر قابلومغه حیات
و حرکت تصور اولنورمی ؟ یو صورتله ماهر کوود ، قیرلرک او بیوک
مخلوق لری قالین و آغیر قابوقلریله حریص ، محتر مشتری لری نه یرنیر !..
شونی سوبله لم که : کورد حقی کیسه به برافاز . ورقیک عینی حرکتیله
جواب ویرر .

(کولاف خوه لسر خوبکره)

کلاهکی باشندم بظلمت

(مکره لکی کاش تونه یینی خون شاش)

(کوردلرده ضروب امثال)

- لاورشید بک برادرمنه انخاف -

سوکیل ژبنک محائف دبیسنی تزیینه ایدن او طاتی (کورد ضروب امثال) شبه یوقدرکه : هر کوردک ، وهرارباب هوسک نظر دقت و مسرتی جاب ایتشدر . هر هانکی بریسی حقیله تدقیق و تفکر اولورسه تختده بر جوق معانی حکمه ، اصایح حقیقه نک مستر اولدینی کوریلور .

شایان دقتدرکه هر بر سوز ، بر وقعه نک لایموت خاطرهمی ، جانی بر تاریخیدر هر بر جمله بر قانون ضیعیدرکه : بحریه اوزرینه مبتیدر .

یوقسه هر ایستدیک کبی بر ضرب مثلی خیالنده ترتیب ایدوب وضع ایتمه مشدر . مع التأسف کوردجه نام عمومی تختده مجتمع بولسانک درجه وسعه برهان جلی اولان مختلف لهجه لرده ضروب امثال تمامیه ضبط اولمه مدینی کبی بک جوقلرینک وقعه و افسانه لری ده قید ایدیلهمه مشدر .

یانکیز بزه تواتراً انتقال ایدن اجدادک او ادبی و حکمی سوزلری حقیله آریوب طوبلامق کلفت و فداکارلنی اقتحام ایتکینه کوردکنجلرینه مودوع بر وظیفه ملیدر .

فقیرده (لاورشید بک) قارداشمنک یابدقاری کبی اوتهدنبری فکرده قالانلری و بمضیلرینی ده حکایه لریله یازییورم . والده ایستکجه ژبن محیفه لرده محترم قارلرله تقدیم ایده جکمی وعد ایدیورم . توفیق الله بندر .

(اکر کوسی جورقه کوردی خفه ، کوسی نه جورقه کوردی نه خفه)

قابلوبله یورورسه کوردغی در ، قابلوبله یول یورومزسه کوردغی دکلدر .

بو شیوه ، (بر فراتی) دیدیکمز و فراتک هر ایکی ساحلنده مسکون

کوردلرک شیوه سیدر . حکایه سی شودر :

بو حوالیده اک جوق یتشن یاموق ، توتون و سائره در .

کوردلک بریسی عظیم مشقترلدن صکره احضار ایده بیلدیک بر یوک یوماق

عبرند. بو تقدیرده بز کوردلر نه صورتیه مشترک بر لسانه مانک اوله یلیزره
 بعض ذوات بییورمه که کوردچانک بر چوق لهجه لره مالک بولنسی بویله
 غایه تک حصونه مانع تلقی ایدی بیورلر . بونلر آلدانیور ، تک سطحی
 دوشونیورلر . لهجه لر بر مانع رفقان زیاده لسانلر ایچون توکنمز بر
 خزینه لمت ، بر نعمت . استفاده بولی بولان برمدق اولنردن نامتای
 منافع تمین ایدر . هم بویانگیز بزده ، کوردلرده موجود بر حادثه دکلدن
 دنیانک نه منظم وزنکین لسانلرینه صاحب ملترده دخی ، عصرلر صایان
 ادوار ادبیله لرینه رغماً حالا اسکی زنده لکیله یاشایان ، قونوشیلان لهجه لر
 (Patois) واردر . اولنر آراسنده لسان عمومی وادییه لغات
 اعتباریه تک یان باقانیلری حتی دیکری طرفدن اصلاً آکلاشلیمانلری
 موجود بولوندیغی حالده بزم لهجه لرک الک بیوک اختلافلری همان همان بر
 تبدل حروف دائره سینیه محدود کیدر . بناءً علیه لهجه لر قونوشلدقلری
 کنه آراسنده کی حق حیاتیلری محافظه ایتمکله برابر عمومک مالی اوله حق
 ادبی بر لسان مشترک اتخاذ و تعمیم ایدیله بیلر قناعتده ایم . بوکونکی ادبی
 لسانلرک اکثری احراز ایتدکری موقع اتحاد واشترای تک اوزون
 عصرلرک مرورینه مدیوندرلر . ازمینه عتیقه ده ملتلر آره سنده موجود
 بعض مؤسسه لر لسانلرک اتحاد و تعمیمنه واسطه اولوردی . مثلاً : ایضای حج
 ایچون مکیده هنیمت کبی دینی مجبوریتلرله سوق عکاظ وسوق المنجه کبی اجتماع
 مؤسسه لرک عصرلرجه تمدنی تک آیقیری عرب لهجه لرینک تصفیه
 ونهایت لسان قریش شکنده اتحادی تأمین ایده بیلمشدر . فقط کوره
 لسانی ایچون بو شکله بر تصفیه وقوعی بکله مک امکانشدر . کوردلر
 اوزرتده یشادینی اراضینک وضعیت جغرافییه سی ، وزمانلرک بویله بر طریقه
 تصفیه واتحاده قطعاً مساعد بولمامسی بزی بشقه بر طرز فعالیت قبوه
 سوق ایدرکه اوده - نشریات سیستمی - در . بوکا دائر مطالعه لر می ایکن
 مقاله به ترک ایدیورم .

کوردی بتلیسی

آه اگر اونلرک قوردقنری مؤسسه ميه ايجاب ايدن مهنسره مظهر
بدلسه زيا بوگونه قمر ياشاسيدي ، هيچ شهبه ايتيورم ، بو دقيقه لوده
زي مدهش بر تطبيق آتنده منزلاتان ملي نقصانلرک بر چوغني تظمين
بدلش کورده جنت و کندمزي شمديکي قدرتيه و محروم استناد بولمايه جقدک .
شمدي اصل موضوعره عودتله شو مستهبي کوزدن کچيرم ! (کوردک
بر لسان مشترکي موجود اوله بيليرمي ؟

معلومدرکه لسان متلرک انه جانني بر مؤسسهيدير . بارز ، مبرم بر
احتياجه تقابل ايتمين مؤسسهر يشامز . زورله احداث ، تطبيق وتعقينه
تمرلر صرف ايدلنه ماده بر احتياج محسوسي تظمين ايتيور ، فائده سزدر .
بر چوق ضررلر انتاج ايدر و صکره محو اولور کيدر . مثال آراسه کز
بدلخت عثماني اولککسنت بوگونکي حال جکر شکافي احضار ايدن صوک
بر عسقلق عوامل اداره و عرفانيه نظر اعتباره آليکز !

بو حالده آرانه جق شي کوردملتي آره سنده بر لسان مشترک احتياجنک
موجود نيدير .

المزده کي اوج درت عسقلق ديوانلرده - ملت آتشنک بوگونکي انساچه
مظهر اولديني عصرلرده بيله - کوردک بو احتياجي ادراک ، اوني آتشنل
نقمله لرله اظهار ايتديکني حيرت و حرمتله مشاهده ايديبورز . ده صکره
عصرمزک روش مليته ربط ايمان ايدن ، سياسي تعيريله تورکيه لي ، ايراني هر
کورد لزوم و حصوله شدتله قانع بولنديني تعارف واتحاد ملي يي تايمين ايجون
سان مشترک احتياجنی يوره کي صيرلايه رق حس ايديبور و بو دويقه سني هر
وسيله دن بالاستفاده اعلان ايديبور . امين هر کورد حياتنده چوق کره بو
مطالعه لرک سامي اولمشدر . ايمدي کوريليبورکه احتياج محسوس دکل موجوددر .
بنازين اوني تظمين ايدم جک مؤسسه يشامق ايجون محتاج اولديني شرائط
حياتييه ، قدرت تکامله مالک بولنيور ديمکدر .

لسان مشترک تخاذي نمکنيدير ؟ سؤاله ويريله جک جواب ، مساعی
قاعده مفتقر ، اوزون زمانلر محتاج اولقله بيلير قيصه يه ير . (اوت دن

وجودینه قطعاً ايمان وايځېدنه ستون منلرځه سرفرو ايديلن برحققتاس
تشکيلات احتياجنک تماماً تقدیر ايدلديکني کورمکده آريجه کوكسي
قبارتدي. يشاديفمز دور، تشکيلات وتقسيم اعمال دوريدر. بوعصرده فرد
فعاليتلر [فکرم ياکش آکلاشلماسون شخصي تشبيلر ديمورم] قطعاً
عقامته محکومدر .

هله جمعيت پروغرامنک لسانه ، مليت وموجوديتک اسالاساسي اولان
بو شعبه مساعيه به انک جوق حصر اهميت ايتمي وجوهله تشکره شاين آثار
اتباهدندر. الهی بر عشق وطن، بويوک بر فراغت نفس ايله ايشه باشلايلار
بوجاهدلرک محتاج اولدقلري النفات ومعاونته مظهريتلريني تمی ايلرم. الله
معينلري اولسون. . .

بوراده بر خاطره يي يادايتدن کچيه جکم . بش ، التي سنه اول پک
فجيع احوال وشرايط تحتده بوکون فقداقي آجي اضطرابلرله حسن
ايتديکمز ملي مؤسسه لرك ايلک ثمانی حياتلري بهاسنه قورمه چالیشان کنج
قهرمانلر مزى خاطر لايورم . حرب عمومينک ظالم وقايلی الی ملي خزينه مزى
مع الاسف مقدارلری پک کوچک بر عدد ارايه ايدن قيمتدار جوهرلري
آرامزدن آيردی . واسع حرب جبهه لرينه طاغندی ، کينديلر . اولردن
بزه عودت ايدن يالکيز آجي خبرلردی . هر خبر يوکسک بر غرور ملي
وشاين حيرت بر جسارت فطرينک تحريک ايتديکی علوی بر فراغت نفس
ترک حيات ايدن بو قهرمانلردن بر قاچنک حادثه افولنی بيله بروردی . اولر
مفهومي مفکره لرينه هيچ ياناشديرميان اوکنج لرك خاطره حماسلريني
عاقبت اليه لرني دوشوندکجه حالا موجوديتم ايکله ، افتخار ايدر واغلايم
ای بايمال عدوان وطنی کنديلرينه بر مزار وضع اتخاذ ايدن کنجلر
مستريحانه اويويوک ...!

(اميد) کز اولدی . نيجه بيک درد ومختلفه ايقاد ايتديککيز مشله
اميد ملي بنه فترک کهي کنج وآتشين دماغلر الله واه استقبالی آيدنلر
پر نوره انقلاب ايتک اوزرمدر .

دیلمزك بوكونكى - ی برلسان عنمی ماهیتی - اولمقدن چوق او - نفر (۱)
 افرادی میبویاره بلغ ملتزم بوتون سمبیری ارمسند و سعه نفهم
 و تفهم اوله حق برلسان مهترکه احتیاج و زدر . بو احتیاج زماں کجکجه
 حیاتی بر حال آلیور . صکره بزم بوکونکی واسطه تحریر ، اصول املازمه
 هیچ بر زمان الکتریک سرعته ایلمریله بن قوافل عرفان و مدینه یتشلمز .
 عصر لرك آرمه مزده آجیدینی بوشتقلو طی ایدیله مز .

شیمدی صوردم . بو سوزلر بر حقیقت ، آجی ، دلی و صبرلاتان برر
 حقیقت دکلی در ؟

مادامکه اکثریت مدرکه بوقصائل اطرافنده برلشیور ، خسته لق تشخیص
 ایدنش دیمکدر . شیمدی بزه طیبیلر لازمدرکه دزدک ازاله سی ایچون ایجاب
 ایدن علاجلری ترتیب و احضار ایتسونلر . ایش بورابه کلنجه هیات . !
 هرکس بانکز سوبله بور . بیلدیکنی ، آکلادیغی یازمیورکه عمومه مال
 اولسون . فعلیانه کلنجه اکا دائر بر تشبیه نه کوردک ، نده ایشندک .

نه به انتظار ایدیوروز ؟ مادامکه ایچمزدنه ائی ، کوتی بر شی دوشونلر
 وار . دوشونه ، سوبله بیلدکیرینک اونده بری قدر بر اثر تشبیه و فعالیت
 اراشه ایتسونلر . بو ؛ کوزل بر مثال اولور . محقق بو مثالی تعقیب ایده جک
 برچوق و طنداشمز بولور . بر کره بوله کیرلیدی هر دم متزاید بر شوق
 و خواهش عمومی بو مبجل طریق فعالیتک یولیلرینی آرتدیردقجه آرتیرر .
 فال خیردر انشاءه ! بن شو سطرلری یازدیغم دقیقه و اصل اولان
 (زین) نسخه سی برمژده کتیردی . ظلمتلره دوشوریلان ملیت و استقبالمزه
 بر لمة تنویر کوندرن بر تشبیه ملی به دائر تفصیلاتی هیجانله ، سوبنه سوبنه
 او قودم .

تشکیل و فعالیت به باشلادیغی فرط سرورله او قودیغم کورد تمیم معارف
 و نشریات جمعیتجه بیکرمنجی عصر مدنیتده عمومی ، خصوصی اقسام مساعدده

(۱) بو حکم صاف بر کوردجه به کوره ویرلشدز . تورکجه و قاریجه مخلوط بر
 لسان نظر مطالعه آلنیرسه بزه اک مشعل الاقاده افکارکی تماماً ادا ایده بیه جکز
 لسانز بو شرائط داخنده میداه کتیرلش بوزلرجه (آرمه مالکدر .

ایځنده نما بولاز بوسجیه دار تربیه نک ، منورانه دستورلرله ، عصری قواعد تعلیم ایدده تکمل وتوج ایدده مه سیدر .

بودسانبر تربیه نی ، یو قواعد تعلیمی تطبیق ایندیکمز کون کورد
قادینک درجه فضیلتی ، ینشدریدیکی اولادله ناصل غبطه بخشا بر (وطن نمل)
قوراجققرینی کوره جکمز ، مؤمنزکه بو آتی پک اوزاق دکدر .

وانلی : م . ج . سلیم بکی

کوردرجه یه دأر

کچن نسخه لرکزدن برنده کوردرجه لسانمز آدلی پر مقاله واردی .
مهم بر موضوعه تماس ایدن اومقاله اطرافنده برچوق مطالعاتک توالی ایدده جکنی
ظن ایدیورم . یو میانه حلی مطلوب ایکی بیوک مشکک تامیله مناقشه
وتدقیق ایدلسی شایان تمیدر . دیلمزدن بحث ایدلیدیکی زمان بری کوردرجه نک
یو کونکی احتیاجات ملییه درجه توافقیله شکل استقبالی ، دیکری کوره
ملتک اقوام مترقیه نسبتله موجود ومشهود نواقص مدنیهنک اصغری
بر زمان وقوت صرفیله چاره تلافیسی ضامن بر واسطه تحریرک تأمینی کبی
ایکی مهم واهیتی نسبتنده معضل مسئله میدانه چیقار . بکا کوره هر کورد
یو ایکی مسئله حقنکی مطالعه سنی ، موافق بولدیفی صورت حللری افکار
عمومیة ملییه مزه عرض ایتلیدر . تاکه مصادمه افکاردن بارقه حقیقت
چیقسون ، او شعله حقیقت بو ایشارله مشغول اولمق ایسته یان ازباب جت
وهنتک بدرقه سی ونبانی اولسون .

سنه دلرن بری وبخصوص سنین اخیرده منور ، غیر منور بر چوق
ملتداشلمزله دیلمزک حال واستقباله دأر حسب حالزده بولورم . یو
محاوره لرده عمومیتله مطابق قالدیمز ایکی نقطه واردر . دوشونن ، دوشوندیکنی
سویله بیلن . هر کوزد یانه باقیله دیورکه :

آهسته حسیات ناموس پریشانی جوشید بر آن روقعه قارشو سنده ،
بو خرسرک جباتی، قدیند :

— صاحبن بری بوبله چکیدی جزا یتر، اوته سنی بکا باغشلا!... دینه سی
قورتاریر.. [۱]

بو، علوی بر سجه نك عادی بر مثل منانیدر ؛ بوبله مثالر کوردلک
هیشنده اوقسرجو قدرکه همومینه یا فلاشیر .. ونه بر کورد قوجه سی و بابسی
قدیر، ویا قیزدن شبه لته رنک :

— بن اوده بولمخدیغ وقت، صاقین ایجری به کیمسه یی آلمایاسک ، هله
صاقین یوزیک کوسزیمه سک ، یوقسه سنی دوکرم ، اولدیریرم ، دیبه بر
قیدی تضر و تضیق قنقیشیر ، نه ده بر کورد قدینی ، مظهر اولدینی بو
سربستی ، سی قوجه سنك و عائله سنك علیه قوللانمغه صاواشیر . بو ، بر
موازنه اجتماعیه و بر مظهریت مدنیه درکه کورد ملتی ایچون هر حاله قیمتدار
بر وارلق صاییلیر .

باشقهجه ، کورد قدینی ، چوجوغنك بهمه حال و یکنه مریه سیدر .
هر کورد چوجوغنك روخنه آنا سنك ائله و روحیه قاریشدریش پك
چوق و قوتی بر خیر واردر ؛ بناء علیه کورد قادیلریله ارککری بر برلینه
او قدر قریب بر سجه صاحیدرلر .

تعدد زوجانی ده کوردستانده منسوبی پك آز اولان بر صنفک بر قاج
فردینه منحصر ، طلاق ایسه علی العموم کوردلرده یوق درجه سنده نادر
کوروروز . طلاق یایان برارکک و طلاقه مستحق کورولن بر قادین عائله
واقران آراسته قازاناجی نقرتله پك چوق دفعه بر داهایا ناهل ایدمه مه مک
وهله قادین برداها زوج بولامامغه محکومدر .

ایشته کورد قادینك وضعیت طبیعی سی مقتضای حاله بو مرتبه او یغوندر .
اکسک اولان برشی وارسه ، ملی اعتیادادن دوغان ومتی عنعنات غیرمکتوبه

[۱] وقعه یی، محل جرای اولان بر کورد کوبنده ایشیتیشیم ؛ درسادت
مکاتب طایه مند بری سنده مشهور بر استاد مؤرخک مسوعات موقوفه سته استناد
ایندردیکی اقدادی ده بنجه بر قات داهایا تأیید ایشیمدر .

استطراء مر ، كوردلرك مریو سیت دینیهلری مستمر ، دېك .
 ایسته ، بز بو قدر دیندار اولان بر هیئت اجتهیهك وضعیت نسوانیه سو .
 عصر مذك احتیاجاته پك موافق بولویورر . بو وضعیت ، عصر یلشمك
 ایسته بن ، باشده منورلری اولدینی حالده بو غایه به دوغرو یورون كوردلك
 انچون اوقدر مساعددر كه یكیشنه بعض ملترده و مثلاً توركنكده اولدینی كوی .
 آریجه منلق بر قادین مسئلهسی حادث اولوق امكانی نو قدر . آمان بر قادین آجیق ،
 صایقه مر ، اونه کیسی ار ككه قونوشیور ، شو آستره رعایت ایتمیشدر كوی .
 قیل و قللك منشاى اوله ییله جك احوال كوردلك اجتهایتنده موجوددكلدر .
 كورد قادینی اساساً سربستدر ، ثوینك حاكمه سیدر . تسترك شعائر اسلامیه
 خارجنده کی لزومسز قیودندن آزاده در ؛ ار ككلركده داخل بولوندینی حیات
 اجتماعیه بر موقع احترامی حائر اولارق قاریشمشدر . بر آزاده ایاوقاری طبقه
 باقارسق بر سلطنت نسوانده كوروروز . ذاتاً بو عصر ، قادینلركده حق سلطنتی
 تصدیق ایتمكه یاناشمادیمی ؟ كورد قادینی ار ككلركله مناسبات اجتماعیه سنده
 زوجك ، یعنی ار ككك وظیفه سنیده كورور ؟ مثلاً مسافر قبول ایدر ،
 ار كك كبی بالذات اغیرلار ؛ كورد خانمك ممتاز و مستنار بر سجه مخصوصه سیده
 واردر ؛ سزه حقیق بر مثال عرض ایده می :

زوج شوده اولمادینی وقت غیر كورد ، یابانچینك بری کلیه ، یاز كونی ...
 كنج كورد خانمی مسافره اولك اوگنده کی آغاج آلتنده بر یابار ، علی الاصول
 یك اكرام ایدر ؛ مسافر یمكنی بیركن كنج خانمی املنه موافق كورور ،
 یمكنی اونو تمق ایستر ، خانم جدیدنی بوزماز ، مسافره یمكنی بتیریر ؟ شمدی ،
 اونده ، دها زیاده امید اویانامشمی در ؟ شپاریر . اخلاقی كبی بازولریده
 قوتلی كنج خاتم بو تانكوری همان یاننده کی آغاجه بالفعل بند آیلر . مسافر
 اوراده بکلیه طورسون ، آقشاملین شوك آغاسی کلیه ، حیرتله صورار :

— بو کیمدر ؟

خانم — سنك مالنی جالمق ایسته بن برینی ..

— خرسزلفه می گلش ، کیم باغلادی ؟

خانم — ثوت ، سنك هر ضگی جالمق ایسته دی ، بنده اویله باغلادم .

ديست . مری عمومی، غیر سنی ایکن نه دن عزیزین منسوبلری آراسنده
عین کیت دینه نك تالق ونطیقنده بودرجه فرنی بر (باشقالق) وار ؟
بوسدده ، مثلا قیافه یخنی آله آله رق ، دییه م که نه دن مسلمان آناوود
قادینی ، مسلمان کورد قادینی ، مسلمان تورک قادینی ، مسلمان عرب ،
مسلمان چرکس قادینی . . . بونلرک هبسی باشقا باشقا شکلدرده تستر
ایدیور و یا بونلردن بری و یا بعضی تستری باشقا معنا ایله تالق ایدره
بزه استدیگمز طرزده صقلائیور ؟ شیمدی ، بونلردن بعضیلری حقنده
اوامر و شعائر سلامیه رعایت ایتیورلری دییه جکمز ؟

ایشته ، بونلردن مستن اونیورک قادینک بگونکی مختلف اشکال
حیاتیه سندن هر حاله مسلماننغ مقصود اساسینه توافقی ایتیهلری چوقدر ،
تعبر دیکرله ، پوشکلردن اولسه اولسه آنجا بر داناسی مسلماننغ
امر و اراده ایتدیکی وجه اوزرده ، یعنی حقدر ، دیکرلری باطلدر ؟
چونکه دینک بر حقیقتن عبارت اولماسی لازمدر . حقیقت ایسه
بردر ، قبل تعدد دیکر . او حانده مسلمان قادینلردن بعضیلرینک
قیاتلرینه بفرایق دینک امر ایتدیکی شکل زمانه کوره بودر ، دیکرلری
غیر شرعی و غیر دینیه در ، دینکده مضطر قالیرزه عییا بو ، هانکی مسلمان
کته و یا کته ترک قیفسدرکه زمانک احتیاجه اک زیاده توافقی و یا تمامها
تطابق ایدیهیلیر ؟ بو سؤاله بلکه افادات آتیه من آز چوق بر جواب
ویره یله جکدر .

[بوراده استیاد آ بر مشه تحت ایدیور :

عییا ، دین اسلام ، ملتزه نه در بر موقع وریور ؟ اونلرک بنیه میله لری اولدی
کی محافظه ماعده ایدیور ؟ یوقسه دینه منابر اولان جهنرک تعدیلدن صوکرای
عرف ملیک یاشامنه ماعده ایدیور ؟ و یوقسه ملتلی یوسبوتون دین قازانی ایلنده
قیاتوب ملی موجودیلرینی اونو دیرمی قایه منی یاشایور ؟ بو سؤاله داماصلاحیتدار
اولانر جواب اعطا بوورسونلر . . .

بن یانکمز شونی دیه جکم که مربوطیت دینه لری یک مسلم اولان کوردلر هر شیئی
ملیشدیر مشدرلر ؟ بو قدر معتقد ، بو قدر صلاحیت دینه صاحی اولان بو ملتک وظائف
دینه سنک هر صفحه سنده بو تمیل ملی کو ووروز]

یحیی ، بورایه قدر کتیردکن صوگرا کوردلکه نقل ایدم :

کورد خانمی

مدینک بر مقیامی ده قادینک هیئت اجتماعیه ده کی موقع و مظهر بیدر .
متمدن ملتزده قادین ، بحق اوملتک نصیفیدر ؛ ارککک حتر اولدینی
هر نوع حق و امتیر ، اعتبار و اعتنا ، حتی بعض دفعه لر فضاه سینه ،
قادینلرده ابدال ایدیلیر .

مستقبل نسللرک تمنی قادینلر قورار ؛ قادینلری اونی یتشمه مش ، وظائف
مادرانه لری تقدیر ایتمین منتلر اوکسوز دیمکدر لر . اقوام ابتدائیه ده بیله
قادینلرک ارککک اوزرینه بر نفوذ مخصوصی وارد ؛ بو نفوذی مختلف شکللرده ،
بونوع قوملرک تاریخنده ، از جمله عربک دور ابتدائیسنده ، کورد و روز ؛
قادینلرک مثلاً ، حربده رجالی تشجیع و ضیفه سینه استخداملری ، حتی یارالینره
باقالری برنوع نفوذدر . قادینیک فنا و حقیر کورن ، زمره انسانیه دن
عد ایتمک قدر واران هیئت اجتماعیه لرده اونشدر و واردر .

شوراسی محققدر که مسلمانلرده قادینک حتر اولدینی موقع و حقوق
بوگون کندیسنه غیر لایق کورون موقعدن یک یوکسک و حقوقدن یک
وسعیدر . علما و عقلای دینک وظیفه لری حقوق دینیه بی اسیر که مکده دکل ،
زمانک ایجاباتیه توسیعاً و اصلاحاً استعمالنه اُنکیل اولما مقده در .

اسلامده قادین حقوقک ، اساسات دینیه یه مخالف اوله رق ، نه قدر یا کلش
تلقی ، بوکونده نه قدر یا کلش تطبیق ایدلدیکنی آکلامه ، مختلف اسلام
قومیتلرنده و بو قومیتلرک مختلف طبقاتنده کی قادینی تدقیق ایتمک کافیدر
ظن ایدرم :

جمله سی بردینه سالک بولونان کورد ، تورک ، عرب ، چرکس ،
آرناوود قادینلرندن هر بری الیوم ناصلی بربرینه بکزمه مین ، بعض کره
بربرینه ضد اولان شرائط ، احوال ایچنده یا شاپورلر سه عین جنسک کویلو ،
شهرلی کبی طبقه لری ده بربرندن آیریلان اشکال حیاتبه اراشه ایدر لر .

برزخ بومدن سیمون باقیشترله برده آرد . سوزونوب کیدیورلردی ؛
 یورغونلقدن ، یوقسولقدن قیداولان دیج اختیارلر حیانت صولنفخهسی
 نوکه دیور ، برلقمه اوزون سوردهن عمرلری هبا ایدیورلردی . قرلی
 یولرده برر قوربان قفاسی کبی اولومه سوروکلنن انسان کومه لری اولومی
 حسرتیه آرییور . قزلرد آجیلان صوغوق مدقلمه تسلیم جان ایدیورلردی .
 بونلری هیچ برکوز کورمیدی ؛ حقه یوکسلن بکلری ، وایالاری هیچ
 بر قولاق طوینادی .

دیمک که کوزلر کور و قولاقلر صاغیردی . فقط سز کوردیکز
 و ضویدیکز ای کورد کنجلیری ؛ بو مسئولیتی تاریخ یوکنمز . اون
 هرزمن ظلمکاروریا کورده . عصر قبول ایتمز . زیرا خودین و ناکورد ؛
 خودکم ، محترص و وفاسزدر . حکومت اوزرینه آتیز . چونکه سنک
 اراده کدن طوغمش و کویا سنک مثلکدی . جزاکی کندی آنکه تعین
 ایتدک دیتکدر . بو مسئولیتی ای بدبخت کورد کنجلیکی سز بدبخت اوموزلریکزده
 طاشیه جقسکز . بدین و مثر اونایکز ؛

ضررک نرمندن دونولسه کاردر

فقط بوکاری بویوک بر سرعتله تأمین ایده مزسه کز یاریشکی نسل
 سزه سوراجق ؛

کوزلریکز کور و قولاقلریکز صاغیرمیدی ؛

خیزنی زاده

کمال فوزی

وحشیه لایق غیضه کوردن ، کوردور دگرتنه ! او وقت تریخک الکه
اوزاتدینی آینه به بق. کورکه نه یکر نهیست ای هرزردی بر آبدی حاست
اولان کوردکنجاری! سزه خطب ایدیورم: فن ومدنییه، عروصایه،
آثار دهائیه، بوکساین و فقط وجدانیله دانه، دانا ایلان یکرمنجی عصرک
قولاقنری صاغیر و کوزلری کوردور .

« سکا سندن کایر عیده کر امداد لازمه »

تسایم ایدنه من حق تسایم ایندیریلیر . سوندوربان اوجقلر یاقیلیر .
بونلری یایاجق و یایدیر اچق سز لوسکیز . دوشونکیز که هر بریکز بر ریوک
تاریخ یاشادیکنز . کچیردیکیز سلسیه وقوعات ایچنده سز مملکتکیزه عائد
نه فیجیح عهده شاهده اولادیکنز ! فلاکتلر انسانی بی مجال، بعضاده
میهوت و لال ایدر . فقط قهرمان و فردلر و اومتزدور که باشلری هر ضربه
مصیبتی ییدکجه بر آزدها دیکیلیر و یوقوری قنقار . سزک هر کسدن زیاده
بوکجه سجاای متازیه مالکیتکیزی جهان تصدیق ایدر . سونوک و افسرده
روحلره سکون و بضات یاقیشیر . ذاتاً اولردن فضله برشی بکله مک عشدور .
ایمان اجتماعی بی کنج روحلرده - دقت یورولسون کهنچ روحلر دیورم، اختیارلق
موضوع بحث دکلدر - آرامالیدر . مقدراتی کندی الیه تعین ایدن برملت
یادار اولایلیر؛ و آنجق بویله بر هیئت اجتماعیه یاشامایه حق قازانایلیر .
دیزکی یابانجی ویا تاهل اللرده قالان برملک وای حاله ..!

مزای کوردکنجاری، سزده البته کوردیکیز: عصمت و اخلاق باکره لرینک
سینه عفتنه دوست الیری کزدی . یاربم بولوشیاته ، بوندنی* اخلاقه
قارش ایکرمنه مک ، تیکسنمه مک و صوکره توکورمه مک قابیلیر ؟ ایمان
ایتم که حرب و سفالت؛ اخلاق و فضیلتک ال کوزل معیاری ایمش !
بوسفورک بیاض یالیرنده ساقیلر قدح صوکارلرکن، قافقاسک قارلی
ویوزلی اتکلرنده مهلری اوستنده یاوروسی اویوقلایان آنه لره ، آنه
قوجاغنده مه آهن یاورولر آجلقدن عدمه یوللانیسورلردی ؛ تیپلر ،
قورطنلر قوینده سربلن صاحبسز، یتیم چوچقلر باشلری اوشتنده آغلاچاق

حاله منات حرقه سینه ذره قدار خد - کیمین بر ملتک بکرمنجی عصر
مدینه قانی و جیع بر سیل سفاته معروض برالدین کورن همشرینک بو
استغفارنده، بو تنی عفوئده نه درجهیه قدار حقی و یا حقسز اولدینقی
کسدرمک قبلر . ارککسز قلان کویلرک مزاولقلری سفاهتخانهیه
چویریلیرکن ، حدودلرده دکل ، او ویران یوردلک حامیسز اولرنده
سلانیکلی، بیلیم زهلی بر طاقم خونخوار وغدار چته لر حیدود او یونلری
تمیل ایدرلرکن ، یوتون بونلرک یکانه مسبی اولان بر محیط لوٹ وریایه
قارش و قتیله بک حق اولان عتابندن ناشی کندنی کنه کار و صوکره
کنهندن استغفار ایدن همشری بیلیم که فکر اوته رجوع ایتشمیدر؟

مرمر ستونی سرایلرنده بیکلرجه کهیلانلری ، اورمانلرنده نازی
حیالانلری، تارلارنده اردولر بسله یین خارمانلری، ایپکلی عجم خالیرله
مزین خانلری، خلاصه مدینت لوردلرینک بیله غبطه کشی بولونان بتون
ثروت و سامانلری، اعدا الله ترک ایدرک باش آجیق، یالین آباق، چیریل
حیلاق بولره دوشن خاندانلرک دیار بکرسورلری اوکنده آجلقدن اولدکلری،
هم ناصل بر سفالت فجیعه ایله اوندکلری تاریخ البته بر مرثیه جانشکاف
ایله یازاجقدر .

ارمنی فاجعه لری حد ذاتعه سویلتدیکی قدار بر اهمیتی حائر ذکلدی؟
فقط جهانی ولوله دار ایتدی؛ دیلدرده داستان اولدی. یا شو صاحبسز ،
شوبه بخت ملتک باشنه اوغرایان مصائب کونا کونی - ولور لحظه جک اولسون -
کیم یاد ایده جکدر؟ یوقسه بوکا سور اسرافیلمی آغلایاجقدر؟ سکا صور بیورم
ای بالدیزی مدینت ! حقه تجاوز ایتمینلرک حق نه زمان طانیله جقدر؟
نه زمانه قدار حقسز لقلر حق دیه تقدیر ایدیله جکدر؟ حقسز لقی سن حق
دیه کوستردکجه حق کیم ونه زمان احقاق ایده جکدر؟ حنک قوه مؤیده سی
فی الحال سنک بته حقه مستند تکافلک اولمق لازم کلیرکن نه زمانه قدر ظلم و قوت
آلتنده حنک فریاد ملولی صوصور و لاجقدر؟ باری طاقیندینک ماسکینی
قالدر: برازه ایکنرک آلتنده صیریتان دیشلرک کور و لسون. بر قانی

هجران صحيفه لری :

کوزل کور ، قولاقلر صاغيرميدر ! ؟

حرب همومينك بدايتدن بري خيزته ستونلرني ايدن ابي به تعقيب
وتدقيق ايتكمديم . بوتون شخصيات وري ايه بويانان بوهيغه لرده بيجاره
مملكتكم اوزون واليم هجران وسفالتنه آحيان بريوره ، صيزلايان بروجدانه
تصادف ايتدم . يالكز برديار بكر اولادينك صوك زمانلرده هيچانلي
بر قاچ صهيغه ايكله ديكني كوردم . اون بو قدار سنهك مشروطيت - كه
حرب عمومي بودورك هان نصف اخبرني تشكيل ايدر - آلتده ياشايان
كتوم براستبداده قارشى لسانلر ايكم، وجدانلر منجمد ، افغانلر كور... ،
ايمانلر قارارמש وقلملر قيريلاجق پارچالاناجق يرده چامورلره بائيرلمشدى .
مملكتك باشه اك اومولماز زمانلرده اك مهلك بلالر آچان ويا آجديديران ،
اك مهلك بلالره قارشى بر مزار طاشي قدار صامت ولاقيد طوران ، بركونلك
ذوق ونشئه سنه عالمده مرشئي فدادن بيه چكيمه ين طويغوسوز بر زمردن ذاتا
نه بكه نه بيلردى كه . . . . ! آلتى عصر دن بري داروينك مايئونى كجى -
وفقط تكامله دكل دائما تدنى به طوغرو - غريب استحاله لركيره ن وبو حاليله
برابر حالا استقبالده بويوك داهيلريني بكه ين متفسخ ومتردى بر هيئت
اجتماعيه دن جدا تاريخى حادثه لر اميد وانتظار ايتك بر محاك وجودينه
احتمال ويرمك قيلندندر . « نه مه كرك » نه مه لازم ، طويغوسوز لغنى بويوك
بر فضيلت صايان ملتلى ، نه سويله يم ، الله اصلاح ايله سون . بالقان حربنده
كوي ايشله ديكي بر كناه دن حرب عموميده - حرب مجموععلرينك برنده -
استفاز ذنوب ايدن ديار بكرلى همشهرينك صواب عدايتديكم او كناهى ين ،
مزار طاشمك اوستنده اوتلر يوصونلر يتتجه به قدار طاشيايى نفس مجه
اك بويوك بر (احتياج لخروى) عد ايدرم . (انسانيت كافره نك) بدايت
نظام وظلمتدن بري بيلكرجه سردارلرك يازده خيول استيلاسى اولديف .

سالاك ۲۲۰ فروشه

تيف سال ۱۳۰

مهم

درج اولونميان مقاله

اعاده ايدلر

مهم

حیات

سالاك ۲۲۰ فروشه

تيف سال ۱۳۰

مهم

درج اولونميان مقاله

اعاده ايدلر

مهم

سوال ۱

ملئرك بير قىچ توو نولام مخصوصه سى واردد: مى، دىنى، اجتماعى... الخ
 كوردلر ك مى گونى. (كورد) نت خط مسحاكى فيردىنى گون، صلاح الدين
 ايوينىت دوغ-دوغى و (س-س) وندوغى گور و س-س دىلر كيبي... دىنى
 گونلر مرييه معلوم... كوردلر بيرده «سرسال» و واردر. بو، رومى
 مارنىت ۹ نهي گونيدركه بونجى مى يوم مخصوصى، بوتون كوردلر بير «بارام»
 بيليرلر، بكي بير حياه باشلانبيج سايديلرلر؛ بير يرلر ينك زيارتلىر نه شتابان
 اولورلر. تبريكه شيرلر، بير ير يرينه هديه لر كونده يرلر، والحاصل بو كونك،
 حيات ايام عديهي اينجده بير متياز مخصوصى واردر.. هر ملت، بويله
 كونلر نى ديكتر نردن بير رويو بو كونلر نده گولر، كله ندر، تظاهرات ياپار...
 نه قدر متأثر كودت سايك فلاكت انگيز بير حرب، وانوك اينجاباتى
 كوردلر نى نايام مخصوصه سنده، ايام عديهي سنده، نده حيات كلوب كچيجى
 دقيقه نر نده گومك، كگنست گولر بشر كك طييعى و ابتدائى حقلر نر نده
 محروم يئدى. بوگون، كوردلر نى بير آجاق وسفالت يوردى، كوردلر
 بيرام و احتياج سورر سى... راسق گومك و اكنمك عقله گليرمى؛ بو بوك
 ملئر، اونلر ك سرت. سدرينج ايستين بويله كونلر ده كي آجيلر نى
 و بو آجى كونلر ك - اكر جايشيلير سه - موقتده اوله بيله جكنى
 دوشوندر نير دها؛ وشه كه، دائما، دائما يو كسلمكه جزم وعزم ايدلرلر.
 بوتدر آجى ساطر مار دن صو كرا، بوتون عرفداش لر مزه شو
 «سرسال» و حرا تله ايرك ر كوردلر، كوردستان ايجون يك مسعود
 و مسرت امير كونلر تنى آبرز.

تيف

سالك ۲۲۰ قروش

سالي ۲۲۰ قروش

مجله فرهنگي

مجله فرهنگي

مجله فرهنگي

مجله فرهنگي

مجله فرهنگي

مجله فرهنگي

مجله فرهنگي

مجله فرهنگي

مجله فرهنگي، ادبيات، اجتماعيات و اقتصاديات - بحث ايدز توركيه - كوردجه مجموعه در

مجله فرهنگي

توركيه قسيمي

مرسال تبريكي ..... و زين
 كوزلر كور، قولاقلر صاغر ميدير ..... كمال فوزي
 كورد خاني ..... م. م. سليم بي
 كوردجه داور ..... كوردوي بئليسي
 كوردلرده ضروب امثال ..... خلمى

مرسال ژ و محمودي ..... احمد خاني
 تبريك ..... و زين

مرسال ..... احمد جزيري
 و آثار كفن ..... احمد جزيري

مرسال ..... احمد جزيري
 و آثار كفن ..... احمد جزيري
 ۷۱۸ : ۷۱۸

مجله فرهنگي

آدرس :

باب عالی جواری ابوالسود جاده سنده نجم استقبال مطبعه سنده (زین)
اداره خانه سی توزیع محلی
باب عالی جاده سنده یکی شرق کتابخانه سی

آبونه لریزمه

آبونه لریزمه کوندردیکمز بر طاقم نسخه لرك واصل اولمیدنی شکای
(۵) نجی نسخه مزده مرجعك نظر دقتی جلب ایدلیدی حاله حالا توالی
ایدیوور بناء علیه آبونه لریزمه واصل اولماتش نسخه لرك واریسه نومرولریقه
همان ادره به بیلدیرمارینی رجا ایلرز .

رفیق مساعیمز (کوردستان) مجموعه سنك ۳ نجی نسخه سی ده انتشار
ایتمشدر . بر جوق کزیده مقاله لری حاوی اولان مذکور مجموعه بی قارئین
کرامه توصیه ایلرز .

هفتقل غزنه نك ۳۵ نجی نومروسی انتشار ایتدی . پك مهم و مفید
مقالاتی حاوی اولان اشبو مجموعه بی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

سیل الرشاد جریده اسلامیه سنك ۳۹۴ نجی نسخه سی قیمتدار مقاله لری
انتشار ایتدی .

مژده

کورد ادبیاتنده لایموت بر موقع طوتان (ملاحمدی خنی) حضر تلرینک
لاثرلی اولوب کورد لسانک فصاحت و بلاغت مجسمه اولدیفی عالم مدینه
اعلان ایدن شاه اثرلی (میر زین) نامنده کی منظوم رومانلری عنایت باری
ایله موقع انتشاره وضعنه تثبث ایدلمشدر. کاغذک و مرتبه نلک کیتدکجه
فرلانسه سی کبی مادی مانعلره قارشو اعظمی فدا کارلغه قرار ویرلش و نفاست
ادیله سیله متناسب بر صورتده نشر ایدیله جکدر. قارئین کرامه تبشیر ایلرزه.

مزکینی

کیتبا «موزینی» ام وی طبع دکن مزکینی له همی کوردان بت و نیت
مزناهیای کیتی و صورتنکی بر نفیس دی در کوت مه کوه داری کراینا کاغدی
و کراینا حق مرتبان نکر و به فدا کاریک مزین ام درینخن.

امراض جلدیه و افرنجیه متخصصی

دوقتور شکری محمد بک

هم شهر یلمزدن دوقتور شکری محمد بک بازاردن ماعدا هر کون صباحدن
آقشامه قدر خلطه سرابی مکتبی قارشوسنده خروستاکی و نام دیگر له سعید پاشا
خاننده کی معاينه خاتهنده خسته لری قبول و الله مکمل اصوللر له نداوی ایدر.

تلفون ۱۸۶۲ : ۱۸۶۲

فلمات بجن شهـ

ابلیس نهبت عاب

قابی مه نکت ماوا

قابی مه نکت تسخیر

ما ممکنه ژین ؟

اصلا ! . . .

هشیار بین رابن

دژمن نهکت استیلا

۱۲ - آدار - ۳۳۵

ژملا هکریان

ع . رحمی

وقتا بهاری

روژهك دبی كه دار هیشین چیچکپی بین

کیای هیشین بر نظارینه دازر و حیشت

دبه . . . او هیشینئی ، اه پللی

چیچکان کیشك دی هلوه شین و تف

آخ دیین : وی زمانیدا قلبی مروفا

تنك دبه ... وقتا كه باران دیباری

وی چاغی دیسا او هیشنانی اورنك

رنك چیچکان او کیای هیشنان

روی مردی دیکرین و بچاغی قابی

مروفا فرح دبه درووی حمو خانی

سیوه رك : ۳۰ كانون اول سنه ۳۳۴

کردی زاده

ع . ثابت

ورعایت اولور ؟ ایسه طرفین آره سنده کی یو فرط محبت متقابل منفعتدن
ریاده حس ملیت پروانه دن ایلری کلیر . آرتق حقیقت بویله معلوم ایکن ناسل
اولورده برشهرلی کندیسنی کوردلک زمره سندن تجرید ایتک ایسه ؟ ذاتاً
نجریده بر سببده یوق ! .

اگر تعبیرلری اوزره (کویلو حقارته معروض ، ظلمه محکوم ،
فدرله مألوف) ایسه بونک اسبابی ، زواللی ملتک اسبابی باشقه شیلر اولان
جهانده ، بولندیفی کرداب سفالته ، بعضی مأمورلرک منفعت شخصیله
اوغورنده بیلرله ، بیلیمیرک اختیار ایتدکاری خطالرده آرامالی . بونک ایچون
ای بوکک سسمله حایقیریورم :

کویلو کابوس جهالت آلتده ایکلیور ! بوجهته نمون دگل ، فریاد
بدیور و یاردم ایستیور . کنجلمه ترتب ایدن وظیفه بویاردیمدر . (ژین) نک
کوردستانده اویاندیرمق ایستدیکي حیات نوین ، بودر وبو اولمیلدر . برده
یکشر فکرلرک ، دوشونجه سز نظریه لرک یک موافق اولمادیغنی شایان قید
کوریورم . بوندن باشقه بزم دها مهم اجتماعی درد لر مز واردور . متفکرین
آنری بولوب تدابیسی اسبابنه توسل ایتلیدرلر .

سیوه دکلی

۲۴ شباط ۳۳۰

حلمی

﴿ حی علی الصلاة ﴾

دنکک ژمناری تبت

کازی دکن ملا

وقتی خونه کن ضایع

راین ژخوابی جا

ناوی خدی خوه بینن

موقع جغرافیئک ، طرز معیشت و اداره ملک ، احوال اجتماعیه لرینک نتایج طبیعیه سندن ایلری کلیر . دیگر طرفدن قصبه اهالیسی کندیلرینی کوردلکدن اوزاق طومانی لزومسز عدایدرلر . بالعکس کویلو قارداشته قارشى هر درلو معاونت و مظاهرتده بولمقه بوابر اساساً کورد اولان ملیتی بر جوهر ذیقیت کبی مع الافتخار محافظه ، هر یرده هر حالده اونى مدافعه ایتمکی وظیفه و شرف بیلیرلر . مدعی مکتوبک مخرجی اولان سیوه رکه ایله اثبات ایتمک ضروریدر .

کوردستانک انک قدیم شهرلری آره سنده قیمت ماضیه سنی الآن اراشه ایدن بوتاریخی قصبه نک اوتوز بیک قدر سکنه سنک اکثریسی یاقین برماضیده کویلردن کلش کوردلر یعنی کویلردن تفریق ایدلمک ایستنه یلن قسم تشکیل ایدر . موقع جغرافیسی حسیله بعض کوردستان قصبه لری کبی بوراسیده کوشه متروکیتده ترقیات مدیندن بی حصه قالمشدر . تجارت دیاربکر ، اورفه ، خرپوط ، حلب ، ویران شهر و سائر یقین شهرلره واقع اولمقده و شهرک ثروت موجوده سنک بویوک برقسى کویلورله اولان اخذ و اعطادن ایلری کلکده در . اهالینک فقر قسیمی مستثا اولمق اوزره هر کسک کویلرده چفتلکلری ، اورتاقلری ، قویون و حیوانلری هر حالده کویلونک نزدنده بر سرمایه سی وارددر . شهرلی یدنده کی ثروتندن ، حیاتنده کی رفاهیتندن طولایی کویلو به مدیون شکر اندر . کویلونک ده الاتهلکلی زمانلرده شهرلینک مظهر محاببت و حمایتی اولدینی هر کسجه معلوم و هیاندر . بوهرایکی وجود غیر مفارق آره سنده کی درجه رابطی بر قاج سوال ایله هم شهر مک پیش انظارینه وضع ایدیورم :

اولاً هانکی بر کویلو شهره کلیرکن خاتمه ، یا خود بر اولنده یا تمق اضطرارنده قالمشدر ؟

ثانیاً اهالینک انک متوسط طبقه سنه قدر هانکی طائفه نک هر کیجه بر قاج مسافری یوقدر ؟

ثالثاً بر شهرلی کویه کیدرکن کویلو طرفندن نه درجه مظهر حرمت

قیله رؤ- سنك تعیتده انتخاب اصولی جاریدر . فقط بواختاب
 كثر یا هنی برعائلك افراینه حصر اولونور و کیفیت برنوع برات احسانیه
 خوبی تصدیق بو یوران سلطان مرص ایدیایر (۵) مستحکم قلعهره بکزه بن
 عیری داخله تحصن ایدن کوردلر ویرکی تحصیلاتلرینک کندیلری
 راه راحتسز ایدمه بکینه امین اولدقلرندن مردلر تکلیف امیری بی
 ر ایدرلر . باب عالی ده اولنك لفظی مراد انقیادی حال خصوصته تبدیل
 نمکدن اجتناب ایدر وعدم تعیدنن منبعت اولدینی قادارده فقدان قدرتی
 دولایسیله آنلرک یغما و تخرینه کوز یومار .
 کورد قادینلری عثمانیلرده اولدینی کی اسیر معامله سی کورمز ،
 مکس واسع برسر بستیدن استفاده ایدرلر . اداره امور اهیلتری واردر .
 کثر یا حرکات عسکریه بیه اشتراك ایدرلر .

۱۱ شباط ۱۳۴۰

کوردی بتلیسی

شهرلر و کویلر

(ژبن) نك ۱۱ نجی نسخه سنده منتشر سیوه رك مکتوبنك حسانی
 نجیده ایدن بعض نقطه لرینه جواب ویرمك ایچون بر مجبوریت دویدم :
 صاحب مکتوب (بر کورد قصبه سیله کویلورلی آره سنده بر تفاوت کوزه
 ج بار) دیور و بونی ده (شهر اهالی سی کندیلری کوردلکدن اوزاق
 صونری لزوملی عد) ایتلرندن چیقاریور . حقیقه شهرلی ایله کویلر
 زه سنده بر فرقك . وجودی بك طبیی و غیر قابل انکاردر . برنجیلرینه
 شهرلی ، ایکنجیلرینه کویلر دیمك بوتفاوتك بارز بر دلایلدر . بوده آنجی
 انتخابك پادشاه مرضی مشقه سی واقع دکار . بر مطالعه حکومت عثمانیه نیجه
 جد نکلمرده کی تبدلاتک تصدیق و تقریر حکمداری به مرض احتیاج ایتمه سندن
 خط اولسه کرکدر .

آتشلی ، بویوک و سیه کوزلر ، قارتاک غوغای شکنده و جوق مقوس بورون ، بالا بیقلر کوردلره بیرنجی برطور ویرد و اخلاق و ضعیفله سیمایری تکذیب ایتمز .

حرب و یاغما بونلرک اک مقبول ابتلا لردن در (۲) اسکی سارماتلره اولدینی کی مزراق قولالامق و آته بنکده حاضرتوفرلر .

ناملسز جبارتلری هایان حیرتدر . لکن آتیا آلاوندقنری کی اونبشم سربیع دوچار فتور اولورلر .

لسانلری هرپ و عجمک برخلیطه سیدر .

کوردلر آراسنده دین محمدی مجوسی اعتقادات باطیه سیله قاریشمشدر . کوردلرک اسکی ایرانلرک آمریماقی مقدس طایمسی تورکر آراسنده کنیدیلرینک شیطان پرست اولدیفنه دائر بر فکر انتشارینه بهت اولمشدر (۳)

کوردلرک تقریباً یوزبیک قدری خرسیتیان - نسطوری مذهبه ساک وارن ایکی بطریق حکمنه تابعدر . بطریق مقامی ارنی اولوب عمچهدن یکنه انتقال ایدر و اکثریا ۱۲ : ۱۳ یاشنده کی مرخصلره توجه اولونوره هرکورد عشیرتی خدوصی اسملر طاشیان بر طاقم عائله و قبیله لره اتقلم ایدر . اسکی مرجه نك haxareth کیمسندن مشق اولدینی ظن اولونان و جماعت معانسه کان (عشیرت) کیمسی Kurdi و Kourdi اسملری کی ملته هیئت همومیه سی تسمیه یه یارار (۴)

(۲) بوحاله بدوی اقوامک بروصف مشترکیدر . نه حاجه بوکون اضای مدقه واصل اولمش ملتلرک بيله دعوا ی انسانیتله ضعیفلری نام مناسیله یاغما ایشکریته شاه اولبورمی یز !

(۳) بوپک یاکلشدر . ادعا اولنه بیلرک اقوام اسلامیه میانده اک صاف و متین اعتقاده مالک بر ملت و ارسه اوده کوردلردر ، محرر بوراده کوردلرک بر جزئی اولان یزیدیلرک اعتقادنی عمومه مال ایتک خطاسنی ارتکاب ایتمشدر . اک کشتیغ بر حساب کوبه یزیدیلرک مقدار نفوس آلتیش بیکی بکمز

(۴) عشیرت ؛ بونون کورد قومنی افاده ایتمز . آنجق هینی نام آلتنده و مقدارنی غیر معین عائله لردن مرکب اولان ، باخصوص قونار ، کوچر قبیله لره و بریلر برهنواندن عشیرتلر هینی برتابانک اولاد متکفره سندن هبارتدر . بونون ملت آراسنده همومیه افاده ایدن (کورمانج) و ترجیحاً (کورد) کلمسی وارددر .

بر جوق نقطه نظر دن پك بويوك ياردينلر نامين ايدنه بسمت استفاده سني جامه مدر
جهيتك بودعوتنه ايلك صدای اجاقی ساكن بك قرداشمزلا (انسيقولوجيا
بريتانيقا) دن ترجمه و مجموعه كزده نشر ايديلان پك مهم و شايان استفاده
مقاله سی و بردی. بوندن غيرت آلهرق فرانسه مؤرخلرندن (هانری ماتيو)
نام ذالك : la Turquie et ses différents peuples آدلى كتابيك
ايكنجي جلدنيك [۱۵۴] نجی صحيفه سنده كوردلره دائريا زييلان مطالعه بی عيناً
ترجمه و تقديم ايتدم. صحيفه زیرنده کی حاشیه لر طرفدن علاوه اولونمشدر :

— كوردلر —

كوردلر ك منشائی — سبا — سجي و عادات — دين — تشكيلات
اجتماعيه — توركلره قارشى وضعيتلى .
(قسه نوفون) ك korduchi، (سترايون) ك kyrti ناميله و مألوف شقاوت
بر قوم صفتيه بحث اينديكى ، (يت - ليو) ك curti (بلين) ك cordueni
(بطلميموس) ك gordeni ، (سهرمن) ك kurti عنوانلرله قيد اينديكى
كوردلر مدياليلرك بويوك بر پارچه سبك احفاديدرلر. اسملى بكن مؤلفلرك
كافى بوقوم اسكى ، ديا اياكلرنده مسكون كوستريورلرك بوكونده هينى
محللرده ساكندرلر. اسكى جغرافيون طرفندن دخی gordi و ياخود korti
ناملرله ذكر ايدلمكده و مديليلر منشأ اولهرق حجاز قطعه سی. ارائه ايدلمكده در.
عصر اخبر سياحلرندن برى كوردلر ارانده هرب، پارت و ياتوركن
نصالباتى احفادى كشف ايلديكى ذهبنده بولونيور . [۱] فى الحقيقه بعض
قاطده بو ايكي مرقاك مختلط بولوندينى كورونمكده ايسه ده بوكي محللرده
اكثریت عظيمه نك الك اسكى زمانلرده اولدينى كې هرب قالدینی محقق در .
ازمنه عتيقه علماسنك (مه د) و (سورومات) ويا (سارمات) لرك اشكال و سياسى
حقنه يزه ترك ايندكلرى معلومات بو كون دخی كوردلره قابل تطبيقدر :
[۱] بنليك خيوط ناهيه سنده مرجيه پك مشابه و كوردجه دد اوزاق بر لسانه
مشكم ، افرادى قليل بر سلسله چاهنى وارد .

قوتی و حوالی بی تخیله یتدی . ایران اردوسی بوندن افغان و روسلر
برمدت اوغراشمش و بوشغولینده بولورلرکن تکرار عثمانلیرک ابروانک
ایکی فرسخ قدر یقینده مرادته ناه موقعده کیتی سواری و پیاده و طولی
اجتماع ایتمکده اولدقلری خبرنی آتمشلدی .

بونک اوزرینه ایران اردوسی بوقوتی قارشولمه کیتش و هیچ شهبه
باشنده شاهلرینک حسن اداره سی سایه سنده عثمانی اردوسو ایران تاریخلریه
کوره ۱۲۰۰ مقتول و صاعلام اوله رق اوچ پاشا و ۵۰۰ اسیر و بک جوق
طوب ضایع ایتمشلدرد .

بومحاربه دن صکره ایکی حکومت عقد مصالحه ایتمش و بو مصالحه
نتیجه سنده سلطان احمدخان حضرتلرینه شاه طرفدن بر آلتون مرصع ساعت
ایله بردوزینه فیل هدیه اوله رق کوندلشدر . مابعدی وار

کوردلره دالر

بو کونه قدر مجهول قیلان و یا احوال اجتماعیه سنه دالر خارجک مطلع
اوله بیلدیکی معلومات دشمن قومشورلرک ترتیبات غرض کارانه سنه استقامایدن
کوردلر حقنده کی تلقیاتک زمان تصحیحی کیشدر . بوکا موفق اوله بیلیمک
ایچون اول امرده زوالی کوردلرک اوروپا ارباب عراقنه فصل طانتش
و اونلرجه نه صورتله طانتش اولدینه کسب وقوف لازمدر . بو بایده محتاج
اولدیمز معلوماتی غرب ارباب تدقیقنه ، مورخلرینک حقمزده یازدقلر
آثار و مطالعاتدن آلابیلیرز . بومقصد مبنی اولق کرکدرک کورد تمیمی
معارف و نشریات جمعیتده پروگرامنک بر ماده سنه کوردستان و کوردلر
دالر غرب مؤلفات موجوده سنک ترجمه ایندیریله جکی اعلان ایدیورده
فی الحقیقه بو یوده کی نشریات حقمزده کی تلقیات معکوسه نک تصحیحه
تشکیل اینک فائده سندن باشقا ماتمیزک منشاء و تاریخی حقنده کی مسامیزه

ایستادن صکره دجله نه‌ری نه‌روان طرف‌نزدن کج‌مرك محافظ احمد پاشا اردوسنی دخی رجعت‌نره اوغراتدی .

شاه عباسك بوموفقیاتی سامرا ، حله ، نجف ، كربلا شهرلرینك ضیاعنی و عثمانی عسکرندن بش بیله قدرینك تلفی موجب اولدی .

قزلباش اردولرینك بغداد و جوارنده بوصورتله ایلروملسی عودت‌لرنده همه‌حال شهر زور جهت‌لرینه‌ده اوغرایه‌جفی و بابان حاکمکنی تخریب ایده‌جکنی قویاً امید ایستدیرمش و بومناسبتله عمر قلعه جوارنده کرکوک یوللرنده برچوق قلعهلر و سورلر کل کریمته انشا ایدلمکه باشلانمشدی . فقط عثمان پاشا قوماندانسنده بغدادی قورتارمق اوزره کرکوک کلن قوای عثمانیه بابان حاکمی سلیمان پاشا سکنز بیک قدر سواریسیه التحاق ایتش و بوقوتك یاپدینی بر جورمه‌ده ایرانیلر ضایعات عظیمه ایله و برچوق طوبلرینی ترله ایدرك همدانه جکیلمشلردی .

همدانه بواردو بر مدت صکره تشکیلاتلرینی تکرار اجرا ایله کرمانشاهدن ایلروملکه باشلامشدی . دیاله نه‌ری (آق سیروان) کنارنده و ذهابك ۸ فرسخ قدر یقینده عثمانی قوتلریله ایلك دفعه چاربدق‌لرنده ایرانیلرک ماهرانه حرکتلری بوقوتی بریشان ایتش و بغداد یولی آچیلمشدی . سربستجه یوروککه باشلایان ایران اردوسنی سرعسکر طوبان عثمان پاشا طرفندن قره تبه [۱] جوارنده یولندیریلان بیک اکیوز قدر شجیع سوارینك مقابله‌سنه اوغرامشده‌ده هپسی فراره مجبور ایدلش و قوماندانلری عثم پاشانك باشی‌ده کرایلی (الله یار) نامنده بری طرفندن کسپهلرک بر تحت روانه سرعسکره کوندیرمشدر .

طهماسب خان منصوراً قره‌تبه‌یه کیردیکی کجی (باباخان) نامنده‌کی برسرکرده ایله حله ، نجف ، کربلایی تکرار استیلا ایستدیرمش و بغدادی ضبطدن فراغت ایدرك « ایروان » طرفلرندن ایرانه داخل اولوب کیتلی اغتشاشلره سببیت ویرن عثمانی اردوسنی قارشولمه دوندی . تبریز و اردیفنده عثمانی (*) قره‌تبه دیاله دینلن آب سیروانك صاغ ساحلنده و قزل دیاقله قارموشنده‌ده .

خاندان پاشا حکومت ایرانیه ایله دوستانه بکیمت املنده اولدینی تأمیناً حضور شاهی به برابلی سی ایله عرض معلومات ایتیش و ماسبق حقنده طلب - عفو ده بولمیشدر . شاه بو خبری قبول ویخود فرصت عد ایله اکتفا ایتیش وایروان طرفلرندن یوروین علی پاشا اوزرینه دونمشدی . علی پاشا قوتی هر قدر طهماسب قوتی قارشوسنده طورده ماممشده بغداددن یوروین احمد پاشا همدان جهتلرینده بابان آتلولرله پیدا اولسوی او طرفه کیتمنی موجب اولمشدی ، احمد پاشا استانبولدن الدینی امر اوزرینه حرکت ایتیش وایرانلردن ابی بر اوج آتقی ایچون توحید حرکت لزومی بابان حاکمنده خبر کوندرمشدی .

شاه طهماسب بو صورتله آجیلان مذاکراتدن غفلته دوشمش وروضه الصفاتک نقلته کوره چادرلرنده بولنورکن فرصتی بهمین عثمانی و بابان سواریلرینک آنی صورتده باصفینه اوغرامشدر . بو باصفینه هر قدر قزلباش سواریلرینک مقابله سی وقوعه کلمش ایسه ده اردونک مهم بررکتی تشکیل ایدن بلوچ محمد خانک فراری و باصفینک شدی شاه اردوسنی کاملاً فراره احوال وائتاللرینک ترکنه مجبور ایتمشدی .

الده ایدیلان غنائم صرمسنده بابان آتلولریده درت بیوک طوپ الده ایتیشلر و بو طوپلر صوک زمانه قدر سایمانیده بابان طوپخانه سنده طوردمش . سلطان محمود خانک جلوسنی تبریکه مأمور هیئت بو هزیمتله رینی طونجه درحال استانبولده عقد مصالحه ایتیشلردی . ایرانیلرک بو مفلوویت قهقریه سی و شاهک بقیه السیوفله اصفهانه فراری طهماسب قوی خان طرفندن شاهک خلی و کندیسینک شاه عباس ثالث نامیه ۱۱۴۵ تاریخده تخت ایرانیه جلوسنی موجب اولدی .

شاه عباس ثالث بالآخره اهالی به خوش کورنمک و بو مفلویتدن قورتلقی مقصدیه بر جوق لور سواریسینه خاققین اوزرندن بنده یورومش و بو مناسبتله وقوعه کلن بعض محارباتده غلبه جالهرق نهایت بغداد قلعه سنی ضبط و عثمانلی پاشالردن محمد پاشای اسیر و بر قسم قوتی بغدادده ترک

تیور پاشا ودها بعض عثمانی پاشا ریه برابر شهر زور حاکی حل پاشا بش
بیك قدر معیتی ایله سفندچدن کچرک « ملایر » [۴] قلعه سنی محاصره
ایتدکاری و بونلرین آیرلش دیگر بر قوتك همدانه طوغری یورودیکی
خبر آلدی .

شاه طهماسب برخبر اوزرینه نواب فتحعلی و شاه قولی خانلری اوراده
ترك ایله کندیسی بر قسم قوتله همدانه یورومش وایلك حمده یازی
منهزم ایتش و سکره ملایر اووه سنده یایدینی باصقنده موفق اوله رق عثمانی
و بابان سواریلرینی مجبور فرار و بر جوق اسرا الده ایتشدی .

طهماسب بوموقیاتك ویردیکی نشئه ایله آذربایجان دوشمش « میان دو آب »
جوارنده اجتماع ایدن عثمانی قوتلرینی قارشولق ایسته میشدی . قریل اوزی
صوبی کنارنده وقوعه ککن بو محاربه ده بونلری ده اتهمامه اوضرائش وبتون
احمال و انقلا لری ضبط ایتش و (مراغه) قلعه سنده مواصلتده تعریضو لیسنده بولنان
عثمانی عسکر لریده کندیلكلرندن احوالی بی ترك ایشلر در . مشارالیه اله
کچیره بیلدیکی اسرا ایله الده ایتدیکی طویلری مجضا اذیت اولان مقصدیله
جر ایتدیره رك تاخر سانه قدر اشکجه آتنده سرق ایتشدر .

یکی بادشاه سکون داخلینک تأمیندن سکره ایران وقایعه عطف نظر
ایتش بغداد والیسی احمد پاشایی خانقین اوزرندن ، حکیم اوغنی علی پاشایی ده
شمالدن قواهی کافیه ایله ایرانه تحریک ایتشدی . بابان حدودی حوارنده
شاه طهماسبک تأدیباتی حاکمك داخلنده بولنان بعض متفذاك ایرانله
مشترك حرکت ایدلسی جهتی تصویب ایتدیرمش و بونك قوه دن فعله
جقمسی انجمن حکومت عثمانیه دوست اولان خاز ایشاك قتل الحجاب
ایتشدی . مشارالیه بوکابناه بردست ملعت طرفندن قتل ایدلش و خالد
پاشا حاکمکی احراز ایتشدی .

[۴] ملایر ولایات ثلاثه قاپیه نه اوند ، قورقان ، دولت ااد و لاخرینک حاکم
حاضر مرکزی و پرچی یول و بوغازلك حاکمی اولان بر نقطه اولوب انکی قهسی
حالا باقیدر .

حال حاضرده كورد ملتك روخدن قوبان بر صدای محقق، جیلاق
تعبیرله بر صیحه اعتراضك بهمه حال بر ممكس بولوب ديكه ته جكنی هویت
وجدانیه مزله تمی ایدرز .

(مابعدی وار)

شیلائی زاده

یرسف صبری

كورد تاربخندن

بابان خاندانی

محرری : عزیز پاشلی

صفویه خاندانك سوكنجیسی اولان شاه حسین غایت متعصب اولدیغندن
زیر تابهیتنده کی سنیلرمانواع مظالم واعتسافات اجرا ایتمکده ایدی. او طرفلرده کی
تبعه عثمانیه نك سده سنییه مراجعتلری طلب حمایت ومظاهرت ایملریینه
مبنی ۱۱۴۳ ده ایرانه حرب اعلان ایدلش وعثمانی اردولری کرمانشاه
واذربایجان جهترینه صارفشدی . بوحرکات ایرانیلر طرفندن وقوعه کلن
طلب اوزرینه برمدت متارک ایله توقیف ایدلشدی .

ایرتسی سینه پدرینك قتل اوزرینه اصفهاندن فراره موفق اولان شاه
طهماسب « قزوینده » تحت ایرانیه جلوس ایتمش وافغانیلره قارشى احراز
مظفریت ایچون جد امجد سلاطین قاجاریه دن استرآباد حاکمی نواب
فتحعلی خان (فتح علی) وقاچار قوتیلوشاه قولی خاندن استمداد ایدرک افغانیلره
احراز مظفریت ایتدکدنبشقه حکومت ایرانیه یه یکیدن حیات ویرمش و
همانیلرک الله کچن یرلرک استردادینه تشبث ایلمهدی .

بوصره لرده رؤسارک دخی بعض تجاوزاتده بولملری ، شاهک
آذربایجانده قالیه رق کیلانه حرکتی موجب اولدی .

عثمانیلرله وقوعه کلان برقاچ محاربه ده غلیه جالغه باشلادینی صره ده

شویله بر مطلقه در میان ایدیور :

« کوردستان - نیان واسع اراضیده، سوریه نك مال و شرق طرفاریله موصل حوالیسنده ایشلنمهش طوبراقلر، بالعه وورلماش جسم اورمانلر، حتی یچلمهش بغدادیر واردر. کوردستانك غرب جنوبیسی زنكین بر قوه انبانییه ملك، شرق شمالیسی لایضا معدن خزاننی محتویدر، دیور، اك نهایت، غالبا مطمح نظرینی جاب ایتمش اوله حق كه، « اورانی اداره ایدن مقتدر الار حكومات حاضره ایله طبیعتیه میدان رقابته تالقیشه جملردر، افاده سنی ده علاوه ایدیور .

شو سطرلری اوقور كن امرانی قیمدن آد درونیلر قوبارمش و انك تحسره طولو اولان كوزلرمه و قلبله آغلامشدم .
 كوردیلوركه كوردلرك عنفات تاریخی، نریه، مضبوطات و وثائق معتبره سیله ضربك اك متفكرینه حق میلارینی محافظه، تاریخی ملت اوندقلرینی ادعایه حقلری واردر .

یوقاریده اسمی ذكر اولنان Fastes de la nation Kourde كورد تاریخ، عنفه و ملتدن اوزون اوزادییه بحث ایتدكن صكره ینه كوردستان حدودینه نقل بحث ایدیور كوردستان دنیلن واسع اراضی

بویله بر خطه واسعه ده مدت مدت متدیده یاشایان و حالآده یاشامق عنم و املنی طاشیان آجیه جهمسی موجودیتی محافظه یه قادر اولان بر مات بقاسنی هر درلو وسائل و مدافعاتیله انبانه حاضر در .
 هله فرانسزلرجه مزایاسی، كوردلرك اقتضاره شایان اك قیمتدار بر عضوی اولدینی تقدیرده اعتراف اولنان شرف خاك - كه فرانسزلر Cheref-on-dine, Priuce de Bidlis تسمیه ایدرلر . كورد تاریخی فرانسزلره، آلمانلره، انگلیزلره بحق طاینتدینی کیم انکار ایدمیلور .
 كورد تاریخی خفنده کی اساسی نقاطی كله جك مقاله یه براقق شرطیله شمديك دیهلمكه :

کورد در ده کندی لرینه گورد فتوحات و لغزواتیله بر حیت و نام برافشله،
 مع اناسف بو آه دتین بعث بعد الموته مظهر اوله مامشله دره.
 یاعه و ماضیه و مرغوب و مشهور اولان کورد افاضلک لمعات علمیه لرندن
 نور آلا و انبویه بیله آلمقه اولای کورده ادکیا و کنج لرینک خون حیتری
 تحریک اولوب غیبه کنسهیدی ایدیم که :- آز ایلروده بحث ایده جکم -
 (سپیکور) ک ادعای وجهله مترقی بر کوردستان ظهوره کش اولوردی .
 صدن خوجه جیه ورق دیهلم که : حال حاضرده کی بر قاج کنج و متفکر
 دماغلر اونسهیدی کورد ملتینه مقدراتی اداره ایده مین بر ملت دیه انهام
 ایدر و : (اعلا ای کوزلرم آغلا نه کلن وارنه کیدن) دیردم . فقط کوردیورم که
 مجروح قبضه مرهم تسلی صارا بیله جک مقتدر الله، متفکر دماغلر واردر
 و دهاده پشه جکدر .

بخدمته انتقال ایدم: کوردلر تاریخی بر ملتدریدک واجبی مؤرخلرینک
 حق مزده صمیمی نیات بسلیکنی ده علاوه ایلک . بو مدعای زیرده کی دلانله
 اثبات ایده بیلیرم .

۱: کورد اسلافک، کورد اعاضکنک مطالعات و احیاداتی دلیل کوسترمش
 اولسم بر طاقم معارضینک خرافه دیه لرندن مصون قالمق ایچون بر فرانسه
 تاریخیه اثبات مدعایه قالمش یورم، کوردلر حقنده مهم و تألیفی احتوا ایلین تاریخی:
Fastes de la Nation Kourde

و هارون الرشید زماننده موجودیتلرینی اراشه ایلدکلری مروی اولان
 کوردلر شجاعت، حماسه لرله تمایز ایتشلردر . تاریخده (فیلیب اوکوست)،
 (ویشارد) . . . الخ، اروپا قهرمانلری درجه سنده نام بر اقان سلطان یوسف
 صلاح الدین ابن ایوب و الملك العادلک فتوحات و اجراءات عادلانه لرله
 اشتهار ایتشلردر . سلاله سنک منشائی عجم حدودنده کائن (دوین) شهری
 اولان صلاح الدین کورد تاریخنه حقیقی بر رونق و بر مشهره، سولیمور .

۲: کوردلر حقنده خلی قنعا تده بولنان و طولایسیله موصل، عراق
 سوریه حوضه لری حقنده بیان فکر ایلین آلمانلردن مشهور دو قور و سیتکدر

یوقسوله‌لرنده بودولتک وارندن، وارلغندن برذرده نفع و مرحت کورمدیلر.
عصرلردن بری یوکسک، تیرلی شاهقه‌لرندن اینجه، حریتی هرشینک فوقده
کوردن، نه یازقلرکه خلافت واسلامیت اوغرندده بوکون هرپان و پریشان
قالان و هرکون بر آرداها متاب موت و سفالت اولان او خلقک اسباب
فلاحی صوک زمانلرده یک غریب بر حاله تشبیه، کویا تمیل اینجهک جالیشمه‌له
دوشونندی. بو اوقدار ظالمانه مقصدلرله اجرا ایدلدی که: امداده شتاب
ایدن مهاجر مأمورلری کفن صومان برر نباشدن، موتا جگرینه صالدران
برر صیرتلاندن بشقه بر شی ذکالردی. بوکون وان، بتلیس، ارضروم
خاقنک یالکز انقاض خاکساری قانشدن. بو انقاض اوستندن بارگاه کریابه
یوکسکین اک صوک و اوایلاری ماتم و احتضاری سزده دیکله مزسه‌گزه سزده
او دیار هجرانک هر بر یتیم و یتیمه هجرانته مشفق و تسلیتکار بر ال
اوزاتازسه‌گزه هیات...! اونلره آغلامق یه تاریخک حصه شامته
دوشه جکدر.

خیانی زاده

۱۰ مارت ۳۳۵

کمال فوزی

کوردلر تاریخی بر ملتر

۱

موجوده و منقرض ملتر، حکومتلر آردسندده کورد تاریخی قبیع
و مطالعه شایان مراق آور مباحثی حاویدر. بونک ایچوندکه:
نماقب اعصار ایله مظلم وادیلرده کومولکه یوز طوموش اولان کورد
موجودیتی حقیقتده یک جلی و بارز دلائله هویتی اثباته آماده‌در، حتی:
سینه‌سندن یک جوق علما، فضلا طوفان کورد محیطی، اجنبی مؤرخلرینک
ادمارلی وجهه، کوشک پرندده یه مصدر فیض و ترقی اوله جنیده قویاً
مأمولدر.

بر حکومت زده ملتى لایقېله او کړنک ، یافیندن طایق کې وضائف حکومتک
 الک مهی اولان قدرت ادارېېې اظهار ایدمه مشدر .

اقلیملر استیلا سندن صوکره قبلرله فتح وضبطی لازمکېرکن توالی
 ایدن اهان وتسېب بوکونه قادر دوام ایدوب کدى . حقوق اساسیه
 قواعدينک بوملکتده جای قبول بولامایه جفتی صوکره سنلرک حادثات الیهى
 زه کوستردى ؛ ومع التأسف سودای اقبال ايله وقوعه کتېرېلن هر ضربه
 حکومت باشمزه بر ضربه الیهى برابر کتېردى . ملتک وجدان واراده سندن
 طوغان بر حکومت کورمه زک . ذاتاً کورمکده ممکن دکدى . . . . . دائماً بر
 اقلیت متغلبه رضاء بویچاره . ملکک شتون مقدراتى اوزرینه بر سیاه
 قاناد کردى . ملت شیمدى . قادر کندی . اراده سیله اداره ایدیلوردیسه
 بوکونکى اضمحلالى کندی الیه تعیین ایدیوردى ، دیمکدر . حالوکه :

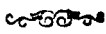
بو خلقک ملکنى سیر ایت خراب آباد لازمسه ؛

بوملکک خلقى سولهت سکا فریاد لازمسه ؛

ایشته کندى اداره ایتدیردن خلق واونک حالى !

بیلورزکه هر تبدل حکومت یکى بر طرز تحولی برابر کتېر . فقط
 هیچ بر زمان عدالت برابر کتېرلهدى ؛ هیچ بر زمان عدل وحقک انوار
 تسلیتکارى وطنک ظلام ظلم ايله محاسط افکلرنده اشراق ایتمهدى . یالکزر
 کیدنلر ، کلنلره ظلملرینى ترک ، کلنلرده آنحق اضعاف اعتساف ایتدیلر !
 شیمدى ده بکرمنجى عصرک خضورتاریمخه چقان خجیل وقاقتى ناصیهى
 اوکنده بو ملتک یره دوشن عنان اقبالى سزاله آلدیکز . سزه صور بیورم ؛
 دوت عصر دن برى عثمانى سلطنتک استنادگاه متنى اولان وحالاه ولایات
 شرقیه ، حوالى شرقیه ، اناطولی شرقیه ، سرحدوختى ارمنستان ، کې درلو
 درلو غریب آدرله آکیلوبده حقیق اسمک سوله نیلمسى عادتاً کناه اولان
 بیچاره (کوردستان) ک نصیبسز اولاد لرینه روا کوریلن بونجه هجران وخسرانى
 ولو بیکده بر نسبتده اولسون - تعمیر اتمک عجا خیالکزدن کج حکمیدر ؟
 لوتلرکه بشون وارقلرینى بو دولت اوغرنده صرف ایتدیلر ؛ یوقلقلرنده ،

سنة ۲۲۰ فروشه
نېف سال ۱۳۰

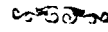
درج اولونميان مقاله
اعاده ايدلز

چين

حیات

سنة ۲۲۰ فروشدر
آلتي آلفي ۱۳۰ فروشدر

مـ لکـزه موافق مقالات
مع المنونيه درج اولنور .

دين، ادبيات، اجتماعيات و اقتصادياتدن بحث ايدر تورکجه - کوردجه مجموعهدر

تبريك

کوردستان مشايخندن (سيدطه) اقدی 'حضر تليرنک حفيدی
و کوردستان جمعیتی رئیس محترمی سيد عبدالقادر اقدی 'حضر تليرنک
بورفمه شورای دولت ریاست علیه سته تعیین بیولديغی کال مسرتله
ايشتيك؛ مشاراليهي غزته مز تبريك ايله موفقيتلريني غني ايلرز .

حکومت حاضره يه آچيق مکتوب

حکومت مفهوم مهمنك بوملکته هنوز آ کلاشيلاماديفنه و پک اوزون
بر مدت صوکرده آ کلاشيلامابه جفته آلتي عصرک يوکنديکی وقوعات
تاريخيه اثباته کافيدر . في الحقيقه کذارش سلطنتک بودوار ميدبنده ملت
عثمايه تکاملات مدنیه يي تعقيب ايله عصريلشه ممش و بويوزدن بر تجمد
اجتماعيه مظهر اولاماشدر . بوييله اولمقله برابر رؤس کار ملت کله کلن هيچ

سالاك ۲۲۰ فروش
نیف سال ۱۳۰

درج اولونمیان مقاله
اعاده ایدلر

شین خیاات

سنه لی ۲۲۰ فروشدر.
آلی آلملی ۱۳۰ فروشدر

مـلکـزـه موافق مقالات
مع المنونیه درج اولنور.

دین، ادبیات، اجتماعیات و اقتصادیاتدن بحث ایدر تورکجه - کوردجه مجموعه در

مندرجات

- تبریک .....
آجیق مکتوب ..... کال فوزی
کوردلر تاریخی بر ملندر ..... یوسف صبری
بابان تاریخی ..... غمیلی زاده عبدالعزیز
کوردلره دار ..... کوردی بتلیسی
شهرلیر و کویلیر ..... سیوره کلی حلی
حی علی الصلا ..... ع. م. رحمی
وقتا بهاری ..... ع. ثابت

لـمـنـه ی فروشدر.

نجم استقال مطبعه

آدرس :

باب عالی جواری ابوالسعود جاده‌سندھ نجم استقبال مطبعه‌سندھ (ژین)
اداره‌خانه‌سی توزیع محلی
باب عالی جاده‌سندھ یکی شرق کتابخانه‌سی

آبونه‌لریمزه

آبونه‌لریمزه کوندردیکمز بر طاقم نسخه‌لرله واصل اولمیدنی شکای
(۵) نجی نسخه‌مزده مرجعتک نظر دقتی جلب ایدلیدی حاله حالا توالی
ایدیوربناه‌علیه آبونه‌لریمزه واصل اولماش نسخه‌لر وارایسه نومرولری
همان ادره‌یه بیلدیرملری رجا ایلرز .

رفیق مساعیمز (کوردستان) مجموعه‌سک ۳ نجی نسخه‌سی ده انتشار
ایتمشدر . بر جوق کزیده مقاله‌لری حاوی اولان مذکور مجموعه‌ی قارئین
کرامه توصیه ایلرز .

هفته‌لق غزته‌سک ۳۳ نجی نومروسی انتشار ایندی . یلک مهم و مقیم
مقالاتی حاوی اولان اشبو مجموعه‌ی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

سییل الرشاد جریده اسلامیه‌سک ۳۹۳ نجی نسخه‌سی قیمتدار مقاله‌لرله
انتشار ایندی .

جراقلر مکتبی مجموعه‌سک ۴ نجی نسخه‌سی بر جوق کزیده مقاله‌لرله
حاوی اوله‌رق انتشار ایتمشدر . قارئلریمزه توصیه ایلرز .

مهم بر ضیاع

الك قيمتدار كورد كنجلرندن بابان زاده رش بكك مخدومي عونى بك
كچلرده ارتحال ايندى. اخلاقي و ذكاسى اعتباريله آرقاداشلر آراسنده
كنديسى طابئان و سوديرن عونى بك افول ايدر كن هيمزكده يوركلرنده
ايم بر ياره آجدي. بز مرحومك عائله محترمه سيله برابر كوردلگي ده محتاج
تعزیه كوروروز .

جناب حق طائسه و آرقاداشلرينه صبر جميل احسان بيورسون.

«وزين»

مژده

كورد ادبياتنده لايعوت بر موقع طوتان (ملاحدي خانى) حضرت نرينك
ايرلى اولوب كورد لسانك فصاحت و بلاغت مجسمه اولديقى عالم مدنيتيه
اعلان ايدن شاه ايرلى (عمو زين) نامنده كي منظوم رومانلري عنايت باري
ايله موقع اتقشاره وضعنه تشبث ايدلشدر. كاغذك و مرتيه لك كيتكجه
فرلانسي كي مادي مانلره قارشو اعظمي فداكارلغه قرار و يرلش و فاست
ادبيسيه متاسب بر صورتده نشر ايديله جكدور. قارئن كرامه تبشير ايلرزه.

مزكيني

كيتبا «عمو زيني» ام وى طبع و كن مزكيني له همى كوردان مت و بابت
مزناهايا كيتي و صورتكي برقيس دي در كوت مه كوهداري كراينا كاغدي
و كراينا حق مرتبان نكر و به فداكاريك مزن ام دريخن .

امراض جلديه و افرنجيه متخصصي

دوقتور شكري محمد بك

هشهريلر مزد دوقتور شكري محمد بك بازاردن ماعدا هر كونه صباحدن
آقشامه قدر غلطه سرايي مكته قارشوسنده خرسناكي و نام ديكر له سيدباشا
خاننده كي معاينه خانه سنده خسته لري قبول والله مكمل اصوللرله تداوي ايدور.

زلف و خدای ماه و روئی چو سیاه پوش ایدیدر
 قورقورم بن قره اولسون، چادر و سیوان من
 (حضرت سیاه پوش)

کرمانجیارا

او روز روژا غیره تی بی
 نظرا کیشکاسر مه ده بی
 هر روز هر شاو بیخنین
 مکتب فه کن تحصیل بکن
 غیرت بکن هون خورت بین
 تاقا خدا بیرا مکن
 بظ وجوترا دقت بکن
 دستمز، نمتر بیرا مکن
 کانی ! کردا شوره که دیکم
 هوکیرمانج دستک بین
 باشی امی راحت بکن
 لاویخونا خوندیش بدین
 بونامه مکتب لازمی
 بونامه صنعت لازمی
 بونامه ایمان لازمی
 بونامه نمتر لازمی
 هر کوندیده مکتب فه کین
 باشی قدری وی فهم دیکن

کردی زاده
 ع . نابت

هشیا ربی دانه کی عمر خوبی حاصل تنف
 کونده دایه فائده مال، کنج، واولاد و خلف
 ماجرای خضر دیوار یتیمی بوسلف
 فی زمانی هر کسک معمار دیوار خویه
 خایا ضایع مکه وقت خوی نادان عبس
 بی طلبیای ژعشق مهره مند ای بالهوس
 صانع مطلق کونینه احتیاجک وی بکس
 لطف واحسان ژروی در حق طلب کاری خویه
 حضرت شیخ احمد خانی

ای حیب قلب روحی ای قرار جان من
 دی چه بیتن جازکی کرتوبی مهمان من
 بی لیسر جانی مهرونی نظرا قلب می
 از غلام کترینم هرتوبی سلطان من
 قلب و دل مجروح عین اسود بره تنه
 نینه بی جامانی قط مرهم و درمان من
 صدوکی عیسی و افلاطون ، جالینوس حکیم
 چاره دردمه ناکی یتنه ای لقمان من
 جاف دریده کور بویعقوب ازیت الحزن
 قط نما جازله خوابی یوسف کنعان من
 قط نما جازله خوابی پشی بلقیسا سما
 بی مفرج بی سلیمان مطمئن بی جان من
 از سیر قید و بند و زلف و زنجیر تنه
 رحم کی بامه یسیران ای شاه و سلطان من
 صو هتمه از نار فرقت مژدیا و زصلی
 کوژوی شمع منیر بی ظلمت و ایوان من

آلامی اظهار ایله ، بر دور خینک ،
 ایندک قوجه بر ملتک امیدنی تزدیل ،
 صرفاتی تعطیل ایله وجداتی تنکیل ! ..
 حریتی پامال ایدن آی صدمه مرتد !
 آی غیظ مباهی ، اوت ، ای سلطه مشوم !
 حقک نه سنک قیلماغه انسانلی مظلوم ؟ ..
 بکگر سنی هر کوشهده بر ماتم مکتوم ؟ ..
 - آخر کورورز - رجته مجبور اولاجاقسک .
 بر وعشه مسکین ندامتله پریشان ؛
 ای شردمه قاهره ، مقهور اولاجاقسک ؛
 بر کون قبر اچاق دیشلریکی طعمه کفران ،
 بر کون دونه جکدر سکا ک کریملی خسران ! ..
 آرغنی مدد : ۲۸ نیسان ۱۹۱۸

کاظم وهبی

ژآمار کفن

زاهد خلوت نشین یابند کر دار خویه
 تاجری رحلت گزین دلدار دیدار خویه
 عاشق دلبر چین دلناری دیناری خویه
 دابزانی هر کسک بی شبه غم خوار خویه
 بی عمل تو زکس مکه هینی عطاوهینی
 بی فرس ناکیشان قط کس ز بوکس زحینی
 کسین تن هلکرت باری نه او بی اجرینی
 کر چه عیسی بیت اوی قیلکین کر ویری خویه

حسن قبل الوقوع

بچاره و معصوم - کوردلرک بر چوق تعذبات خیمه به معروض قالدینی ،
 آخافه سواقلرک بر مشر اموات حاله کلدیکی بر زمانده منظومه آتیه بی
 یزمش و مسیلمری ایچون عدالت نأثه نك اویانا باغنه ربط ایمان ایتهدم .
 وقایع اخیره اوزرینه اداره سابقه بی استهداف ایدن بو منظومه نك یوقاریده کی
 عنوان آلتنده محترم (ژین) د آخافاً نشرینی مناسب کوردم .
 ل. و .

ایواه ، ینه یاندق ، ینه یاندق ، ینه یاندق
 بر فاجعه بر دور هجیم اولدی مقرر
 تهدید ایله ، تزویر ایله تام دوت سنه قندق
 تام دوت سنه چکدک ، یو نه بیهوده امکرا ..
 ملت می معابت ، ینه ملت می محقر ؟ . .
 ملت داه چکسین ، داه یاسین می او حلا
 بر گرم مزاری کبی ایتهدمه تغدی .
 عریان و پریشان وطنک هر بری کویا
 خاکستر آمالی ، مصلا یامیدی ؛
 اوجاع سفالت متمرده ، متادی ! . .
 بیک هائله ایلر بو سفالته ترادف
 - اشکنجه و اعدام ایله - اقنای رعیت ؛
 قانون . . او نصل شوکه ایدر نزع تصرف ،
 امنیت شخصیه بی القایه جبارت
 جنکیز بیله ایتهددی رعایاسنه حرمت ! . .
 اُ کسيلمه دی بر لحظه تقاضای خیسسک ،
 تاریخ ، ایده جکدر بو شناختلری تسجیل .

عمومی و محلی واقع اولار بلامردد شوؤالاری ایراد ایدیلورلر؛ حرب
اقوام نسل و نهکی شریطایله اونور؛ قویلر ضعیفلری ازمیدن و از کونیه
یوحقی آنلرد اصل بخش ایدرلر؛ ایدرلر سه تاریخده برهمنی رارمید یوقسه
بوسوزلر خیاییدر؛ بوسوزلرک جوابی اوییه بر اقیوروز یانکیز شور اچمده
حربت اقوامک ب طاقم شرائط داخنده قابل اوله ییلاچکس علم سیاستده
بر موقع قزاقن آرزو ایدن مندرک تدویرج انکشافی آلمچو سرد ایدم حکمز شرائط
داخنده ممکن اوله ییلوب عکس صورتده قابل اوله ییله جفتی عملی بر صورتده
ایست ایدرک تدویر فکره خدمتدر . دقت بیورلسون دنیاده ملیونلره
بالغ اولان حیوانات مدنی اجتماع بر خالده یشایه یوب بنون انسانلرک
ایسه بدرلر حتی بر چوبان یوز بیک قیونی اوفق بر صویا ایله رمی ایدر بونک
سبی ایسه او یچاره حیوانلر تفکر خاصه مندن محروم اولوب متفکر انسانلک
زبونلر ایشته بونک کی نعمت معارفدن محروم جیل و نادانی ایچنده بون
اولان اقوام ابتدایه دکل بردوانی کندی خنسنی بیله اداره دن عاجزدر .
ذاتاً بوزم حیز وطنه خدمت اچمه مکدن دکل ایتمی بیله مه مکدنر تامه معنایه
بزده معارف یوقدر بعض کیمسه لر وار، دیورلرکه یاره اولورسه تشکیلات
اونورسه بر قوم بر مات کندی اداره ایدر خیر جاهل آدمی خزینه لر هرق
ایتمه کینه مفاس چبقار ذاتاً جاهل آدم یاره یمسنده صرف اچمه سنیده
بیله ناز بناء علیه یکی تشکل ایدم جک اوفق منلر هرشیدن اول بو عصر ایله
حیات حاضره ایله متناسب اوله رق ذهنی فکری تجهبیز و تزیین اتملی در
بونک ایچونده معارف تشکیلاتی علم و فن صنعت اربابی یقده بره جک پروگراملر
یا یوپ اولار ایدر ایشه باشلاملی در حق فکری عدالت فکری ، حیات فکری
انکشاف ایتمی بر مالکتنده نه عدالت نه حقوق نه ده حیات سیاسی اوله ماز
اگر زمانک تجدیدی احتیاجات بشریه نک تزیایدنی عالم اقتصادده کی رقبتک
درجه واسعه سنی کور میورسه ایسه ک بوده معارف کوزلکمز قیریق اولدیفندندر .
کله جک مقاله ده دیگر شرطلردن ده بحث اولنه جقدر .

احمد وهی

اضطرار شو جوابلر وجدانندن فوران ایدنجه خنئی و ناتوان برسانده
یانه دوشدم .

۱۰ شاط ۳۳۴ حکایتی

عبدالرحیم رحمی

حریت اقوام حقنده بر فکر فلسفی

بیتون جهانك مملو میدرکه حریت اقوام حقنده مثبت و منفی بر جوق
سوزلر سویلندی فقط ینه هیچ اونو تمامی درکه قول ایله فعل آره سنده، دلاف
ایله اجرا آت بینده جوق بک جوق فرق واردر آرائق اسکی منطقه جیلرکی
عنق نقوشی وارمش مفروض اولان قاف طاغنده ایمش کی خیالاته دکل استقرا
و تتبع نتیجه سنده قوانین ریاضیه کی مطلق الوقوع و تجربه به موافق اولان
منطق جدیدله و عامی برکوزله، بصیرتله حریت اقوامی بوراده تدقیق ایتک
ایستیورم بونک ایچونده قایت واضح ادله مقننه ایله دعوائی درمیان ایده جکم
قانون الهی، قانون طبیعت اوازی ابدی قانونلری هیچ کیمسه به صورمه دن
طاشمه دن لاقیدانه بر صورتده بی رحمانه احرا ایلور . بوقانونلردن بزه لازم
اولاجق اصل شوراسیدرکه داتما بوقانون ازیلی سنت الله دیدیکمز او ابدی
قانون طبیعتی مشاهده ایدیوروز . داتما قویلر ضعیفلی ازییور بوازمک
نتیجه سی اقوام مطلوبه اقوام غالبه نك یا عرف و عادتنده تقلید نتیجه سی محو
و منقرض اولوب کندی ملتیه ناهنه برشی قالیور و یا جبراً قهرأ کندی لسانك
مدینتك عرف و عاداتك افنا ایدلرکنه شاهد اولور یعنی قویلر اقتصاداً،
سیاسة، اداره، علماء، هر فانا، مالا، قوتلی اولانلر، ضعیفلی بوشتر ایتلی
حائز اولیانلری هضم ایدیور کندیته قلب ایلورلر حتی بونی قره ده مشاهده
ایتدیکمز کی دکره ده مشاهده ایدیوروز . الله بارز مثالی ده بیوک بالی
کوجولک بالی بوده رق نامین حیات ایلور شوصورتله و هله انسانك عقله
جوق شیلر کلیور حقیقتی تهری به میل طبیعی و فطریسی اولانلر تاریخ

« .... مگس اسکسی کبی معمور اندن سو کرد جزان هیر ای بیلم بونی
ظناً سویایورم . ارجیش بر ایکی سنه سو کره بلکه اسکی خلی بولور زیره
ذیلان دره سی اهالیسی هجرت ایتماشدر . وان قصبه سنده [۱] قصاب ،
بقال ، چقالدن عبارت ارمی محله سنده بر آزار معموریت وار .

(سرای) قضاسی ده فنا نکادر . (حکاری) قضالری تمامیه خرابدر
دیاسه خلاف واقع اولمز . خوشاب قضا سنده معموریتدن اثر یوق
(باش قفه) قضا سنده بش آلتی کویده آنجق اثر همران واردر . جوله مرک
قضاسیده اویله در . کوارده (اورامار) دن بشقه عمراندن اثر یوق .

(شمیدیان) دخی کردی و هر یکی دن بشقه اویله در . بزم اراضینک عمراندن
تمامیه مأیوس اولشم . بونک ایچون بوراده آقامتده درد دروندن بشقه بر
منفعت کور میورم ، یازیلری اوقویچه تسکین آلام دکل بالعکس تضعیف
خلیجان ایله دها فضله بر صیقتی باصدی ...

هر کس مکتوب آنجه سوینیر . میجا نیچون ۱ بن آنجه مکرر
اولدم . نیچون ؟ !

ایشته بوراده ایکی ادات استفهام قارشیسنده مهوت قالدیم . نهایت
برنجی (نیچون ؟) « چونکه کندیسندن معلوماتی اونذینی سوکیلسندن
صحت خبری آلان بر انسان البت سوینیر » ایکنجی (نیچون ؟) ده
« چونکه کندیسندن معلومات آله میه جفندن قطع امید ایده رک بر درجه
جریمه لری اونیتمش ایکن تکرار او جریمه لرک تازه نفسی شبهه سز موجب
[۱] وان حردن اول قایت کوزل بر شهر اولوب تخمیناً (۷۰۰۰) خانه بی

جای ایکن بوکون بر قصبه بلکه ده برکوی حاله کیرمشر .
وان قصبات ملکیه جتندن ایکی سنجاقه ایرلش . وان سنجاقی : ارجیش ،
عادلجواز ، واسطان ، مگس ، سرای بارکیری قضالری حاویدر .

دیگری حزاری سنجاقی اولوب جوله مرک ، باش قفه ، کوار ، خوشاب ، شمیدیان
قضالری حاوی اولوب وقتله برامارت دها سوکره ولایت اک سوکره سنجاقی حاله
افراغ ایرلش و بوگونده بالاده کی مکتوبدن آکلاشیله جه کی تمامیه خرابه زاره
بلکده بر کورد مزاریتدوشدر . اهالی اصلیه سی ایه او برنجی نسخه مزده کومتر دیکز
کی (وان خانه سنده) ولایات سازنده سو رو نمکده در .

برو آعلامقدن کیری آلهمه . اوت داتما مفکور . بو سؤال ایله اوغر نیر
 او اسکی سعادتلری تخطر ایدر . او مسعود - یکیردیکم حیاتیری نجیم
 ایندیرر . بعضاً او قدر دالارمکه : بویله برحیاته اورالرده بولندیم بکارؤیا
 کبی کیر و مادتا بر حیاط مخیل صابرم وطن معزومه دوشوندکجه برطاقم
 استحالهلر یکیریرم بعضاً چیلغینجه سینه کندی کندیه قونوشورم ان نهایت بر
 کون بو حال آرقداشدرک نظر دقتی جلب ایندی بکا خطاباً :

— یاها ! نه یاییورسک ؟ بودوشونجه دن بر منفعت کوردکمی ؟ کیتدکجه
 صاراییورسک خدانکرده خسته دوشرسه ک سکا باقمه حق واری ؟ باری
 کندینی طویلا هیچ اولمازسه وطنکی ومهاجر اولان مائه کی سفازندن قورتارمه
 جابالارسک - بو نصیحتلری ایشیدنجه باغمه صفوق صودوکولش کبی توبلرم
 اورپردی اعصابم کربلیدی بوتون وجودم تتره مویه باشلادی . هله ، صوک
 (مهاجر اولان مائه کی ...) فقره سی قارشوسنده ناصل اولسونده تحمل
 ایدیم بویله بر عتاب هانکی وجدانی صارصبا از اضطرابلریمی تسکین ایدمجه کی
 رده دهافضله قبادرینقی کورن آرقداشلرمده سرزنش لرنندن یشمان اولدیلر
 فقط نه چاره که : حق هیچ بر صورتله کیزلنر صاحب وجدانلر داتما
 سویلیوب احتیاط ایتمکی بر وظیفه تاقی ایدرلر .

آه .. حق سویانسون وارسون بر قاج قلبی رنجیده ایتسون بونده
 باس یوق .

ایشته بو اضطرابلر ایچنده یووارلانیرکن بر مکتوب ...

— نره دن ؟

— واندن ...

بونی آلهجه بردرلو حوصله صیفدیره مدم . شمدی به قدر کندینی
 عنقا واوراده کی حیاتی رؤیا ظن ایندیکم بو دار حزنندن ناصل اولسونده بر
 مکتوب کلسون ؟

همان ظرفی آچدم . ایشه مکتوبده کی یازیلر : « بویولا بر ذات قلمندن
 حیفمدر . »

حکیم رامن درد مجنون سوز
 هم به سریت زار زار منالاه
 ایسان اولسون آرتق قلندی قرارم
 مزارک اوچنده باق ایگه یورم
 خاك يامه نوت وچم ملام
 یاتدیغك طوپراغی کوزه سورویورم
 توهیج نیت و تنك شین وزاری من
 سن هیچ فغانارمه آله برمیورسك
 ان اه دای سخت بیقرار ی من
 بنم ایچون باشی قلدير میورسك
 صوصیورسك و سن و صدقه بویه
 بن چیلدیریورم آه جانا سویله
 یتاقده کوردیکم کی طالفین میسك؟
 یوقسه صاغ قالدیم دیه طارغین میسك
 نهدن اوپله میلم آزالمش شیده
 عهد و پیمانز وار طور یور بنده
 طوپراقدن برسس قولاغمه کلدی
 تاثیرندن جانم دوداغمه کلدی
 اوت تاوانک مسمی ایدی تمام
 سسلندی بکا دیدی ای ناکام
 سنی اونوتدم لکن شو طوپراق
 صیقیور بنی پك قوری بریتاق
 او قدر طاش طوپراق اوستمه ییقلمش
 قونوشه میورم نفسم کیسلمش
 نه چاکه جواب نه رای گفتارن
 بی حیثس میایم جهلات کمین
 مرعهده وچین جهادت شین
 دیم دنکی آمانه توی خاکهون
 نویانه تاریک حسرتنا گوه
 اما نه کوشم چون راز چاره
 واتش ای مجنون ویل کوهساران
 خاك و دست زور زنجرم کردن
 یاد هزاران جهایدم بران
 هپسنده خاك و سنك و حسته م بارن
 نه چاکه جواب نه رای گفتارن

(پیره کورد) توفیق

وان نه حالده در ؟

ایکی سنه حرب میداننده اوج ییق سنه اسلارنده ، خسته خانه لرده داغما
 دوداغندن دوکولتن بر سوال ...
 شو سوالی تکرار ایدنجه بلا اختیار کوزلر مه یاشی طولار کندیمی بر

کوری آسریان کې هر دم هست

اودمه سېری که بو دوران دون

بزی آیردی ایله دی دلخون

سوی قره طور اغه تسلیم ایله دی

نوده هجرکه تسلیم ایله دی

هر کون مجنون کې دخیل طافی

هولاشوب آرایورم لیل سوزاغي

آه لایلا لایلا دیوب چا هر یورم

عکس صدامه قیزوب باهر یورم

ییلدیزم قاره همدم بوم شوم

سه بدن آیریلان جیلان کې مفصوم

بن بو خالدهیم ای وفالی یار

مباحله افشاملر سکا کیم غمکسار

فصل یچینورسک، دمسارک کیمدر؟

کیجه لی کوندزلی همزارک کیمدر؟

آه شوخ کوزلرم نه به قرار میور

سناک کې بکنرم نه به صارار میور

او مخمور کوزلرک کیمه باقیور؟

او کوزل صاچلریکی کیملر طارایور؟

هر کون طارادیفک کې باغلانمش میدر

یوقسه سنبله کې طاغنیق میدر

والحاصل پله چوق آغلادم سیزلادم

همزاره صاولدم، یالواردم ایگله دم

هیچ مسئله نمدی ویرمدی جواب

آغلایورق ایتمدنکرار اوکا خطاب

ای سطاغ روحی ای غمکین یارم

چوک جی کل کران کل آرادومن

جه وساهه کردش ای چرخ چب کرده

من دنوش وزور جه هم جیا کرده

توبردن وخاله سیای تنک تار

من مام پای عذاب جفای روزگار

هر روجون مجنون خاطر جه هم کیل

هر لیل لیلمن نه مرده وخیل

شوان تاوروز شین ورو رو من

به کشت پزارای تنهای نومن

ستارم شومن بخت لیویان

چون آهوی تنها سرلیم شیویان

به حال من شای وفاداران

همزار نوکین صبح تا یاوران

جه طورمه ویری جوتن قرارت

کدین هم رفیق لیل و نهارت

سای جیش سومای دیدم تازنیو

زندگی جه لام زهر مارنیو

او دیده مخمور آهو یزتو

او زلف قطران شرانکیزتو

وموهای چل چنک تو تافات مکدر

ایستایشون چون ریخانه هرد

الحاصل هر چند شین وزاریم کرد

نه پای قبر لیل بیقراریم کرد

نه جواب داییم نه زره دنگ کرد

احجار بلیسم نه کردون ویرد

دیسان هم جه تو واتم ای دلسوز

نامتاي اثار لرندن بر كونه مطبوع اوله رق تله بر جلد كتاب يوق . بنم كې
بر قاچ ملليت سوه پرستاني خطر ه سنده شورادن بورادن بر قاچ تفرقه قانئس
ايسه ده اوده بزم حياتمزه برابر سونه جكدر يارب شو خاطر مده صافلا ديم
او امانت لري ساحة مطبوعاته توديع ايمه دن امانتي بدن الله . هيچ اونو تام
٣٢٩ تبر زده بر شيرانه حكيم باشيسي ايله كورشديكم زمان صالحك (بر سر
مصحف وزلف جاپاداري) مطاعيله باشلايان هنرل مشهور يي او قوم مشدي
بكا و بورديكه سز كندي شاهر لركزي تقدير ايموور سكرز فقط بز حافظ
وسعدى نسلري قدر شعري بيديكمز ايجون زلف يلدا هنرلك شاسري
صالحه ، قصيده شاه و ماه صاحبي شيخ رضاي تبيل ايديوورز حياتمه
قاييله رق حسب حالي بر آرز اوز اتم رجوع ايديوورم ابي شاهر لر يمز دن محمد
اغاي دربند فخرلك اك اسكي كردجه زند شيوه سيله نشانليسنك سرفراونده
انصار اينديكي نوحه يي اوتوز سنه اول كور مشدم قابلا كوردك عشقبه
اولمكه حفظ ايتشم بوهفته ژين ايجون كوردجه شعر لر دوشونديكم زمان
حافظه مدن استمداد ايتدم خاطر مه كلان قسمي ترجمه ايتدم نه قدر نقصان
اولسه بيله هر حالده بنم سنو حاتم دن جوق يوكسكدر .

لككوي تازه ليل	ليلامك كلتي كاشانه سنه
آرو شيم و سبر لككوي تازه ليل	اوغرامدم بوكون يكي كاشانه سنه
نه پايه مزار اوليل بر ميل	ليل بر ميلك ابدى يوردنده
جه ديدم داران اسرينان چون سيل	ياشلم بوشانيوردي سيلابه طر زنده
هيم و سرينش بوله بر جوش	جوششني كوكله باش اوچنه واردم
سنگ مزارش كرتنه آغوش	منار طاشلرينه صارلم قالم
واتم اي دل سوز قيس بوست نه كول	ديدم هي كوكله يايق جانانه
مباركت بو يانه نهاي چول	مبارك اولسون شوايسسز كاشانه
كره نار عشق دورى بالاي تو	عشق آنشيله طوتوشدم قالم
قاري ييم كرون نونام نو	سندن اوزا قلاشلي بر حاله كلم
نه بو متو اولم نه زور خاوم	نه كيجه او يهرم واره كرندوز راحت

هیچ بر شی او قومہ من ، تحصیل کورماش بر طاقم امیرک زکای
 محض ایله طبقات علمک فوقہ صعود ایتملی (کہ) آنادن ایمی اولور
 طوغش انسانلرک برطاقم علم وفندہ اصل خارقہلر تشکیل ایتمکلی تاریخ
 اکلاتیور . معاصری بولندیم موصالی حافظ عثمانک علمده ، فن موسیقیده
 شعرده ، معرفت اصوات واشیاده کوستردیکی تکامل شایان قیدر ینہ اونلک
 یتشدیکی محیط و خطبده بر قج ایمی شاعر طانیورم بونلرله یقیندن تماسم
 وارکه بونلر حقیقۃ النبی بیلہ بلایه جک قدر او قومہ من اولدقلری حالده
 منظوم و مقفاه ، قاعده عروضه موافق رقیق و بر معنا اشعار و آثارلری وار
 کوردیکم عبدالله حسنہ باوه جانی مصطفی بک ودها اول ینہ اوحوالیده
 یتشان حسن کنوش ودرند نقرملی محمد اغا دیگر بر قوم ایچنده یتشمش
 اولسه ابدیاً انجای نام ایدرلردی فقط مع التأسف کردلرک اعظم شعراسندن
 اوللرک بیلہ آثارلری کرد قومی کی متفرق بر حالده هنوز تلفیق ایدلمه مصدر .
 ۳۲۴ ده کرد شعراسندن تالینک اشعارنی ، باغرتہ سنده فرانسزجه برترجه
 ایدلدیکنی کورنلر حیرتده قابورلردی حاجوکه چوجلقق دورہ سنی بکوردیکم
 مملکتہ مدہ بلکنز سنہانیہ کی کردستہ افوق بر کوشه سنده یارم عصرده
 مشهور شیخ احمد طاکہ حضرتلرینک پدر عابری غیبخ معروف که علوم
 اثنا عشری عریجه نظم ایتمش قاریسندہ تادیله صنعت شعری بر سحر حلال
 شکنه قویتمش کردجه منظوم بر جوق اثر یادکار براقش بر ذاتدر واعظم
 شعرامزدنی مولانا خالد قدس سرہ ایله معاصردن یتمشلر و صوکره مولوی
 ملا عبدالرحیم معدومی ، نالی ، مصفی بک سالم ، عبدالرحمن بک که لقی
 کردیدر ، حاجی قادر ، هجری ، هل بردشانی ، احمد کور ، و نجوری ،
 حسن کنوش قزی دوبدقبرہ بی وده اک صولہ والک مستقنا شاعرمن شیخ
 رضاکی شعرای ادراک ایتم ارتق قیاس بیوریکز بو کوچک یرده بو قدر
 شاعر یتشدیرن کوردستاک محیط فیضنا کنده کیم ییلر ده ناکدر واهیلر
 یتشمش چندر (ایدر و کساردر فیض ربیعیدر : اویرلرده طوغانلر شاعر
 اولق بک طبعیدر) کہ مع التأسف تکرار این مکه یوقدر واهیلرله

بربنه تورکار اقامه ایدلمشده. (بدرخان) که اداره ایندیکی ۱۸۴۳ قیامی
 باصدیرلده و قریم محاربه‌سی متعاقب تورکار کردستانده کی موقعلری تحکیم
 ایندیله. ۷۸-۱۸۷۷ روس محاربه‌سی عقینده ۸۱-۱۸۸۰ سنه‌سنده شیخ
 (عیداله) که تورک حایه‌سی آلتده تاسیسنه تشبث ایندیکی مستقل کوردلرکی
 بدایه باب عالی طرفدن تصویب اولمش ایدی. بو صورتله روسیه‌نک کندی
 حاکمی آلتده تاسیسنی تصور ایندیکی ارمنی حکومتنه مقابله ایتلش اوله جقدی.
 (عیداله) که ایران داخله تجاوزی و مختلف اسباب، حکومت مرکزیه نک
 کردستانده موقعی تکرار تحکیم ایتمسه سائق اولدی. ۲۹-۱۸۲۸ سنه‌سی
 روس تورک حربنه قدر و حتی ۷۸-۱۸۷۷ تاریخه قدر هر ایکی ملک حبال
 اهالیسی یکدیگرینه حسن امتزاج ایتمکده ایدیلر. هر ایکی عنصرده تورکیه
 حکومتدن متاذا اولوب و روسلره قارش قورقو و دهشت حس ایدیورلردی.
 فقط ارمنیلر آره‌سنده بایز حرکت مایه و حرب اخیردن سوکره روسلرک
 بو حرکتی تشویق ایتلری تدریجاً ایکی عنصر آره‌سنده تنافر و تعصب
 اوایلر مشدر. ۱۸۹۱ سنه‌سنده ارمنی قومیه‌لرینک فعالیتی کوردلردن حیدیه
 نامی آلتده ابو تسلیح ایدم غیر منتظم سواری تشکیلاتی یاهورق کوردلرک
 موقعی تحکیمه باب عالی مجبور ایندی. و بو صورتله عنصر علیهدارلری
 اظهار ایتلرینه بادراولمشدر.

محمد ساکن

کوردلرده و هنی ذکا

صانع کائنات برچوق اسرار خلقنه، خفایای تکوینیه بی بشری جلوه‌گاه
 ایتمشدر. عقلی و فکلی هنوز حل ایدم مدیکی زکاتک (وهی) برقمی واردله
 قواعد طبیعیه بی آلت اوست ایدیور. بکا قالیرسه متصوفینک الهام دیا
 قبول ایندکری فوق الطبیعه ادراک بوفرست موجوده دن بشقه برشیی دکادر.

بوگون بهتون جوارنده کورونکنده در) و شهر دور حوالیسی و بوگون
 باین تبه نامی ویریلن شهر دور قلمه سی حاوی شهری ضبط ایتش ایدی.
 کورد حکومتک الله بارلاق دوری احتیاطک اون ایکنجی عصر میلادی
 ایچنده درکه بودورده حادانا عسیرتک Hadabani راوندی شعبه سینه
 منسوب بویوک صلاح الدین سوا به ایوبی سلطنتی قورمش و بالکز کردستان
 طاغلرینک شرق و غربند وکل بر طرفدن خراسانده و دیگر طرفنده
 مصر وینده کورد امارتلی تأسیس ایتش ایدی. موغول و تاتارلرک غربی
 آسیاده حاکمیتلی دورنده طاغلرده باشان کوردلرک قسم اعظمی لاقید
 قلمش حکومتک اووالرده کی والیرینه ایسته میه رک اطاعت ایتشدلر. سلطان
 سلیم اول ۱۵۱۴ سنه مننده شاه اسماعیل مغلوب ایدنجه ارمنستان و کوردستانی
 حوزه مملکته ادخال ایله قح ایدیلن برترک تنظیم و اداره سی بتلیسی بر
 کورد اولان مورخ ادریسه تودیع ایتش ایدی. ادریس کوردستانی کورد،
 عرب و ارمنی نسلدن برطاقم امرانک الارنده بعض قلمه لرله محاط اوله رق
 بولمادی که بونلر قبائل آرمه منده جنگ و جدال و چیفتجی اهالی به قارشی
 یغما و غارتله مشغول ایدیلر .

ادریس مملکتی سنه قتره تقسیم ایدرک محی امراسی والی صفتیه تعیین
 ایتش و اونلرک ارثی استحقاقزینه مداخله ایتشمش ایدی. ینه بو ذات ؛
 تیمورک مروزی تاریخندن بری چول حالده قلمش اولان ارضروم و اریوان
 آراسنده کی مرعالق اراضیه حکاری و بوختان جهتلرندن کتیردیکی کوردلری
 تکرار برلشدیرمش ایدی. ادریسک وضع ابتدکی حکومت سیستمی ۱۸۲۸
 ۱۸۲۹ سنه مننده روسیه ایله تورکیه محاربه سنه قدر تبدل ایتشمش ایسه ده
 بایختندن اوزاق بولندقلری و تورکیه نک قوتدن دوهمسی کوردلرک نفوذ
 و قوتلری چوق تزیید ایدرک غربیه دوهیمی اقریه قدر بایلیرلی انتاج
 ایتشدر. حربدن سوکره کورهلر تورکیه اداره سندن قورتولمق ایچون قیام
 علانی کوسترنجه ۱۸۳۴ سنه مننده دائرة اطاعته آلملری لازم کهلرله رشید
 باشا کیدرک باشلوجه شهرلره عسکر اقامه ایدلمش و بر چوق کورد بکلرک

ایدرك آسیای صغرايك يوكسك اووه لرنده اوطوران ارمی و فرس اقوامی کی تدریجاً آریانیلشدیلر. چونکه تاریخک بو دورنده عظیم مقدارده قبائلک مهاجرتی وقوع بولمشدی که بو قبائل - زردنه گاش اولورسه اولسون - هر حالده آریان عائله سندن ایدیلر. Cyrus سیروس بابلک ضبطندن اول (قبل المیلاد ۵۳۹) کوتو ویا کوردولری دائرة اطافته آلهرق بولردن تشکیل ایتدیکی بر محارب اردویی اخلاقه دور ایتیش ایدی که مورخ هرودوتک قید و ضبط ایتدیکی سرخس اردوسی میاننده saspirians و Alaordians ماسپرین و الاوردیان ناملری آلتنده مذکوردر .

کوتولر ازمئه اخیرمه بر بری متعاقبما کدونیا لیلرک پارتیان و ساسانیانلرک اداره لری آلتیه یکمیشلر کک تواتر و کک مملکتنده آلآن موجود اناردن استنباط اولندیغه کوره هم عرق اولملری مختل بولتان آریانیانلرک محبت و توجه مخصوصه لری قازانشلر ایدی کوتو رئیس معنانه ترجمه اولنه بیلن کوتارز (Gotarzes) کک کردسته - حنبی ده باشلوجنه عشرت اولان کوران [۱] لرله مؤسس اولدینی روایت اولمقدهدر .
کوتارزک اسمی و القابی کرم نشاء کورد باجخی جوارنده بهیستونک نام محله موجود یونان کتابه لرنده بمرردر .

بفسداد خلیفه لری اداره سنده کوردلر شوراده بوراده قیامدن خالی قالماملر. بعد المیلاد ۸۳۸ و ۹۰۵ سنه لرنده شالی کردستانده معظم بر عیسان وقوعه کتیرمشلردی. جنوب کردلرینه قارش امیر عضد الدوله نک قومانداسی آلتنده سوق ایدیلن خلافت قوتلری مشهور سرماچ قلعه سن (خرابه سی

[۱] قالور Kalhūr هخیرتک کودارز ابن جیو Gudarz-ibn-Gio نسلدن کلدیی و کودارزک اوغل روحام (Roham) کک قسسی تخرب و چودیلری اسپر اتمک ایچون رحان کیانی طرفندن کوندلیدی متواتردر . روحام بخت نصر تسمیه اولنانا شخصدر وبالا خره بابل تخته جالس اولمشدر . مجاور مملکتلر اوزمادن بری گوران اسفی آلان (روحام)کک سلاله سی اداره سنده قالمشدر . (شرح نامه ایرانی مانوسقرسی) عینی تواتر حالا مملکت داخلنده موجود اولوب بهیستونده کی کتابده کودارز ابن جیونک حقیقه تاریخی بویوک بر شخصیت اولدینی بمرردر .

سنه لى ۲۲۰ غروشدور.
آلى آيلى ۱۳۰ غروشدور

سالك ۲۲۰ فروشه.
نيل سال ۱۳۰ »

مسلكه موافق مقالات
مع المنويه درج اولور.

درج اولونميان مقاله
اعاده ايدلر.

ژين

چيانت

دين، ادبيات، اجتماعيات و اقتصادياتدن بحث ايدر توركه - كوردجه مجموعه در

کردستان :

تاريخى [ ]

[مابعد و صوك]

مقدما كوردلرك اصلى تدقيق اولنوركن اون بيكر اردوسنك طاغله
آراسندن رجمته مخالفت ايدن (قاردوشى) Carduchi لرنسندن اولدقلى
فرض و تخمين ايتك كافى عد اولننده ايدى . حالبوكه اخيراً ميدانه چيقان
حقايق تاريخيه كوردلرى يونان دورندن دهها بك جوق اوزاق زمانله
ارجاع ايديبور . تاريخك باشلانقجده آتورستاندهكى طاغله كوتو Gütü
نامى و يريلن و محارب و جنگاور معانسه كلن بر قوم حاكم ايدى . بو اسم
آتورجيهده كاردو و يا قاردو (Kardu, Gardu) لك مرادف ايدى كه
strabs نام ذات Cardaces اسميه بر اولدقلى ايضاح ايتكمده در .

كوتور تورانى جنسندن برقيله ايدلرك قوت وسطوتلرينك درجه سنى
تقدير ايچون قديم خط ميخى ايله محرر وقايى حاوى كتابه لره بونلرك
غربى آسيانك سوريله لر ، هيتلر ، Elamites ، susians و بابلك
Akkadians ملتلى مياننده ذكر ايدلش اولملرى سويله مك كافيدر . بو
ملك بوتون سلطنت آتوريه دورنده آز جوق استقلال سياسيسنى محافظه
ايتش اولدقلى آ كلاشيلور . نى توانك سقوطنى متعاقب مدياليله اختلاط

[۱] « ايسقوله دييا بر بقا » دن قلعيماً نقل اولمشدر .

سنه زى ۲۲۰ غروشدرد.
آلى آلى ۱۳۰ غروشدرد.

سالك ۲۲۰ فروشه
نیف سال ۱۳۰ D

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

مع الملوك من موافق مقالات
مع الملوك من درج اول نور .

درج اولون تيمان مقاملر
اعده ايستر

شیر
پھیلت

دین، ادبیات، اجتماعیات و اقتصادیات میں بحث ایدر تو رچہ۔ کوردچہ مجموعہ در

مندرجات

کردستان : تاریخی . . . (مابعد و صوند) محمد ساکن
 کردلرده وهی ذکا . . . . . توفیق
 وان نه خالددر ؟ . . . . . عبدالرحیم رحی
 حریت اقوام حقنده بر فکر فلسفی . . . . . احمد وهی
 حس قبل الوقوع (شعر) . . . . . کاظم وهی
 ژ آثار کفن (آثار اسلافندن) . . . . . حضرت شیخ احمد خانی
 حضرت سیاه پوش . . . . .
 کرمانجارا . . . . . کردی زاده ع . ثابت

بخمشی ۵ فروشدر.

فہم استبدال مطبعہ

آدرس :

دب‌ئی جواری ابوالسمود جاده‌سندھ نجم استقبال مطبعہ‌سندھ (زین)
ادارہ خانہ‌سی توزیع محلی
باب عالی جاده‌سندھ یکی شرق کتابخانہ‌سی

آبونه‌لریمزه

آبونه‌لریمزه کوندردیکمز بر طاقم نسخه‌لرله واصل اولمیدی شکی
(و) نجی نسخه‌مزده مرجعتک نظر دقتی جلب ایدلدیکی حالده حالا نوالی
ایدیوربتاه‌علیه آبونه‌لریمزه واصل اولماش نسخه‌لر وارایسه نومرولری
هان ادریه بیلدیرملری رجا ایلرز .

رفیق مساعیمز (کوردستان) مجموعه‌سنگ ایکنجی نسخه‌سی ده انتشار
ایتمشد . بر جوق کزیده مقاله‌لری حاوی اولان مذکور مجموعه‌ی قارئین
کرامه توصیه ایلرز .

هفته‌لق غزته‌لک ۳۲ نجی نومروسی انتشار ایتدی . بک مهم و مفید
مقالاتی حاوی اولان اشبو مجموعه‌ی قارئین کرامه توصیه ایلرز .

سیل‌الرشاد جریده‌ اسلامیه‌سنگ ۳۹۱ نجی نسخه‌سی قیمتدار مقاله‌لرله
انتشار ایتدی .

چراقلر مکتبی مجموعه‌سنگ ۳ نجی نسخه‌سی بر جوق کزیده مقاله‌لری
حاوی اولارق انتشار ایتمشد . قارئلریمزه توصیه ایلرز .

کورد ادبیاتنده لایموت بر موقع خوتان (ملا احمدی خانی) حضر تلرینک
 اثرلری اولوب کورد لسانک فصاحت و بلاغت مجسمه اولدینی عالم مدینه
 اعلان ایدی شاه اثرلری (عمو زین) نامنده کی منظوم رومانلری عنایت باری
 ایله موقع انتشاره وضعنه تثبث ایدلمشدر. کاغذک و مرتبه نه کیتدکجه
 فرلانمسی کی مادی مانعله قارشو اعظمی فداکارانه قرار ویراش و نفاست
 ادبیسیله متناسب بر صورتده نشر ایدیله جکدر. قارئین کرامه تبشیر ایلرزه.

— مزکنی —

کیتب «عمو زینی» ام وی طبع دکن مزکنی له همی کوردان بت و بابت
 مزناهی کیتی و صورتکی برقیس دی در کوت مه کوهرداری کراینا کاغدی
 و کراینا حق مرتبان نکر و به فدا کاریک مزین ام دریتخن.

امراض جلديه و افرنجيه متخصصی

دوقتور شکری محمد بک

همشهریلر مزنده دوقتور شکری محمد بک بازار دن ماعداهر کون صباحدن
 آقشامه قدر غلطه سرایی مکتبی قارشومنده خرساتایی و نام دیگر له سعید پاشا
 خاننده کی معاينه خاتمه سنده نخسته لری قبول و آله مکمل اصول لر له یدای ایدر.

تلفون بک اوغلی : ۱۸۱۲

هیچ اواز سه سیمز ایستدیرمک ایستوروز . استانبولده بولناک برمتفکر کردستانه استانبول آرمسندده ماده و مضاً نه قدر تفاوت کوره بیلورسه بر کرد قصبه سیله کویلی آرمسندده بوکایاقین بر تفاوت کوزه چاربار .

بورالرده قصبه داخلنده ، چارشو ، بازارده ، اخذ و اعطاده کردجه تکام ایدلیدی حالد قصبه لر اهالیسی کندیلیری کردلکدن اوزاق طوتای لزوملی عد ایدرلر . چونکه کویلو حقارت معروض ، ظلمه محکوم ، غدرله مآلوف اولدیغندن شهرلی کردلر کندیلیرینه بونامی ویرمکده تردد ایدرلر اوحالد استانبول کی اوزاق بر محله بو محیطلردن اولدقجه اوزون مدت تباعد ایخش ذوات محترمه نه تشکیل ایندکری جمعیتله آمالی نه اوله بیلیر؟ بجه ایک وظیفه بکدیکرینه برجل متین ایله قرابت و صهریتله تجارت ، حقوقاً و اقتصاداً قوی صورته مربوط بولنا بویکی شخصیتی برلشدیرمک اولمی در . اک طوضری بر طریق انکشاف تأمین ایده بیله جک بر ماهیتی حائر اولان بومشله نه انودلمی طوضری دکدر . بویکی شخصیتی برلشدیرمک بولیری (زین) غزته سی محرری دها بی تعین و تقدیر ایده بیلرلر . فکرجه شوصورته حرکت موافق اولسه کرک : (زین) ک محیفه لرندن بر قاجی بو خصوصه حصر ایتمی و بو محیفه لرده غایت آجیق برلسانه بونلرک رابطه لرینی آکلاغلی ... کردلکه اسلامیتک مربوطیت ماضیه واستقباله سندن بحث ایتمی . کردلرک تعالیسینه اسلامیتک کسب قوت و قدرت ایده جکنه بونلری اقناع ایتمی که هر کویلی کرد کی بوشهرلی کردلرده ملیتله اقتضار اینسون و ایده بیلسون . بو خصوصه دوشوندکرمی بیدر پی سویله جکم .

بر کرد کنجی

فاخر لنفسك منزلاً تعلوبه

اومت ا کریمنا تحت ظل القسطل . . .

پس وطن ایله معلومه ، حاضره موجوده . . . اوپس و کردستانه ،
مهد ظهور مدنیت عالمه . . . جشید ، وفریدون کیخسر ایله بنای حکومت
یان دانا . . . رستم ایله نمونه شجاعت باب و بایرمانه . . . ملک ایله ، وطن
ایله یادگار جمشیده ، فریدونه ، کیخسرووه . . . واران له مجالس شاهانه
خویان به ناموس سونیدیان خواردوه که حفظی بکن . . . البته ایله سن حفظی
بکن و ده بی قصی وان نه شکتین . . . هتاوه کرد طالم طعمان نه کا . . .
له دواوی آوه که وطنان حفظ کرد ، لبو تأمین استراحتی خومان ده بی
سور بیکن و ده کر قوم دیکه به واسطه روز شتی تازه ظهور ملک خومان ،
مال خومان آوادان بیکن . . . اکر وایکن ده ژین والاده مرین و یاخو
ده بین به اخسیر . . .

زان صرصر شال وزان ائش جهوب
شوقی وطن خراب وکلشن ارفوان شود .

قاضی زاده

مصطفی

ژین عزت مننه

سیومردک : ۲۹ کانون اول ۲۳۴

دوشون هر فردا همچون منسوب اولدینی قومك تعالى و ترقیسی خصوصنده
فکراً و جسماً جالیلمق بر مجبوری و جدانیه در . بزه کردستانك ترقیسی
خصوصه جالیلمق ، یاخود جالیلمق ایسته یئله معاونت ایتك مجبوریقی
حسن ایتدیکمز ایچون یزدن بك اوژاق اولوب المرمزك یئشه مدیکي یئرله

بزرگ که ارتباطاتی کلیدان بی. اونی که پیش باخذ مایه تب، و بخود هاووزبانی به، که
 اویش دجیته و سه سر خذ مایه بتل ... شلابیاو که بوی ممکن بی البته دکل خذمی
 خوی دژی و قطعیا ممکن نابی که کرد دکل هر یکی که زبانی وی نه زانی هتا هتایه
 بزهی ... و لبرای بوی که خزم واقربا و خبر بون و لبو دفع او احتیاجیانه که
 هر ضم کردن عشیرتیکان داما، و او عشیرتش زور بو دو عشیرت، له عشیرت ...
 نهایت قومیکی لی پیدا بو ... و ده حقیقتدا هر ملتیک که عبارت له او هو
 عشیره تانه خذم یکترین و اراضیکی که له بو خذیان کرتوه وطن وانه ...
 چلون خانه وادیک (یعنی پیاوژنیک) بی ملک نازی، و عشیرتیک
 له بو تائین استراحت خوابان ملک کیان بی دوی که مری لی بلهوریتن و جوتی
 لی بکن ... البته قومیکی لبو او ی که سر دنیایه بینه ارضکی بی لازمه .
 او اراض عبارت له مجموع ملک اء عشیره تانه ... اگر و ابو بملاحظه وی که امن
 کردم ارض من کردستانه و وطن زنکین منش او به ... و بملاحظه وی که
 عشیرتیم ... ملک من صابلاغه و بملاحظه وی که فردم ما من له صابلاغه ...
 اگر و ابو معنای وطن موهرم نیه ...

و محبت وطن و مکی پیغمبر فرموده تی : « حب الوطن من الايمان »
 لازمه ...

پس وطن ایمه که کردان، عبارت له مجموع ملک او عشیره تانه که هو
 بیکه و همزمن، و هاووزبان ... و لبو محافظه موجودیت خوابان بلکه چند
 هزار سال له وی بلیش و عدو قولیان کردوه که بیکوه بزرگ و له مقابل دشمن
 خارجی بیکوه حرکت بکن . و لبو ایمه له باب و بایرمان به میراث به جی ماوه
 و ده بی اگر ده ماله وی و کری باب خوابان بین قول وان نه شکیتن حایه ملک
 یکتری بیکن ... چونکه همومان خزمین ... به اونشانه که حسان ...
 فکرمان اخلاقان طاداتان مشترکه ... اگر یشو قصه وان به چیکی نه هین
 و مدافعه یکتری نه کین ... چه مان لی و هی ؟ ... به بی شک همومان و هین
 به اخیر اقوام دیکه که جاویان مه ممکت خوش ایمه بریوه ...

وامه یشیم وایه پیاو که پیاو بی، بی هیبه مال خوی به حیزی به جی
 بی لی ... و حرم خوی بره لالا بکاو یشی نوکر خلقی ... هر بولی

و لباسها درست کرد و حیوانات وحشی و کواکب و کاه میشین کرت و رامی خویان کرد هتاوه کو احتیاج سفر و احتیاج جوتی و خوارون به وان بتوانن تأمین بکن . . .

اوه طبقه دوم مدنیه . . . ووله او دوریدا حقیقه مائه بشر کیك رلامی پیدا کرد . . . لکن چونکه انسان به طبیعت محبوب حرص و طمن و لباوه که به اذیتکی کم سعادتیکی زور پیدا بکن هلسنان دست بان کرد به خرای و چاله یان له نعمت جیرانیان خویان بری که تا لان بکین و مالی زور پیدا بکن ، و بونوه انسان لبو جلب منفعت بون به دشمن یکتری . . . و دستیان به شرو و بیاو کشتان کرد و به اونوعه حس برایتیان له فکر جوده . . . و تکره ته انسان مجبور بون که به متفق نعمت خویان له مقابل یکتری محافظه بکن و اوه بوکه عشیرت و اقوام پیدا بون . . . و معلوم بوکه او همواذینه و سی به ابو تأمین استراحتش فقط بدو دشتان ممکن ده بی :

۱ — تدارك کردن لوازمات حیاتیه . . .

۲ — محافظه له دشمن خارجی . . .

لوازمات حیاتیه انسانی : ایموه زانین که انسان به خوارون و بی خوف ، و لباسی محتاجه . . . و وانهش ممکن نابی که به یکی بیهی : ده بی یکیک خیاطی نوی دیکه کوش درو و بیکیکی دی جوتیری . . . کوش درو له مقابل کوش خوی له جوتیری دغل بکری و جوتیریش له مقابل دغل له خیاطی لباسی بستیه . . . هتاوه کو نه جوتیری لباس و خیاطی دغل و نه کوش و رو بی لباسی بیه . . . و لهوش تقسیم اعمال هاته وجود .. که ودلین : (انسان مدنی الطبعه) معاش و ایه ابو دفع احتیاجی خوی ده بی له رفیق خوی مظهر معاونت بی . . . و اودش بناء مدنیه . . . و پس ..

محافظه له دشمن خارجی : اودش دیسان به بیاویکی ممکن نابی، چونکه اوبه تنهانه له مقابل درنده و ده کو شیر و پلنک . . . و نه له مقابل دشمن بی نوی خوی بی محافظه ناگری . جالبرای مجبور بون که چند کسک و ده خریین و او دشمنانه دفع بکن . . . بلا انسان او وخته ده توان بی که و

رحمی بهمه ناکن ژغیر کی
 اصاف بکن ای ! اولاد آدم
 از زی مروفم قط خوبوه نام
 ولت زماندا از خاندان بوم
 جی هی خوه دا از صاحب قران بوم
 روزی دوصد میرمن بونه مهوان
 دائم تهزی بون من درکه دیوان
 زکوشت برنجهان سفره دریختست
 نمون ، مرفه من ری دایختست
 ایرو من ماره از بحث زوی بکم...
 دنیاوه بوراند ایرو که جی بکم...؟

١٠ شواطه ٣٣ زمالامکارین

عبدالرحیم رحمی

وطن

مابعد [پاشی]

معلوم بوکه اوی وه می ضرورت احتیاج انسانی مجبور کرد که به حزی حتی
 المقدور له مقابل دشمن خارجی را بوستن و به کومل مدافعه خویان بکن چونکه
 حیاتبان له زیر تهلکه دابو... له دوا به له مفاره وهلول داران داوه حزبون و عائله یان
 تشکیل کرد وله بردودانی له بو مدافعه نفسیان اسلحه یان درست کرد و
 اونوعه صرته اول مدنیت پیدا بو . . . .

لکن او وه له مقابل احتیاجات نامتناهی انسانی کفایت نه ده کره
 و شوروری احتیاج انسانان روی له زبنده تی بو ، مجبور بون له قوه عقلیه
 استعانه بکن و دلع او احتیاجاته بکن واوه بوکه معدنیات کشف کره

اون دقیقه سوکره ایدی . آئنده بر خیر خواهک کیم بیایر نه قدر منت ایله لطف ابتدییکی بر پارچه قوری اکت بولدینی حالدہ یاوروجہ نرینت آرزوسنی برینه کتیر مکدن يتوله بر استراحت وجدانه اختیار بابا کبه سینه دوغری قوشیوردی . آه نه قدر بختیاردی . بوا کک بر قاج حینی هیچ اونرسه دها یکرمی درت ساعت اولومدن قورتارم جقدی . نه چاره که جوکش کلبه نلک انقاضی بیله کورده مدی .

جکرلری بارجالندی . کوزلری خارجه فیلامشدی . میانجیلکه قزاندهنی اکی یرہ بر اقدی . نفرت واستکراهنه طولو نظرلری اضرافه کزدیردی . قانسز دوداقلری آرمسندن دوکیان ایکی که ایشیدمندن روزکاره قاریشدی . چیلانجه بر قهقهه قوباره رق اورمانه دوغری قوشدی ، آفچلر آرمسندہ غیب اولدی .

حالا اوعلیل و بدبخت پدرك صوك زهر ناک قهقهه سنی ایشیدیر کی اولیورم . تأمین ایدرم که حیاتمه هیچ بروقه یونلک قدر بنده زوال ناپذیر برانتباه بر اقدی .

• ایلول - ۳۳۳

درسیملی

حزنی

﴿مالینا سیویکی﴾

ازمامه سیوی بی داو ، بایم
خایی من سوتن ازمال خرابم
بابی من کوفتن بی دین کفاران
محتاجم ابرو دستی نیاران
کورکیت دوپی هاتن کتہ گریان
مهاجرم از وی کتہ دریان
نانک دجازم ژبو و ژنی

ایکې نظر چارېشده. هیات که ایکسیده عاجز دی . . . . زمان سرعتنه کیچور . چو قلمک تفسنده بر صعوبت ، حرکات قلبه لرنده بر بطاقت کوریلوردی بونک نتیجه سی هیچ شبهه سز اولوم اوله جقدی . بوفکر مریکې وجود مختکاری صاردی . دائماً رحیم وشفیق اولان والده آباغه قالدی . ویرانه ک بتون دلیک وده شیکرینی بر قوری اکمک بولورده امیدیه آرادی ، آرادی نهایت بوصول امیدینکده بوشه چیمه سیله بی تاب یره اوزاندی . تا عمق روحندن قوپوپ کلن بر فریاد ؛ اوطه نک اورته سنده بر هیکل سفالت کی طوران اختیاری قامچیلادی . بزمردده شالوارینک حیلرینی آراهدیردی بلکه براونلق بولورم دیبوردی هیات . . . ! برشعله امید صیاسنی تنویر ایدرکی اولدی . کوزلری ده بارلاق ، نظرلری ده کسکین ایدی . فقط آتی بر تحول کورلدی : نظرلرنده کی حلاوت ، سپاسنده کی بغاشت غیب اولدی . شمدی مردود بر فکره معظم بروجدانک مجادله سی حس اولونیوردی . سیاسی عجیب بر شکل آلمشدی ونظرلری ده غضوبانه ایدی . بومجادله چوق دوام ایتدی . خیر دیبوردی !

— آلتش سنه ک ناموسکارانه کچن حیاتی شمدی خیرسزلق کی بر دناستله تلویث ایتیه جکم . . .

فقط نه یاباجقدی . قومشولرندن ا ککمی ایسته یه جکدی ؛ بونی — یاورولرینک حیاتی ایچرن — یایمق ایجاب ایدیوری . حیات ایچون ذلت بوجاره سز : یومروقلری صیقلدی ، کوزلری بارلادی ، کوکی قباردی : جهالت سبب سفالت اولدی . شمدیده سفالت سبب ذلتم اوله جق . . بونلر هب یاشامق ایچون اختیار اولنیور نه قدر ظالمسک بشریت ! دیدی وقبوی آچارق قراکقلر ایچنه طالدی .

طیشاریده قارالآن دوام ایدیور ، فیرطنه کیتدکجه شدتی آرتریبوردی . سولر تحملسز کلبه نه همان یاریسنه قدر چیمشده . ویرانه ایکی تاثیر ایله خزان یارانی کی تریبوردی . بردنبه بر طرافه طویولدی . اونی اوچ ضعیف و مریض روحک انینی تعقیب ایتدی : خانه چوکهدی .

بر دنیا مزاری . . . قیرلانچك بتون سیرنلری موجب اولان فعلیتیه
یابدینی یووابه مشابه پرویرانه . . . تمی آکدیرر بر قاق طاش اوزرینه
موضوع آغاجلر و بونی ستر ایدن چامورلی جیتلر . . . دوکیان قارلرک
بارتقیلیه ایکی قات آتمش آغاج دالارندن برطانوان و قیشك دهشتدن بر ایکی
شاشله قبادنش بخره نامینه ایکی دلیك . . . استراحت و اویقوبی تأمین ایدن
آلتی اوتیه طولو برقلاوچه اوزرینه اوزاتمش ضعیف وصیتمهك ویردیکی
دهشت واضطرابله ایکلین ایکی جوجق . ایکی قردهش . . .

سی و غیرتیه وجوده کتیردیکی چاموردن بر سسیر اوزرنده بیاض
صقالی قاشیرق فرسز کوزلریله جوجقلرینه باقان بر اختیار بابا ، یاننده
معصوم جوجقلرینك حال پر فلا کتته کوز یاشی دوکن یرتیق اوگلوکی ،
قدید حالده بر والده . . . . .

الکتریققلرک کوزلر قاشدیریمچی ضیالری یرینه قائم، صوك شعله حیاتی
سومك اوزره بولان بر مختصرک ضعیف نفسی کبی اوزانوب قیصالان بر
تنکه قدیل . . . اوجقده یتیمکه یوز طومش ایکی اودون پارچه سی . ایغه
بوسفلنخانهك بتون محتویتی بوندن عبارتدی .

اوجاقدهکی آتش یتمش وقدیلده صوك بر چنیردی ایله اوطوکوق
ضیاسی بودرت بدبختدن اسیرکه یه رله سونمشدی . اوفق اوطنی بر مزار
سکوتی قابلا دی . انجق صیتمهلی جوجقلرک دیشلرینك غجیردامسی ایله
آره صره آجلقدن چیقاردقلری صیحه استمداد کارانه لرینك سفیل خانهك
دیوارلرنده، دونه دونه کوزلری قاراران بابانك قولاقلرنده حاصل ایندیکی
اوغولتیلر بوسکوتی اخلال ایدیوردی .

جوجقلر بردها ایکله دی . سسلرندهکی اهتزاز ییچاره اختیارله مشفق
والدهی قورقوشمادی . اختیار آدم تتره دی فداکار قادیخجنزك سایه دار
کیریکلری اوزرنده کوریلن ایکی دایه یاش چوکوک یناقلری اوزرندن
بورالانرق دوشدی .

محصول حیالرینك آرزولری قارشیسنده یکدیگرندن استمداد ایدرکی

۰	۰	۳۱۰۰	قرسی
۱۲۲۵۰	۰	۱۱۶۰۷	قیصری
۵۰۰۰	۴۸۱۱	۵۰۰۰	مرعش
۱۵۰۰	۱۵۰۰	۱۲۳۵	نیکده
۱۲۸۲۲۲	۱۰۲۸۰۸	۱۸۷۴۷۴	یکون

وان ، بتلیس ، ارضروم ولایتلارندن نه قالدی ؟ وزده درلر ؟

بالموم مهاجرلریمزك حال حاضرده بولندقاری موقعلرله مقدارلری
کوسترن رقاری قارین کرامك انظارینه عرض ایلورز بویجاره اوچ ولایه
اهالیسنك مصاب اولدقاری ظلم و اعتسافك درجسی بالاده کی رقلردن
اکلاشیله بور ایجملرنده بر جوق چیفتك صاحبجری بولنا اشرف
بوکون تسلی اینکده بعضلری ده سیغاره ساتدق کونده لك اکمکری
چقارمقده درلر صوک زمانده یومیله لی کسینلرکده موت محقندن بشقه
چاره لری اولدینی آله یغیز مکتوبلردن اکلاخلامقده در بوخصوصی آیریمجه
بر مقاله ایله تفصیل ایدجکمز ایچون شمذیلک یالکز مرجعلریك نظر
مرحتلری و انسانیت برورلك اداسلنده بولان باجه انسانلرک رقلری
جله مساعت ایلرز .

بر حکایه :

بر قیش ایصسر ، تنهای اورمانلردن ، حیاتسز بی وایه طافلردن ،
بلبلسز شلکسز اوواجقندن ، اوت درسك ابوی نظیر فقط سعامتدن
معارفدن بی نصیب اوواجقندن کچوردم . آفشامك خفیف اسمر سیاسی
کسوه برنی بورونمش اوکوزلم اوواجنی او برکن بی بی امید بر ماوا
ایچون اطرافنی آراشدیریور ، اورمانلرک اووکسلک دالاردن سریلوب
دوکیلن قارلر ایچنده تهره ره رک یورییوردم . بتون امیدم زائل اولمشدی که
قارشیمده خفیف برضیا پارلادی . برلاج آدیم یورودم . بر کلبه ، او دکلی

وعد وصلتہ فی ایتسہدہ احیایہ شتاب
وعدین اسماف ایدہ مزبیک سبب عوق بولور

مرزمان افق هوئی ، سمت جنونہ طوغری
بوی زلفی دلی منتظر سوق بولور .

سلیمان نظیف

کورد مہاجر لاندن نہ قالمش ؟

اضروم	وان	بتلیس
آٹنہ ۱۲۵۰	۲۵۰۰	۳۵۳۲
افقرہ ۷۹۱۷۳	۵۴۹۰	۲۵۲۳۵
حلب .	۶۷۴۰	۲۰۰۰۰
خداوندکار ۲۷۶	.	.
دیاربکر .	۲۳۴۰۵	۲۲۵۳۵
سوریہ .	.	۲۷۹
سیواس ۳۰۰۰۰	۱۵۰۰۰	۴۱۶۳
قسطمون ۹۰۰۹	.	.
قونیه .	۷۸۲۴	۱۵۰۰۰
خرپوط .	۵۵۳۸	۱۸۰۰۰
موصل .	.	.
اورفہ ۸۰۰۰	۳۰۰۰۰	۱۰۷۲۸
ازمیت ۱۰۰۰	.	.
اسکینشر ۲۰	.	.
بولی ۷۳۲	.	.
جانبیک ۳۶۶۷۲	.	.

سنى ايسهده شئانده درسمنده وجنوبده زاغروسده یری بت پرست اوله رق
 بلا تفریق علی الهی و قزل باش دینلان مظلّم و فقط مهم و مراق آور برطاقم
 عقائد طاشیانلری وارددر . صورت ظاهرده شیئی مذهبی طاشیانلرک کیزی
 مراسم دینیله لری و باطنی اعتقادلری اولوب بو اعتقادات احتمالک بک
 قدیم زمانلردن قالشدر . اساس معبودک یر اوزرنده هر زمان مرئی
 اوله بیله جک صورتده تجلیسی اعتقادیدر . معبودک موسی، داود ، مسیح
 حضرت علی و مریمسی سلیمان فارسیه ودها بر جوق شیئی اماملرینه تجلیسی
 حقنده کی قدیم اعتقاداتی توقیر ایتمکله برابر بوناره دهاییکی برطاقم مشاهیریده
 علاوه و تقدیس ایله اولنره قارشی پرستش ایدرلر . بوندن ماعدا علی الهی لر
 جاعتلری ایچنده یاشایان بعض اشخاصیده (زاهد و عابد اولملری شرط
 هکدر) لاهوتی تمثیل ایدیورلر اعتقادیه بت پرستلر کی تقدیس ایدرلر .
 جنوب کورانلری آره سندهده اسکی حولوان بده سنک اوستنده کی بوغازده
 (بابا یادگار) ک تربه سی مقدس طائمشدر . بوکامثال مقدس مقاملره بعض
 جیاهده تصادف اولنورکه ایرانک اسماعیلیه و سوریه ناک نصیری و درزی
 طائفه لرینه تشبیه اولنه بیلیر .

محمد ساکن

مابعدی وار

غزل

شب هجرانده دل همزده بیلک شوق بولور
 ذوقیاب الم اولمقدهده بیک ذوق بولور

درجانی دیکشیر سلم اقبالکده
 کون اولورکه کشی مادونی مافوق بولور

سانما مجنون جنون کشته بی بی قهرکدر
 اوله طره لیلی کبی بر طوق بولور

اگرچه مادقیری سویله یور. زازاجیه بر جوق ارمنی کلمات قارشمقده برابر
اسکی قبا دوجی لساندن کلماتده تصادف اولتور فقط هر حالده اصل
کوردجه نله منسوب اولدیجی آریان زمره لسانیه سندن اولدیغده شیه جائز دکلدر.
آردلان و کرمانشاه [۱] جهتارنده قونوشیلان کوران لهجه سی ده
سامی لسانلردن هیچ بریه قاریشماس اولاق اعتبارله شمالی کوردجه دن
تفریق ایدلمکده در. بزه علیه بولهجه فارسی به کرمانجی لهجه سندن زیاده
باقدر فقط هرایکی ده اساس اعتبارله عینی لساندن باشقه برشی دکلدر.
کورد ادبیاتی اولمادیجی فرض ایدنلر خطا ایدیورلر. ابرانک بر جوق
نامدار شعرانی کوردجه به ترجمه ایدله یکی کبی درسمیلرله جنوبنده
کرمانشاه کورن لریشته الله علی الهی ali-illahi نك دینی اسرار نقلیه سته
متعلق کتابلر موجود در. کوردجه انجیل (استانبولده ۱۸۵۷ سنه سنده
باسمه شد. samuel hea حکاری لهجه سنک بر صرقیه لغتی ۱۸۷۲ ده نشر
ایندی ۱۸۷۹ سنه سنده پترسبورغ ایمپریال افاده می سنک همتیله باصیلان کوردجه
فرانسجه لغت کتبی اساساً بر جوق سنکله اوضرومده بولنش اولان
روس قونسلوسی موسیو Jaba نك اثری اولوب آنورستانده Prym, socin
نام ذاترک طوبلادیجی بر جوق پارلاق وزنکین کورد قصائد و حکایاتنک یاردیمیه
Ferdinand justi طرفندن اکال اولمشدر.

دیانت

کورد ملتت ایرانده اولدیجی کبی تور کباده ده قسم اعظمی شافعی المذهب

[۱] مکت الایض نام نرده کوران جنوبی کردستان ۱۴ نجی عصر میلادیه
حکیم برمشیرز اووب همسار حدودندن شهر زورده قدر اولان موافقی بوکوزده اهفال
اشکاری قید اولغنده در. کوران اسمی طایف معاشنه اولان کورد ویا کیری به نسبت
طامیز دیمکدر پشت کوره ده ابرانی به ترجمه اولان و za-giri دن آلتان zagros
کلمه ده بوندن المشدر. کورانیلر کوزله فعال بلداز بر نسل اولوب فرد اعتبارله
جسوردرلر. ظهراً شال معائر کوردلر نکه ماه و سنده کوردنیرلر شال کوردلری آجیق
ویارلاق رسکاردن خوشلائیرلر حالبوکه کورانیلر ماهی قبا بزدن معول بک، کچه دن
کلاه و ستری دن عبرت اولان بیض الیسه کینزلر. کورده ستانک بو بوک برنسمنده کوران
اسمی ذراعتیه مأثوف کوبیلره ویراخی اولوب کوچیه وچوانلردن خرقی اولمشدر.

قدیمًا moxuener zabdicene canzitone shulilene carzanene نامی طاشیان شمالی کردستان خوانیسته رومالیلردن قلمش بر جوق مهم شهرلرک خرابه‌سی وارد. ازجه اوزن، میافارقین نام قدیمی (مارتروبولیس) سیساونون (Sisauronon) و دارا قرسته دیسیر Dunisir خرابه‌لری که Sachan نامذات ارمی یا تختی Tigranocerta اولدینی سویلدور. ماکدونیا و پارتیان زمانلرینه عاڈ هیکل نوخذن و کتابه اوله‌رق کردستانلر متعدد محله‌لر آواردر: بهستون Bisitun و یا Behistun ده، عمادیده بر مغاره ده که ده قوده میتراپیک معبدنه حولان خرابه‌لرینه یاقین (سترپول وهاب) موقضده کی قایلر اوزرنده و احتمالکه (لاهیجان و کوی سنجاق آره‌سنده) کی بالیک مملکتده اولدینی کی . فقط اڤ زیاده مهم اولوق اوزره کردستانلده و بلکه بوتون غرب آسیاده پای‌دولی (pai küli) آتش معبدینک بولدینی سلطانیه‌نک جنوب حدودی و زرنده کی موقع کوستریله بیلیر. بو معبدک جیلان تپه‌لر اوزرینه طاغمرش خرابه‌لری میاسنده پارتیان و پهلوی حروفاتیله محرر یوزی متجاوز طاشی، معبدک وقیه‌لر قهرچهم‌سنده استنداکاهی اولان دیوار اوزرنده ایکی لسانله محرر غیت مفصل و ساسانیان دورینه عاڈ کتابه‌یی ذکر ایدم یابیر. ساسایلره عاڈ اولوق اوزره کردستانک دیگر طرفلرنده ده ازجه شمالده سانس و کرمانشاهده و قصر شیرین ده بر طاقم آثار موجوددر .

لسان

کرمانجی تسمیه اولنان کردجه اسکې بر عجم عوام لسانی اولوب شمله کادانی گمانیه جنوبده بابایلر دورندن گمش اولمی محتمل بولنان بر طاقم تورانی عناصرله قریشمه‌شدر . طاغلرده خصوصی لهجه‌لرله قونوشان کوردلر اولقله برابر فرقلی اولوق اعتبارله کوستریله بیلجک کوردجه زازا و گوران کوردجه سیدر .

زازا کوردجه‌سی درسک فرسنده قونوشنمده اولوب کرمانجی کوردلرینک

۹ نومرولی نسخه نك باين ترينغه هاند برنجي مقاله سهه كي مراتب خطاري:

مجموعه	سطر	خط	صواب
۲	۲۵	مير عيسى نك زمانده	مير عيسى نك وفاتنده
۴	۱۴	راي زوردي حرکاتي	بولنيوردي بونك حرکاتي
۴	۱۶	استحضار انده	استحضار انده
۴	۲۴	عشائره تماميه	عشائري تماميله
۴	۲۵	تبدیل تابع ايدرك	تبدیل وکنديته تابع ايدرك
۵	۴	حکومت عثمانيه ده	حکومت عثمانيه ده
۵	۶	مسببي مير سايمانك	مسببي اولان مير سايمانك

کرد قاريختن :

آثار قديمه سي [۱]

[۱۰ نجي نسخه دن مابعد]

کوردستانك مختلف وشايان استفاده اولان آثار قديمه سي يك چوقدر فقط بونلر يك آزى تدقيق اولته بيمشدر. فريده ملاطيه دن شرقده (يرانده) ميان دو آبه وشالده آراس نهرى قيلرندن جنوبده روانديزه قدر طاقم طاقم بونتمش قايلر اوزرنده خط ميخى ايله تصادف اولنان محكوكانده قبل الميلاذ ۸ نجي ويدنجي عصرلرده آخافي اتور دولته معاصر اولهرق نايرى nairi مملكتنده حكم سورمش توراني عائله حكمداريسنك شان وعظمتله مالى اولاه وقايى مقيددر. بونلر آراسنه قاريشمش ده قديم آتورى كتابه لرى ده واردرك بونلردن واند سرخسك كتابه سي وقايى يونان تاريخك مبدئه قدر بوروتمشدر بونوعدن الاسكى اناره (حولوان) [۲] وجواننده تصادف اولتور بوراده كي هيكلر وكتابه لرك قديم بابله عصرينه راجع gütü وگوتى و (luli) دولى عشرتلىينه هاند اولدينى تخمين ايدلمكده در.

[۱] « ايسقوله ديارينقا » دف تلخيص نقل اولمشدر.

[۲] (حولوان) ذهاب حواليسنك اسكى اسيدر [لطابع]

بابان حاکمکنک وجودی و کندیکه کسب قوتی آرزو ایدامش اونی که مذکور حاکمکده حرکاته قرار ویرلمشدی . فقط حرکاته هنوز باشلان، دن ابشی سزمن میرسلیمان خان ضمیری آکلاخیلان مسئلهنک حلی ایچون حاکمک حدودینی تشکیل ایدن کرلوک یولنسه و چچه مال جوارنده « کافی هیطاف » دنیلان موقعه بالذات واره رق عثمانی باشالرندن موصل باشاسیله مذاکره یه قویولاق ایسته مشدی . بومذا کرانده حرکاتدن صرف نظر اولنمش ایسه ده مشارالیه مسافرت مناسیله آلیقونورق بالاخره [ادرنه] یه نفی اولنمشدر . میرسلیمان خانک بوصورتله ضیاعی مخدومی میربکرک اجلاسنه سییت ویرمشدر . میربکر صندالی حاکیمه قعودیله برابر حکومت عثمانیه ایله خوش چکیمه چکنه ده عهد ایتمش اولدیغندن کرکوک جوارنده کی قطعات عثمانیه ده موقعلرینه عودت ایتمشدر .

میربکر شمیدیکی سلیمیه شهره جوارنده « بکره جو » دنیلان انهاری اصلاح و شهر زور نواحیسنی انشا ایتمشدر .

بکره جو انهاری زمانمژده سلیمیه سنجاغنک ال زنگین ملکرلرندن بری تشکیل ایندیکی کبی بک بسیط بر اصلاحاتله وارداتی بیکرجه تزايد ایده چکنه بالذات ایندیکم تدقیقاتله قائم .

ادرنه یه نفی ایدیلن میرسلیمان [۱۱۱۵] سنه سنده ترله حیات ایتمش و پدرینک دیار غربنده کی بووفاتی مخدومنه ده بک زیاده تأثیر ایدرک آذربمدت صکره میربکرده دیار آخرته رحلت ایتمشدر . میر بکردن صکره بابان حاکمکله قعود ایدن مخدومی میرمحمد حکومت عثمانیه رتبه وزارت ایله برابر محمد خانه پاشا دینک اوزره برده عنوان مخصوص ویردی .

ایشته بوتفویض و بونی تعقیب ایدن حسن مناسبت بابان حاکمکنی حکومت عثمانیه یه ربطک دیباجه سی تشکیل ایتمش اولدینی کبی بالاخره هم مذهب اولان حکومت عثمانیه ایده حاکمک حکومت ایرانیه یه اعلان حربنده وسیله اولدی . فقط جو حرب بدایتده بک موفقیتلی کونلرله تنوج ایندیکی حالده بالاخره فنا کونلرله نتیجه لندی . شویله که :
مابعدی وار .

ساک ۲۲۰ فروشه
نیف سال ۱۳۰

درج اولونیان مقاله
اعاده ایدلز

شین

مجله

ساک ۲۲۰ فروشه
آلی آلی ۱۳۰ فروشه

میکزده موافق مقالات
مع المنویه درج اولوز

دین، ادبیات، اجتماعیات و اقتصادیات بحث ایدر تورکجه-کوردجه مجموعه در.

بابان خاندان

مابعد ۲

محرری: عزیز یاملی

میرسلیمان پک زیاده شدت ضیعه مالک بر هر دبی امثال ایدی. جدیدک سورت شهادتی کندینه پک کران کیم حکومت ایرانیه دن اوج آلمنی نصیم ایتمش و بونلایمچون ده اینک ضررلی اولمق اوزره «ذهاب» حوالیسندگی عشاری دائرة اطافته ادخل ایدرک «ذهاب» و مستملاتی کاملاً ید تصرفه آلمش و حکومت عثمانیه یمشاته باشلامشدی.

بوصره لرده ایراند حکمران اولان شاه سلیمانک اوغلی شاه حسینک فعایلیرم آجیدینی محاربه ده اردوسی انزامه اوغرایهرق اصقمان محصور قاش ونهات افغانیلیرم اسایم اولمش و بو شورده کندیسوده قتل اولنهرق مسککی قاره قاریشیرق برحال آلمشدی. میرسلیمان ایراندگی بو مشوشیت راحیه دن بالاستفاده طوبلایه بیلدیکی قوتله و حکومت عثمانیه نکه ده معاونتله بران قوتلریله چارپشمغه باشلامشدی.

حکومتیلرک باشلامدینی بو حرب بالاخره ایرانک مغلوبیتی ایله نتیجه نیش و بو مصالحه ده کردستان جواری و لرستان، خوزستان حکومت عثمانیه بکمشدی. ایران ولایتک حکومت عثمانیه اداره سنه کچن بو اقسامنه مجاور

سازگ ۲۲۰ وروشه
نیف سال ۱۳۰ »

مجموعه

درج اولونیمین مقالهلر
اعاده ایملر

مجموعه

چین

پنجیارت

سنه ۲۲۰ غروشدور
آلی آلی ۱۳۰ غروشدور

مجموعه

مساکیزه موافق مقالات
معالمونیه درج اولور

مجموعه

دین، ادبیات، اجتماعیات و اقتصادیاندن بحث ایدر تورکجه-کوردرجه مجموعه در.

مندرجات

کرد تاریخنندن بابان خاندانی. . . (مابعد) یاملکی زاده عبدالعزیز
کردستان اثار قدیمه سی . . . . (مابعد) . ساکن
غزل . . . . . سلیمان نظیف
کرد مهاجرلرندن نه قالمش . . . . .
بر حکایه . . . . . درسملی حزنی
تالینا سیورکی . . . . . ع . رحمی
وطن . . . . . م . شوق
بر مکتوب . . . . . بر کورد

نسخه سی • غروشدور

نجم استقبال مطبعه سی

برنجی سنه

۱۵ سباط ۱۳۳۵

عدد ۱۱

سنه ۲۲۰ غروشدر.

کلی آبی ۱۳۰ غروشدر

مجموعه

مساکیزه موافق مقررات

معالمونیة درج اولور.

مجموعه

چین چیلانت

سالك ۲۲۰ غروشدر

نیف سال ۱۳۰ »

مجموعه

درج اولونیمیان مقالهلر

اعاده ایدلر

مجموعه

دین، ادبیات، اجتماعیات و اقتصادیاندن بحث ایدر تورکجه- کوردجه مجموعهء در.